

શ્રી.

તુકારામ

ચતુર્થ અને ૩
કવીશ્વર દેવાશંકર
ખંભાત

આવૃત્તિ ૧ લી]

સંવત ૧૯૬૬]

—

ગાંધીનગર સમાજ સમાજ
તથા
વડોદરા લોકેશ્વર સોડ ઉપર શા. ૨
શ્રી વિદ્યાલક્ષ્મી પ્રેસમાં પ્રેસમેન
અથવા કૃતિ ખંભાતવાળાને માટે

કિંમત રૂ. ૦

શ્રી.

તુકારામ ચરિત્ર.

રચનાર અને પ્રકાશક.

કવીશ્વર રેવાશંકર જયશંકર.

ખંભાત.

આવૃત્તિ ૧ લી]

[પ્રત ૫૦૦

સંવત ૧૯૧૯]

[ઇ. સ. ૧૯૧૩

કિંમત રૂ ૧-૦-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ સંગ્રહ
૪૭૮૪

(સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક્ટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવી
કર્તાએ સર્વ હક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે).

તુકારામ ચરિત્રની અનુક્રમણિકા.

અધ્યાય	પૃષ્ઠ.	કથા પ્રસંગ.
૧	૧- ૫	મગળાચરણ અને ભક્ત મહિમા
૨	૫- ૧૦	નાભાજીની જન્મ કથાનું વર્ણન.
૩	૧૦- ૧૩	નાભાજીને થયેલી જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું વર્ણન.
૪	૧૩- ૧૭	તુકારામના આદર્શ પર્વપુરૂષ વિશ્વભરનો ભક્તિનું વર્ણન.
૫	૧૭- ૨૩	વિશ્વભરને વિશ્વાત્મેષીનાં દર્શનનું વર્ણન.
૬	૨૪- ૨૭	વિદ્વલનાથજીની મર્તિનું વર્ણન.
૭	૨૮- ૩૧	અમાપાછના આક્રંદનું વર્ણન.
૮	૩૨- ૩૫	હરિ મુકુંદના વધનું વર્ણન
૯	૩૫- ૩૭	અમાપાછએ આક્રંદપૂર્વક પરમાત્માને આપેલા ઠપકાનું વર્ણન
૧૦	૩૭- ૪૨	અમાપાછની અન્ય વિધિનું વર્ણન.
૧૧	૪૩- ૪૬	વિશ્વભરના વશનું વર્ણન.
૧૨	૪૬- ૫૧	તુકારામની જન્મકથાનું વર્ણન
૧૩	૫૧- ૫૮	વ્યાપાર વિપત્તિ વર્ણન.
૧૪	૫૮- ૬૨	પરમાત્માએ પૃથીને સ્વરૂપે તુકારામને કરેલી સહાયનું વર્ણન
૧૫	૬૨- ૬૭	તુકારામને વ્યાપારમાં પડેલા વિક્ષેપનું વર્ણન
૧૬	૬૭- ૭૫	વિદ્વલનાથજીએ વ્યાપારમાં કરાવેલા વિનોદનું વર્ણન.

૧૭	૭૫- ૭૭	તુકારામની સ્ત્રીના કલેશનું વર્ણન
૧૮	૭૭- ૮૨	વિપ્રપાશ વિમોચન વર્ણન.
૧૯	૮૨- ૯૦	સંસારની વિટમણાનું વર્ણન
૨૦	૯૦- ૯૩	વિકૃલવરપ્રદાન વર્ણન.
૨૧	૯૩- ૯૮	તુકારામની વિરાગ ઇતિનું વર્ણન.
૨૨	૯૮- ૧૦૨	તુકારામે કરેલા કૃષિ ંક્ષણનું વર્ણન
૨૩	૧૦૨- ૧૦૯	પક્ષિ પોષણ વિધિ વર્ણન
૨૪	૧૦૯- ૧૧૬	આવની કટક કષ્ટ વર્ણન.
૨૫	૧૧૬- ૧૨૩	પરમાત્માની કૃપાનું વર્ણન
૨૬	૧૨૩- ૧૩૦	તુકારામની પગેપકાર પરાયણતા પૂર્વક ભકતનું વર્ણન.
૨૭	૧૩૦- ૧૩૬	શ્રાદ્ધ સાહિત્ય વિધિ વર્ણન.
૨૮	૧૩૬- ૧૪૨	શ્રાદ્ધ સકટ નિવારણ વર્ણન.
૨૯	૧૪૨- ૧૫૦	મળાળની દુષ્ટતા પૂર્વક તરકર મહિષી ઇનાન્ત વર્ણન.
૩૦	૧૫૦- ૧૫૯	વિઠાયા પયપાન વિધિ વર્ણન.
૩૧	૧૬૦ - ૧૬૭	તુકારામ કૃત સર્વસ્વ ધ્રુવપણું વર્ણન.
૩૨	૧૬૮- ૧૭૨	ચિતામણ-તુકારામ સમાગમ વર્ણન.
૩૩	૧૭૩- ૧૭૯	કન્યાવયો વિવાહ વિધિ વર્ણન.
૩૪	૧૮૦- ૧૮૬	તુકારામની કૃપાથી કેડોળાને પ્રાપ્ત થએલી વિદ્યાનું વર્ણન.
૩૫	૧૮૬ ૧૯૦	તુકારામની ઉપર રામેશ્વર ભટ્ટના દ્રેષનું વર્ણન.
૩૬	૧૯૧- ૧૯૭	રામેશ્વર ભટ્ટ ॥ દ્રેષના ફક્ત અને અગદાહનું વર્ણન.
૩૭	૧૯૮- ૨૦૨	ભવગદ્ કૃત ભકત સદાય વર્ણન.

૩૮	૧૦૨- ૨૦૬	અનધડશા ફકીરની સિદ્ધિનું વર્ણન.
૩૯	૨૦૬- ૨૧૭	બાલંભટ ભાગ્યોદય વર્ણન.
૪૦	૨૧૭- ૨૨૨	શિવાજી તુકારામ સમાગમ વર્ણન.
૪૧	૨૨૨- ૨૨૮	શિવાજી વિરાગ વૃત્તિ વર્ણન.
૪૨	૨૨૮- ૨૩૩	પ્રસાદ સિદ્ધિ વર્ણન
૪૩	૨૩૩- ૨૪૨	શ્વાનને પ્રાપ્ત થએલી સાધુતાનું અને કૃષ્ણભટ્ટના પુત્રના જીર્ણોદ્ધાપ નિવારણનું વર્ણન
૪૪	૨૪૨- ૨૪૭	ભાગ્યવત્તાના યજ્ઞના ફલનું અને બ્રહ્મરાક્ષસ કષ્ટ નિવારણનું વર્ણન.
૪૫	૨૪૭- ૨૫૩	વેદાન્તવાદ નિવારણ પ્રવૃત્તિ વાદ મંડનનું વર્ણન.
૪૬	૨૫૪- ૨૬૦	મૃતપુત્ર સંજીવન વર્ણન.
૪૭	૨૬૦- ૨૬૫	સન્યાસી કુતૂહલ વર્ણન.
૪૮	૨૬૫- ૨૭૩	દાદુ કોડદેવ નીતિ નિરૂપણ પ્રકાર વર્ણન.
૪૯	૨૭૩- ૨૭૭	શિવાજી સંકટ નિવારણ પ્રસંગ વર્ણન.
૫૦	૨૭૭- ૨૮૫	ઢાડોળા યાત્રા વિધિ વર્ણન
૫૧	૨૮૫- ૨૮૯	અદ્રોહ અગ-પક્ષી પ્રસંગ વર્ણન
૫૨	૨૮૯- ૨૯૬	દેવધેનું સંજીવન વિધિ વર્ણન.
૫૩	૨૯૭- ૩૦૨	નામદેવ ભક્તિ પ્રતાપ વર્ણન.
૫૪	૩૦૨- ૩૦૬	સસાર બોધ વર્ણન.
૫૫	૩૦૭ ૩૧૦	ઉન્મત્ત અગના વાક્ય વર્ણન.
૫૬	૩૧૦- ૩૧૨	વિમાન વાસ વર્ણન.
૫૭	૩૧૨- ૩૧૬	બન્ધુ વિલાપ વર્ણન
૫૮	૩૧૭- ૩૨૧	તુકારામના પુત્ર નારાયણને શિવાજીએ કરેલા આભાષણનું વર્ણન
૫૯	૩૨૧- ૩૨૫	કાશિમખાં પ્રસંગ વર્ણન.
૬૦	૩૨૬- ૩૨૭	અધ્યાય અનુક્રમ ગ્રંથ પ્રમાણ વર્ણન પૂર્વક સમાપ્તિ.

પ્રસ્તાવના.

આ તુકારામ ચરિત્રના પ્રણેતા અને મહારા પિતૃવ્ય પરમ પૂજ્ય કવીશ્વર રેવાશ કરના અતઃકરણમાં ઘણા સમયથી એ વિચાર ઘોળાયા કરતો હતો કે સ્વદેહે વૈકુઠ પ્રાપ્તિ કરનારા પરમ સમર્થ લગ-વર્ણકત તુકારામજીના ચરિત્રને રાગબદ્ધ રચીને વાણીને કૃતકૃત્ય કરવી. પણ અવકાશ અને સાધનને અભાવે એ વિચાર માત્ર વિચાર રૂપેજ રહ્યા કરતો હતો. ઇશ્વરેચ્છાએ જ્યારે અનુકૂલતા પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે દક્ષણી ભાષામાં તુકારામ ચરિત્ર નામનેઃ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ થએલો મ ગાવીને એક તદ્દેશીય બ્રાહ્મણની પાસે એનો આશય માત્ર જાણી લીધા પછી એમણે આ ગ્રંથ લખવાનો આરભ કર્યો. મૂળ ગ્રંથનું પ્રમાણ બહુ થોડું હતું પણ કવિએ તેને વિસ્તૃત કરીને હતું તે કરતા લગભગ તેનું ત્રણ ઘણું પ્રમાણ વધાર્યું છે એટલે દક્ષણી ભાષામાં તુકારામ ચરિત્રના લેખકે માત્ર રૂપરેખા આલેખેલી હતી તેમાં તત્તત્થાનોચિત રંગ પુરીને હૃદય ગમ ચિત્ર બનાવવાનું કામ કવિએ કર્યું છે તુકારામના ચરિત્રમાં જે અનેક આશ્ચર્યકારક પ્રસંગો આવે છે તે પ્રસંગોમાં કવિએ પોતાની પ્રતિભાના સામર્થ્યથી રસ ભર્યો છે એટલે એમાં પદે પદે સાહુદય વાચકને આનંદ થયા વિના રહે એમ નથી ગ્રંથનો વિષય આકર્ષક અને અદ્ભુત તેને કવિએ આન્તર પ્રેરણા થવાથી સ્વાભાવિક શક્તિના બળવડે શોભાવવો ધાર્યો ત્યાં શી ન્યૂનતા રહે ? તુકારામને વ્યાપારમાં વિપત્તિ પડ્યાનું વર્ણન એક તરફ શ્રોતાઓની આખમાથી શોકનાં અશ્રુ પડાવે છે ત્યારે બીજી તરફ વિઠ્ઠલનાથજી વાણોતર થઈને જે તુકારામની ઉધરાણી વસુલ કરે છે તે પ્રસંગનું વર્ણન હાસ્ય રસમાં નિમગ્ન કરી હર્ષનાં આંસુ પડાવે છે. તુકારામની સ્ત્રી કોઠવાળી છતાં ઠાણુ ઘર ઠેલીને પોતાના પતિ પ્રતિ જે પ્રેમ રાખે છે અને પતિવ્રતપણું પાળે છે તે પ્રસંગ પણ બહુ કુતૂહલ ઉપજાવે એવો વર્ણવ્યો છે તુકારામની ભક્તિતથી સંસ્કારી લોકો એમની જાતિનો વિચાર ન કરતા એમના વિષે જે પૂજ્ય ભાવ રાખે છે તે જોઈને કેટલાક ઇર્ષ્યાળુ બ્રાહ્મણોની અદેખાઈનું કવિએ જે વર્ણન કર્યું છે

તે પણ વાંચવા જેવું છે કેવળ વિશુદ્ધ લક્ષિતમાત્રના પ્રતાપથી તુકારામને અનાયાસે ઘણી સખલ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી તે છતાં એમના અતઃક રણમાં રહેલી નિર્ગર્વતા અને સાધુતાને આજના લકત કહેવાતા પુરુષો-એ પોતાના આચારમા ઉતારવા જેવી છે આ ગ્રંથના એકાવનમા અધ્યાયમાં અદ્રોહ અંગ અને પક્ષી પ્રસંગનું જે વર્ણન છે તે ખાસ જાણવા જેવું છે તુકારામને જોઈને પક્ષીઓ ઉડી જાય છે તે ઉપરથી તુકારામના મનમા વિચાર થાય છે કે હજુ પુરી અદ્રોહતા શી રીતે આવી ગણાય ? આ પક્ષીઓ ઉડી ગયાં તે મારા મનના કોઈ પણ ભાગમાં એમના વિશે અથવા સર્વ સામાન્ય પણ કંઈક દ્રોહનું મૂળ રજુ હશે ત્યારેજ, મારે જેમ વૃક્ષ ઉપર નિર્ભયતા પર્વક પક્ષીઓ આનંદ કરે છે અને બેસે છે તેમ મારા આ શરીર ઉપર પણ જ્યારે પક્ષીઓ બેસે અને આનંદ કરે ત્યારેજ મારામા અદ્રોહતા આવી એમ મનાય આવે વિચાર કરીને તુકારામે તે સ્થાને ઉભા રહીને પરમાત્માની સ્તુતિ કરવા માડી, થોડા સમય પછી એમની ઇચ્છાનુરૂપ પક્ષીઓ એમના શરીર ઉપર નિશક્રતાથી બેઠા એટલે એમણે પોતાનામા અદ્રોહતા આવી એમ માન્યું, આ કેટલી દૃઢતા ? કેવી લગવલ્લકિત ? અને કેવો નિશ્ચય ? જેના હૃદયમા આવે પ્રેમ, આવી લક્ષિત અને ઇશ્વર ઉપર આવી શ્રદ્ધા હોય તેને શું ન થાય ? એવા પુરૂષને સ્વદેહે વૈકુઠ મળે એમા શું આશ્ચર્ય ? છેવટે જ્યારે તુકારામને વૈકુઠમા લેઈ જવાને વિમાન આવ્યું તે પ્રસંગે સસારના લૌકિક બન્ધનોને તૃણુવત તોડી નાખી કેવળ ઉચ્છૃંખલ બની ગએલી મદમત્ત માનિની જેવા શબ્દો બોલે તેવા શબ્દોમાં તુકારામે જ પોતાની સ્થિતિનું વર્ણન કર્યું છે એ પ્રસંગ કવિએ અત્યંત ચમત્કારિક અને રસમય વર્ણવ્યો છે એક દર આ ગ્રંથના સાઠય અધ્યાય કવિએ કરીને તેમા લક્ષિત, શૃંગાર, હાસ્ય, કર્ણ, નાના પ્રકારના જનસ્વભાવના ચિત્ર, નિસ્વાર્થ પરોત્તર્થ સહન ન કરી શકનારા નરાધમોના સ્વભાવનું વર્ણન, સ્ત્રીઓની પ્રકૃતિનું વર્ણન, લગવાનને લકત ઉપર અને લકતને લગવાન ઉપર જે અનન્ય પ્રેમ હોવો જોઈએ તેનું વર્ણન અને એ વિના પ્રસંગોપાત્ત અન્ય વર્ણનો એવી ખુબીથી કર્યા છે કે આ ગ્રંથ વારવાર આદ્યન્ત વાંચ્યા છતાં અતૂપિ રહ્યા કરે છે.

આ ગ્રંથ અત્યંત પરિશ્રમ પૂર્વક તૈયાર કર્યા પછી તેને છપાવવાને સારૂ વિચાર કરતાં પેટલાદના વતની રા. રા. શેઠ દ્વાગકાંદાસ છાત્રાલાલે કવીશ્વરને ઘણા આગ્રહપૂર્વક પોતાને ઘેર તેડાવી આ ગ્રંથનું સાંગોપાંગ શ્રવણ કર્યું અને છપાવવામાં આશ્રય આપવાનું સ્વીકાર્યું તે ઉપરથી આ ગ્રંથ છપાવી શકાયો છે પણ દંત્યોગે સંપૂર્ણ છપાએલો ગ્રંથ જોવા સુધી શેઠજીનું શરીર ટકી શક્યું નહીં એ બહુ શોચનીય છે આમ છતાં કવીશ્વરે શેઠજીના યશઃશરીરને કાયમ કર્યું છે અને સ્થૂંડ શરીરની આકૃતિને આ ગ્રંથ સાથે જોડીને કાયમ કરી છે તેથી શેઠજીના ભૌતિક શરીરનો નાશ થયા છતાં તેમની કીર્તિનું શરીર અને સ્થૂંડ દેહની આકૃતિ એ બે અજર અને અમર થયાં છે એ ઓછા આનંદની વાત નથી.

આવા કેવળ બોધમય અને શ્રેયસ્કર ગ્રંથો આ લોકના શાશ્વત આનંદ અને પરલોકમાં કટ્યાણુ આપનારા હોવાથી પ્રત્યેક પુરૂષે એ રાખવા જેવા છે માટે અશા છે કે ભગવાદ્વકા પુરૂષે આ ગ્રંથે અરીદીને ઉભય લોક સિદ્ધ કરશે એજ વિનંતિ.

ખંભાત.
તા. ૮-૭-૧૯૧૩.

} પંડ્યા દયાશંકર રવિશંકર.

રા. રા. શેઠ દ્વારકાદાસ છોટાલાલનું જીવન ચરિત્ર.

ગુજરાતમાં ચરોતરની ભૂમિએ ઘણા નરરતનોને જન્મ આપ્યો છે. જેમાંના કેટલાક વિદ્વાન, કેટલાક મોટા અધિકારી, કેટલાક રાજનીતિ નિપુણ, કેટલાક વ્યાપાર કુશળ અને કેટલાક પરોપકારી પુરૂષો થયા છે. એએવત્તે અશે અન્ય દેશમાં પણ એવાં રતનો ઉત્પન્ન થએલાં પણ તેની અપેક્ષાએ આ દેશમાની ચરોતરની ભૂમિમા એવાં રતનોની કંઈક સખયા પણ વધારે અને દીપ્તિ પણ વધારે. આવા રતનોમાં કેટલાંક તો દુર્ભાગ્યવશાત્ ખલકમાથી ખોવાઈ ગયા પણ તેમની કૃતિરૂપી પ્રકાશ હજી સુધી પણ અમુક ભાગને પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે. જે હયાત છે તે પ્રકાશિત છે પણ તેમા કેટલાક રતનો એવા છે કે જેને પ્રકાશિત કરવાને અન્યના પ્રકાશની અપેક્ષા છે એવા રતનોમાના એક રતને અપેક્ષિત પ્રકાશ આપીને જાણકાર ઝવેરીઓના આગળ રજી કરવાની અભિલાષા છે પણ તેમ કરતાં તેમાં કંઈ જીતચુક જણાય તો તે જાણઝવેરીઓ ક્ષમા કરશે એટલી વિશ્વસિ છે

રા. રા. શેઠ દ્વારકાદાસનો જન્મ સંવત ૧૯૦૧ ની સાલમાં થયો હતો એમના પિતાનું નામ શેઠ છોટાલાલ નરસીદાસ હતું અને એમની માતૃશ્રીનું નામ ઝવેરબાઈ હતું. શેઠ દ્વારકાદાસની ત્રણ વર્ષની ઉંમર થતા એમના પિતાનો અને સાત વર્ષનું વય થતા માતાનો સ્વર્ગવાસ થયો. એટલે શેઠને એમનાં માતા મા રળિયાતબાઈ કરીને હતા તેમણે ઉછેર્યા. રળિયાતબાઈને જાદવજી કરીને એક પુત્ર હતા તે ઉદ્યોગ અર્થે મુંબાઈમા રહેતા હતા ઘેર રળિયાતબાઈ રેંટીયો કાતીને દોહિત્રનું પોષણ કરતા હતા. અને અત્યંત સક્રોચપૂર્વક દિવસ ગુજારતાં હતા. શેઠ જરી મોટી ઉંમરના થયા એ લે શીમમા જઈને લાકડાં છાણા વીંછી લાવીને ગની આવે એટલે ઉમેરે કરવા લાગતા અને મા દીકરો મળીને ઘરનો ગમે તે રીને જેમ તેમ ગુજારો ચકાવતાં હતાં. દુઃખના દરિયામાં નામ માત્રનો આટલો આધાર હતો તે પણ દેવને ન ગમવાથી રળિયાતબાઈ દેવલોક પામ્યા અને શેઠ નહાનપણમા છેકજ નિરાધાર થઈ ગયા. રળિયાતબાઈના જાદવજી નામના જે પુત્ર મુંબાઈમાં રહેતા હતા તે પોતાની માનો સ્વર્ગવાસ થયાના સમાચાર સાંભળીને પેટલાહ આવ્યા. તેમની ઉત્તરક્રિયા આદિ પરવારીને મુંબાઈ જતી વખતે પોતાનાં ધણીઆણી કકુબાઈ નામના જે પેટલાહમાં રહેતાં હતાં તેમને અને તેમની સાથે શેઠને પણ ખંભાત થઈને વહાણની વાટે

સંવત ૧૯૧૨ ના આસો માસમાં મુંબાઈ તેડી ગયા. ત્યાં કામ ચલાઉ અબ્યાસ કરાવ્યો. પછી કેવળ પેટસ્ટેજ ચાર રૂપીયાને પગારે પ્રભુ આશરે એક બાટીયાની દુકાને નોકરી રહ્યા. મુંબાઈ જેવા શહેરનો ખરચ અને પગાર રૂપીયા ચાર એ નિભાવ શી રીતે થાય, જે મામાના ભેગું રહેવાનું હોય તો તો ઠીક પણ મામાએ તો નોકરી રહ્યા તેજ દીવસથી જુદા કહાડયા હતા થોડા વખત પછી આઠ રૂપીયાનો પગાર કરી આપ્યો એ રીતે સંવત ૧૯૧૮ ની સાલ સુધી નોકરીની પરતંત્રતા ભોગવી.

સેવા વૃત્તિમાં સુખ સમૃદ્ધિ મળવાની આશા મિથ્યા છે. જ્યાં નિયમિત દ્રવ્ય આવતું હોય ત્યાં હાથ ધૂંટો શી રીતે રહે, પોતાનું જ પૂરૂં પરાણે થઇ શકે ત્યાં પરોપકાર તે શી રીતે થાય. કાચના વાસણ જેવી નોકરી ટુટી જતાં વાર ન લાગે. ઇત્યાદિ અનેક વિચાર કરીને દલાદીનો ધંધો શેઠે સ્વીકાર્યો અને વીશીમાં જન્મવાનું રાખ્યું એમ કરતા કરતા સંવત ૧૯૨૦ ની સાલથી શેરની દલાદી અને ઘરની દલાદીનો ધંધો કરવા માંડ્યો. અહીંથી પ્રભુની કૃપા થઇ, પૂર્વના પાપ કર્મના અતરાયનો પડદો ખરી ગયો અને સદ્ભાગ્યના સૂર્યનાં કિરણો જગ્યાવા લાગ્યા. પછી સંવત ૧૯૨૧ ની સાલમાં પેટલાદ આવીને લગ્ન કર્યા તે બાઇનું નામ દીવાળીબાઇ હતું દીવાળીબાઇનો હાથ બાધ્યા પછી દીવાળીના દિવસો જેવા દિવસો વીતવા લાગ્યા. સંવત ૧૯૨૩ ની સાલમાં તેમને મુંબાઈ તેડી ગયા. અને સંવત ૧૯૨૭ ની સાલમાં કાપડની દુકાન કરી. વિદ્વાનો કહે છે કે વ્યાપારે વસતિ લક્ષ્મીઃ લક્ષ્મી વ્યાપારમા વસે છે એ વાત ખરી છે. લાખો અનુભવ, ચઢતી જીવાની, પૂર્વનું પુણ્ય, અને પરમાત્માની કૃપા એટલે શેઠને વેપારમાં ઉત્તરોત્તર સારો લાભ થતો ગયો અને દ્રવ્યનો સંકોચ દૂર થતો ગયો, જેમ જેમ ઇશ્વરની કૃપાએ સ્થિતિ સારી થતી ગઇ તેમ તેમ વૃત્તિઓ ધર્મ કર્મ તરફ વળતી ગઇ. શ્રદ્ધા, હયા વિગેરે વધતાં ગયાં. અને પરોપકારવૃત્તિ પ્રબળ થતી ગઇ. સંવત ૧૯૧૮ ની સાલ પછીથી દિવસે દિવસે ચઢતી કળા થવા લાગી હતી. પરમાત્માએ ઐહિક સુખ જેટલું જોઇએ તેટલું આપ્યું હતું. કાપડની દુકાન કરીને દ્રવ્ય આવવાનો પ્રવાહ કરી રાખ્યો એટલે તે માર્ગે ભંડાર ભરાયા કરતો હતો હવે પારમાર્થિક સુખ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવાનો હતો. મૂળથી શેઠનો સંસ્કારી આત્મા એટલે જોઇને કહેવું પડે એમ હતું નહીં. જેમ આ લોકમાં સુખી થવાને જે

પ્રકારે પુરુષાર્થ કર્યો અને તેમાં પ્રારબ્ધ સહાય કરી તેમ પરલોકમાં પણ સુખી થવાને એમણે જે જે પ્રયત્ન કર્યા તે પણ જાણવા જેવા છે.

સંવત્ ૧૯૩૬ ની સાલમાં પ્રથમ સહકુટુંબ શ્રીજીભાવાની યાત્રા કરવા ગયા ત્યાથી સુખપૂર્વક ઘેર આવ્યા પછી જેમ નદા કિનારેથી હિંદુ હો કે મુસલમાન હો પણ કોઈ તરફથી ન જાય તેમ સંવત્ ૧૯૪૧ ની સાલથી સદાચર્યા ચાલતું કર્યું કે જ્યાથી કોઈ નિર્મુખ ન જાય. જાતે ગમે તે હો પણ જે આવ્યો તેને અન્ન મળે. ત્યારપછી નિશાળમાં ભણતા છોકરાઓને પાણી પીવાનું હુંબ જોઈને ત્યાં એક પેરખ મકાવી વળતી આશીર્વાદ, કાવિઠા અને સંતોકપરા એ ત્રણ ગામના તરણેટા આગળ લોકોને અને ઢોરોને પાણીનું પરમ સકટ જાણીને ઢોરાને માટે તથાવ કરાવ્યું અને માણસોને માટે કુવો બંધાવ્યો તથા સંતોકપરાના તથાવનો આરો બંધાવ્યો. પોતાનું આડતરીસ વર્ષનું વય થતા સુધી કંઈ પ્રજા ન હોવાથી સંવત ૧૯૩૬ માં ફરી લગ્ન કર્યું તે બાઈનું નામ જમનાજી હતું. લગ્ન કર્યા પછી મોટાં દીવાળીબાઈ અને નહાંના જમનાજી એ બેયને લેઈને શેઠ મહાયાત્રા કરવા ગયા. ચારે ધામની યાત્રા કરવા ગયા ત્યાં અન્નવસ્ત્ર વાસણ ત્રિગેરે ઘરમાં જે જે ઉપયોગની વસ્તુઓ જોઈએ તે તમામ ભરીને એક ઉત્તમ ઘર દક્ષિણા સાથે આમહણને શ્રી કૃષ્ણપ્રી-ત્યર્થ અર્પણ કર્યું. એવી રીતે ગોકુલ, મથુરા, વૃંદાવન, કાશી, જગન્નાથ હરદ્વાર ઇત્યાદિ તીર્થાની યાત્રા કરીને આવ્યા પછી સંવત ૧૯૪૮ માં વૈષ્ણવચાગ કરાવીને બ્રાહ્મણોની ચોરાશી જમાડી તેમને સારી રીતે દાન દક્ષિણાથી સંતુષ્ટ કર્યા. સંવત ૧૯૫૩ ની સાલના ફાગણ સુદી ૫ ને દિવસે શેઠનાં નવાં ધર્મપત્ની બાઈ જમનાજીનો સ્વર્ગવાસ થયો. તે સોને હાથે તેની ઇચ્છા પ્રમાણે પુણ્યદાન કરાવ્યું અને તેનો દેહાગ થયા પછી તેની પાછળ ઉત્તમ પુણ્યદાન કર્યું અને એક ચોરાશી કરી શેઠનાં સર્વથી મોટાં પત્ની દીવાળીબાઈને સંવત ૧૯૫૫ ની સાલમાં મહા વિષમ મંદવાડ થઈ જવાથી સ્વજાતિના અને સંબંધિ વર્ગના આગ્રહથી શેઠ ફરી લગ્ન કર્યું. તે ત્રીજી વારનાં પુણ્યશાહી બાઈ સૂરજને પગલે મોટાં શેઠાણીની પ્રકૃતિ સારી થઈ ત્યાર પછી સંવત ૧૯૬૩ ની સાલમાં પેટ-લાઠમાં આશરે આળીસ હજાર રૂપિયાના અર્ચથી શ્રી લક્ષ્મીનારાયણનું એક ભવ્ય મંદિર બંધાવી તેમાં લક્ષ્મીજી સાથે પ્રભુની પ્રતિમાની પ્ર-

નિષ્ઠા કરાવી અને શ્રી લડમીનારાયણના લોગને માટે આશરે પિ-
સ્તાળીસ હજાર રૂપિયાના ખેતર વેઇ અર્પણ થયાં સંવત ૧૯૬૪ ની
સાલમા હુણવાડા તાળાના ખારોત્ય નામના ગામમાં મુમાફર લોકોને
ઉતરવાની અગવડ દૂર થવા સાડે એક ધર્મશાળા બંધાવી અને કલ્યા-
ણીમા ઠાકોરજીના મંદિરમા એક કુવો કરાવી આપ્યો.

પેટલાદમા સરકારી વ્યાકરણ ગાળા છે પણ તેમા વ્યાકરણ,
કાવ્ય, કોશ ઇત્યાદિ વિષયોનો અભ્યાસ કરાવાય છે જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો
અભ્યાસ કરાવાનો નથી એવો વિચાર કરીને આશરે એકત્રીસ હજાર
રૂપિયાની રકમ કહાડી સંવત ૧૯૬૫ ની સાલમા પેટલાદમા એક
જ્યોતિષ શાળા સ્થાપન કરી તેને અંગે વિદ્યાર્થીઓને રહેવાની અને
જમવાની પણ વ્યવસ્થા કરી આવી એટલે લાણુનાર વિદ્યાર્થીને રહેવાની
અને જમવાની ચિંતા રહી નહીં વિદ્યાર્થીઓને લણુવવાને માટે એક
સારા જોતિષીને માસિક રૂ. ૨૫૭ પચીસ રૂપિયાનો પગાર કરીને રાખ્યા
જુનાગઢ, પ્રભાતપાટણ વિગેરે કાઠિયાવાડમા તીર્થની યાત્રા કરી આવ્યા
પછી વિચાર થયો કે આ કળમા રાજ્યભાષા તરીકે યજ્ઞેજ્ઞ ભાષા છે અને
તે ભાષા લણુવાને નિર્વાહને માટે વધારે વિટળણ પડતી નથી એવું
ધારીને પોતાની જ્ઞાતિના અંગ્રેજી લણુવાને ઇચ્છનારા ગાળકોને ફ્રી અને
પુસ્તકો પુરા પાડવાના હેતુથી સંવત ૧૯૬૬ ની સાલમા રૂ. ૫૦૦૦૭
પાંચ હજાર રૂપિયા તે ખાતે મુક્યા કે જેના વ્યાજમા અંગ્રેજી અભ્યાસ
કરવાની ઇચ્છવાળા પોતાની જ્ઞાતિના છોકરાઓને ફ્રી અને પુસ્તકની
હરકત ન પડે. તે પછી સંવત ૧૯૬૭ ની સાલમા દ્વારકાનાથ માધવ-
પુરમા શ્રી ઠાકોરજીને માટે એક ચોરડો બંધાવ્યો.

ઉપર પ્રમાણે સંવત ૧૯૩૬ ની સાલથી તે અઘાપિ સુધી લિન્ન
લિન્ન પ્રકારના અનેક પારમાર્થિક કાર્યો કર્યા, અને પરોપકાર ખાતે
લગભગ પચાસેક હજાર રૂપિયા જેટલો ખર્ચ કરીને જીવન કેવળ ધર્મ-
મય કરી દીધા પછી વિચાર થયો કે ગમે તે કર્યું અને કરીશું પણ ઉ-
ભય લોકમાં અમર રહેવાને સાડે કોઈ સત્કવિના કાવ્યમાં શુ થાયા વિના
ખીજે ઉપાય નથી કારણ કે એક અનુભવી પુરૂષે કહ્યું છે કે:-

“ અમર થવાને ઐપધિ, સોધે સઉ સસાર;
ભાપુ કહે બેમા જડે, કો કવિ કે કિરતાર.

પરમેશ્વરનું કે કવિનું શરણુ જો ગ્રહણુ કર્યું હોય તોજ નામ અમર રહે છે એવો વિચાર કરીને દક્ષિણ મા વણિક જાતિમાં સ્વદેહે વૈકુંઠમાં ગયેલ, અને પરમાત્માના પરમ એકાતિક ભક્ત શ્રી તુકારામનું ચરિત્ર દક્ષણી ભાષામાથી ગુજરાતી ભાષામાં સુપ્રસિદ્ધ કવીશ્વર રેવાશંકર જયશંકરે રાગખંડ રચેલું જાણીને તેમને પેટલાદ તેડાવ્યા અને પોતાનાં પ્રથમનાં પત્ની દીવાળાબાઈ અને નવા પત્ની સુરજબાઈ એ બેયની સાથે તથા અન્ય સ્નેહી સળધી સમૂહની સાથે એ તુકારામ ચરિત્રને આદિથી અત સુધી કર્તાને મુખે સાલણીને તેમનો સારો સત્કાર કર્યો.

જે વખતે તુકારામ ચરિત્ર શેઠ સાલણતા હતા તે વખતે એમના ઘરનો વૈભવ જોઈને કવીશ્વર રેવાશંકર જયશંકરે નીચે પ્રમાણે બે ઉત્તમ કવ્વનાવાળા છંદ રચીને શેઠને સલાખાવ્યા હતા તે આ પ્રમાણે છે:-

કવિત

સેવાવલ સ્વપ્નદ્વારે શ્રીર્જાને સવાલ કાને
શોચના ચિમાર મુગ સર્વ દ્વાર આવેગો,
નામના બદાવેગો યે જ્ઞાતિ કુલ દેશ વામે
દાનમં દાવિચી માન મવત્તા મોં પાવેગો,
પુણ્યકો પ્રવાહ દાની વિદ્યા અરુ અન્ન પ ના
રમારમણ વાકું યે ઘરમે વુસાવેગો,
દાસ દ્વારિકા યે નામ ધારેગો ધરમ સ્તંભ
હોટાલાલ તેરો પૂત દેશકુ દીપાવેગો

આ કવિતામા એવી કવ્વના કરી છે કે જાણે શેઠના પિતા છોટાલાલ શેઠને સકટ સમયે ભક્તિભાવાને લીધે પરમાત્માએ સ્વપ્નમાં આવીને કહ્યું કે હે છોટાલાલ ! તુ શાચના શા માટે ઠરે છે ? પ્રીકર ન કર, તમામ સુખ તારે ઘેર પ્રાપ્ત થશે. દાનમા દધિચિત્કષિના એવો, જ્ઞાતિમાં કુળમા અને દેશમા નામના વધારે એવો, ઇદના જેવા માનવાળો પુણ્યના પ્રવાહ રૂપ, અને પરમાત્માને ઘરમા પધરાવે એવો દ્વારિકાદાસ નામનો તારે પુત્ર થશે તે ધર્મના સ્તભ જેવો જેવો થઇ આખા દેશને દીપાવશે.

મનહર

દેવદીવાળી આવ્યેથી શોભતુ થયુ સદન,
જમનાજી જાતરાનો પછી યોગ લહો છે;

સૂરજ ઉગ્યાના જેવી શોભા સઘળે દેખાઇ,
 પુણ્યનો પ્રવાહ જેનો ચાલતો એ કહ્યો છે.
 દાતારતા દેવતાથી ડાખવી વિશેષ જેણે,
 જગતમા જશ જેની કીરતિનો થયો છે,
 રેવા એથી ઇંદિરાએ છત્ર છાયા કરે જાણે,
 દારકાનોધોશ દાસ દારકામાં રહ્યો છે.

આ છંદમા શેઠની ત્રણ પત્નીઓના નામના જુદા અર્થ એવી રીતે કહાયા છે કે પ્રથમના પત્ની દીવાળી બાઈ ઘરમાં આવ્યાથી દેવ-દીવાળી આવ્યા જેવું ઘર શોભવા લાગ્યું, પછી બીજા પત્ની જમનાજી આવ્યાં એટલે જમનાજી ગંગાજી વિગેરે જાત્રા જવાની ઉત્કંઠા થઈ ત્યાર પછી ત્રીજા પત્ની સૂરજ આવ્યાં એટલે સૂરજ ઉગ્યા જેવો પ્રકાશ થયો પુણ્યનો પ્રવાહ પણ આવ્યો દાતારતા પ્રગટ થઈ અને જગતમા કીર્તિ ફેલાઈ તેથી લક્ષ્મીએ જાણે શેઠની ઉપર છત્ર છાયા કરી અને દારકાધીરા તે પણ આ દારકાદાસ શેઠના હૃદયમાં રહ્યા.

આ પ્રમાણેના છંદો સાલગીને શેઠ બહુ પ્રસન્ન થયા અને તુકારામ ચરિત્ર છપાવીને તે દ્વારા કવિની વાણી રૂપી રસાયનના સેવનથી કીર્તિ શરીર કાયમ કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી એવા જન્મ ધરીને જીવન પરોપકારમય કરવાની ઇચ્છાવાળા આ શેઠ શ્રી દવારકાદાસ છોટાલાલનો સવત ૧૯૬૯ ના પોષ સુદી ૧૧ ને રવિવારે બપોરના બાર ઉપર ત્રણ વાગતા વૈકુંઠવાસ થયો જે જાણવામાં આવતા સગા સબધી અને મિત્રમંડળમા ભારે શોક થયો હતો શેઠ શ્રીએ પોતાની આવચેતીમા કરેલા વીલમા લગભગ ત્રણ લાખ રૂપિયાને આશરે ધર્માદા વ્યય કરવા જણાવેલું છે જેમાંના કેટલાક રૂપીઆ શેઠ પોતાના હાથે વાર્ય છે અને બાકીના એમના ધર્મપત્ની અને વારસ બાઈ દીવાળીબા તથા બાઈ સૂરજબા અને એમના ત્રસ્ટી રા. રા. શેઠ છોટાલાલ મૂળચંદ એ ત્રણે મળીને વાપરવાનું શેઠ પોતાના વીલમાં જણાવ્યાનું અમે સાંભળ્યું છે શેઠની ઉત્તર ક્રિયામા પણ ઘણો સારો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો એકંદર શેઠ હયાતીમા અને પોતાની પાછળ પણ પુણ્યનો પ્રવાહ ચાલુ રાખવાની જે યોજનાઓ કરી છે તે ઘણો પ્રશંસનીય હોવાથી શેઠનું સ્થૂલ શરીર આ લોકમાંથી નહિ થયા છતાં એમનું કીર્તિશરીર ઉભય લોકમા કાયમ રહ્યું છે એ નિસંશય છે પરમાત્મા એમના પતિ આત્માને શાંતિ આપો એજ પ્રાર્થના છે.

કવિશ્વર દેવાગંકર જયજા કર

મુ અંબાલ

શ્રી તુકારામ ચરિત્ર.

અધ્યાય ૧ લો.

શ્રીગણેશાયનમ ॥ અથ તુકારામ ચરિત્રની કથા
ગુજરાતી ભાષામાં શહેર ખંભાતના નીવાસી
કવિ રેવાશંકર કૃત્ય લખી છે ॥

॥ રાગ આશાવરી. ॥

વંદુ વીઘ્નવીનાશન તેને, સીદ્ધિશ્રુદ્ધિ ગણનાથ;
મંગળ મુળમનોરથ પુરણ, લહી સેવે સુરનાથ. ૧
વાગીશ્વરી વરદાયની જે વશ, શબ્દ સીંધુની તાર;
કૃપા કટાક્ષે કવિવર કરી દે, પોતાડે ભવપાર. ૨
પુરણ બ્રહ્મ પ્રકાશક જે જગ, સઉના સરજન હાર;
વાણીપર વીલુ વ્યાપક સઉમાં, અચ્યુત અભય ઉદાર. ૩
નેતી નીગમ નીરંતર વરણે, પામે ના વીધી પાર;
તે અવીનાશીના એકાન્તીક, સંતત ગુણ ગાનાર. ૪
ભુરી ભક્ત થયા ભુતળમાં, સ્વાધીન કીધા શામ;
તેના ગુણ ગાવા મતી માહરી, કઈક ધરે છે મામ. ૫
ગજુ ન ગ્રંથાદરવા મારું, એક ભરોંસો આવે;
વ્યાપક વીશ્વપતિ છે અંતર, વા જેમ વૃક્ષ હલાવે. ૬
તેમ મતી માહારી જડ છે પણ, પ્રેરક પરમ દયાળ;
સ્વયં અન્યથા કરતું સમૃથ, સમય કરે સંભાળ ૭

- જેની ગહનગતી ન કળાયે, ક્ષણમાં રચે વીરાટ;
પંચભુત પ્રકટાવ્યાં કે વીધ. ઘટઘટ ન્યારા ઘાટ. ૮
- સુર્ય સોમ અવતી ને ઉડગણ, રહે અત્રીક્ષ તમામ;
આત્માથી આકાશ પ્રકાશ, તેથી વાયુ નામ. ૯
- વાયુ થકી પ્રકાશો વહી, વહીથી જળ ક્રીધુ;
જળથી અવતી ઉદભવ ક્રીધા, એ કરતાં વૃજ વીધુ. ૧૦
- કાઠી અવતો થકી ઔષધી, ઔષધીમાંથી અંન;
અંન થકી જે પુરૂષ પ્રકાશો, કરતા ભુગજવન. ૧૧
- તેહ સનાતન સગુણ રૂપ થઇ, ભક્ત પરમ ઉદ્ધારે;
તે ભક્તોથી ધર્મ સ્થાપના, કરતા વારમવારે. ૧૨
- તેવા ભક્ત અનંત થયા પણ, તુકારામે હૃદ વાળી;
ગયેઃ સ્વધર્મ સ્વદેહ પોતે, કરીને વશ વનમાળી. ૧૩
- જેનાં કારજ જગ કરતાયે, સંકટ સમયે કીધાં;
અભગ પુસ્તક દેશી પડીને, જળમાં ઝોળી દીધાં. ૧૪
- રમાપતિયે રક્ષણ ક્રીધાં, દેશે રૂળ દેખાડ્યાં;
દીવસ આઠમાં તે સરીતાથી, કોરાં પુસ્તક કાડ્યાં ૧૫
- તેવો ભાવીક ભક્ત હરીનો, કૃપા કરી આવાર;
સ્વપ્ન દ્વારે વૃતાંત વરણી, યથ કરાવ્યો ત્યાર ૧૬
- જેમ તીમીરને ટાળે તરણી, પલટે પારસ લોહોને;
મહીન જળને ગંગા પલટે, તરે મહાજન મોહોને ૧૭
- વ્યાસ વાલ્મીક આદી કવીયો, તેને કરૂં પ્રણામ;
રામકૃષ્ણ અવતરતા પેહેલાં, ગ્રંથે નીરમ્યાં નામ. ૧૮
- તેજ રામકૃષ્ણાદીક રટીને, ઝિઝર્યા મુક્ત અપાર;
જેની સાલ્ય કરી શ્રીહરીએ, જેતાં સઉ સસાર. ૧૯

- જ્ઞાનદેવ યોગેશ્વર તેનો, ત્રીકમે રાખ્યો ટેક;
ચાંગદેવ નામે યોગીવર, વળગ્યો વાદે છેક. ૨૦
- માન મહાંધ અમીતનાં મોડી, સજીને સીંહ સવારી;
જ્ઞાનદેવને ગયો જીતવા, ભયદેવાને ભારી. ૨૧
- ભાગોળે જૈ ખડો ભય કર, કાહાવ્યું મળવા આવે;
ત્રાસ પુરના લોકો પામ્યા, શી ગત્ય થાશે હાવે. ૨૨
- જ્ઞાનદેવ વણુ વાહન પોત્યે, કયમ કરી મળવા જાય;
કાળ સરીખો સીંહે કપે, વાહને કેમ ટકાય. ૨૩
- જ્ઞાનદેવ કે માં ગભરાશો, હરી કર સૌની બાજી;
વીશ હાથ લાંબી ષટ ઊંચી, ભીંત્ય પુરાતન ઝાજી. ૨૪
- તેની ઉપર કરી સવારી, કર કરતાળો ઝાલી;
ભજન ધુન્ય પ્રકટી કે તે કાણે, ભીંત્ય ભયંકર ચાલી ૨૫
- જય જયકાર થયો જન પાછળ, જોવા સૌજન જાયે;
નાડુંજય નજીવું સનમુખ, માનવી પુર નામાયે. ૨૬
- ચાંગદેવ દરશી તે ચમક્યો, કાળ કટક દરસાયું;
સીંહ સટપટી ઉઠ્યો સાહામું, નવું નજીવું આયું ૨૭
- ભીંત્ય ધાય છે ધાંસ કરીને, પ્રથ્વી ન પડે વગલાં;
સીંહ દેખીને ભરતો જાયે, પાછાં દસદસ ડગલાં ૨૮
- ચાંગદેવ કે યુધ્ધ ન ઇચ્છુ, વીધા વાદજ માગુ;
મોટે આપ ટકો એ સ્થાને, ડગના દેશો આહાગુ. ૨૯
- મત્તમહીશ મગાવ્યો ગુરૂવે, મનમાં મહના લાવ્યા;
ચાંગદેવ પાસે ચૌવેદો, પાડા પાસ વદાવ્યા. ૩૦
- ગંભીર ગર્વ વહુટયો ખળનો, સીધ્ધ છતાં સપટાયો;
જ્ઞાનદેવની પદરજ વંદા, પાછો તર્ત પળાયો. ૩૧

તમ ઉદ્ધવ અવતાર લખાયો, નામદેવ જે ગાયા;	
સર્વ શાસ્ત્રના અર્થાકરશી, અભંગમાં દરસાયા	૩૨
શતકોટી સમુદાય કર્યા તે, હેવા હરીજન ધાર;	
તેવા તત્વાતીત પુરૂષને, વીધીવત વંદન માહાર.	૩૩
એકનાથ આરૂઢ ભક્તિમાં, જગમાં કીરતી જાણી;	
જેને ઘેર ભરયુ ભવ તારણે, કાવડય લેધને પાણી.	૩૪
કુંભાર ગોરો ગાતો હરીગુણ, દૈવે દુખમાં પાડ્યો;	
માટીમાં મશળી મારેલો, તે સુતને જીવાડ્યો	૩૫
નીરધનતા નાગર નરસંઘની, વીશ્વાધાર વીચારી;	
હુંડી સાતસેની સાંમળશા, થઈ હરીયે જ શકારી.	૩૬
માંહોમેરૂ તનયાનુ પુરયુ, સમો સાંકડો આવ્યો;	
જાહવ જાન કરીને શેવટ, સાંમળ સુત પરણાવ્યો.	૩૭
જગધારણુ જાતી ના જીવે, કષ્ટે કૈવલ્યદાની;	
નણુંદ થઈ સુવાવડ કીધી, * ચોખામેલ ત્રીયાની.	૩૮
ભીરમતણુ પણ પાળ્યું પોત્યે, અંતક પાછો વાળ્યો;	
દુપદ સુતાના ચીર પુરીયા, ઇજ્જતનો ભય ટાળ્યો	૩૯
એમ ભક્તની ભીડય પડી તાં, ધાંસે ધાયા જાયે;	
અનંત એવાં કારજ કીધાં, ગણતાં પાર ન થાયે	૪૦
ભવીશોત્રમાં વ્યાસે વરણ્યાં, ભારી ભક્ત ચરીત્ર;	
કામરીપુ લાવ્યા કૈલાશે, લીલા પરમ પવિત્ર	૪૧
તેનો ભાગ રહ્યો ના ભુતળ, પ્રાણી પાવન કરવા;	
નાભાજી નારાયણે નીરમ્યા, આ કળીજન ઉદ્ધરવા.	૪૨
ત્રીકાળદરશી ભક્તી ભાવીક, ઉત્તમ આદર ધરીયો;	
ભક્તમાળ નામે અતી ઉત્તમ, ગ્રંથ અનુપમ કરીયો.	૪૩

* ચોખામેલ-એ નામનો એક નીચ જાતિનો ભક્ત થઈ ગયો છે એનો ઇતિહાસ ભક્તમાલમા પ્રસિદ્ધ છે

થયા થવાના ભકત જકતમાં, તે સહિ વરણી ગાયા;
 જેમ વાલ્મીકે રામાયણ કરી, હરીના જન્મ લખાયા. ૪૪
 સીતારામ જનમતા પહેલું, ચરિત્ર કરીને ગાયુ;
 તમ નાભાજી હસ્તુ પુસ્તક, લક્ષ્મીવરે લખાયું. ૪૫
 તે નાભાજી કોણ હોવોને, કયમ શક્તિયે આવી;
 એ વિસ્તાર કરીને વરણુ, શ્રવણે આદર લાવી. ૪૬
 વ્યાસે વચન લખેલાં કળીમાં, યજ્ઞ યાત્ર તપ ધ્યાન;
 પારાંગત પ્રાણીને થાવા, નહિ હરીનામ સમાન. ૪૭
 તે હરીજન વણુ હરીનાં કીરતન, કેમ કરી જન ગાય;
 વણુ ગાયે કપરા કળીયુગમાં, કયમ પારાંગત થાય. ૪૮
 વીશ્વપતિના વેશે રીઝે, જે અતરનુ જાણે;
 પુરણુ પ્રેમ વીના સુધરેના, છાપાં તીલક તાણે. ૪૯
 ત્રણ્ણાતીત વીશયપર વૃત્તી, આત્માવત દેહે ધારી;
 રેવા રશીક તેનાપર રીજે, હરશી પરઉપકારી ૫૦
 ॥ વીશ્રામ ॥—પરઉપકારી પ્રેમમય, અદ્રોહીજ ઉદ્ધારરે;
 ૫ ચવીશય વીશવત ગણે, તેજ તરે સંસારરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लीलासृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
 र्ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते भक्तमहीमा वर्णने नाम
 प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ રાગ માઝ ॥

સુણે! સહિ જનોરે, ભાવીક ભકત ચરિત્ર આ;
 નાભાજીતણુરે, પ્રાગટ પરમ પવિત્ર આ ૧
 જેના શ્રવણથીરે, પાપ ચતુરવીધતે પળે;
 તાપ ત્રીવિધીરે, વામેને સહિ સાધન રૂળે; ૨

જશ જકતમાંરે, ભકતોના જેણે પ્રગટ કર્યા; જેના કાર્યોમાંરે, પુરૂષોત્તમ પાછળ કર્યા.	૩
ભકિત સગુણનીરે, જેણે પ્રગટ જગમાં કરી; થયા અમર ચેરે, અવનીમાં પોતે અવતરી.	૪
એક અવસરેરે, વારાણસીપુરીમાં હઉ; તે ચરિત્ર આરે, પ્રેમે પુરણ તમને કઉ.	૫
રામનંદજીરે, નામે સન્યાશી સખળ હતા; મહાસમૃથરે, શડ ઐશ્વર્ય ઉદારતા	૬
અષ્ટ યોગનારે, આગ્રહી મહા તપના નીધી; જ્ઞાન ભક્તીનેરે, વૈરાગની કાયા કીધી	૭
તેના શીષ્યજરે, આન દાનદ સ્વામો હતા; શીષ્ય તેમનારે, પોહરાદાસ નામે છતા	૮
તેનાશીષ્ય બેરે, અગ્રજીને, કીલજી, ભણુ; મોટા અગ્રજીરે, ત્યાગમાં પુતળુ તપ તણુ	૯
પ ચવીશાયથીરે, પરવૃત્તી ત્રણાવની; યોગારૂઢનેરે, શુદ્ધ સગુણ ઉપાસની.	૧૦
ક્ષમાશાંતીનુરે, બીજને વક્તા વેદના; દયાના નીધીરે, હરીજન હરીમાં ભેદના.	૧૧
ભક્તી ભાવથીરે, પોતે પ્રસન કરયા હરી; સમદર શીનેરે, રાજી રહે સૌની સેવા કરી	૧૨
વાયા જેહનીરે વાયસ્પતી સરખી રહી; મોહોટા મહીપતીરે, નીત્ય નમે ચરણે ગ્રહી.	૧૩
જેના બોધથીરે, પ્રાણી પતીત સમો તરે; ઉગ્ર અસુરનારે, અતર માંહ દયા કરે.	૧૪

સંક્યા સ્નાનનેરે, ધ્યાન ધારણા સર્વદ્ધ;	
ભક્તી નવ વીધીરે, અતરથી ન ખસે કદા.	૧૫
તેવી શ્રવણનેરે, કીરતન, સ્મરણ, કરયા કરે;	
ખાદસેવનરે, અરચન, વંદન, જે ઠરે.	૧૬
દાસ, સખ્યતારે, આત્મ, નીવેદન, સૌ સમી;	
રાત્ય દીવસરે, રટણ કરે દેહેને દમી.	૧૭
તેવા અગ્રજીરે, જે મારગ પગલાં ભરે;	
તેના રક્ષણરે, પુરુષોત્તમ પાછળ ફરે;	૧૮
ભુખ્યા ભાવનારે, અન્ય અપેક્ષા નથી કશી;	
પોતે પુરણરે, ધાય જ્યાં પ્રેમ ત્યાંહાં ધશા.	૧૯
સેવા સમરણરે, યજ્ઞ યાગ તપ આઠરે;	
જય વ્યર્થતેરે, પ્રેમ ન જ્યાં પાકો ઠરે.	૨૦
હયાણુ પ્રભુરે, દલ થકી દુર થાય છે;	
વણુ ભક્તિયેરે; કરમ વિના કુટાય છે.	૨૧
વણુ ભાવનારે, કાવ્ય કથા કીરતન કરે;	
ધાંણી બળધનારે, જેવું ગાંણુ તેહનું ઠરે.	૨૨
અગ્ર દાસનારે, યોગે સકળ સુધરી ગયા;	
જેના ઉરમાંરે, દેવ થકી અધિકી હયા	૨૩
તેવા અવસરેરે. દૈવે દકાળ આવી પડયો;	
પ્રાણી ગદ્દ હયારે, પોશણુનો રસ્તો ખડયો.	૨૪
દીન દોહલારે, અંન વિના અથડાય છે;	
માગ્યું ના મળેરે, છોકરાં વેચીને ખાય છે.	૨૫
પિતા પુત્રનાંરે, મેળ મટી દુઃખમાં ગયો;	
રાંક રડવડેરે, કાળ વીશમ વરતે રહ્યો.	૨૬

પશુ પક્ષીઓરે, મારીને પેટ પોશણ કરે; કટીને કશીરે, લુખાં વહન લઇને ફરે.	૨૭
વાટયવાટમારે, શબવત કંઈ સુધ જાય છે; ચોક ચાલમારે, ચાહન ચોરીયો થાય છે.	૨૮
વંશ વૃક્ષનારે, કોહોવાડે મારીને કાહાડીયા; પેટ પોસવારે, પુત્રોને મારી પછાડીયા.	૨૯
રૂવે બાળકોરે, માતાના મુખ સામુ લહી; અંન ના મળેરે, રોઈ ચશ્ત્ર રાતી થઈ.	૩૦
એક બાઈ તારે, કાલો કુવર કેડે ધરી; આંસુ આંખ્યમારે, લેઈ ગંગા ઘાટે ફરી.	૩૧
માગે મા કનેરે, ભોજન પેટ ખતાવતો; રૂવે રોશમારે, કંટાળો તે જોઈ આવતો.	૩૨
કને કોડી નૈરે, પુત્ર પટાવીને પ્રેમદા; સુવાડયો સુતરે, આપીને આશાએ આપદા.	૩૩
આંખ્યો મીચુતોરે, લાવીને આપુ તને કશુ; આશાએ કરીરે, માનું વચન મનમાં વશુ.	૩૪
ઘાટ ગોઠવીરે, સટકી સમેા લહી સુદરી; થોડીવાર થઈરે, બાળક બેઠો થયો ફરી.	૩૫
ઉઠી અરભકરે, દોદશ લાગ્યો નીહાળવા; દીઠી માત નારે, લાગ્યો ૧૧વા વપુ ગાળવા.	૩૬
શોએ સૌ લહીરે, જોવા તમાસો ટોળે થયાં; કોણ જાતનારે, આ અરભક મુકી ગયાં.	૩૭
પુછે પ્રાણીયોરે, કોણ જાત તન તાહ્યરી; રોતો કહે સુતરે, તે જાણે માતા માહ્યરી.	૩૮

જેમ હરણી કેરે, બાળકને તણ વન ગધ;
તેમ પુત્રનેરે, માતા મુકી પુરમાં ધધ. ૩૯

તેવી તક માંહીરે, અગ્રહાસ ગંગા ગયા;
રોતો બાળ લહીરે, પ્રેમ કરી પાસે વહયા. ૪૦

ભુખને દુખરે, બે ભેળાં થઇ બાળક રૂવે;
મળવા માતનેરે, જીવતીયો દોઢશમાં જીવે. ૪૧

અગ્રહાસ તારે; બાળને પુછે તું કયમ રૂવે;
તારે તે વઘોરે, મા મુકી નાશી ગધ કુવે. ૪૨

પાણી લાવીનેરે, ભોજન આપીશ એ કધ;
હગો દેઘનેરે, નાખી મુને નાશી ગધ. ૪૩

પ્રાણ માલ્યરેરે, ઝાઝેરી ભુખથી જાય છે;
થટ માલ્યરે, ભુખ દુખે ગભરાય છે. ૪૪

અગ્રહાસ કહેરે, આવ્ય તું મંદાર માલ્યરે;
મળશે ભોજનરે, ત્રાસ ન ધરવો તાલ્યરે. ૪૫

એમ પ્રેમથીરે, પોતે પટાવીને લાવીયા;
આપી ભોજનરે, તનના તાપ શમાવીયા ૪૬

ઉગ્ર મઃ વીશેરે, આવે અતીથી અપાર તાં;
કમી નહી કશીરે, સ સાર સાગર તારતાં. ૪૭

પુછે કોણુ આરે, અગ્રહાસ કહે તે કથા;
મુકી બાળનેરે, માતા પળી ગધ સર્વથા. ૪૮

સઉ સંતનુ રે, જમતાં ઉછીટ ભેળું કરે;
પ્રાણી તેહનેરે, બાળક પેટ પુરણુ ભરે. ૪૯

જાતિ જણે નહિરે, રહેવાને ચોરડી તાં કરી;
સુવા ચોઢવારે, સર્વ સવડય દીધી ફરી. ૫૦

॥ વીશ્રાંભ—દીધો સર્વ સવલ્ય ફરી, પ્રાસન પુરણ થાયરે;
રેવા રશીકની થઈ દયા સુત મનમાં મકલાયરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી મક્ત લીલામૃત પરમ પદ્મિનિ તુકારામ ચરિત્ર પા-
ર્યાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે નામાજી જન્મોત્પત્તી વર્ણને
નામ દ્વિતીયોધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૩ જો.

॥ રાગ ધનાશ્રી ॥

અમ્રદાસે અનાથ જે બાળ, આંણી સરવ કરી સંભાળ. ૧
ઝેની જાતી શી જાણી ન જાય, તેને મઠમાંહ્યે ક્યમ રખાય. ૨
એથી સ્થાન અગર કરી આ યું, સુવા બેસવાનું સહિ ચાલ્યું. ૩
સત સાધુ ઝરે જમી રેહ્યે છે, વીણી બાળ ઊચીટ તે લેછે. ૪
પાંણી પીવાને પાત્ર તે આપ્યું, કષ્ટ પાળનું સૌવીધ કાપ્યું. ૫
કરે દરસન દેવનાં દાહાડી, કથા સાંભળે લક્ષ લગાડી. ૬
નીત્ય સંત સમાગમ થાય, નાહાના ગંગામાં સંતત જાય. ૭
મળે મહંત પ્રસાદી સુત્રાસ, થયો તે થકી જ્ઞાન પ્રકાશ. ૮
થયું થાય થવાનું જે ટાંણે, પ્રાંણો માત્રના મનનું તે જાણે. ૯
ન પ્રકાશ કરે કશીવાત, થઈ ઉત્તમ બુદ્ધી અવાત ૧૦
પાર સીંધુની થાય તે જાણે, પણ કોઈને કાંને ન આંણે. ૧૧
શબ્દ સ્વર્ગમાં છાંનો જે થાય, તે એ અરબક જાંણીને જાય. ૧૨
એકવાર તે દહવનું ભાની, વાત પ્રાણ વગર નેળા આચી. ૧૩
અમ્રદાસ તે ગંગામાં નાહાઈ, બહા પોતાના સ્થાનમાં જાઈ. ૧૪

માથે કાંમગો ધુંવડી વાળી બધ આરત્યાં કીધાં સંભાળી. ૧૫
 પેલા બાળને કહેલુ હમેશ, કેને પેસવા માંડી ન દેશ. ૧૬
 એમ કહી પદમાસન વાળી, બેડા ધ્યાનમાં સમય નીહાળી. ૧૭
 પ્રાણાયામનો આદર લીધો, સમેશ્વાસ આકરશાગુ કીધો. ૧૮
 ધ્યાન સગુણ સ્વરૂપનુ કરીયું, રૂપ અંતરમાં ન જિતરીયું. ૧૯
 ઘણી રીત્યે મથામણ લાવે, પણ ધ્યાનમાં મુરતી ન આવે. ૨૦
 અગ્રહાસતાં શોચે અગેષ, ગયા દીનઅંધુ કીયે દેશ. ૨૧
 દોના દરશન શો નડે બાધ, મહારો કીયો પડ્યો અપરાધ. ૨૨
 ગમના પડે થૈ ધણીવાર, થાક્યા પ્રેમી કરીને પોકાર. ૨૩
 પરીશ્રદ્ધે તે પડડો ન મેળ્યો, તારે આરત્રી બાળક બોલ્યો. ૨૪
 ઝાળે શ્રમ ન કરશેરે સ્વામી પેડા સીધુમાં અંતરચામી. ૨૫
 ઝાંહેપારો છે તે માહાનુંભાવ તેનું બુડવા બેઠું છે નાવ. ૨૬
 બાધા તેમણે કષ્ટમાં ધારી, માહારો સાદ્યમાં ધાળે મોરારી. ૨૭
 માહારા માલમાં નૈઅડે ડાગ, નોહું અરપીશ પાંચમે ભાગ ૨૮.
 થાવા સતનુ પોશાયુ એક, અગ્રહાસને અરપીશ તેહ ૨૯
 હેવું વાક્ય વેહેપારીનું જાણી, પાંહાંક્યા ધાયાતાં પુરૂષપુરાણી. ૩૦
 નાવ નીચે પેશી કરે જોર, તાણી લાબ્યા છે સીંધુની કોર. ૩૧
 અહીં આવતાં જગદાધાર, પણ પાંચની જાગશે વાર ૩૨
 અગ્રહાસે ઉઘાડીને અક્ષ, જોયો યંત્ર ઘડીનો સમક્ષ. ૩૩
 પણ પાંચવડી કર્યું ધ્યાન, ભાળ્યા માધવ મુરતીમાન. ૩૪
 અગ્રહાસ તાં ભેરીયા જાડ; મળ્યા હરીવર તાં હરખાઈ. ૩૫
 કહ્યું બાળનું બેવાને નાંણી, ડાબી કાઢ્યું પોતાંબર પાણી. ૩૬

ખાઈ લાગ્યું થઈ ખરી વાત, અગ્રદાસ થયા રળીયાત. ૩૭
 વાત નાભીની વરણી તમામ, ત્યાંથી નાભાજી ધારીયું નામ ૩૮
 દીકું દૈવત ઠાઠન ઠાલો, લાગ્યો પુત્ર તે પ્રાણથી વહાલો ૩૯
 અગ્રદાસે તેડી સુત પાસ, નામ નાભાજી નીરમ્યું ખાસ ૪૦
 પુછ્યું શાથી જાણી થતી વાત, તે સવીસ્તર કે મુને જાત. ૪૧
 નમી બાળ બોલ્યો તેણી વારે, માથે તમ સરખા ગુરૂ માહારે. ૪૨
 મળે માહાજનોની સૌ પ્રસાદા, એથી ઉગ્ર શું સાધન આદી ૪૩
 જ્ઞાન ગંગાનું થાય સદાય, કથા કીરતન કર્ણમાં જાય. ૪૪
 થાય નીત્ય હસી દરશન, રહું તેથી નીરાવર્ણ મન. ૪૫
 સુઝે બ્રહ્મ સદન સુધી વાત, કૃપા આપની થાતાં અઘાત. ૪૬
 એવું સાંભળો તાં અગ્રદાસ, પુછી વારતા જૈ પ્રભુ પાસ. ૪૭
 હરીયે વરણ્યુ વૃતાંત તે જેમ, કહું નાભાએ પહેલુ તેમ. ૪૮
 વાહાણુ ડુબતાં માંનતા ધારી, આવ્યો સૌ તેનો માલ ઊગારી. ૪૯
 ભાગ પાંચમે મળશે એકાહાડે, હું હી આવશે સાતમે દાહાડે ૫૦
 ખર્ચના ખડે આપણે ભારી, તેથી ધાયોતે વેળા વીચારી ૫૧
 પછી હું હી આવી દીન સાતે, પુજ્યો નાભાને તેડી પ્રભાતે ૫૨
 વ્યાસ સાદશ વરતી વીવેક, કીધો તે જેઠ વક્તાબીશેક. ૫૩
 રામ કૃષ્ણાદી ગુણ પવીત્ર, વ્યાસ વાલ્મીકે વરણ્યાં ચરીત્ર ૫૪
 જે સગુણ સ્વરૂપને ક્યાયા, તેના ગુણ નથી કોઈયે લખાયા. ૫૫
 ભક્ત થઈ ગયા ને થશે જેહ, નથી તમને અજાણ્યા તેહ. ૫૬
 મુને સમજાવો થઈને દયાળ, ધારૂ કંઠમાં ભક્તની માળ. ૫૭
 ચારે યુગમાં થયાને જે થાશે, તે પ્રકાશ કરો માહારી પાસે. ૫૮
 સુણી નાભાજી બોલ્યા વીચારી, ભલે આજ્ઞા ગુરૂજી તમારી. ૫૯

૭૩ આસને બેસાડી પાસ, મુણે લકતોના સૌ ઇતીહાસ. ૬૦

॥ વિશ્રાંત ॥ ઇતિહાસો મડિ લકતનારે, ત્રીયુગ વરણી આપરે;
તેવા પછી કબયુગતણા, ભુરિ લકત લખાયરે, ૧

॥ ક્ષત્રીય મક્ક ક્રીલાયત પરમ પદીય - કાસ્ય જરિય પાલ્યાને
કવિશ્રી રેત્રાજ્ઞકર વીરચીતે નામ્મણી જ્ઞાનમાસી મર્ગજે કામ
ત્રતીયોખ્યાય: ॥

અધ્યાય ૪ ચો.

॥ રાગ આશાવરી. ॥

નાભાજી કહે અમદાસને, લકતો ત્રીયુગનારે જેઠ;
જેણે ગોવીંદ તણા મુણ ગાયા, સાંભળો સૌ મળી તેહ. ૧

બ્યાસ બાલમીક આદી મુનીવર, તે સૌના જસ ગાયા;
ત્યાર પછી અનુક્રમથી કહેતાં, કળીના લકત લખાયા. ૨

તે કળીયુગમાં પરમ પ્રતાપી, લકત શીરોમાણુ કહાવે;
તુકારામની તુલના કરતાં, બીજે નજરે ના આવે. ૩

વરીષ્ટ વંશજ તેના તેવા, પૂર્વજ પરમ પ્રતાપી;
વણીક વૈશ જતીમાં જેણે, યુગાંત કીર્તી સ્થાપી. ૪

અત્ર અષ્ટ પેઢીમાં પ્રગટયા, વીશ્વંભર જે નામ;
લક્ષ્મીવરને લાગ્યા તેડી, રાખ્યા નીજને આમ. ૫

જે બોડાણા સરખે બળીવો, કળ્યા ન કોઈએ બચ;
દક્ષીણ દેશ વીશે જન્મ્યો જે, તેની કહુ કથામ. ૬

ભુરી લકત ચરીત્રો મુણતાં, આણી પાવન થાય;
ભવજીવી ભટકારો ભાગે, આવામમન પળાય. ૭

- શ્રોતા સાવધ થઇને બેસો, બાતત્ર બોલ ન બય;
કાચ પાત્ર ફરથી ઢુટયુ તે, પુનહાં નવ સંધાય. ૮
- દક્ષીણમાં પંઢરપુર પાસે, દેહુ-કરીને ગામ;
તાંહાં વણીક જાતીમાં જન્મ્યા, વીશ્વંભરશાહ નામ. ૯
- ધરમ ધુરીંધર દયા ક્ષમા ગુણ, સત્ય શીળવૃત ધારી;
અસત્ય અક્ષર એક ન ઉચરે, પત્રીત્ર પરઉપકારી. ૧૦
- વરીષ્ટ સૌ વ્યાપાર વીશે પણ, ધારણુ ધરમની તોલે;
થાય લાલ સંતુષ્ટ રહેને, કોનો દામ ન બોળે. ૧૧
- પર જીવતીજનીતાવત જેને, પરધન પથ્થર ધારે;
લાલ્ય લાંચે ના લપટાયે, કોપ કરે નહીં ક્યારે. ૧૨
- પંચ વીશયને વીશ સમ સમજે, સત સમાગમ ભાવે;
ભાગોળેથી બ્રાહ્મણુ સાધુ, પોતાને ઘેર લાવે. ૧૩
- આદર આણી આસન અરપે ચરણુ તળાસે જાઈ;
શીતળ જળ સનમુખ લાવીદે, હેત કરે હરખાઈ. ૧૪
- ઈચ્છા પુર્વક અરપે ભોજન, પુજન પાછળ્ય કરતાં;
ચહન અક્ષત ધ્રુપ ધરીને, પગ સેવા અનુસરતા. ૧૫
- હરતાં ફરતાં હરી હરી સમૃણુ, નીશીયે જાગ્રણુ થાયે;
વૈષ્ણવ વૃંદ મળીને નાચે, ગીરીવરધર ગુણુ ગાયે. ૧૬
- તાલવીણા કરતાળાં કરમાં, મૃદંગ મધુરી વાજે;
નાદ બ્રહ્મ બ્રહ્માંડ લગીતે, ઘણા પ્રેમનો ગાજે. ૧૭
- નીત્ય નીમ એ રીત્યે ચાલે, પ્રીય પ્રાણુવત પ્રાણી,
અનંવસ વાસણુ દે દીનને, મધુર કોમળ વાણી. ૧૮
- પરમારથમાં પ્રાણુ રોપે, હેવો નીમજ લીધો;
એક દીવસ તેની માતાયે, બેધ કુંવરને કીધો. ૧૯

- વીરા તાત તમારો જાતે, આ રીતી અનુસરતો;
યાત્રા પુંઢરીનાથ તણીતે, માસે માસે કરતો ૨૦
- તેમ તમો જાઓ તો સારૂ, જન્મ સફળ આ થાયે;
વીઠ્ઠલ વાંસે રાખે વેલો, જીવ ગત્યે આ જાયે ૨૧
- વીશ્વંભરને વાત રૂચી યે હૈયું સુણી હરખાયે;
ભાવ હુતોને વૈદે કીધું, તે તાખડતો થાયે. ૨૨
- જેમ માતનું વાયક ધ્રુવજી પાળી વન વીચરીયા;
વીશ્વપતીને વશ કરી પોતે, અચળ પદે જઈ ઠરીયા ૨૩
- તમ વીશ્વંભર નમન કરી મા, પંથે તર્ત પળાયા;
કર કરતાળાં હરીગુણ ગાતા, પંઢરપુર ત્યાં આયા. ૨૪
- ભાગા ચંદ્રનદી ભાગોળે, સ્નાન પ્રેમથી કાધું;
પરમ હર્ષથી પંઢરીનાથનું, દોડી દરસન લીધું ૨૫
- પછી પરકમા કરી ક્ષેત્રની. ધ્યાન વીશે હરી ધારી;
આજોટયા અવીનાશી દ્વારે, ભાવ ધરીને ભારી ૨૬
- ગરૂડ મારૂતી બેને વંદી, કીરતની મડળે જઈ;
સૌ વૈષ્ણવને કરી વદના, તાં બેઠા હરખાઈ. ૨૭
- ધશ્વિરની મુરતી અવલોકી, મોહ થયો મન ભારો;
નાશા અથ ઉપર બે દષ્ટી, બે કટીયે કર ધારો. ૨૮
- ઉભા ઇંદ્ર ડિપર અવીનાશી, વપુ સુગંધી વાળુ;
તે જોઈ તનમય રૂપ થયો તે, ભેટયો જઈ દયાળુ. ૨૯
- શાંત દ્વદશ પાંચ્યુ તે સમયે, સાયુજ્ય મુકતી જેવી;
વીધીએના સુખ વરણ્યું જાયે, શી ઉપમા ત્યાં દેવી. ૩૦
- પ ચરાત્રોએ રીત્યે ગાળી, વીધાય વળતી માગી;
દેહુ ગ્રામ વીશે જઈ બેઠો, માને ચરણે લાગી. ૩૧

- પછી કરી પરકમા માની, વરણી પુરીની વાત;
મહા ક્ષેત્ર મહીમાન વદાયે, ઝાં ઉભા જગતાત. ૩૨
- હીવ્ય હીઝાંબર મુરતી ઉભી, ભીમાતીરની વાસી;
મુરતી મોરલીધરની દરસે, છુટે લખચૌરાસી. ૩૩
- અરે માત આનંદ ન માયે, શું સુખ વરણી ગાઉં;
ભાગા ચંદ્ર એ ભગીની માહારી, દરશી શીતળ થાઉં. ૩૪
- સખા માહારા મુની પુંઢરીક, સત્યભામા મા માહારો;
પીતા પુંઢરીનાથ હમારો, પ્રાણપતી ઉપકારો; ૩૫
- ભાવ કરી મા મુને ભેટીયા, એ સુખ કહું ન જાયે;
કેહેતાં એમ ભરાયાં આંસુ, ધારા ચૌસર ધાયે. ૩૬
- જેમ સુતા સાસરોએ જાયે, પ્રેમ રહે મા પાસે;
વચ્છ વેગળું સુરભીચીં પણ, પ્રાણ જનેતા વાંસે. ૩૭
- વીશંભરનું એમ થયું ચીત, ફરે ગમેતમ જ્યાંયે;
પ્રાણ પુંઢરી નાથ વૌંશે છે, ચીત ન ગોઠે ક્યાંહયે. ૩૮
- એક દીવસ નવમીને દીવસે; ઉઠી પ્રાતસકાળ;
પંઢરપુરને મારમ વળોચો, જપતો દીનદયાળ. ૩૯
- અહરનીશા એમ ચાલ્યો, ચાલ્યો તે પંઢરપુર આયો;
ભાગા ચંદ્ર વૌંશે પોતે નહી, જાયે દરશને ધાયો. ૪૦
- ભુજ ભેટી માધવને મળીયો, બેઠો ધ્યાનજ ધારી;
વીદેહ ભાન થયું તે વેળા, આવી બ્રહ્મ ખુમારો. ૪૧
- પ્રાતસકાળ થયો દશમી દીન, એક ભુક્ત લે આહાર;
નીરાહાર એકાદશીમાં રહે, જપતો જગદાધાર. ૪૨
- નીશીએ જામણ કોસ્તાન કરવું, દાહશીનો દીન થાયે;
સંભ મંડળી સમ્ય પાચ્યાં, પોતે કરવા જાયે. ૪૩

ત્રૈણ્ય રાત્રી એ રીત્ય રહીને, વીઢાય હરીથી માગે;
 વાટયે વળતાં વીયોગ કષ્ટે, પાછળ જોવા લાગે. ૪૪
 અશ્રુપાત કરે આક્રંદે, આગળ પગ ના ચાલે;
 પાછા પ્રભુ મંદીરમાં પેશી, ઝડપી જામે ઝાલે. ૪૫
 વરણે વિશ્વાધાર તમારો, વીયોગ ના વેઠાયે;
 ગઢગઢ કંઠ ગીરા અટકે છે, કષ્ટ કહ્યું ના જાયે. ૪૬
 ॥ વીશ્રાંભ ॥ ॥ કષ્ટન જાયે જ્યાં કહ્યુંરે, ચાલે ચક્ષુ ચોધારરે;
 રેવા રસીકમાં મન મળ્યુંરે, સુખના લહે સંસારરે.

॥ શિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પત્રીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
 ર્યાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે વીશ્વંભર ભક્તીનીરૂપણો નામ
 ચતુર્થોધ્યાય ॥ ૪ ॥

અધ્યાય ૫ મો.

॥ રાગ મેવાડો ॥

અત્રણ ઉચર્યા તે પછી, કહોને કયમ થયુંરે;
 વદો વીશ્વંભરની રે વાત, મન અટકી રહ્યુંરે. ૧
 નાભાજી કહે સુણો નાથજી, બીજી ના ગમેરે;
 મન વીશ્વંભરનું તેહ, ભુધરમાં ભમેરે ૨
 ખાવું પીવુંને જોસવું, ન ગમે કશુંરે;
 ચીઢાનંદના ચર્ણમાં લક્ષ, એ અંતર વશ્યુંરે ૩
 સહજ સમાધી ત્યાં થઈ, સ્થીર મન થયુંરે;
 ધરણીધરે ધ્યાનની માંહ, એક વચન કહ્યુંરે. ૪
 બ્યાપક હું સઉ વીશ્વમાં, અળગો નથીરે;
 બ્યોમ પેઠે સદા નીરલેપ, રાગને ત્યાગથીરે. ૫

- વાયુ વીરાટમાં જ્યમ રહ્યો, હીમ ઘાટમાંરે;
તાંણાં વાંણો એ જુદો ના જાણ્ય, પટના પાટમાંરે. ૬
- મોટે મુઝાઈશ ના જરી, સભરે ભર્યો રે;
ઠાલો હું વીના છે નહી ઠામ, નામ રૂપે નર્યોરે, ૭
- વીશંભર વળતી વદે, સુણો શ્રીપતીરે;
રૂએ એ ના મુને કશી વાત, રંગ ન રહે રતીરે. ૮
- હરસાય ના કશું દ્રષ્ટીયે, જ્ઞેયામાં જરીરે;
મુઠ વેઠાંતીયો મકલાય, વાને વડાં કરીરે. ૯
- અવયવ આવે ન દ્રષ્ટિયે, ધ્યાન શુધરેરે;
ફરે દંભ વૃથા કરી ટોળ, કયમ અંતર ઠરેરે. ૧૦
- કરપદ ઉર દ્રષ્ટી વનો, કયમ જગ કરેરે;
નીરાકારનું લેશો ન નામ, વાતો વૃથા ઠરેરે. ૧૧
- કાંને ભાણું ભેટુ કયાં જઈ, પડુ સંકટેરે;
કાણુ સંભાર્યે લે સંભાળ, કષ્ટ ક્યારે મટેરે. ૧૨
- જીવું છું રૂપ સગુણ વડે, બીજે ના બનેરે;
નીરાકારે ન ભાગે ભુખ, કષ્ટ રહે કનેરે. ૧૩
- વર્ણુ વીના વેઠાંતીયો, તે કરે ઠશોરે;
આવે વ્યર્થ મલોખાં મુંઢ, રસ નાવે કશોરે. ૧૪
- વીઠુંલ વાયક એ સુણી, ત્યાં ઘણું હશ્યારે;
મીઠા વીશંભર ના બોલ, અંતરમાં વશ્યારે. ૧૫
- વીઠુંલ કેહેતાહારા વેણનાં, લેઉ વારણાંરે;
મુને સંભારૂ દેખીશ તાંદ્ય, બંધન બારણાંરે. ૧૬
- પ્રીતી સગુણમાં તાલરી, ઝાં સ્મરણુ કરેરે;
ત્યાંજ દેખીશ અશ્વ પાસ, હું પાછળ ફરેરે. ૧૭

તે સુણી નાથજીને નમી, ઘેર આવીયોરે;	
મતી એકાદશી એમ જાય, ભુધર ભાવીયોરે,	૧૮
કારતીક માસથી કામ તે, કરતો રહ્યોરે;	
જ્યેષ્ઠ માસ પુરણ સુધી ઠેઠ, સોળ ફેરા ગયોરે.	૧૯
પંઢરીનાથ પ્રસન્ન કર્યા, માહા કાયા કશીરે;	
જ્ઞાની વીસ્મય પામીને લોક, તોલ કરે હશીરે.	૨૦
કો કેછે ધંધો ધીકાવીયો, આ ફેરા ફરેરે;	
જીના ઉઘમ ના મળે અંત, આશ વ્રથા ધરેરે.	૨૧
કાંતાથી કો કહે કંટાળીયો, ભટકયા કરેરે;	
વળી કો કહે કુલી છે દુકાન, ગોઠે નહીં ધરેરે.	૨૨
કો કહેછે સાધુ સરીખડો, ધરમે ધસેરે;	
જુથા પારકુ ધોલું ન પાપ, સદ સાધન ખસેરે.	૨૩
જેમ જેના મનમાં ગમે, તેણે તે કહેરે	
આસ નવમો ખેઠો જતાં જાત્ર, ગાત્ર શીથીજ રહેરે	૨૪
વીઠુંલ નાથે વીચારીયું, કષ્ટ જો સહુરે;	
આવા અષ્ટમી સ્પર્ધની માંઘ કર્ણ વીશે કહુરે.	૨૫
વીશંભર મુને વશ કર્યો, તેં ફેરા ફરીરે;	
તારા રણથી લ્યા મેં નહી છુટાય, ખેપ કરી ખરીરે.	૨૬
ગામ તાહારે હાવે હું પ્રભુ, રાખું ત્યાં રહુરે;	
આણું વતન તજી તાહારે વાસ, સાચું તુને કહુરે	૨૭
ફેગટ ફેરી ન ખાસ તું, થકવ્યો મહનેરે;	
ક્રિપકાર કર્યા તે અનંત, ધન્ય વીરા તનેરે.	૨૮
વીઠુંલ એમ કહી ગયા, વગડે વઘારે;	
હુણ આંખાંનું વંન અનુપ, ત્યાંજ સમૈ ગયારે.	૨૯

વીશ્વંભરે સ્વપ્ના વીશે, દરશા હરીરે, પરીષ્વલ્લ પધાર્યાની વાત, સૌ પુરમાં કરીરે.	૩૦
હર્ષ થયો સડિને સુણી જાણી વારતારે; પરીષ્વંલ્લ પધારશે આંધ, સૌ એમ ધારતારે.	૩૧
ટોળે ટોળાં મળી તારણી, મકલાય છેરે; હર્ષધેલી થઈને કોઈકે, પુછવા જાય છેરે.	૩૨
સરસ સમય હવા આપણું. દૃખ સૌ ટળ્યારે; વૃત વીશ્વંભરે કર્યાં તેહ, સૌ જનને ફળ્યારે.	૩૩
તાકડે સૌ ટોળે થઈ, નર નારીયારે; વાળાં વીવીધ પ્રકારનાં વાય, હર્ષ વધારીયારે.	૩૪
શરણી સરોદો સતારને, સારંગી મળીરે; શંખ શ્રંગનાળ સુરથાર, સુંહરી સ્વર ભળીરે.	૩૫
મુરચંગ મુરલી મૃદંગને, મોહર મંજારે; માંહી મદન ભેરી ગુણુગાય, સ્વર ધીરા ધીરારે.	૩૬
ઝાલરી ઝાંઝને જળ તરંગ, વાળાં વાય છેરે; ભેર ભુંગળને કરણાટ, સ્વર સોહાય છેરે.	૩૭
કરતાળ કુંડળી કાંશીનો, ઝમકાર છેરે; તાળ તુબડ વાજે તુરાઈ, શોભા અપાર છેરે.	૩૮
ડક ડુગડુગી ડમરૂ તણા, નાહ થાય છેરે; માંહી નરઘાં નફેરી પીનાક દુંદુભી વાય છેરે.	૩૯
રણુશીંગાં ઘંટ વાજે ઘણાં, શોભા શી કહુંરે; થાય તેમાં નગારાંના નાહ, જે પડખે બહુરે.	૪૦
છત્રીસ વાળાં છટા ભઈં, નાહ થાય છેરે; જાળ તેવી પતાકાઓ સાહી, સૌજન જાય છેરે.	૪૧

- ઉચ્છવ થાય આનંદમાં, પુર સૌ પળેરે;
ઉડે ચોમગા ગરદી ગુલાલ, જન ઝાઝામળેરે. ૪૨
- મંડળીયો કીરતન કરે, શોભા શી કહુંરે;
જેવા બ્યોમે રહે સુરનાં વીમાંન, હર્ષ ધરી બહુરે, ૪૩
- જય જયકાર કરે જનો, ત્યાંથી ચાલીયારે;
જગદીશને જેવા કાજ, આદર ધાલીયારે. ૪૪
- વીશ્વંભર વાંસે સડિ, પુર તે પળેરે;
કરે ચાડીયા ચેષ્ટા અપાર, આમ હરી મળેરે. ૪૫
- ધાંસે આ હેંસમાં ધાય છે, લાજ ના કશીરે,
ફીકે મોઢે એ ફરશે જરૂર, થારો જગે હશીરે ૪૬
- એમ અધમ વાંસે વઢે, કો મુખે કહેરે;
પ્રભુ વેલા પધારજે લેઈ, માપ સડિ રહેરે. ૪૭
- વીશ્વંભર કહે વીકુલો, તે કૃપા કરેરે;
માહારો પુર્ણ મનોરથ થાય, તો સ્વારથ સરેરે. ૪૮
- કંઈક વીવેકી વઢે મહી, આ કળાયનીરે;
ઝાઝી ઝંખનાયે થયું સ્વપ્ન, એમ મળાયનીરે. ૪૯
- સ્વપ્નમાં ભુખ્યો ભોજન કરે, કુંવારો વરેરે;
જાગે તારે જણાય ના કાંઈ, અર્થ એ ના સરેરે. ૫૦
- બીજે કે શોચ શાંતિ ધરો, લાંબી વારશીરે;
હાથ કાંકણ નીરખો હાલ, અરીસો છે આરસી રે. ૫૧
- એમ અનેક વીચારતા, ટોળે થૈ ગયારે;
આબ્યું આંખાનું વંન તે માંહી, જાઈ ઉભા રહ્યા રે. ૫૨
- ઝાડે ઝાડે જાઈને જુવે, કંઈ જણાયનારે;
ખોળા ખોળ કરે ખળ લોક, ખોલ્યું જણાયનારે. ૫૩

થાકી બેઠા કોઈ હામ લે, હોય તો મળેરે;	
મૂકી પંઢરપુર પરીધ્રંદ, કાંટામાં કળેરે	૫૪
મીથ્યા મલોખાં મીઠાં કરી, શીઘ્ર ખાઓછેરે;	
સોંધાં પટ કરવાને થઈ શાહ, શુ અથડાઓછેરે.	૫૫
બોહોતેર વર્ષ સેવા કરી, બોડાણે ફરીરે;	
તારે પોતે થઈને પ્રસન્ન, હાથ લાગ્યા હરીરે.	૫૬
વર્ષ તમારે વીત્યુ નથી, વેશ કાઢીયોરે;	
ગાવા ગોવીંદ આવીયો ગીત, લાજશે લાડીયોરે.	૫૭
માટે સોધી કાઢો શાંમને, ફળેતી રમેરે;	
બેઠા વીશ્વંભર લેઈ તાળ, તે હરીને ગમેરે	૫૮
દીનબંધુ વેળા દોઢલી ક્યાં માહારી કરીરે,	
કીધો ફાગટ મુજને ફળેત, કહીને ગયા ફરીરે.	૫૯
રાખી ભરાંસો રમેશનો, કે માર્યો જશેરે;	
પછી સંસાર છોડીને કોણ, શાર્ણમાં આવશેરે	૬૦
દેવેશ મુજને દગો કરી, ભુલો પાડીયોરે;	
આખે દેશે થશે ઉપહાસ ડાઘ લગાડીયોરે.	૬૧
જીવ્યું થયું માહારૂં ઝેર આ, તમો નાવીયારે;	
મુને વ્યર્થ દલાસો દેઈ વેશ કઢાવીયારે	૬૨
એ રીત્યે શોચ સગળ થતાં, પીડા થઈ ઘણીરે;	
આવી પુલાંની ફરતી સુવાસ, સરસ સોહ્યામણીરે.	૬૩
તે મગા મન સડિનાં વળ્યાં, ઉભા જન થયારે;	
કરી વીશ્વંભરને અચ સૌ પાછળ ગયારે	૬૪
જમ જમ જમ છે તે ભણી, વાસ જો વધીરે;	
ભાળી તુળસીને પુષ્પોની માળ, એક જગા બધીરે.	૬૫

અખીલ ગુલાલને અરગજ, ત્યાં પડ્યાં ધણાં રે;
ખોલ્યો કો કહે સાચુ છે સ્વપ્ન, ભાગ્ય ન આપણાં રે. ૬૬

જીવન તેથી જણાયના, એ સાચું થયું રે;
સુણી વીશંભરે તે વાત, એક વચન કહ્યું રે. ૬૭

અવનીમાંએ ઉતરયા હશે, માટે એ ખણેરે;
થઈ આકાશ વાંણી એ વાર સુણતાં સૌ જણેરે. ૬૮

મળવા વીશંભરને મીશે, પ્રેમ લાવીયારે;
પોતે વૈકુંઠવાસી હયાળ અવનીમાં આવીયારે. ૬૯

અણુશસ્ત્રે અવની ખણે, હાથ આવશેરે;
થાશે વીશંભરનો વંશ, દેશ હીપાવશેરે. ૭૦

કીરતન ભક્તી કરી જનો, ધણા તારશેરે,
જશે પોતે સ્વદેહે સ્વધાંમ, કુળ ઉદ્ધારશેરે. ૭૧

એ સુણી હરી કીરતન સઉ, ગાવા લાગીયારે;
ધર્યો વીશંભરે ધરા હાથ, આનંદ જાગીયારે. ૭૨

ગરકેલી તુળસીને પુષ્પમાં, મુરતી લહીરે;
શાંમ રંગની તે સુકુમાર રૂકમણીજી સહીરે ૭૩

॥ વીશ્રામ ॥ રૂકમણીજી સંયુક્ત તાં રે, દરશ્યા દેવ દયાળરે;
રેવારસીક થઈને રહેરે, ભક્તોના પ્રતીપાળરે ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પદ્ય પવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પાઠ્ય-
મૈ કવિ શ્રી રેવાસંકર વીરચીતં વીશ્વંભર વીશ્વાત્મા દરજ્જનો નામ
પંચમોધ્યાય ॥ ૫ ॥

અધ્યાય ૬ દ્વો.

॥ રાગ માલકોશ અકળકળા શ્રી અવીનાશનીરે—એ રાગે વાંચવું.

નાભાજી કહે નજરે નટવર લઘારે, અતી ગંભીર ના ઉંચકાય,
વીથંભરે વીનયે વીનતી કરીરે, માહાર કોણ ગળુ મેં ધરાય;
પુરણુઅક્ષ પધારીયે પુરભણીરે. ૧

અક્ષાંડ કોટી ઉડે એના રોમમાં રે, કાળે ગાત્ર કળયું નવ જાય
ક્ષણુ માહે ખલક અનંત ઉદે કરેરે, તેનો ભાર મેં કેમ ઝીલાય;
પુરણુઅક્ષ પધારીયે પુરભણીરે. ૨

એહેવાને ગોવીંદ માણું ગળુ નથીરે, શકે વરણી ન શારદ શેષ;
હીવ્ય આહીમ્નિ મે દેખી શકાયનારે, પડે જે જોતાં ઝાંખો હીનેશ;
પુરણુઅક્ષ પધારીયે પુરભણીરે. ૩

સુંદીર શામ મનોહર મુરતીરે, મોર મુકુટ છે માથે જડાવ,
વેઢ વીંટી કડાં સાંકળાં કરવીશેરે, હીરા કંઠી હૈયે ગરકાવ;
પુરણુઅક્ષ પધારીયે પુરભણીરે ૪

કુંડળ છે મકરાકૃત કર્ણમાં રે, તોરો કલગી છે મુકુટની અમ
ઝાંઝર ચર્ણમાં છે જડ્યાં શાંમનેરે, એમાં સૃષ્ટીની શોભા સમમ;
પુરણુઅક્ષ પધારીયે પુરભણીરે ૫

પીત પીતાંબર પેહેર્યું કૃપા કરેરે, ધાર્યો કંદોરો કટીયે જડાવ,
કૌસ્તુભ રાજી રહ્યો જેના કંઠમાં રે. ભારે ભેટવા થાય છે ભાવ;
પુરણુઅક્ષ પધારીયે પુરભણીરે. ૬

બૃંદાના હાર ત્રીવા ગરકી રહ્યારે, બેહેકે મૃગમદ સંગે સુવાસ,
અક્ષાહી દેવ ભ્રમર થઇને ભમેરે, પાસે પદમાતે આવે ન પાસ;
પુરણુ અક્ષ પધારીયે પુર ભણીરે. ૭

લોચન પ્રેમ પુરણ રસનાં ભર્યોરે, ભાળ્યાં તેનો વહુટે ન ભાવ,
મુરતી મુકીને ખસાય ન માહાજનેરે, ઘણે પલપલ દરસન દાવ;
પુરણખંડ પધારીયે પુરભણીરે, ૮

તે લેવા લક્ષ વીધી કરવા મચ્યારે, તલ માત્ર ન તાણી શકાય,
થાકીને યૌ જણુ ખેડા બળીષ્ટ ત્યાંરે, સૌચે સૌ હાવે શી ગત્ય થાય;
પુરણખંડ પધારીયે પુરભણીરે. ૯

આશા મુકીને ઉઠયા સઉ તે તકેરે, લાવ્યા બળદની જોડીઓ બાર,
લોહની સાંકળો તાંણ્યે તુટી ગઈરે, ખશી મુરતી ના તલભાર;
પુરણખંડ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૦

વળતી વીચાર કર્યો મળી મંડળેરે, કરો મંદીર આ સ્થળમાંથ,
એકે ઉપાય નથી હવે આપણેરે, લેઈ ત્રીકમ જાઈએ ત્યાંથ;
પુરણખંડ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૧

વીનય કર્યો કને જાઈ વીશભરેરે, આંખે આંસુ ન હૈયુરે હાથ,
પુરમાં પધારવું શ્રી મુખ ખોલીયારે, રેહેવું અધવચ્ચ નવ ઘટે નાથ;
પુરણખંડ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૨

તે સુણી હરીવર મુરતી હસી પડીરે, જોઈ સરવ રહ્યા હરખાઈ,
ઉછળી તાંથી વેગે વળગી પડીરે, વધુ વીશ્વભરને જાઈ;
પુરણખંડ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૩

તે તકે સુમનની વૃષ્ટી સુરે કરીરે, ગરજ્યાં દેવનાં દુંદુભી ત્યાંથ
સરીતાનાં સલીલ તે અજ્રમાં ઉછળ્યાંરે, જેજેકાર હવો જગમાંથ;
પુરણખંડ પધારીયે પુરભણીરે, ૧૪

એ જોઈ આનંદ વાધીયો સર્વનેરે, વળ્યો પુરભણી સૌ જન સાથ,
આગળ વીશ્વભર લેઈ ચાલીયારે, લોક ભાળતાં લક્ષ્મીનાથ;
પુરણખંડ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૫

અખીસ ગુલાલની ગરદી ઉડે વણીરે, પુઠે માનુની મંગળ ગાય,
બાણંત્ર વાગે વીવાધ પ્રકારનાંરે, ઉભી મહાળી ઉચ્છવ થાય;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૬

એ રીત્યે ભાવથી ભાગોતે લાવીયારે, મુક્યા ઇદ્રાયણી નહીં તીર,
વેદોક્ત મંત્રે બોલાવાને વેદીયારે, ક્યા સ્થાપન તાં બળવીર;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૭

શ્રદ્ધભોજન કરી પ્રભુ પધરાવીયારે, નીશા પ્રગટ થઈ જોણી વાર,
વીશંભર વૃજરાજ કને જઈરે, વદ્યા વીનય કરીને અપાર.
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૮

શંભુને ષ્ટા કરે સેવા જોવનીરે, દેવ દાસત્વમાંરે સદાય,
હુ મતીમંદ સેવા સમજી નહીંરે, કેમ ઇષ્ટને રાજી રખાય;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૧૯

મેડેર કરી પ્રભુ આમુજ કારણેરે, આવ્યા વતન વીસારીને શામ,
ઈદ્રાય ધી તીરે નાથ નોવારીયારે, ઠાવુ પાવન આ સ્થળ ગામ;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે ૨૦

પ્રથમ આવાહન શુ ન અજાણુ છુરે, તેવો અરચને છુંજ અન્નણુ
વળતી વીસરજન ને સમજી નહીરે, સ્તુતી પાઠતે આળખે કોણુ;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે, ૨૧

હાનમ પુ નીજ નામ નીભાવવારે, રાખી લક્ષ્મીપતી માહારી લાજ
ઠીધો કૃતારથ લહી ક ગાલનેરે, રાખો શરણુમાં કરશે ન તાજ;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે ૨૨

તે સુધી વીકુંજવર પછી બોલીયારે માગ્ય મનવાંછીત મુજ પાસ,
ઈચ્છા પુરણુ કરું આ તકે તાલ્યરીરે, મુને માંનજે પોતાનો ખાસ;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે ૨૩

વીનય કરીને વીશંભર તાં વઢેરે, ઇચ્છું સ્મરણુ તમારું સહાય,
પર ઉપકારમાં પ્રીતા સદા રહેરે, બીજે કોસ્થળે ચીત્ત ન જાય;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૨૪

વૈષ્ણવતા રહે વંશ પરંપરાંરે, થાય સંતોની સેવા હમેશ,
વસ્તી વધારે આ થાય પુરી વાશેરે, તરે દરલીન પ્રાણી અશેશ;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૨૫

તે દીનથી દેહુ આમે દયા નીધોરે, આપ્યું વીધભરને વચન,
તે કહ્યું તેજ રીત્યે વરતીશ હુ રે, તેમાં નૈ નડે કાંઈ વીધન;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૨૬

એ રીત્યે આનદમાં દીન જાય છેરે, પ્રેમ પુરવાસીને નવ માય,
જનીતા વીશંભરની જાળને નમેરે, ત્યા પુકળ ભોજન થાય;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૨૭

છે પરીશ્રદ્ધને જાળન પ્રેમનુરે, રાજ તે વીના કલ્યે ન થાય,
જાતીને ભાતી જુવે જગદીશનારે, રે શકર તે ગુણ ગાય;
પુરણુશ્રદ્ધ પધારીયે પુરભણીરે. ૨૮

॥ વીત્રાંભ ॥ જાત્ય ભાત્ય જોતા નથી, પોતે પરમ દયાળરે;
રેવા કરે સંતત રહો શરણાગત સંભાળરે.

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પદમપવોત્ર તુકારામ ચરિત્ર પાઠ્યાને
કવિશ્રી રેવાશંકર વોગ્ચીતે વીઠલમુરતી વર્ણનો નામ
શ્રદ્ધમોહ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૭ મો.

॥ રાગ ધનાત્રી. ॥

બદે નાભાજી સાંભળો સ્વામી, વરયા એ રીત્યે અંતરયામી ૧
 ઇંદ્રાયણી તીરે કીધો નીવાસ, થયું દેહુ ગ્રામ પ્રકાશ. ૨
 વાત વીસ્તરી જગતમાં તેહ, સુણી નરનારીને થયો નેહ. ૩
 ગામેગામના યાત્રીયો આવે, માહા મોહથી મંડળી લાવે. ૪
 એમ કરતાં ઘણા હીન જાય, તેમ યાત્રીયો વૃધીમાં થાય. ૫
 નીત્ય આનંદ ઉચ્છવ ચાલે, તેમ વસ્તી વધારી છે વહાલે. ૬
 હુતાં વીશંભરની જે માત, થયાં સહગતી પોતે પ્રભાત. ૭
 કીયા કરમ કરી રૂડી પેર, જેણે ગોવીંદ આણીયા ઘેર. ૮
 ગયાં કંઈક વરસ એમ વીતી, ખસી સંસારમાં થકી પ્રીતી. ૯
 કણું કમળ નયન કને જઈ, હસી બોલીયા ત્યાં હરખાઈ. ૧૦
 નથી ગોડતું ભુતળ હમને, સુતો સુંદરી સાંપુ છુતમને. ૧૧
 એમ કહી ભજનમાં બેઠા, પરીબ્રજના ધ્યાનમાં પેઠા. ૧૨
 સુહી દાહશી ઉગતાં ભાંણુ, આવ્યું વૈમાન કે તજ્યા પ્રાણુ ૧૩
 થયો સંઘ સકળ રઘવાયો, હીરો ભુતળનો હડતાયો. ૧૪
 વીશંભરની છે સુંદરી જેહ, અમાખાઈ છે નામની તેહ ૧૫
 ભુરી ભક્તીને પરમ ઉદ્ધાર, તેને પેટે છે યુગ્મ કુમાર. ૧૬
 મોટા હેરી કરી પાટવી ઠાંમ, નાંહાંનો તેનું મુકુંદ છે નામ ૧૭
 હવા પ્રાણુપતી તે પ્રવાસી, સુતો બે છતાં થઈ તે ઉદાસી. ૧૮
 રૂંદે કયાં આવી આપને બેડુ, કરજ્યા તાકીદથી મુને તેડુ. ૧૯
 મયા ટાંકણે કયાં મુને ટાળી, મુકી જન્મ થવા ઓશીયાળી. ૨૦

પુત્રો પરણી તેના થશે બેલી, મુને કાંઠાંને ભરાંસે મેલી. ૨૧
 સુતી શોક આઠ દમાં ઝારે, આપ્યુ શ્રાજીએ સ્વપ્ન તાહારે. ૨૨
 તારી સ્વામી સેવા વડે બાઈ, થયો હું વશ કયમ ધભરાઈ. ૨૩
 મુખે માગુ તે હું તને આપુ, કે તે પાંતીનું સંકટ કાપુ. ૨૪
 અમાબાઈ કે અશરણુ શરણુ, રહે ચીત્વનમાં તવ ચરણુ. ૨૫
 મારી વૃત્તી બીજમાં ન જાય, સેવા સંતની ઇછુ સઠાય. ૨૬
 શીળ વૃત આ માહારૂ ખડે ના, પર પુરૂશની છાયા પડે ના. ૨૭
 સુખ સર્વનું તે નાવે આધુ, એ વીના બીજું અન્ય ન માગુ. ૨૮
 એ સુણી હરયા હરી તેણીવાર, ધન્ય તાહારો ટેક ઉઠાર. ૨૯
 એમ કહી મુકયો મુસ્તકે હાથ, ડાબી સુંદરી હૈયાની સાથ. ૩૦
 સાંપી સીદ્ધીયો નાપડે ખોટે, સ્વપ્ને મળવું થશે શરચોટે. ૩૧
 એમ કહી ખશ્યા ગોર્વીદ ઝારે, આંખો અબળાની ઉઘડી તારે. ૩૨
 આવી હોંમત હૈયાની સાથ, વાહાર માહારી વીકલનાથ. ૩૩
 એમ ધારી હરી ગુણ ગાય, તાહાર પુઠયેની શી ગતી થાય. ૩૪
 પુત્રો બે હુતા ભક્તી રહીત, મોજશોકમાં જનમનાં ચીત ૩૫
 છત્ર માથેથી તે ગયું ઝારે, બેઠા બે જૈ એકાંત્યમાં તારે. ૩૬
 વાત કરવા લાગ્યા બેહુ વીર, શક્તીવંત છે જોઆ શરીર. ૩૭
 વૃત્તી વણીકની ચુંટવો પાલો, ઉઝ અધીપનો આશ્રય ઝાલો. ૩૮
 હાથી ઘોડા બેલાવીએ જઈ, કરીયે નોકરી શસ્ત્રોને સાહી. ૩૯
 સુખ સાંપડે અપરમપાર, શેઠ્યે દરીયો કે દરબાર. ૪૦
 એ વીચાર કરી બેઉ બ્રાત, મળી માતને વરણી તે વાત ૪૧
 આ વીચાર છે કરવા હમારો, માડી શો મત હેમાં તમારો. ૪૨

અમા બાઈ કે સૌ મળે ઘેર, કમો નહ કશી લક્ષ્મીની લેહેર ૪૩
 પીઝ્યા પરમ પરાધીન રેહેવું, સમે સાંકડે સંકટ સેહેવું. ૪૪
 વાંકી વૃત્તી થતી વીરા વરો, નથી એમ થવા મત મારો. ૪૫
 સુણી કુવર કે મોઢુ ઉતારો, જાએ પૂનાંએ બુદ્ધી તમારી. ૪૬
 હમે ધાર્યું તે કરવાના જાઈ, માટે આપો રજા હરખાઈ. ૪૭
 માયે જાણ્યું કહ્યું નહી માંને, રજા આપી ધરી કર કાંને. ૪૮
 થયા રાજ પડ્યા માને પાયે, સાંપી સુંઢરી બે છડા જાય ૪૯
 કહ્યું પત્ર લખુ હમે ઝારે, વળજ્યો બે વધુ લેઈ તમે તારે ૫૦
 કર્મ યોગે પડ્યા ગ્રહો આડા, આડ્યા ખોળતા બે રજવાડા. ૫૧
 મીરકો મળ્યો હૈવનુ ભાવ્યું, તેણે રહેવાનું સ્થાન બતાવ્યું. ૫૨
 ભાવસીંહ કરી કોઈ ભુપ, કરે સેનાની ભરતી અનુપ. ૫૩
 તાંહાં મોકલ્યા તે બેઠુ વીર, વીર બાહુને વજ્ર શરીર. ૫૪
 આંખ કરડીને આઠતીભારી, મળ્યા મહીપતીને બે વીચારી. ૫૫
 બીજા પંદેશી તાં હુતા ટાંગે, એકેએકની શકતી વખાણે. ૫૬
 તાંહાં હરોયે કરો મન કોપ, ત્રીશ મણની ઉપાડીને તોપ. ૫૭
 ધરી સ્ક ઘેને તાંથી આડ્યો, દશ માણસે જાય ન ઝાડ્યો. ૫૮
 ઉગ્ર ઇલકાળ ભુપતે આપ્યા, બેને સેનાપતી કરી સ્થાપ્યા. ૫૯
 અશ્વ ઉત્તમ બેસવા દીધા, પેટ પુરતા પગાર તાં કીધા. ૬૦
 બળ બેઠનાં મહીપતે મા'યાં, ભવ્ય રહેવાને સ્થાનક આપ્યાં ૬૧
 આપી અધીપતે આગળ્યા ભારી, કરે મનગમતી બેસવારી. ૬૨
 કર્યા હમે તે સ્થાનમાં જાઈ, માને પત્ર લખ્યો હરખાઈ. ૬૩
 ગાડી મોકલી શેવક સાથે, વળજ્યો સુંઢરીયો બે સંગાથે. ૬૪
 પત્ર લેધને વેગથી વળીયો, અમાબાઈને તે આવી મળીયો ૬૫

પત્ર વાંચીને માતા વીચારે, થયા વીઠલ વેગળા માહારે. ૬૬
 મળવા મંદોરમાં ગઈ જરે, આંસુ આંખે વહે ચોધારે. ૬૭
 નાથ ન ધટે તમારો વીયોગ, ભુંડા કરમના મળીયા ભોગ ૬૮
 એમ કહી નમી નાથને ચાલી, વાટ વીરા વશા છે તે ઝાલી ૬૯
 થોડા હોવસમાં ગઈ સુતો પાસ, બેડે કાંતાઓ સંગમાં ખાસ ૭૦
 નમ્યા પુત્રો બે માતાને જાઈ, રચાં આનંદમાં હરખાઈ. ૭૧
 એમ કરતાં ગયા કઈ માસ, વસે પાંચે જણાં તે નીવાસ. ૭૨
 કરે રાજની ચાકરી આળ, ખાનપાન મળે છે રસાળ ૭૩
 એમ કરતાં તે હૈવને ભાવ્યું, નીશા માતાને સ્વપ્ન આ આવ્યું ૭૪
 એમાં દરસન દીધું દયાળે, કહ્યું આ રીત્યમાં તેણે કાળે. ૭૫
 તારા પતીયે બે વતન તજવી, દેહુ ગ્રામમાં મુક્યો છે લાવી. ૭૬
 આવ્યાં વહભિવ માણુવા કાળે, માહાર શરણુ કરીને તાળે ૭૭
 હાવે સુત લેઈવતનમાં ચાલો, જીવ્યું ઇચ્છેતો મારગ ઝાલો ૭૮
 જગી માયે કે પુત્રોને વાત, હશ્યા પેટ ભરી બેડે ભ્રાત ૭૯
 સાચાં સ્વપ્નમા માનશે માડી, બોલો દેવને દોશ લગાડી ૮૦
 રાજ સેવામાં સુખને વીસારી. નવ ઇછીએ વતન હમારી ૮૧
 કહ્યું માતાનું પુત્રે ન ધાર્યું, કરી ચેષ્ટાને માપ ઉતાર્યું. ૮૨
 ॥ વીશ્રાંભ ॥ માપ ઉતાર્યું માતનું રે, ઘેડી ગણી તે વારરે;
 રેવા રશીક દુભ્યા થકીરે, સંકટ મય સંસારરે.

॥ इति श्री भक्त लीलामृत पद्म पत्रिण तुकाराम चरित्र पा-
 र्व्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते अमावाइ आक्रंद वर्णनो
 नाम सप्तमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૮ મો.

॥ રાગ આશાવરી. ॥

- નાભાજી કહે શ્રવણે સ્વામી, માની વાત ન માંની;
 ચેષ્ટામાં ચલવી તે સરવે, હરીયે કીધી છાંની ૧
- તાર પછી દીન ચાર ગયા કે, બોલ્યા બંને બાળ;
 આજ કશું સ્વપ્નું આવ્યું કે, બોલ્યા દીન દયાળ. ૨
- મુખ પાડીને માતા બોલી, ચેષ્ટા ન કરો કાલી;
 વ્યર્થ વદુ હેવી હું કું ના, કયેમ જવાયે ચાલી. ૩
- જીવન મુળ તમે તન માહારા, જીવું તમને જોઇ,
 તાત ગયો પરવારી હાવે, ન મળે બેલી કોઇ. ૪
- માટે વાયક વીકલજીનું, કહ્યું હતું તે કીધું;
 લેશ તમે લેખે ના લીધું, સૌ ચેષ્ટામાં દીધું ૫
- ત્યાર પછી દીન ચાર વીતીયા, સ્વપ્નું હાતું આલ્યું;
 તાહારા પુત્રે મારૂ વાયક, તોલ વિશે ના ધાલ્યું. ૬
- હાવે કહે જે ઉભય કુંવરને, સંપત્તી સઉ હુંટારો;
 ઉભય પોહોરમાં મેલી મીલકત, પત્રમાં પાધર થારો ૭
- પુત્રો બે બળવંત ફરે થઇ, મર્ણ પામશે સાથે;
 હર્ષ પાથરી કોઇ સુવે ના, મૃત્યુપર દળ હાથે. ૮
- એમ મુણીને અમાબાઇને, રડવું સ્વપ્ને આયું;
 બંને પુત્રો પ્રાણ તજે તો, મારું કર્મ કવાયું. ૯
- સહગતી મુત વણ કાંણ કરે કો, એ મુઝણ ઉર થાયે;
 તુજ વીકલ કેમે રણ કાઢ્યું, એ કરતાં છુટાયે. ૧૦
- તે તેવડય કરવાની માહારે, સ્વામી સાંપણી કીધી;
 રણ તાહારૂ આપીને છુટીશ, એ આખડી મે લીધી ૧૧

- કીયા કરીશ પછેવી તાહારી, સૌ વીધી સાથે બાઈ;
રડતી દેખી બે સુત બોલ્યા, જનીતા પાસે જઈ ૧૨
- અમાબાઈ તવ ઝબકી જાગી, મૃતને કેવા લાગી,
હાલું સ્વપ્ન વધા વીડલ તે, જોયું મેં તો જાગી ૧૩
- પુત્રો મરશે ઘર છુટાશે, સંપત્તી સરવે જશે;
ઉભય પોહોરમાં બનાવ બનશે, તે નજરે જોવાશે. ૧૪
- કુંવરે વાત હશામાં કાઢી, વાણી બ્યર્થ જણાવે;
વૃદ્ધાવસ્થા થઈ માતને, જીવ ભ્રમણતા થાયે ૧૫
- અરે માત મરવાના પુત્રો, છે તવ હાથ જમાડે;
વીયોગ પાછળ ન પડે માટે, કરી લે તું કર ટાહોડો. ૧૬
- માતા વડીલ વધુને કે છે, ટાટ પીરશી બે લાવો;
ઘત સાકર પય સાધે ભેળી, માહારો તાપ સમાવો. ૧૭
- તેમ કર્યું વધુવે તે ટાંગે, માયે પુત્ર જમાડ્યા;
બીડાં પાન તણાંતાં અરપી, સુતને શાંતી પાડ્યા. ૧૮
- તેજ તકે સરકાર તરફથી, જાસુને કાગળ લાવી;
ઉભય પુત્રના કરમાં આપ્યા, વેળા વસમી આવી ૧૯
- વઘો મુખે કે મહીપતી તેડે, પરદાળ આવી પડીયું;
સાવધ થઈ સંગ્રામ સંધારો, સેન્ય તમા વણ ખડીયુ. ૨૦
- રાજ છુટવા એ આવ્યું છે, શીઘ્રિસ વર થાઓ;
કુંવર કહે સ્વાનું આ સાચા, સરખો કરે ભરાઓ. ૨૧
- નીમીત નબળે સુઝ પડે ના, પાછળથી પસ્તાયે;
મંદોદરીનું કહ્યું ન માન્યું. જ્યમ કૈ રાવણ રાયે ૨૨
- તેમ ન અંધે વાયક માન્યું, વીઠુર તણું રાગ ટાંગે;
નીકર સો સુત નાશ ન પામે; મરે ન માર્યા ઘાંગે ૨૩

- તેમ કહ્યું માનું નવ માન્યું, અવળા આદર ઝાલ્યા;
હરીમુંકુંદ સજી સેના બે, શત્રુ સનમુખ આલ્યા ૨૪
- કવચ ટોપટારને બકતર, અસ્ત્ર શસ્ત્ર સડિ લેઈ;
સુરવીર સંગ્રામે ધાયા, ઇંકા નીશાન દેઈ. ૨૫
- આડવાહાડ હથીયારે પડીયા, ચળકે ચોમગ ભાલા;
તરકશ તીર વછુટે ચોમગ, કૈક કપાયે ડાલા ૨૬
- બંધુક બરછી ગોળા ગરજે, ચીસ ભયંકર થાયે;
શક્તી વિદ્યુત સરખી ચમકે, કોનાં શીશ કપાયે. ૨૭
- પગ સાથળ કોના કર ટૂટે. કોના અશ્વ કપાયે;
વૃષ્ટી રૂધીર તાણી વરસેને, બુમરાણ બહુ થાયે ૨૮
- ભત્રું ઇચ્છવા ભુપત કેરું, શત્રુ સનમુખ ધાયા;
હરીમુંકુંદ બે કપટવ્યુહમાં, સાથે સુર કપાયા ૨૯
- હાહાકાર હવો સેનામાં, નાહું નગરી માયે;
પરદળે આવી લુટ કરી બડિ, ટેક રહ્યો નહીં તોયે. ૩૦
- હરીમુંકુંદનું ઘર લુટાયું, કર સાહાવા નહીં કોડી;
રોળ વળ્યો સડિ રાજ્ય તરફનો, બ્યર્થ મુવા સડિ દોડી ૩૧
- વહુવો કહે સ્વપ્નું મા સાચું, મતીયાંયે ના માન્યું;
ચેષ્ટા કરીને માહામત ઝાલી, મુખથી મૃત્યુ બાંન્યું. ૩૨
- અમાબાઈયે શ્રીજી સમરી, પતીની કહી કથાયે;
ભાળવણી તમને કીધી તે, અગતી પુત્ર ન જાયે ૩૩
- વીમાન હરીયે તર્ત મળાવી, મોકલીયા નીજ વાસે;
પ્રેમ ભરેલા બેઠા જાઈ, તર્ત પીતાની પાસે ૩૪
- જ્યમ સુતનો સંહાર વળ્યાથી, ગંધારી દુખ પામી;
અમાબાઈ આકુંદ કરે છે, ટેક તજી તે દામી ૩૫

શાંત કરી સાસુને બોલી, ત્યાં મુકુંદની નારી;
 સ્વામી સાથ સંધાર છું હું, સેવાની અધીકારી. ૩૬
 સતી થઈ સ્વામીનું શબ લેઈ, તે પોતી પરલોક;
 હરી તણી તણી હાંસ કરે પણ, સબળો અંતર શોક ૩૭
 સ્વયં સગલો માટે નબળી, ન પળી પતીની પાસે;
 ધન સંપત્તી હુંટ્યામાં ગઈ સૌ, તેથી અંતર ત્રાસે. ૩૮
 અમાબાઈ સુતની વહુ સાથે, વળી વતનની વાટે;
 રત્ન સરીખા પુત્ર ગમાતાં, રોતી રૂઢ્યા ફાટ. ૩૯
 અંન વીના અડબડીયાં ખાયે, સાથે વહુ તે ઝાલે;
 અર્ણુ ગળગળી જતાં બેસે, થાક ખમને ચાલે ૪૦
 અપાર કષ્ટે આઠ્યાં દેહુ, મુખ મેલીને રોતાં;
 દેખી પુર પછાડ્યો ખાયે, ચાલે આંસુ લોહોતાં. ૪૧

॥ વીશ્રામ ॥ લોહોતી બે આંસુ સ્ત્રીઓરે, હરી મંદીરમાં ધાધરે;
 રેવા રસીકના પદ સહી, દે ગાળો ધભરાઈ રે. ૧

॥ ઇતિશ્રી મક્ત લીલામૃત પરમ પવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
 ર્યાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે હરીમુકુંદ વધ વીધી વર્ણનો નામ
 અષ્ટમોધ્યાય ॥ ૮ ॥

અધ્યાય ૯ મો.

॥ રાગ નટ ॥ રાતવડી કાંતો સંગે જગ્યા એ દેશી છે.

અમાબાઈ સુત શોકે ધભરાઈ, રૂવે પરીબ્રહ્મનો પાલવ સાહાઈ,
 શેવા ફળ આ તકે આ વેળા આઈ, લજ્યા તેનુ ભુધરા ભડ બેસાડ્યુ
 માહાઈ ધર ખડતાળે ખોદીને કાહાડ્યું, લજ્યા તેનું ભુધરા ભડ
 બેસાડ્યું. ટેક. ૧

- ધાતો ધણી ધાંસમાં ધ ધાને છોડી, રહ્યો તારી સાથ સમંધને બેડી,
તારે તેની કુંપળ્યા કુળી બે નોડી, ભજ્યા તેનું. ૨
- હુતી આખા ભવની તે એજ કમાણી, લીધી તેને રાનમાં રોરાવી તાંણી
બેઠો મારો મનખો કરી ધુળધાંગૂં, ભજ્યા તેનું ૩
- ઉગ્યો તાંથી કામ કર્યો બહુ આજ, ખોળી ખરાહે તેનાં મુળ ઉખાડુ,
ઠયાનીથી નાંમને એજ લગાડુ, ભજ્યા તેનું ૪
- આવી પય પાવાને પુતના બહુ, લીધો ખોળે અંતર ઉલટ આણી
તેના લીધા પલકમાં પ્રાણ તે તાંણી, ભજ્યા તેનું ૫
- સજ્જતી સમંધમાં માયાને માંયા, લીધું લુટી બળીનું નકાંઈ વીચાર્યો
મુકી પગ ઉરમાં પાતાળે ડિતાયા, ભજ્યા તેનું ૬
- સદાશીવ સંતન સાધન કીધું, તેને પટ પેહેર્યાનું રહેવાના હીધું,
થાકી પ્રાણ તજવા તેણે વીશ પીધું, ભજ્યા તેનું ૭
- વીધી સુતો જે સનકાદાક રીધા, તેને તેડ્યા વયમાં ન વધવા દીધા,
રામાચાના રક્ષણે ત્યાં તાણી લીધા, ભજ્યા તેનું ૮
- સહી તાહારો નારદ પાલવ લીધા, તેને ઉંઘો ઉપદેશ શોહેવો દીધો;
ભુંડા તેને ભવમાં ભટકે તે કીધો, ભજ્યા તેનું, ૯
- વીલીશણ શણમાં રહેતો ધારી, નાખ્યો તેના વીર વડીલને મારી,
આપ્યું રાજ ધન્ય દાતારી તાહારી, ભજ્યા તેનું ૧૦
- પુરો પ્રેમ પ્રદહાદનો ભલે ભાળ્યો, કુટુંબ તેને કરતાં રહ્યો નહી ખાળ્યો
તોયે તેના આપના રોળ તે વાળ્યો, ભજ્યા તેનું ૧૧
- સેવામાં સદા રહેતી દ્રૌપદી રાણી, પુજે પરીબ્રહ્મ પોતાના બાણી,
તેને થવા દાસી વેળા હેવી આંણી, ભજ્યા તેનું. ૧૨
- હરીશ્ચંદ્રે બળવ ત આંનું તે ઝાલ્યું, તેનું સત્ય ચુકાવા કઈ નવ આલ્યું
તોયે તેને અત્યજનું પદ આલ્યું, ભજ્યા તેનું. ૧૩

મારૂંતી તે અર્થ અનેકમાં આવ્યો, ઉપાડીને પરવતો લાહ્યમાં લાવ્યો
તારે તેને ભુતાંના ભેગો ભમાવ્યો, ભજ્યા તેનું. ૧૪

મથી મરનારે સમંધ આ જોડ્યા, કાઠી દુર પ્રેમના પાસને તોડ્યા,
ડોળા મહારા દેખાડીને શીઘ્ર ફેડ્યા, ભજ્યા તેનું. ૧૫

ગયો ધણીરાન રઝળતી મેહેલી, વાટંબણાવેડવા હું રહી છેલી,
મુવા તકે મહારૂં નથી કોઈ બેલી, ભજ્યા તેનું. ૧૬

ઘાસી તારા ઘાસની છેવટ જાણી, ટુંકી કરી દોરીને લે મુને તાણી
પીડાઉ છું તેડીલે કરવા પટરાણી, ભજ્યા તેનું. ૧૭

ગયા મુત મોહો મમતાના ભરેલા, રહ્યા નહીં પાછળ વંશના વેલા;
રહી છુટી પડવાને માનખા છેલા, ભજ્યા તેનું. ૧૮

રહ્યું નથી આગળ પાછળ કોઈ, સમંધીમાં બેઠીછું સર્વને ખોઈ;
જાણેશની જીવતી છું હું કે મોઈ ભજ્યા તેનું. ૧૯

અમાબાઈ આકંદ આ વીધી થાય, દયા સીંધુ સાંભળે મન દુભાય;
રચી રેવાશંકર તે ગુણ ગાય, ભજ્યા તેનું. ૨૦

॥ વીશ્રાંભ ॥ ગાયે ગુણ આકંદના, શ્રવણી જગદ્ધારરે;
રેવા રસીક વળતી વટે, કરીને વીનય અપારરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પાઠ્યા-
ને કવિ શ્રી રેવાસંકર વીરચીતે અમાવાઈ આકંદ વર્ણનો નામ
નવમોધ્યાય ॥

અધ્યાય ૧૦ મો.

॥ રાગ કેદારો. ॥

ઉચરે અચજરે, વરણો નાભાજીએ વાત;
વળતી શું થયુ રે, ભાવ ધરીને વરણો શ્રાત.

૧

બળતાના ભર્યારે, સાંભળી પરમ સતીના બોલ; ત્રીકમ તે સુણીરે, બોલ્યા તનમાં કરીને તોલ.	૨
મા મુબ્બશમારે, નીરમ્યુ એમ નીમીત થનાર; લેશ મટે નહીરે, ન રહે વસ્તુ જેહ જનાર	૩
તુજ સેવા તકેરે, સંતત પાસે હુંજ રહીશ; તમો જમ્યા પછીરે, પાંણી તુજને કહીને પીશ.	૪
મહીયેર આ વધુરે, તેને વીઠાય કરીદે બાઈ, અડચણ ના પડેરે, સતી સગર્ભા રહે મુઝાઈ.	૫
વાયક તે સુણીરે, કીધી વીઠાય સોધી સાથ; મહેર મોકલીરે, વહીયા વાયક વીઠૂલ નાથ	૬
અમાબાઈ ત્યારે, વળતી વશિયાં મહીર માંદ્ય; સુતના શોકથીરે, અશ્રુ તેજ ઘટે છે ત્યાંદ્ય.	૭
પુત્રા પ્રાણથીરે, વલ્લભ વનીતાને કહેવાય; વાળ્યું ના વળેરે, સંતત મન મુઝાતુ જાય.	૮
અંતર શોકથીરે, ભીતર ભડકા વેંકે બાઈ, તેની જ્વાળથીરે, બાહ્યર ઝાટ ગયાં સુકાઈ.	૯
તે જોઈ ત્રીકમેરે, ધીરજ હીધી બેશી પાસ; હું સાનીધ્યમાંરે, તારે ધરવો નામ ન ત્રાસ	૧૦
ઇચ્છા હોય તોરે, તારા સુત જીવાડુ હાલ; એમ કર્યા થકીરે, ન મળે મુક્તી મારગે માલ	૧૧
કષ્ણ થયા તકેરે, સાંધ્યો સંદીપ ગુરૂને બાળ; કપરો કાળનોરે, તોડી પાકો પાશ વીશાળ.	૧૨
સુણીને ત્યાં સતીરે, બોલી વીઠૂલ વરની સંગ; મેં તમને કહુંરે, ઇચ્છું હું નવ માઇક રંગ.	૧૩

જનમ્યુ તે જશેરે, આખર કોઈ નથી રેહેનાર; મન માહાર સદારે, રાખો આપ ચરણ આધાર.	૧૪
ધમ્ધુ ના કશુંરે, જીવું જીવન તમને બેઠ; પીડામાં પડીરે, બોલી દોશ ન ગણશે કોઈ	૧૫
તવ હરજી વદેરે, મુજને ગણજે તાહારો તંન; આ તાહારી વધુરે, રૂકમણી કરી બોલે સૌ જન	૧૬
એ સુણી બૈ વહીરે, તુંતા ત્રાકમ જગનો તાત; કયમ સુત હું કહુંરે, વહને અણ સંભવતી વાત.	૧૭
વીઠુંલ તાં વદેરે, મેં કહી જશેઠાજીને માત; તુને તે વીશેરે, લેશ ન અતર મન સંગાત	૧૮
તે સુણીને સતીરે, વીઠુંલ ચરણે મુકયુ શીશ; તમ આધાર છુંરે, જમ તમ નભવી લ્યો જુગદીશ.	૧૯
હરા માયા કરીરે, પીડા સર્વ ટળી તે વાર; શોક સમૈ ગયોરે, લાગી જપવા જગદાધાર.	૨૦
જ્યાં સુતની વધુરે, તેને પોચ્યા પુરણ માસ; વીઠુંલ નામનોરે, પ્રગટયો પુત્ર થયો હુલ્લાસ	૨૧
રૂપે ગુણે ભયોરે, દીન દીન વૃદ્ધી થાતો જય; અમાબાઘનેરે, તે સડિ વરણી કહી કથાય	૨૨
એમ કરતાં ગયાંરે, વીતો દશ વરસો તે ધાર; અમાબાઘનેરે, આંખ્યે ઝાંખ પડી તે વાર.	૨૩
ત્રીકમે તે તકેરે, લાધુ હરાના સુત સમરૂપ; રૂકમણા થઈ વધુરે. સેવા આચરે ઉભય અનુપ	૨૪
જન બીજ લહેરે, આવી હરી સુત કેરા દાર; સેવા સાસુનીરે, કરવા લાગી વાનય અપાર.	૨૫

ભોજન ભાવતુરે, નીત્ય તકો તક સમયે થાય; થઈ સુતની વધુરે શ્રીતે સેવા કરવા જાય.	૨૬
જળ ઇચ્છા થતાંરે, હાજર લાવા મુકે હાથ; સુતના સુત થૈરે, બા બા બોલે લક્ષ્મીનાથ.	૨૭
શીવ બ્રહ્મા તાણારે, જીવન ધ્યાન વીશે ના જાય, અમ્માબાઈનેરે, કર ઝાલીને આગળ થાય.	૨૮
આંખ અપંગ લહેરે, પલ ના વીહીલાં મુકે માત, પગચંપી કરેરે, આહી માયા તે દીનરાત	૨૯
પુરણ બ્રહ્મતેરે, ભોજન અરપે બેશી પાસ; ઇચ્છા અતરેરે, ટાંકણે માંગે કરી તલાસ.	૩૦
તવ ડોશી વહેરે, પ્રેમે લાડકડાને સાહાઈ; ભેગો થાળમાંરે, બેશી ભોજન કરતુ ભાઈ.	૩૧
સનકાહીકનારે, સ્વપનામે જીવનના જાય, ભડતી ભાવથીરે, ઉછીળ અબલાનું તે ખાય.	૩૨
એમ જમાઈનેરે, માધવ મુખ ધ્રુવ છે માત, દેઈ મુખવાસનેરે, ચાલે કરઝાલી જગતાત.	૩૩
શ્વાસ ભરાયનીરે, શ્રમ પટે ને દોરી જાય; પાસ પલંગનીરે, જાઈ સુવાડી સુખીયા થાય	૩૪
એમ વરત્યા કરેરે, કોઈ કશી ના જાણે પેર; રૂકિમણીને લહેરે, પુત્ર વધુ આવી છે ઘેર	૩૫
ઉત્તમ ગુણનીરે, આ વહુ જાતે પરમ સુજાણ; નીહીતો આવી ઘેરે, સેવા સાસુની કરે કાંણ	૩૬
અમ્માબાઈનીરે, વય પોતી ગઈ આવ્યો કાળ; વીમો તેડીયારે, જાતે જાહેને દીન દયાળ.	૩૭

દાંન અમાનનેરે, લાંછુ ભરીયુ જળનું પાત્ર; સાતે ધાનનેરે, ઘેન સવત્છી વસ્તુ માત્ર.	૩૮
વસ્ત્ર વીવીધનાંરે, અરપાવ્યાં નીજ માતા હાથ; તમ ગૌ દાંન તેરે, અરપો એ આવે તમ સાથ.	૩૯
સૌ સંસારનીરે, લૌકીક રીત્ય રચાવી ઇશ; અવની આંછીયારે, ખેડ ખોળામાં લઇ શીશ.	૪૦
શ્રાવણ માસનીરે, સુદી એકાદશીનો દીન તેહ; હરી ખોળે ધરીરે, મુસ્તક માયે તજીયો દેહ	૪૧
ત્રીકમે તે તકેરે, વેગે તેડાવ્યું વધમાન; દીવ્ય તનુ કરીરે, પોચાડી પોતે સ્વસ્થાન	૪૨
અંદન કાષ્ટનીરે, ચીતા રચાવી તેણીવાર; સૌ જોતાં કર્યોરે, સુત રૂપે અજ્ઞી સસ્કાર	૪૩
ત્યાર પછી થકીરે, સામગ્રી સૌ લાવે જાય; દશ દીન વીતીયારે, જ્ઞાતી ભોજન પાછળ થાય.	૪૪
પત્રીયો લખીરે, સમીપ જ્ઞાતી આવી ત્યાંહ્ય; ભોજન ભાવતાંરે, થયાં નહોયે હેવાં ક્યાંય	૪૫
તમ દીન સાતનોરે, લીધો લહાવો સુદીર શ્યાંમ; ખે દીન તે પછીરે, ત્રપ્તી કીધુ દેહુ ગ્રામ	૪૬
લહાંછું તે પછીરે, દરશી આપ્યું-માનુશ માત્ર; ચાંદી ટાટનેરે, તે મધ્યે મુકી જળ પાત્ર	૪૭
કર્યું ન કોઇયેરે, ને પાછળ કોયે ના થાય; તમ ધન વાવર્યુરે, નામ લખી લહાંછું અરપાય,	૪૮
વાધી વારતારે, કીરતી ચાલી ગામો ગામ; જશ જગતી થયોરે, ધન્ય વીઠોખા હરીયે નામ	૪૯

- દીન વીત્યા પછીરે, ત્રીજે દીવસ થઈ આ પેહર;
ખેસ તે પળીરે, છેં નવ લાખાને ઘેહર. ૫૦
- તનયા તેહનીરે. જેનુ રાશા હેલું મામ;
તેહરીની વધુકે, પત્રી વાંચી રેહ તે હામ. ૫૧
- પુત્રે પુછીયુરે, કેમ રૂવ છે માતા ફેક,
તથ તે ઉચરીરે, માહારી સામુ પળી પરતોક. ૫૨
- સ્નાન ઉભે કરીરે, ત્યાર થયાં વર વાહન લેધ;
દીન ખરયા ઘૂહીરે, ધાયાં ધાંસે આહર દેધ. ૫૩
- દાન દશ દોડતાંરે, આવી પુર ભાગોળે ત્યાંહ;
શ્વર ઉર કુટતીરે, આશી ચરણે રેતી ત્યાંહ. ૫૪
- જન જેવા મળ્યારે, કયમ પાછી આવી આ દાર;
ધરં ઉઘાડીનેરે, બેઠી રેતી અપરમ પાર, ૫૫
- મળીને માનુનીરે, છાની રાખી પાયુ નીર,
મુખે ઢાંકી કરીરે, બેઠી ગોરી ગુણુ ધ બીર. ૫૬
- કળશી કુટુ બમાંરે, કોઇએ પત્ર લખ્યો ના છેક;
શેધા ટાંકણેરે, પાસે પાશેરનું નહી એક ૫૭
- મરવા ટાંકણેરે, માનવી કેમ ન તે મુઝાય;
હુંછે પડીરે, ભાડુત રાખે ભુખ ન જાય. ૫૮
- ॥ વિશ્રાંત ॥ ભુખ ન જાયે ભાડુતેરે, કરમે કથળ્યું કામરે;
એમ સુણીદે અંગના, ઠબકો ઠામોઠામરે ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
ख्यानै कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते अपाबाइ अंत वीधी वर्णनो
नाम दशमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૧૧ મો.

॥ રાગ ધના ૩. ॥

બોલ્યા અગ્રજ એ પછી વાંણી, વદો વળતી થયુ શું પુસંણી ૧
 નાભાજી કહે સાંભળો સ્વામી, કપા સી ધુને કરવ્યે નખામી ૨
 સુણી સુંદરીયો વદી વાંણી, કોહોને કહું છું તું રાગડા તાણી ૩
 પાસે ચોટીને ચાકરી કરતી, હાથ ઝાલીને સાસુનો ફરતો. ૪
 કરતી ભાવતુ ભોજન દાહાડી, નૂવરાવતાં ખંને ઉપાડી. ૫
 બીજી અડકે ના દુઃખમાં દીલે, તું જેવી કોના ઝાકલા ઝીલે. ૬
 નથી કષ્ટે ગઈ ક ટાળી, ધરે ધાણુ નકો ધણીવાળી ૭
 કર્યો ખર્ચ કયાંથી ધન કાહાડી, તેં તો સાસુને સ્વર્ગે પોતાડી ૮
 રાધા કે નથી તલ્યાનો આરો, મુવે માણસે મહેણાં ન મારો. ૯
 પડી છોટે ન જાણી મેં વાત નીહીતો આ કેવું તમને ન થોત. ૧૦
 બાઇ બોલશે ના ચઢે રીસ, મળે તેવો હું દીવસ કીશ. ૧૧
 કાળા ચોરતું કાદીશ દેણું, રાખુ નૈ મરનારીને મહેણું ૧૨
 બોલી વૃદ્ધ સુણી આવી ચાલી અલી રાધા શુ ઘેલછા હાલી. ૧૩
 નાત્ય સાત દીવસ કરો ટાંણે, તારા જેવું થશે બીજે કોણે. ૧૪
 લાહાણું ખર્ચ ગયુ કોણુ કરી, જે આ વાંચ્યે વિદોખાને હરી ૧૫
 રાધા લહાણું લઈ પડી ટાહાડી, પછી વીચાર્યું લક્ષ લગાડી. ૧૬
 જાણ્યું ક્રીધું કપાણુ વે કામ, સમો સમજીને સુખ ધામ. ૧૭
 નમ્ર લોક વદે જોઇ એમ, પાછા આવ્યા વીદોખા કેમ. ૧૮
 ગોઠયુ મોસાળે જઈ ના મન, ખુબ વાવરયું આ કંઈ મન. ૧૯
 પુત્ર માતને કે થઈ અજાણ. મયું દીવસ કરીને આ કોણ. ૨૦

- ઢાણુ આકરી આકરી આલે, જશ આપણને સૌ આલે. ૨૧
- ઝાઝો મેળાપ મહાવરો જેમ, મુને બોલાવે પુરજન તેમ. ૨૨
- આખુ આયુશ મોસાળે ખોયું, મે તો જનમીને ગામ આ જોયું ૨૩
- માંડી રાધાએ કહી થડ વાત, તાહારો દોઢો લાવ્યો જગતાત. ૨૪
- તેને સનાધીન હુતા એ શાંમ, કરે અંત્ય અડ્યે તવ કામ. ૨૫
- શેવા આકરી ખર્ચ આભારી, કચ્છાંતું હુ જેવાં વપુધારી. ૨૬
- કીધો માથાનો ખર્ચ યે તાહારો. બેઠો મહીરમાં કરનારો. ૨૭
- તારા દાદાએ તપ કરી તાંણ્યા, પ્રભુ પંઢર પુરમાંથી આણ્યા. ૨૮
- કહ્યું અત્ય સમે પ્રભુ સાથ્ય, મારા વંશની લજ્જા તું હાથ ૨૯
- પાળી વચન કરે પ્રભુ કાંમ, સમે સાંકડે સુંદીર શાંમ ૩૦
- બાપ કાકો તાહારા મતી મંદ, તેણે ઓળખ્યા એ ના મુકંદ. ૩૧
- રાજ સેવા મુકી પ્રભુ ધાયા, તાહારે, તે બેહુ રણમાં મરાયા. ૩૨
- પછી સાસુ હું પુરમાંહે આવી, તુ પેટ હં પીહર વળાવી. ૩૩
- સુણી માતાનું વચન કુમાર, ધાયો કરમાં ધરીને કટાર ૩૪
- પ્રાણ ત્યાગવા પોતાનો ત્યાંહી, પેઠો ભાગોળે મંદીર માંહી. ૩૫
- પેટ ચીરવા જાય છે જેવો, હાથ હરીવરે ઝાલીયો તેવો. ૩૬
- બોલ્યો કુંવર હું ઓળખું તુજને, મુક હાથ દે મરવા તું મુજને ૩૭
- તેંદ્યા માર્યો તો અંગદ તાત, મારા બાપની રણ કરી ઘાત ૩૮
- મોટે છુટો કરી દેને મુજને, મરી હત્યા હું આપીશ તુજને ૩૯
- જાંણી તેને ન બાપો અનાથ. ચાંપ્યો હરીવરે હૈયાની સાથ. ૪૦
- કહ્યું તાહારા વડીલ મુને લાવ્યા, રહ્યા સેવામાં સંતત ભાવ્યા. ૪૧
- કામ કહે તે કરું તેજ વાર તારા વ્રધોનો છું રણદાર. ૪૨
- મોટે મેં સેવા હીવસ કીધો, જશ લોકમાં તમને મેં દીધો ૪૩

- કને પુત્ર બેસાડીને કાળે, ભકતી નવધા બતાવી દયાળે. ૪૪
- પુત્ર માતાયે ટેક તે ઝાલ્યો, વેસો વશનો ત્યાં થકી ચાલ્યો. ૪૫
- પ્રભુ પુજન યાત્રાયે જાય, મળી મંડળી કીરતન ગાય. ૪૬
- વીઠોબા તણા વંશને ઠામે, થયો પુત્ર પદ્માજી તે નામે. ૪૭
- તે પણ ભકતી વીશે ભરપુર, જેવો સ્વર્ગનો ભાવીક સુર. ૪૮
- તેણે વીઠલ વર વશ કરીયો, તેનો વશ પછી વીસ્તરીયો. ૪૯
- તે પદ્માજીનો શ કર સુત, કર્યા ભક્તાએ વશ અચ્યુત. ૫૦
- સુત શંકરનો તન કાંહાનો, તે છે પુર્ણ પ્રતાપી ન છાંનો. ૫૧
- કાંહાનાનો બોહોબા કરી બાળ, તીવ્ર તેજને બાહુ વીશાળ. ૫૨
- ભવ્ય ભક્તને તેવો પ્રતાપા, જેણે સેવાની સેતુઓ સ્થાપી. ૫૩
- તેનો તન તે તુકારામ ભક્ત, જેણે જન્મીને દીપાવ્યું જક્ત. ૫૪
- બોહોબા કરે ભક્તિ સકામી, ક્ષણ એક ન જાય નકામી. ૫૫
- પળે પંઢરપુર પ્રતી પક્ષ, દેવા દાનમાં બીજે ન દક્ષ. ૫૬
- અંન ભુખ્યાને તરશાને પાંણી, શીત કઠીને દે પટ તાંણી. ૫૭
- સત્ય વચન સેવા પ્રતી જન, સમ દરશીને કોમળ મન. ૫૮
- સ્તુતી હરીની હમેશ ઉચારે, તેમાં કેવળ કાંમના ધારે. ૫૯
- તમો ભક્તોની ભીડય હરો છો, પુર્ણ કામના પોતે કરો છો. ૬૦
- ઉપમન્યું કરી ધ્વીજ બાળ, પ્રીતી પયમાં છે તેની વીશાળ. ૬૧
- પુરો તે નોહોતો માતને ધાવ્યો, અંત જન્મતાં માતનો આવ્યો. ૬૨
- માયા હરીનીયે તેહ ઉપાડ્યો, કાંઠે દુધને દરીયે બેસાડ્યો. ૬૩
- ધુને તમ અવીચળ પદ દીધું, લેખે બાળ તણું તપ લીધું. ૬૪
- સુર્ય સપ્ત ઋષી જે ઠરે છે, ધુની નીત્ય પ્રકાશ કરે છે. ૬૫

નથી ઉદારતામે અધુરો, માહારો એક મનોરથ પુરો. ૬૬
 ચેમ ટેકમાં યાત્રાએ ઝાલી, ગયાં ચાળીસ વર્ષ તે ચાલી. ૬૭
 ગયા હંપતી થાકીને ઝારે, ત્રણે દેવ તાં રીઝીયા ત્યાહારે. ૬૮
 હીધાં સ્વપ્ન વીશે હરસનં, માગો પોતે થઈને પ્રસનં ૬૯
 બોલ્યા હંપતી સાન્નીધ્ય સુરો તમે પુત્રોની કામના પુરો. ૭૦
 તારે શીવ વીધી કે સુત થારો, તારી કામના પુર્ણ ભારો. ૭૧
 વીષ્ણુ કે કેવો સુત આપુતમને, તેની રીતી બતાવ્યું તું અમને. ૭૨
 બોલ્યા બોલોબા સુણી તેણી વારે, આખા વીશ્વને જોઈ એકારે. ૭૩
 બીજું ઈશુ ન હું વૃજરાય, નામદેવ જોવો સુત થાય. ૭૪
 હરી કે કરચેતે વશ મુજને, તેવો સુત સમરપીશ મુજને. ૭૫

॥ વિશ્રાંત. ૧. — સુત સમરપીશ તે સમેરે, એથી પણ બળવાનરે;
 રેવા ફસીક વર દેઈનેરે, પાંચ્યા અંતર ધ્યાંતરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लीलानुत परमपवीत्रतुकारामचरित्रपाख्यानं
 कविश्री रेवाशंकर वीरचौसे वीश्वंभर वंश वर्णनेऽन्तम
 एकादशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૧૨ મો.

॥ राग आशुवरी ॥

નાલાજ કહે વીહલવર દેઈ, પાંખીયા અંતર ક્યાન;
 બોલોબા બગી કાંતાને કહે, કયા કસી ભગવાન;
 પ્રસનંતા પત્ની પાંખીને, વરને વંદી બધ;
 ચઢતા હવસ લાગે મુજને, હઈયું રહે હરખાસ. ૩

- પુરણ માસે પુત્રા પ્રગટીયે, વીશધર વવરે જોહ;
નાંખ સાત્રજી નીરમ્બુ, તેનું પાંખો વૃક્ષી જોહ. ૩
- ત્યાર પછી બીવીનાશીને ઉર, ચીંતા મનમાં થાય;
વરદીધો ત્યાં દેહ ધારવા, મુક્ત કાંચો તે જાય. ૪
- વીચ્યાર કરીને ત્યાં વૈકુંઠે, ભક્ત સભા સૌ કાંધી;
તપાસ કરીને તત્ત્વ તપાસી, હરીયે હાજરી કીધી. ૫
- સનકાદીક શુકદેવને સેતો, નારદને પ્રહ્લદ;
અંબરીશ અહરને ઉદ્ધવ, તુળર દાધો સાદ. ૬
- મેહોતો ખીરાં મુકતાભાઈ, કબીરને એકનાથ;
જાનદેવ શંક્રાંગદ, ધ્રુવજી નામદેવ છે સાથ. ૭
- પાસે પરીક્ષીત:પુંઢરીકમે, ભીરમ કુંભારજીગોરા;
એ અંદોસો મુક્ત મંડળી, સૌ શીર તપમો તેજા. ૮
- જેમ શશી તારામંડળમાં, તમ શોભે જગદીશ;
કાંહિને મોહલો તે સ્થાને, ધારે અંતર ધણ. ૯
- વીચ્યાર કરીમે વીશાધારે, નામદેવ કર આશયો;
જન્મ જાઈ લે બોહોળાને ઘેર, મે તેહને વર કાંઈયો. ૧૦
- ધર્મ સ્થાપવા હુ જનમું છું, યુગ યુગ પ્રત્યે બાઈ;
તેજ કામ કરવાનું તાહારે, જ આવની હરખાઈ. ૧૧
- ભક્તિ ભજન કરાવી અરપો, પંચવીશયશ્રી જાણી;
ચોત્રીધ મુક્તી દેવા શક્તી, તુજ અંતરમાં ધ્યાની. ૧૨
- જે સાલોક્ય તથા સામીપ્ય, સાદૃષ્યને સાચુજ;
અહુર વીધ મુક્તીયે અરપી, ગણેશ તું જમ પુણ્ય. ૧૩
- સગુણ ઉપાસન કસબ્ય સૌને, એક કહી આપ્યો;
પારંગતા પ્રાંતી સાયેને, કૈક કરે કેકાંણે. ૧૪

તેં શત કોટી અલંગ કરવા, નીમ કરયાતા પુરા;
 ઉતાવળ્યથી આ સ્થળ આવ્યો, તેમાં રહ્યા અધુરા. ૧૫
 જન્મ લેઇને જગતી સ્થળમાં, પુરા કરય તે ભાઇ;
 ચો વીધ મુક્તી મેળવ્ય સૌને, થૈ સૌનો મુખદાઇ. ૧૬
 રીઢી સીમ્ધીએ ભકતી પાછળ, અણુતેડી સૌ આવે,
 ભકતી પર્વના પાણી જેવી, લે જેને જમ ભાવે. ૧૭
 માટયે મૃત્યુલોક વીશે જઇ, કરય કીરતન વીસ્તાર;
 આશીર્વાદ કરયો અવીનાશે, મુખ દેવા સંસાર. ૧૮
 નમન કરીને નામદેવ કહે, કળી કઠણ યુગ આવ્યો;
 ઘોર પાપીનું ગંભીર જળતાં, બોધ ન જાય બતાવ્યો. ૧૯
 બૌદ્ધરૂપ લેઇ બેઠા પોને, સંકટે સાહ્યે ન થાયે;
 તો માહારા મળતી અવીનાશી, આપની ઇજ્જત્ય જાયે. ૨૦
 તેહ સુણી ત્રીવીક્રમ બોલ્યા, તું સંકટે સપટાયો;
 તેજ તકે તારા મુખ આગે, ધાંસે આવીશ ધાયો. ૨૧
 એમ કહીને માધવ મળીયા, તત્ત્વ દ્વંદ્વમાં ધરીયું;
 તુકારામમાં તેજ સમરપી, જન્મે તેમજ કરીયું. ૨૨
 શૈશ્વર્ય શક્તી સંપુરણ, નામદેવમાં ધારી,
 તે બોલ્યો કયાં જન્મ લેઉ હું, તવ બોલ્યા મુખકારી. ૨૩
 વીશ્વપતી કહે આ વીશ્વંભર, જેણે વરા મુજ કીધો;
 પંઢરપુરથી પ્રેમે બાંધી, પોતાને પુર લીધો. ૨૪
 તેહના કુળમાં બોહોબા નામે; તેને મેં વર આલ્યો;
 પુત્ર જકત બોધધારણ થાયે, સ્વદેહ આવે આલ્યો. ૨૫
 નવાં સગુણનાં કીરતન કરવા, ભકતી નવધા સારી;
 માટે ત્યાંહા મોકલવા તુજને, મનસા થઇ છે માહારી. ૨૬

નામદેવ નારાયણને નમી, અવનીપર ઉતરીયો;
 સોમ સુર્યવત પ્રકાશ પ્રાઢો, દીશદશે વીસ્તરીયો ૨૭
 કે વીઘુત વસુધા તળ વધવા, ઉતરી આંણી વારે;
 ઓહોખાના અંતરમાં ઉતરયું, તેજ મનોમય તાહારે ૨૮
 ત્યાંથી અખળાના ઉદરમાં, પ્રવેશ કીધો જાઈ;
 તેજ પુંજ તરૂણી થઈ તાહારે, હઠયામાં હરખાઈ ૨૯
 સીંધુ છીપમાં સ્વાતી ખીંદુ, પડતાં મોતી જા મે;
 કનકા બાઈની કુખ દીપાવા, ગર્ભ રહ્યો તે હાંમે ૩૦
 પુરણ માસે થયો પ્રસવતે, અરણ ઉગતી વારે;
 પ્રકાશ પામ્યું સર્વ સદનતે, ઓહોખા ઝબક્યા તાહારે. ૩૧
 કુંવર લહ્યો કનકાદયે કહેવો, જે નીજ ઉદરે વાશો;
 ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તી, મીશ્ર હોય તમ ભાશો. ૩૨
 જડીભુત જનીતા થઈ ગઈ છે અવીનાશી ત્યાં આવી;
 બોધ કરે છે તે બાળ્યકને, માથે હાથ ધરાવી. ૩૩
 જ્ઞાન ગુપ્ત કરય માયામયથી, તવ સુત ચેષ્ટા ઝાલી;
 રૂદન સરીખો શબ્દ થયો કે, પછી પડોશણ ચાલી. ૩૪
 કહ્યું કુંવરનો જન્મ થયો તું, જે જાગી કનકાઈ;
 હર્ષ થયો ઓહોખાને શ્રવણી, કપા કરી સુખદાઈ ૩૫
 વહેંચી સરકરા પુર બાધામાં, મંદીર ઉછવ કીધો;
 એમ થતાં દીન બાર વીતીયા, નહી માતા સુત લીધો ૩૬
 પુત્ર લેઈ ગઈ પ્રભુને મંદીર, ચરણ સમીપે ધરીયો;
 કહ્યું તમારો દાસ ખાસ છે, ઘટે અનુચિત કરીયો ૩૭
 ભાવ કરી ભુધરજી ભેટો, તવ બોલ્યા જગદીશ;
 કહ્યું રૂક્ષમણીને લે બાળક, રમાડ્ય ધર કર શીશ. ૩૮

- કેહેતાં કુંવર ઉપાડી લીધા, રમાડીયો હરખાઈ;
ત્યાર પછી કનકાઈની કેડયે, ઝટ બેસાડયો જાઈ. ૩૯
- હાથ ફેરવ્યો હેને મુસ્તક, કેહે કનકાઈ તે વારે;
માતા નામ ધરો બાળ્યકનું, નીજ ઇચ્છા અનુસારે. ૪૦
- ઇશ્વરીની ઇચ્છા થાતામાં, સર્વ સીદ્ધીઓ આવી;
સ્વરૂપ ઉત્તમ યુવતીના લેઈ, સંસારી ગતી લાવી. ૪૧
- સુવાશીર્ણયે ચ્યાર મળીને, પાલવમાં સુત ઘાલ્યો,
હીદોળ્યે હૈયામાં હરખી, નામ નીવેડો ચાલ્યો. ૪૨
- કંકુ હળદર કરી કપાળે, નામ વીચ્યારે ધારી;
જે અવ્યકત જણાય ન કોયે, ઉચરી સૌ અધિકારી ૪૩
- તે રૂક્ષમણી કેછે કનકાઈને જે વ્યાપક સઉ ઠામ;
નીરમ્બુ મે તાહારા તન કેરૂ, તુકારાંમ એ નામ. ૪૪
- ઝેના નામ થકી જડ જંતુ, પાંમે સઉ ઉદ્ધાર;
શ્રીફળ ફેફળ લેઈ સઉ શાંભા, વીદાય થઈ તે વાર. ૪૫
- કનકાઈ નીજ મંદીરમાં ગઈ, બાળ્યક સુખમાં રહે છે;
કંઈક માસે ઘુંટણુથી ચાલે, જોઈને હર્ષ વધે છે. ૪૬
- જમે રમે ઉચરે અક્ષર કંઈ, પોહોઠી રહે કોઈ વાર,
રેરોમંભો વઢવા લાગે, ચ ચળ અપરમપાર. ૪૭
- કોક સમે રડવામાં આવે, બોધ ન માંને કાંહાંનો;
કીરતન શબ્દ સુણીને રેછે, તર્ત તુકો ત્યાં છાંનો. ૪૮
- એમ માસ અષ્ટાદશ વીતે, બાળ્યક ચરણે ચાલે;
રમત્ય રમે કાંશી કરતાળા, દેખે ત્યાં કર ઝાલે. ૪૯
- પછી વીધી વરદાંનેજ નમ્યો, ત્રીજે તન તે વારે;
નાંમ કાંહાંનયો નીરમ્બુ તેનું, નીજ ઇચ્છા અનુસારે. ૫૦

ત્રૈલ્ય પુત્રને ધન સંપત્તી, ઉભય નીરોગી કાયા;
 દયા દાંન ને માંન મનુષમાં, પુરણ હરીની માયા. ૫૧
 સુરથી સુખ વરણ્યું ના જાયે, ભક્તી ભાવમાં પુરા;
 પરમારથમાં પ્રાણ સમરપે, વીઘા ગુણ ન અધુરા. ૫૨
 સુર સેવા ફળના સુત ત્રૈલ્યે, દીન દીન વૃદ્ધી થાયે;
 સુત સંપત્તી લહી માગાં આવે, બ્રાહ્મણ પાછા જાયે. ૫૩
 વળી વીચ્યારી કુળ કન્યા લહી, પુત્ર સહિ પરણાવ્યા;
 વીરુલનું વંદન કરવાને, કન્યાયો ઘેર લાવ્યા. ૫૪
 શાંણા સુત ભણી સહિ ચુક્યા, દીન આનંદે જાયે;
 સફળ થાય છે ઉદમ સઘળા, માંને હરી ધણાયે. ૫૫
 હું કરતાનો લેશ ન રાખે, નીરમ્યું હરીનું થાયે;
 જો જીવનું ધારયું થાયે તો, દુખમાં કોન ડબાયે. ૫૬
 થનાર કોનાથી ન મોટે, ન થનાર નવ થાયે;
 નીરધનતા દેહેનું દુખ નવ રેહ, કોની વંશ ન જાયે. ૫૭
 ॥ વીશ્રાંભ ॥ વંશ ન જાયે કોઈનીરે, તેમ મરે ના કોઈરે;
 રેવા રસીકના કર વીશે, આજી જગની જોઈરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પાશ્વ્યા-
 ને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે ભક્ત જન્મવીધી વર્ણનો નામ
 દ્વાદશોધ્યાય ॥

અધ્યાય ૧૩ મો.

॥ રાગ મારૂ. ॥

વટે નાભાજીરે, સદગુરૂ સાંભળો કહું કથા;
 જે સુણ્યા થકીરે, જન્મ મરણની ટળે વ્યથા

૧

પુત્ર ત્રૈલોક્યનેરે, શોભા સહીત પરણાવીયા; નીજ મંદીરરે, લાડ્યકડીયોને લાવીયા	૨
પુજા પાત્રીનુરે, સાહીત્ય થાળે ભરયું વણું; દેવા જાય છેરે, વીરુંલને ત્યાં વધામણું.	૩
વાજે ગાજતેરે, ગોરીયો ગીત ગાયે વણી; નમ્યાં દપતીરે, શોભા શી વરણું તે તણી	૪
તુકારામનેરે, ભાળીને મોદ મને ધર્યો; નમતાં શીરરે, લક્ષ્મીયે કર લાંબો કર્યો	૫
દેખી દ્રષ્ટીયેરે, સગળગ થઈ સઉ સુંદરી; આશુ અચરજરે, ઇશ્વરીયે કરૂણા કરી.	૬
પુંજ ત્યાં થકીરે, પોતાને મંદીર આવીયાં; વેહુચ્યાં ફેફળરે, ઘરમાં વધાવીને લાવીયાં	૭
સૌ રમે જમેરે, આનંદમાં દીન જાય છે; વૃદ્ધ વય થઈરે, તાતનુ મન ગુંચાય છે	૮
પુત્ર પાટવીરે, સાવજી પાસે બેસાડીયો; લેણા દેણાનેરે, હર હીસાબ દેખાડીયો	૯
કહ્યું માહ્યરીરે, વૃદ્ધાવસ્થા હાવે થઈ; તું તપાશી લેરે, લેણુદેણુ કર્યું તું જઈ	૧૦
ધારી હું થકારે, હડીયો કઢાતી નથી જરી; માહારા માથાનેરે, તાંણી લે ભાર દયા કરી.	૧૧
સૂણી સાવજીરે, વળતી પીતાજીને પગ પડયો; મે એ નહી બનેરે. ઝાઝો પ્રપંચ જેમાં જડયો.	૧૨
તપ તીર્થમાંરે, વૃત્તીયો માહ્યરી જાય છે; લેણું દેણું આરે, તે જાણે ખાવા ધાય છે;	૧૩

ક્ષણ ના ટકુરે, પણ તમે વૃદ્ધ ઉભય થયાં; મુકી જાઉંતોરે, પાણીમાં વર્ષ મારાં ગયાં.	૧૪
હું છું આપણોરે, રણદાતાર જનમ ધરી; માયા જાળમાંરે, મેં ની પડાય હાવે ફરી.	૧૫
સુણી સુતનુંરે, વાયક મન મુંઝઈ ગયું. મરતા લગીરે, તાંણુ આ તરીકું રહ્યું.	૧૬
એમ શોચતાંરે, સ્વપ્નની વારતા સાંભળી; સુત શંભુનોરે, આપેલો શું અરપે રળી	૧૭
રાખ ચોળીનેરે, રાન વીશે જઈ રડવડે; જગ જાહરેરે, વૃક્ષ જેવાં ફળ નીવડે.	૧૮
શોચી શેવડેરે, તેડ્યો તુકારામ તે સમે; લેણા દેવાનીરે, ગુંચણે મન માહાર લમે.	૧૯
થયો વૃદ્ધહુંરે, સ્મર્તિ નથી રહેતી મને; તાણી ભારલેરે, જે દયા મહારી આવે તને	૨૦
બોલ આપનારે, સાંભળી પોતે બોલ્યા હશી; માહારે શીશયેરે, ચીંતા ન કરશો હજી કશી.	૨૧
લેણા દેવામાંરે. કે ધર વસ્તુ લાવ્યા તણી; નથી શોચનારે, સાચવનાર સખળ ધણી	૨૨
ત્યાર પુંઠળરે, કામ સપાટામાં થાય છે; ઉઘરાણીનુંરે, આથડયા વણ અટપાય છે.	૨૩
જેઈ જન કહે રે, બોલોબા નચીંત રહો તમે; તુકારામનીરે, ચચળી લહી ચોગમ હમે.	૨૪
નામા ઠામામાંરે, નીપુણ ચતુર ગણા વીશે; ચુકે ના કશુરે, ચંચળી રાખે દશે દીશ.	૨૫

તેના જીવીજરે, સુંદરી સદ્ગુણની ભરી;	
સતી સાધવીરે, સાસુની રેહે સેવા કરી	૨૬
દેવ સરખો તેરે, હીકરો તવ પેટે ખડ્યો;	
તેવી તારણીરે, કુંદનમાં હીરો જડ્યો.	૨૭
વડે સાવજીરે, ભાવે તમ ભટક્યા કરે;	
જટ જોગડારે, તે જોવાંની પાછળ ફરે	૨૮
શાણા સૌ પખેરે, તે તુકારામ ગાગ્યાય છે;	
કહે લોકનેરે, આપને શાંતી થાય છે	૨૯
શાણા શચીવથીરે, ભુપતિ જ્યમ અંતર કરે;	
તેવો સુત લહીરે, મોદ પીતા મનમાં ધરે	૩૦
તુકારામનેરે, ગોરી છે રૂપ ગુણે ભરી;	
વ્યાધી દમ તણેરે, મોટે પુનર પત્ની કરી.	૩૧
નામેજી જાઠરે, પુને પીલેર છે તેલનું;	
માહા ધનાઢ્ય તેરે, નામ આપાજી જોલનું.	૩૨
શાહાવટ ખરેરે, વહેપાર ગોળ તણેા કરે;	
તેની તનયાએરે; પરણી તે સાસરે સંચરે.	૩૩
બેહુ કાંતાએરે, સ્વામીની સેવા અનુસરે;	
અણુ આગન્યારે, પ્રાણ ગયે ના પગલરે.	૩૪
ધન ધાન્યનીરે, કોઈ વાતે નથી કમી;	
વધ્યો વહેપારરે, મંદી તેજીમાં ગતી સમી,	૩૫
એમ આલતાંરે, કાળ ચક્ર વીપરીત કર્યું;	
સુખની પછીરે, અણુચી ત્યું દુખ આવે નર્યું	૩૬
ભોગ પાછળરે, રોગની લીલી ખરે હવી	
ટળે તીમરકેરે રાત્ર વટી કે ઉગે રવી.	૩૭

હર્ષ પાછળરે, શોક સખળ આવી પડે, વારા ફરતીયેરે, કાળ ચક્ર સૌને નડે.	૩૮
પ્રીતી પરમતાંરે, વાર નૈ વેર થતાં કશી; તુકારામનેરે, અણુધાર્યુ કષ્ટ આવ્યું ધશી	૩૯
પક્ષ વર્ષનીરે, વય થતાં માત પીતા ગયાં; કર્યા હીવસ તારે, વહેપારે કંઈ વાંકા થયાં.	૪૦
ભાઈ ભોજનધરે, રાત્ર દાદો ઘરમાં રડે; કકળાટમાંરે, વિષ્ણુ ભજને વાંધા પડે.	૪૧
દુઃખમાં દુઃખરે. વાંકી વેળામાં વીપત્ય થઈ; વડા વીરનીરે, માનુની તેમાં મરી ગઈ.	૪૨
તેથી સાવજીરે, કલેશના કષ્ટે કળી ગયો; ઉઠી રાત્રમાંરે કાશીની વાટય વીશે વહયો.	૪૩
અંગ યોગનુંરે, જન્મથી વૈભવ ના ગમે; મોઘ માનુનીરે, બધન છુટીયા તે સમે	૪૪
આલ્યો આંપથીરે, ચ્યારે ધાંમ ફરી વળ્યો; સાત પુરીયોરે, ભાળવા તે પંથે પળ્યો.	૪૫
માયાપર થઈરે, અંતર શત્રુ જીતી રહ્યો, તીર્થ સૌ ફરીરે, વાણારમી પુરમાં વહ્યો	૪૬
આત્મ સાધનરે, અહરનીશા તે કર્યા કરે; તુકારામનીરે, ભાઈની જોડ મટી ઠરે	૪૭
વાત વીસામેરે, કરવા જગા કશી ના રહી; નારી હોતતોરે, આવત પાછો પુરી મહી.	૪૮
એમ શોચનારે, અંતરમાંહી થયા કરે; લેણા દેણામાંરે, પોતે ન કંઈ પગલું ભરે.	૪૯

ઢાઢા દુઃખનારે, કંટાળી કાઢવા જાય છે;	
ઉઘરાણી તેરે, તમ તમ રાણી થાય છે	૫૦
જેમ શીતમાંરે, લીલાં તરણ હીશે સડિ;	
ઉજ્ય કાળમાંરે, એધાંગી તે ના હીસે બહુ	૫૧
ધનુ ઇંદ્રનુંરે, લહેવાઇને લય થાય છે;	
વીત વેપારેરે, દેખાઈ તેમાં સમાય છે.	૫૨
તુકારામનેરે, ઉદ્ધવેગ અંતરમાં ઘણો;	
ઘટી આન્યકરે, ખર્ચ વધ્યો ખાવા તણો.	૫૩
ઘાલ્ય નાંણાનીરે, ચોમગમાં અટકી પડી,	
લેણદારનીરે, ચીડીઓ આવે ઘોડે જૂડી	૫૪
વાંકા વાયદારે, લોકની પેઠે કરાય ના,	
કોની પાસ જૈરે, કરગરી હાથ ધરાય ના	૫૫
દાવા દુખ દધરે, કોઇની ઉપર ના કરે;	
લેણદાર તેરે, લાજ લેવા ફેરા ફેરે	૫૬
દીન્ય દાગીનારે વેચીને માગતું આપીયું;	
રણ મુક્ત થઇરે, કષ્ટ પલે પલ કાપીયું.	૫૭
હુંડી લખવાનુંરે, હાથમાંથી તે ખરી ગયું;	
પેટ ભરવાનું રે, કષ્ટ પરમ પીડે રહ્યું.	૫૮
થાકી શેવટરે, માંડી દુકાન પછી ફરી;	
દાંણા ભરવાનીરે, શક્તી નથી ખેડા ડરી.	૫૯
લોક આવીનેરે જોઇને પાછા જાય છે;	
માલ ના મળેરે, ખેડા હરી ગુણ ગાય છે	૬૦
વાહલી વસ્તુ ફેરે, વેચીને અંન આણી ભરે,	
ભાવે તમ આપેરે, ભાવ બીજે નવ તે કરે.	૬૧

જુઠું ખોલવું રે, પોતાને પડયે ન આવડે; દેવું દીનનેરે, તે તો કહાપીયે ના ખડે.	૬૨
તે વેહેપારમાં રે, ખેવટ ખોટય આવી ગઈ; લાલ લાંચીયોરે, જે જે કરયું તેમાં જઈ.	૬૩
તજ તે કાંમરે, વેપાર દોરાં તણે કરયો; ભેસો બળધનોરે, ગાયોનો વાડ લાવી ભરયો.	૬૪
આરય ખતરાવીરે, થાકવા આવે છે જયરે; લાવ્યા તે મુલેરે, આપે છે ઉછેરી તાંહરે.	૬૫
ભેશ પોઠીયાં રે, પાંચ રાખી બીજ આપીયાં; થયું માગતું રે, સામટાં સ કટ વાપીયાં.	૬૬
પરદેશથીરે, પોઠીયે અંન લાવે ભરી; જુઠય નાવડેરે, ખોટય જયે તેમાં ખરી.	૬૭
તેમ કરતાંતાં રે, ચાટામાં ધીર્ય મટી ગઈ; કોડી ના મળેરે, દોહતી ઝારે દશા થઈ.	૬૮
ડાટયા માતનારે, દાગીના વંચવા ધારીયા; કશી કીંમત્યરે, કરવાને તોલ વીચ્યારીયા	૬૯
તક તેવીમાં રે, માગતા સૌ મળી આવીયા; કશી કાખમાં રે, ચાલતા ચોપડા લાવીયા	૭૦
દેખી દાગીનારે, વીશ્વાસ આપી ઉઠી ગયો; તુકો ટુટીયોરે, લાહ્ય લેવા તતપર થયો	૭૧
તેમ ધારીનેરે, સરવે તજગરે ત્યાં કરે; લાળી ભક્તનિરે, આંખ્યમાંથી આંસુ ખરે	૭૨
॥ વિશ્રાંત ॥ આંસુ ખરે છે આંખ્યથીરે, ધુન્યો ધાડુ નેઘરે; રેવા રસીક વણતે તકેરે, સાહ્યે સગો ન કોઘરે.	૭૩

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
ख्याने कवि श्री रेवाशंकर सूरदासजी व्यापार वीपत्ती वर्णनो
नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥

अध्याय १४ मो.

॥ गग धना ॥. ॥

બોલ્યા નાભાજી સાંભળો સ્વામી, બેઠા ભકત તે આ દશા પામી. ૧
પુરો પક્ષે ન કાઢે કો તોડ, દેવુ દારણુ ઔઠમો કોહોડ. ૨
તુકારાંભે સગાં દીન લઇને, ધન ધીરાવેલું ધણી થઇને. ૩
તેવા માગતા તે તકે આવ્યા, જાણી આ ક્રાયા કરમે બોલાવ્યા. ૪
વ્યાજ સહીત અપાવ્યા તે લાવો, નીતો કરીયે જઈ આ પલેદાવો. ૫
આજ સુધી રહ્યા તે વીચ્યારી, હાવે શરમની ભરીયે તમારી. ૬
લેણુદારને લાગ તાં ફાવ્યો, સગો સંકટે દુંકો ન આવ્યો. ૭
તકે માતુળ આવીયો મળવા, બોલ્યો આખરૂં લાગી ઉછળવા. ૮
તુકારાંભનો ત્યાં કર ઝાલી, આવ્યો છોટી પાસમાં ચાલી. ૯
બોલ્યો શો રોળ વેહેપારે વાળ્યો, દાઢેદાઢે મેં દુખતો ભાળ્યો. ૧૦
ધર જોતો નથી જાતે જઈને બેઠો દાતાનો દીકરો થઈને. ૧૧
કાંણે ભોળવી ભક્તી ઝલાવી, તેમાં જો નારી આ દશા આવી. ૧૨
કેહતા વૃધો જે ભક્તીના ભોગી, થયા દેહે દુખી કોઈ યોગી. ૧૩
મુંવા ભટકીને કંઈકે કેકાંણે. નથી ભાખરી કો મળ્યા ભાણે. ૧૪
પેટ વસ્તાર પડીયો છે ભાઈ, કાંણુ આવશે કરવા સગાઈ. ૧૫
જાત્ય જોતા તે ગઈ હડતાઈ, ગુંબુ ધાધરીયે ગયું ભાઈ. ૧૬

- લેહેરી ચેહેરી જેને ઘેર લાડી, માગાં આવે તેને ઘેર દાહાડી. ૧૭
 કડાં સાંકળાં હીરાના હાર, તેનો પોસાય છે પરીવાર. ૧૮
 માટે ધંધે ધા મુકીને માળા, વછુટે જેથી માગતાવાળા. ૧૯
 કહયું લોકને જાણ્યો વેરાઈ, દુધે ઘોઘને આપશે ભાઈ. ૨૦
 નથીએ કુળે કોઈના વાહ્યા, કાળી રાત્રે જે કાઠીને આહ્યા. ૨૧
 સુણી સરવે ગયા નીજ દ્વાર, થયો કાંતાને કોપ અપાર. ૨૨
 બેઠી બોઠીને ઘરમાં તે આહાગી, માથુ માંનુની કુટવા લાગી. ૨૩
 રૂવે છોકરાં છાસને દાહાડે, બાવા બારણે લાવી બેસાડે. ૨૪
 આ ક્યાં કથ મળ્યો માહારે કરમે, અંન ચોરવા નાજડે ઘરમે. ૨૫
 જન્મ દારૂણ દુ ખમાં આહ્યો, નથી મુકતો જે મત ઝાહાહ્યો. ૨૬
 એમ કાંતાથી કંટાળી આપ, થયો પાર વનો પરીતાપ. ૨૭
 જાઉં વણજે કને નથી કોડી. થાક્યો દોદશ પુર માંહયે દોડી. ૨૮
 પરીશ્રમે તે શ્રવણી પોકાર, ભાળ્યો સુતો ત્યાંહી-મનોહર. ૨૯
 પડ્યો પીઠીયાંમાં થકી જેમ, બાકુ ઉપર દરસાયું તેમ. ૩૦
 કરી વીક્રે વસુલ લેઈ હાથ્યે, આહ્યો વેહેપારી વર્ગની સાથ્યે. ૩૧
 પોઠી લેઈ પળીયો હરીજન, દુર દેશમાં લેવાને અંન. ૩૨
 માલ દેશાવરે થકી લીધો, દેશ વળવાનો આદર કીધો. ૩૩
 વાટયે નાંખે છે જાં ત્યાં પડાવ, સોધે વેહેપારી નાસવા દાવ. ૩૪
 તુકારાંમની તાળીયો જોઈ, ગયા કંટાળી ત્યાં સડે કોઈ. ૩૫
 પેહેલી પોહાર નીશાજતાં જાગ્યા, પોઠી સાવધ કરવાને લાગ્યા. ૩૬
 ગુંણ્યો ગોઠવી પોઠીયે સરવ, આહ્યા સાથમાં અંતર ગરવ. ૩૭
 સૌવે સંપીને આગળ કાહાડી, તુકારાંમને પાછળ પાડી. ૩૮

હડ મજલ તે દોડતા જાય, છટું તમ તમ સંગીનું થાય ૩૯
 વાટય વીકટ આવી તેણ્યે હાંમ, પડી ગરબડી ગુણ્યો તમાંમ ૪૦
 સાથી સરવમાં કો નથી પાસ, તુકારાંમ થયા તાં ઉદાસ ૪૧
 રાત્ર્ય અંધારી તે જોઈ ત્રાસે, આડાં અવળાં ત્યાં આખલાં નાસે. ૪૨
 જળાં ઝાંખરાં કાંટા ભરાય. એક આણુતાં બે ખશી જાય. ૪૩
 જોઈ માસનો જોગ તાં આવ્યો, મેઘ વાયુને વીજળી લાવ્યો. ૪૪
 ધને ઘેરી લીધા સડિ તારા, ચાલે વીજળીના ચમકારા. ૪૫
 છે ભયાંનક ભુમી તે સ્થાન, દશા દીશ ન સુઝે બેરાંન ૪૬
 બોલે પક્ષી ભયાંનક ઝાડો, ગુણ્યો કોતરે કરમે ત્યાં પાડી. ૪૭
 પાડયા દહવે વનેખા તે હાવા, નથી સોબતી કો સમ ખાવા. ૪૮
 નથી માનવી કો મુખ આગે, ગુણા કોણ ઉપાડવા લાગે. ૪૯
 જીવ કષ્ટે ન રહે કોનો નાભ, માથે ઝાં પડ્યો ટુટીને આભ. ૫૦
 પુરી ઉમર હોતી ન માહારી, ગયાં માત પીતા પરવારી. ૫૧
 માથે ભાર નાંખીને અશેશે, વળ્યો બંધુ વડીલ વીદિશે. ૫૨
 કષ્ટ પાંમવા કરમે ઉછેર્યો, દાવાનળરૂપી દેવાયે ઘેર્યો. ૫૩
 પ્રાણુ ત્યાગવા આ તકે ધારૂ, નથી તમ વીના આ તકે માહારૂ. ૫૪
 એકે વાતે નથી જે ઉગારો, થયો વેપાર વાંઝીયો માહારો. ૫૫
 પીડે વગડામાં કરમ કઠોર, ઘેર ત્રણ મરી ગયાં ઠોર ૫૬
 કાપે કાળજી કાંતા એ ઘરમે, શેર દાંણા ધીરેની કો શરમે. ૫૭
 મા વીનાનો જે બાળ અનાથ, તેને ફેરવે કો શીર હાથ. ૫૮
 તેમ હું વનેખામાં વીંધાયો, નથી ભટતીનો પાકટ પાયો. ૫૯
 દીન બંધુએ અર્થ વીચારી, ઘટે મભાળ લેવી આ માહારી ૬૦

- માહારી દુરદશા હ્રદ થાશે, બળવંત બાંનુ લગ્નવાશે. ૬૧
- બણી આખર વસ્તા તે આવી, બેઠો બે ભુજ ભાળે લગાવી. ૬૨
- તે તકે બેની માયા અનુપ, પ્રભુએ ધરયુ પથીનું રૂપ. ૬૩
- કશી કાછડો કંમર વાળી, ડાંગકરમાં ધરી કડીયાળી. ૬૪
- માથે ફાળીયું વીંટયુ વીશાળ, આવ્યો તે તકે મારતો ફાળ. ૬૫
- બોલ્યો કુંભુઆ બેઠો તે ટોકી, રાજ મારગ પાધરો રોકી ૬૬
- જવા આવાનો મારગ ભાઈ, પડે અધારે કો અથડાઈ. ૬૭
- સુણી બોલ્યા તુકારામ તાહારે, ભારી ભીડય ભરાઈ છે મહારે ૬૮
- ગુણા ગોધલાપર થકી પડીયા, માઠા માન શુકન મુંને નડીયા. ૬૯
- છું વણીક જતીઆ દુખ આરા ગયા સોજતી મુંકીને માહારા. ૭૦
- ગુંણા ગોધલાપર ન ધરાય, માટે ભાગીને બેઠો છું પાય. ૭૧
- બોલ્યો પથી શું કામ છે હાગુ, લે ઉપાડવા હું તુને લાગુ. ૭૨
- એમ કૈ મુકી પોત્યે ઉપાડી, ગુણ્યો કોતરમાં થકી કાહાડી. ૭૩
- માહાર આવેલું ટાળ્યું તે મર્ણુ, તુકારામ નમ્યા જઈ ચર્ણુ. ૭૪
- બોલ્યા ચોમગ અંધારુ જુએ, દીશા દેશ ન જવાની સુએ. ૭૫
- બોલ્યો પંથી હુ ભોમીયો ભારો, ન અજણી દીશા કોઈ મહારી. ૭૬
- માહારી પાછળ પોઠીયા લાવો, જઉ તે પખે પાધરા આવો. ૭૭
- થોડી વારમાં લેઈ બળવીર, આવ્યા ઇ દાયણી નદી તીર. ૭૮
- સકે ઉતરી ન સમે સુર, ચાલ્યું બે કાંઠે પાણીનું પુર ૭૯
- તુકારામ વીમાશી તે વાર, બેઠા હેઠા નાખી હથીયાર. ૮૦
- પોઠી ગુણા લેઈ ક્યમ તરશે, માલ માંધો આ ક્યેમ ઉતરશે. ૮૧
- નથી નૌકા જે બેશી જવાય, સમે સુએ ન એકે ઉપાય. ૮૨

બોલ્યો પથી ન હીંમત્ય હારો. હેમાં ભેળવો કેં મત માહારો ૮૩
 મુકયું તર્ત સુહરશન લાવી, ગુણ્યો તે પર સર્વ ધરાવી ૮૪
 તર્ત ઉપાડ્યું તે તેણી વારયે, મુંડી પદ્મમાં તે પેલી પારયે ૮૫
 નટ વીઘા નારાયણ લાવ્યો, પછી પાણીમાં પાર બતાવ્યો ૮૬
 આપે અગ્ર થયા તેણે કાળે, દોર્યા બળહી યા ચ્યારે દયાળે. ૮૭
 શાહા પોઠીના પુચ્છને માહાચ્યો, મહારી પાછળ ચાલતા આવો. ૮૮
 તુકારામ જપે જગદીશ, નમે પંથીને પોતાનુ શીશ ૮૯
 પારય ઉતારી કરીયો પ્રકાશ, લાગ્યો ચાલવા પથીકા પાસ ૯૦
 તુકારામે જોયો તેણે કાંમ, હોડા ચત્રુભુજ ધનશામ. ૯૧
 મોર મુકુટ પીતાંબર ધારી, ભકતે ઓળખ્યા કે ભવહારો. ૯૨
 તુકારામ કે પંથીજી આચ્યો, મારી ગોધલે ગુંણ્યો ચડાચ્યો. ૯૩
 નહીં ઉતારી કયાં જાઉં થાકી ભવ પારય ઉતારવો બાકી. ૯૪
 ગુંણ્યો ગોદલે હરીએ ચઢાવી, મુકી ભકતને ભોવીન લાવી. ૯૫
 બળદ બાંધવા લાગીયા ઝારે, થયા ઇશ અહરશન તાહારે ૯૬

॥ વિશ્રામ ॥ થયા અહરશ ઇશ ત્યાંરે, પ્રકટયો પ્રાતસ કાળરે,
 રેવા રસીકની જે કૃપારે, ભકતોના પ્રતિપાળરે ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
 રુયાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે પરમાત્મા પંથી રવરૂપ સાહાય
 વર્ણનો નામ ચતુરદશોધ્યાય, — —

અધ્યાય ૧૫ મો

॥ રાગ આશાવરી ॥

નાભાજી કહે સ્વામી શ્રવણો, પ્રકટયો પ્રાતસકાળ;
 પુરમાં વાત પ્રકટ થઈ આવ્યા, કરી વેહેપાર વીશાળ. ૧

- તેજ તકે ધાયા જન ધાંસે, બેઠા ઘેરી ખાર;
કરો હીસાબ હમારાં આપો નાંણાં કરી વીચ્યાર. ૨
- બીજે બોલ્યો વ્યર્થ વાયદા, હાવે નહી રહે લાજ;
લાભ તમોને લાગે મીઠો, હમે આવીયે વાજ. ૩
- ગેરત્ય તમને લેશન લાગે, દેવળ દોડે દાહાડી;
બગલો ઉંચી કરોને બેઠા. સૌને ખાડે પાડી ૪
- બેઠા ઘર ઘેરી ચોપાસે, દુનીયાંમે જે ડાહ્યા;
ચાંદાવાળા પશુની કેડે, જમ વાયશ વીંટાયા. ૫
- ભકત જકતને વૈર જનમનું, ધરમીને ના ધીરે;
જેમ બોરડી કઢળી પાસે, પલપલ પત્રો ચીરે. ૬
- તુકારામ કે સૌને આર્પાશ, વંચી માહારો માલ;
માગનાર કે આપો હમને, તોળી થાય નોકાલ. ૭
- લેણદારને બીજું બાળક; પકડી હડય ના છોડે;
તુકારામ કે વ્યો તોળી સૌ કહીને બે કર જોડે. ૮
- જમ જેને વાયે આવે તમ, હાથ્યે તોળી લેછે;
કરજ કપાતુ જાયે છે ને, તમ તમ માલ વધે છે. ૯
- ફરણા સાગર કેરો માયા, કોથી કરી ન જાયે;
કર્યાં ઝરાઝર ખાતાં સોવે, પાછળ ના પુછાયે. ૧૦
- પળ્યા લોક મંદીર પોત્યે, પાછળ ઘરમાં આવી;
તપાસ કીધો અન તણો ત્યાં, માયા હરી બતાવી. ૧૧
- જેમ ઝરામાંનું જળ જાતું તેનો તોલ ન થાય,
તેમ અન આણ્યુ તે સૌ છે. આપ્યું શું ન કળાય. ૧૨
- ગોનીંદે ગુણો ઉપાડી, અખુટ કીધું અંન;
તુકારામ કે ઝાળ ઝપ લૈ મનવ્યું મેહેળા મંન ૧૩

- કીયો વણુઝ કરવો મન ધારે, ઉપન્યો એક વીચાર;
પાસે પૈસો સમખાવા નહી, ન મળે અંગ ઉધાર. ૧૪
- એમ લહીને વાસણ વસ્તુ, વેચી બઝવ્યો દાંમ;
ગુણ્યો ત્રૈણ ભરી મરચાંની, હૈયે નાખી હામ ૧૫
- વંદન કરી વીકલને વળીયો, પળીયો કુંકણ દેશ;
ધણે દુર સાગરને કાંઠે ચાલે રટે રમેશ ૧૬
- સુંદરી નગર તણી ભાગોળે, દંશુ શંકર ધાંમ;
દુકાન તંબુ તાંણી કીધી, કીધો ત્યાંજ મુકામ. ૧૭
- વટ પીંપળનાં વૃક્ષો પાસે, બેઠા હરી ગુણુગાય;
જતા આવતા જન પુછે સૌ કેહે મરચાં વેચાય ૧૮
- ભાવ ચાર પુરથી પારેરો, અધીકો હાઈ દેવાયે;
સાંભળી લેવા લોક મળે છે, શી ગત્ય હાવે થાયે ૧૯
- ત્યાં મરચાની ગુણો નાખી, બળદ બાંધીયા બંધ;
છાયા વૃક્ષતણી ભાળી તાં, સૌ રીતી સુખદાઈ ૨૦
- ત્રીકમ નામ જપી તાબુડી, પોતે કરમાં ઝાલી;
એટલે વૃક્ષા એક વનીતા, આવી ઘરથી ચાલી. ૨૧
- તીલક છાપ માળાયો તેણે, ભકત શરીરે ભાળી;
બહુયો હરીજન છે વેપારી, મુખ જપતો વનમાળી. ૨૨
- ચોખા શેર લપેટી લુગડે, બોલો હાંનાં ચાલો
પૈસા પાસ નથી માહારો હું, જીવં વેચી પાલો ૨૩
- તુકારામ કે તે ચીંતા નહી, સઉનું મુક્ત ગણાયે;
ચોખા સાટે મરચાં આપ્યાં, ડોશી રાજ થાયે. ૨૪
- સ્વભાવ સુંદરોએનો લોભી, બોલી ઉપર ચાલો;
તુકારામ કે દયો તમ હાથ્યે, આ ગુંગે કર ઘાલો. ૨૫

- કેહેતાં પટનો પડદો દીધો, ભરી બાચકો લીધો;
 બેનારા જણ્યુ શાહા ભોળો, ખોટય ખજનો કાઢી ૨૬
- બીજાં બે બધરાં આવીને, બોલ્યાં ઉધાર આપો;
 પધશા લાવી દહશું તમને, કે અનાજનો માપો ૨૭
- શાહ તણી બુધ્ધી સમદરશી, કહે સુખે લઈ જાઓ;
 કરજ્યો વાત ન જાણે તેને, માલ મળે નહી હાલો ૨૮
- એમ લોક ઉધારે અરપે, સુણીને ધાયા આવે;
 ઉપર માગે તેહને હાથે, લેવા ગુણ્ય બતાવે ૨૯
- પડદો કરીને ભરે બાચકા, મન ગમતાં લે તાંણી;
 તુકારાંમ તે સાંમું ન જુવે, વહે મધુર મુખ વાંણી. ૩૦
- કપરો કળીયુગ દુનીયાં દુરીજન, પાપે પેટ ભરે છે;
 ઇશ્વરનો અંતર ડર ન મળે, કપટે કર્મ કરે છે. ૩૧
- ડોશી દોડી વાત બધે કહી, દે ઉધારે માપે;
 અંન ગમે તે લેઈ જાઓ, પણ મરચાં સાટે આપે. ૩૨
- કોઈ કોહરા બાજરી બટી, સળ્યુડળ્યુ લેઈ જાઓ;
 તેને તોળી સાટે આપે, બીજે ભાવ ન થાઓ ૩૩
- અંન અવર જૈ વેચાતું કહી, બીજે પાછુ લાવે;
 કરે વાયદો પૈસા કેરો, થાપેથાપ બતાવે. ૩૪
- ઉપરા ઉપરી ધાડાં ધાયાં, શેઠ થયા રથવાયા;
 તુકારાંમ કે હાથે તોળો, કે પે માહારી કાયા. ૩૫
- લોકો લાગ તપાસી રહ્યા, દાંણે દોપટ લે છે;
 ઉપર માગે ગુણ્ય બતાવે, નાંમુ કોણુ લખે છે. ૩૬
- પુછે નાંમ બતાવે બીજું, અણવીશ્વાસ ન આણે;
 કે પામણુ કે અડધો પાણો, વા આવે તમ તાંણે. ૩૭

- તેવે કો ઠગ ઠગો કરવા, વસ્ત્ર વડેરાં ધારી;
 આર મ ઇળી સાથે આવી, બાલ્યો સમય વીચ્યારી. ૩૮
- સુણો શેડજી વડીલ માહારા, પરલોકે પરવરીયા;
 તેની પાછળ સમુહ જાતી, આઠ વરા આદરીયા. ૩૯
- આખી ગુણ્ય અમારે લવી, ભાવ કરી . આલો;
 પદસા પરમ હીને દેવાશે, ગેલો કરીને ડાલો ૪૦
- તુકારામ ક પુર ભાવથી, દશ તોડા વધુ દેવાં;
 ઠગ બોલ્યા કે ગુણ્ય બતાવે, હાલ હમરે લેવાં. ૪૧
- નામ ઠામ દરસાવ્યું નાર, ગુણ્ય ઉપાડી આલ્યો
 માલ મફતનો મળીયા માંની, હાંસે જાણે હાલ્યો ૪૨
- હીજી કામ હરાંમી કોયુ, પોને ધર વીસારી;
 બીજા ધરમાં ગુણ્ય ગોઠવી, જડે ન જોતાં ધારી. ૪૩
- પીપીલીકા પડવાનો પરજન, જાણી ઈંડ ઉથાપે;
 તમ પાપીયે સ્થાન પડાયા, કપટ કરીને આપે ૪૪
- ઠગના મનમાં માલ મફતનો, પછ પરખાવું શાંની;
 ગુણ્ય ગળી જાઉ નાપુ પાછી, નામ નથી કે કોની. ૪૫
- તુકારામ કેહ ટળ્યો કુટારો, થોડે થાકજ આળ્યો;
 વહેલું ઘેર વળાશે હાથો, સારા શુકં. લાળ્યો ૪૬
- તપાસ ક્રીધો તે વકરામાં, ચોખા શર પડેલા;
 પાસે પદસો એક ન આળ્યો, સઉ ઉધાર જડેલા. ૪૭
- અવર અંન ઉધારે અરપ્યું, તે પણ પદસા બાકી;
 હશે થશે હરીનુ ધારેલું, પતીત અંતર પાકી. ૪૮
- તુકારામ કે પ્રસાદ પ્રભુને, કરીને આજ જમાડુ;
 તાંદુળ ધોઈ તપેલી મુકી, અતર પડવા ટાહાડું. ૪૯

વીશ્વાધાર વીચારે પડીયા, ન મળે નાંમું પાંને;
 કોણુ કેટલું લેઇ ગયો છે, લપટ કોઇની માંને ૫૦
 હીણા એકે તો હ્રદ વાળી, ચ ચળતા દેખાડી;
 કોરે કાગળે મતુ કરીને, ગુણ્ય ગયો ઉપાડી. ૫૧
 માટયે પરથમ પકડુ તેને, કરમ કરે નઇ હાલું;
 લાજ લોકમાં જઇ લુટાવું, ધુળવી ધન લાવું ૫૨
 ગાંમ અજાણ્યું કાંમ ન જાણે, નામ ન વહીયા સાચું;
 હાથે તોલ કરી લીધેલાં, કાંમ બધેથી કાચું ૫૩
 ॥ વિશ્રાંત ॥ કાચું કાંમ બધે થકીરે, જે તે મુજ પર માંમરે;
 રેવા રશીક કમર કશી, કરવા જનનુ કાંમરે.

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
 र्ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते व्यापार वीक्षेप वर्णनो
 नाम पंचदशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૧૬ મો.

॥ राग कान्हो. ॥

નાભાજી કે સુણેા સ્વામી તેવી તકે, વીકૂલે કીધો વીચાર,
 સાડય સોના થવા આ વેળા આવી, લપટ લોક અપાર;
 અજાણ્યો દેશ અનાડી, કુટુંબરમાંથી કાહાડી. ૧
 વેશ ધરયો વીકરાળ હરીએ, ક પે બેને જોઈ કાળ,
 ચઢી બ્રગુટી ભયાંનક ચમુવો, હાથમાં ધોકો વીશાળ;
 કળ્યો ના કોઇથી જાયે, બોલ્યો ના કોથી બંધાયે. ૨
 કાછડો વાળી કશી લીધી કંમર, સીંધુર લેપીયું ભાળ,

કેશ છુટાને ક્રતાંત સરીખો, હીર્થ ને બાહુ વીશાળ;
મીણે પાયું દોરડું નાંધ્યું, પુલાવીને ફાળીયું બાંધ્યું. ૩

કાગળનો કડકો ધર્યો કાખે, પેડા પછી પુરમાંથ,
શેરી વચે જઈ સાદ કરે છે, બાઈ ભાઈ મળ્યાં તાંથ;
આપો ઉવરાંણી આયો, લાવ્યાં ભણે માલ સવાયો. ૪

જલતું ઉતાવળે દેશ હમરે, વેચાયો મરચીનો માલ,
નધાવી નાંમે ઉધારે ગયાં ને, લાવી થો નાંણું હાલ;
બોલ્યો એક તાં હરબાઈ, કાંની કને મારો ભાઈ ૫

કાગળમાં કર્ણાકર ભાળી, બોલ્યો તે શેરીનાં નાંમ,
પાસે હુતા તેન પારખી લીધા, કે પેલું આપનું ધાંમ;
વાચારમાં સડિ પડ્યા ટાંગે, તકે નહતો કયમ જાણે. ૬

બીજે બોલ્યા કાળે, લીધું ઉધારે, તુ કોણ કયાં રહેનાર,
આપનારો કોણ શો સગો તેનો, જો કરી કંઈક વીચાર;
અજાણ્યાને કયમ અપાય, વાગાશણ સર્વને થાયે. ૭

કેશવ કેહે મારા શેઠ તુકારાંમ, હું તેનો શેવક ઠાંમ,
વીકલ નામ વેચ્યાંયુ છું હેનો, આ ઉવરાંણીનું કાંમ;
નાંમુ સડિ નોંધનું ઝાલું, શક્તીક તપાસીને આલું. ૮

સરવ સુણીને વીચારનાં પડીયા, બોલ્યો બળીષ્ઠ તે વાર,
ગુણ આખીનો ધરાક તે આ પેલો, ધાયા તેહેને દાર;
પાસે જઈ પાલવ ઝાલ્યો, બોલ્યા કેહે જાય કયાં હાલ્યો. ૯

તે બોલ્યો કોણ તું લીધાં છે કોણે, મુજ કયાં માલ બતાવ્ય,
ઓળખ્યા વીના કર ઉવરાંણી પુછીને પાસે આવ્ય.

છોડી દે પાલવ માહારો, ફજેતો થાશે તાહારો. ૧૦

વીકલ કે તુને વાઙ્છું વીરા, જુઝમાં લાંચશે લાજ,

ફેર ફેરતીનાં ચાલશે તાહારી, વેડામ આવીશવાજ;
ઢાંકયું નો રહે પાપ હડકાયું. ઘણા દીનનું ગજરાયું. ૧૧

એમ થતામાં ત્યાં લોકનાં હહારાં, ટોળે થયાં તેવાર,
માધવ કહે મરૂ ખાધને ફાંસો લેઈ કરે તકરાર,
કહી ગળે ઘાલાયો ફાંસો, થયો ભાગ આંખ્યનો ત્રાંસો. ૧૨

પોલીસ તે તકે આવ્યો પુરીમાં, ભાળ્યો સુલેનો ભંગ,
સાથે સીપાઈ તે શંકને ઝાલ્યો, ઉડી ગયો મુખરંગ;
જખાંની તે તકે લીધી, નકારની સવટ કીધી. ૧૩

પાશ કશલો તપાસીને કાઢો પુછી ધીમે રહી પેરય,
કે આંણી ગુણ્ય ઉપાડીને આખી, ગોઠવી બેઠો ઘેર;
નાણું નથી આપતો ન્યાયે, સાહામો નામુકર જાયે. ૧૪

પોલીસ કે હાના બેમત ચાલે, ડાખવો મુદ્દા માલ,
તે પછી જુઝાને થાય સજ સૌ, આવે નીવેડો હાલ,
વદે શા જુવો ઘર માહાર, પછી કહે તે શીર ધાર. ૧૫

પંચાતી પંચ જોવા ઘર પેડા, ના લલ્હો મુદ્દા માલ,
હીણાને હીંમત્ય અંતર આવી, કે પડયે ક્યાંગળે હાલ;
સજ કરો સાહેબ હાવે, નીચામાં આપની આવે. ૧૬

વીઠલ કે કાઢો સાઘ્ય સોધી, જુઠો ન જાત્યે ઝત્તાય,
માર ખાધા વીના માનશે ના એ, ચોરીતો ચાહન થાય;
વખાર તપાસો એની પતીત પટે હું એ બેની. ૧૭

એણું મુણીને મુખ લેવાયું, આવીયા ચૌટા માંઘ,
અંનના ગુણ્યોમાં ગોપવી ઘાલી, કોને જડે નહો ક્યાંઘ;
તપાસો હાજર હાવે પુછો હેનો માલ બતાવે. ૧૮

પોલીસ કે આ વખારકે બીજી, મુદ્દા માલ બતાવ્ય,

વીરુંલ કે જુવો વાવ્ય ખુણામાં, આઠ તળેની ઉઠાવ્ય;
નીશાની તર્ત જણાશે, કાનુ કહ્યું સાચુત થાશે ૧૯

તાકીદે ઉપલી તાંણીને પાટી, નીસરયું શેડનું નામ,
મુઠા માલ ઝલાયો અપાટે, તોલની સાથ તમામ;
જુવે સઉ વીરુંલ સહામું, તપાસો તાલનું નામું. ૨૦

કાખથી કાગળ કાઢીને કોગ, વાંચીયા તેણી વાર,
પાંચ સાદાને સવા શેર ઉપર, તોળી મળ્યો એક તાર;
હીણે ભુંટી હીંમત્ય ધાલો, પછાડ્યો પોલીસે ઝાલી ૨૧

ત્રાસ પડ્યો પુરમાં તે ટાંણે, ધ્રુજ ઉઠતું સઉ ગાંમ,
ત્યાંજ બે. તે આપી જાય, સૌ ઉઘરાણી તમામ;
કહે સૌ શેઠ તો રૂંદો, હેનો આ ચાકર ભુંટો ૨૨

ફાવેતો ફાંસો ખાઈને મરે એ, દંડાવે આખું ગામ,
છાંનાં લીધેલાં તે મુઘ્યાંના લીધા, તાંણીને પૈસા તમામ;
કોમ કે છે ઓછા મકારે મગાવે તોળવા તાહારે. ૨૩

ત્રીકમ કે છે તેટલાં થાયે, એમ તોલ્યાં બે ચાર,
ભુંટી લીધેલાં તે લાલ તણાયો, હેડાં પડ્યાં હથીયાર;
ગયા ગણીને મુલ આલી, વાતો વડીચારની ચાલો ૨૪

ગુણ્ય લીધી તેનો ગર્થ અપાવ્યો, દોપટ કીધો દંડ,
ભકતની ભીડય તકે ભગવંતે, ખળના કીધા ખંડ;
યુગે યુગ જન્મને ધારી, હણ્યા માહા દુષ્ટ વીચારી. ૨૫

ધાતાના ધ્યાનમાં જે નવ આવે, દરશન દેવા ચાહાય,
ભકતની ભાડ્યને ભાગવા કાળ્યે, ફાંસા ખાવા જાય;
ઘેરે ઘેર લોંબણુ ધાલી, લીધી ઉઘરાણી ઝાલી. ૨૬

રોકડ દાંમ શલીક કરીને, વીંડે કીધો વીચાર,

ગામ ધણીનું રૂપ ધરીને, આવીયા લે પુર બાહાર;
તુકારામ પાસમાં આવી, શક્તીક બધી દરશાવી. ૨૭

બોલીયા આ ઉઘરાણી તમારી, તાંણીને આપી તમામ,
ચાકરે ચાક ચઢાવો પુરી સૌ, ડાબીને લીધાં દામ;
ભુંડા જન એ યકી ત્રાસે તમોથી પને નહી માસે. ૨૮

બોલ્યા તુકારામ કે ભલે ભાઈ, એક કરો માહાર કામ,
આ શટ પૈસા તણું ઘત લાવો, અંન છે લુખુ તમામ;
ધર હરી થાળમાં જઈ, પછી કરે ભોજન ભાઈ. ૨૯

ત્રીકમ તાંમડી તાં ભરી લાગ્યા, મુકયુ તુકાની પાસ,
ભાળીને બોલ્યા કે આવડુ કયાંથી, ત્યાં વઢીઆ અવીનાશ;
મળે અહીં સસ્તુ સાર, તેમાં ભલુ ભાગ્ય તમારું. ૩૦

બોલ્યા તુકારામ ત્યાર રસોઈ, જંબા પધારી આપ,
ભુધર કે ભલે ભાવ તમારો, શબ્દ ન થાય ઉથાપ;
બેઠા હરી આસન વાળી, પ્રભુની પીરશી થાળી. ૩૧

આવ્યા સદાશીવ રૂપ અતીતનું, લેઈને તેણી વાર,
કે ઘણા દીનની ભુખ છે આપો, પગતીનો અધીકાર;
થયો સુણી પ્રેમ તાં ઘાટે, અતી રૂઠો આજનો દહાડો. ૩૨

પાતળો પીરશી ત્રૈણ્ય તકે ત્યાં, આનંદે કીધો આહાર,
લેઈ મુખવાસ તાં અતરધ્યાંને, બેઠે થયા તે વાર;
પછી પુર લોકો આવ્યા, સમાચાર સૌ સંભળાવ્યા. ૩૩

લોક કે શેડ તુકા તમો શાંખા કીંમત્ય ના કળી જાય,
ગામ હમાર ધરાબોળ ઘાલવા, આદરયો રે । ઉપાય;
મુકયો હાથ મોકળો પડેલો, ધારયો વેલો વાઢવા વેહેલો. ૩૪
શેડ ભોળા પણ કાટલાં કુડાં, છે ભગ જેવુ ધ્યાન;

માછલું જ્યેનું ન જીવનું જાયે, વેપાર તેની સમાન.
તુકારામ કે શું ઉચારે, પડ્યા શો વાંક અમારો. ૩૫

બીજે બોલ્યો કે ચાકર આપનો, વીરૂંડ હેવું નામ,
એ ઉઘરાંણીને આવી ચઢાવ્યું, આ ચક્રોળે ગાંધ;
ઘેરે ઘેર લાંબાં ઘાલી, લીધું મુલ બોચીઓ ઝાલી. ૩૬

ગુણ્ય લેઈ ગયો ઘેરો લીધા ને, બોલા બોલા થઈ તાંધ,
ફાંસો ઘાલી પડ્યો તારવાં ડાળા, મરવા મોઢેતની માંધ;
પોલીસ પડી મહી આવી ઘોડી ગુણ બતાવી ૩૭

દોપટ દાંડ કરાવી લીધું ધન, ગરહન માર્યું ગામ,
આજ પછી ન અજાણ્યાને આપે, કે ડરવાનો ઠામ;
કુકુ કર્યું ચાકરે હાલું, વધારે શું સભાળાવું ૩૮

વાત શુણીને વીમાશણમાં પડ્યા, તે તકે તુકારામ,
વીહલ ચાકર મેં નથી રાખ્યો, વાત કરે સડે ગામ;
અચંબો આ કહેવાયે, ક્યાંથી ઉઘરાણો થાયે ૩૯

તર્ક વીતર્ક કરે મનમાં પશુ, શું થયું આ ન જણાય,
ગોવીંદની ગતી નાવે કળ્યામાં, બહાદી ભરમાય;
વીધી ગયા વચ્છ હીને, નવાં થયાં તેવાં ફરીને. ૪૦

ગોપ્ય કર્યા એમ ગોપના બાળક, તેમ નવા કર્યા તેહ,
વર્ષ વીત્યા લગી તે ન જણાયો, ગોપીને ગાયનો નેહ;
વીચીત્ર હરીના માયા, જ ગાય ના બોમની છાયા. ૪૧

પોઠીયા ઉપર ગોઠવી ગુણો, તંબુ તણા પટ જેહ.
પાછા વળ્યા તે ગોવીંદને ગાતા, નામ વીશે ઘેરો નેહ;
ચાક્યા એમ મારગે જાયે, તેમાં તાણુ કૌતક થાયે. ૪૨
વીકટ વાટયમાં મોકળો મારગ, આવીયો જેણી વાર,

પુરો પોશાકી મળ્યો તાં પાકો ઠગ, તીલક છાપાં અપાર;
કની સંકેત ખુલાસે, તુકારામ તેડીયા પાસે ૪૩

એકાંત્યમાં લેઈ આરત્ય ડાખવી, જાઉં ઓ પેલે ગાંમ,
વીહીવાની વાતનો તાકડો તાં છે, હાલમાં જોઈએ દાંમ;
નથી તાંહાંકો વેહેપારી, પુરી શકે આરત્ય માહારી. ૪૪

એમ કહીને કડાં નવાં નકકર, કાઢો ખતાવ્યાં હાલ
નાંણાંની ભીડ્ય હમારે તે આપો, રાખીને દોપટ માલ;
ઉભગરો આપને રહે ના, સરે હામે સ્વારથ બેના. ૪૫

લકતે ઝાલી જોયો માલ તપાશી, હાથમાં કીધો તોલ;
ચીપાસોનું નજરે લઈ જાણી, બોલ્યા પછી મુખ બોલ;
પુર નથી પાસમાં નાંણું, થોડે ન પડે ઠેકાણું. ૪૬

બોલ્યો ડગરો હોયે હાલ તે ઘો, બાકીનો રહેશે ઉધાર;
આપને ઓળખું સારી પેટે હું, મળીશ બીજી વાર;
કવાયે કાંમ પડ્યું છે, જીવાળે બહાણ ચડ્યું છે. ૪૭

ત્રીશનો માલ ભર્યો એક તોલે, આપું છું પંદર માંદ,
ચોરને બારણે ચાલતાં વેચો, દોપટ નાંણાં તાંદ;
ઘડાતાં વાર નીલાગે, ઘરાકો ચાલતાં માગે ૪૮

વાંસળી છોડી વસુ ગણી આપ્યા, બાકીનું ખાતું તાંદ;
તર્ત લખાવીને ગુંજમાં ઘાડ્યું, રસ્તે પડ્યો રણ માંદ;
તુકારામ વાટયે વીચારે, વછુટશે માગતુ માહારે. ૪૯

બાકીનું દેવું પુરાશે બીજે ફેરે, હાલતો ઝંપાશે ઝાળ,
વળી વીચારે અનાજ નથી ઘેર, કર્મ જોગે પડ્યો કાળ;
કડાં વેચી અન અણાયે, ટાઢે પેટે વર્ષ તણાયે. ૫૦

એમ વીચારતાં આવીયા પોહી, લેઈ પોતાને ધાંમ,

વસ્તીમાં વાત આગ્યાની તે વીસ્તરી, ઉપડ્યા લોક તમામ;
ખશી જતી પાવડી ઝાલી, બેડા ઘેર ઘેરો થાલી. ૫૧

બાંધતાં બળદોને પુછવા લાગ્યા, શું લાભ્યા શેઠ આવાર,
ટાંટીયા તેજમાં હીસે છે આ પક્ષ, જાણ્યે પડ્યા પોખાર;
કુટારો કર્જનો તોડો, વર વળગ્યા તે વંઝાડો ૫૨

માલ નવાઘનો હોરેતો હોયે, જોઈ ખરીદીયે હાલ,
બોડ્યા તુકારામ કે ભણે બેસા, મુલ કરે! જોઈ માલ;
ખતાવું ગાંસડી છોડી, ઉતાવળ્યે ટાંકા નોડી ૫૩

ક ચનનાં કડાં મુકયાં બે કાહાડી, રોકડમાં આ માડા,
કીંમત્ય કયાસ કરીને ખતાવ્યા, વહોરીને લાભ્યો હાલ;
નથી કોયે હાથમાં ધાડ્યાં. નવાં જોઈ નાંણાં આડ્યાં ૫૪

આંખ્યે જોયાં કોયે હાથમાં ઝાડ્યાં. કોયે મુંડી શુ લાખ,
કોયે કસોટી ધશી કસ કાઢે, લાભ્યો રોળામાં રાણ;
લાગ્યા હસવા સડિ ટાંગે, તુકારામ તેમાં ન જાંગે ૫૫

મુલ પુછ્યું તારે માંણ્યકશા કેહે, માહું ન માનશે હાલ,
પીતળનાં કડાં સોને રસેલાં, ચાર આના ન માલ;
ધીબી ગયો ધારી અજાણ્યા, તમોને તેજમાં તાંણ્યા. ૫૬

સાંભળી શબ્દ શીથીલ થયું તન, બન્યે ધરયા ભુજ ભાળ,
કર્મ કવાયે ક્રીયા કરવી શી, કુટવા લાગ્યા કપાળ;
આંખ્યો બેઉ આંસુવે છાહાઇ, વણીક ગયા વેરાઇ. ૫૭

॥ વિશ્રાંભ ॥ વેરાઈ વણીકો ગયારે, હાગે હળીયો નાથરે;
રેવા રસીક પુરો કશીરે, વળતી ઝાલે હાથરે ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત ઝીલામૃત પરમ પવીત્ર તુકારામ ચરોત્ર પા-
રુયાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે વીઢલ વ્યાપાર વીનોદ
વર્ણનો નામ શોડશોધ્યાય,

અધ્યાય ૧૭ મો.

॥ રાગ સિંધુ ॥

કરમે ક્યાં નાખી, મુજને આ પીડ્યા પાસે;
નાથ ન ઢંગા સાથે મારો, કયમ જન્મારો જાશે. ક. ૧
તુકારામને યે તારણીઓ, રક્ષમણી નામે મોટી;
જીજઠ આવલી નામ ઉભય તે, નાંહાની પરમ કસોટી. ૨
નહાંની પીયેર પનોતી ધનની, સમજણુ વાળી સારી;
અવળુ દરશીને અકળાયે, થાય નહીં લાચારી ક. ૩
ગતી વના તે ક્યાં ધર મારયું, પીત્તળ ના જે પરખ્યું;
કુવા માંહી કમાણી નાંખી, કંઈ નજરે ના નરખ્યુ. ક. ૪
આવ્યો વાજ્ય વીઠોળા વરણી, દુખના દરીયા રેલ્યા;
કાંસા કુટય કરી ના થાક્યો, કુળના મારગ મેલ્યા ક. ૫
વગડે માલ મળે વેચાતો, શાહ જીવે ના સ્હાંમું;
એ ડગવા ડેકાણું ડગનું; જગ જાલ્યર જે નાંમું, ક. ૬
પોડાશ કાળો કરમે ચોટ્યો, વજી આસન ટાંકી;
ધરમાં બાળ્યક વાલી મુક્યાં, ધાન વીનાનાં ઢાંકી ક. ૭
ખોટા માલ ખરીદી લાવ્યો, મીલકત ખોઈ માહારી;
રાંધવળી વેપાર વાટ્યમાં, બાળ્યક બુદ્ધી તાહારી. ક. ૮
સમજી માણસ સરવે જાણે, આ ડાનું ધર ડેલે;

વાંકુ વેતરી આવી માહારી, કુખે કરવત મેહેલે ક. ૯

ભાંન વનો બીખારાં લાવે, ભાગોળેથી વાળી;
કાંસીભેડાં કુટી માહારી, ખરકત હીધી ખાળી. ક. ૧૦

ધાંસ કરીને ધાયા જાયે, દેશાવરમાં દોડી;
જમ લાવે તમ આપે ઉંઘો, લાભ રહે ક્યમ કોડી. ક. ૧૧

પરાધીન પત્નીનું જીવન, જમ રાખે તમ રહેવું;
બળી પેટની ધોલું છું તે, કડવું લાગે કહેવું. ક. ૧૨

સહન કરું છું સરવે હું તો, લોક લાજની બહીકે;
અનેક અડચણ વેડી માહાર, ઢાંકયુ અંતર ધીકે. ક. ૧૩

પછસા વણ પગલું ન ભરાયે, વણુઝ વીના એ આવે;
ખરું કહ્યામાં ખાવા ન મળે, ધરની ગાંડય ગમાવે. ક. ૧૪

ઘટતું દેવું નમતુ લેવું, માલ મીશ્ર કઈ થાયે;
ખરીદ કંઈક ચઢાવી લખવી, તેમાં કંઈક કમાયે ક. ૧૫

કણ કોશીરની વણીક વીંધા, વાળી માલ વધારે;
ધીખે કંઈક ધડામાં રાખી, તેજ દેખે તારે. ક. ૧૬

મંદી ભાળી માલ હોરવો, તેજ તાકીદે દેવા;
લાંબો લાભ ન લેવા રહેવું, તોજ મળે મુખ મેવા. ક. ૧૭

માલ સવાયો દોઢો રાખી, લેખ કરીલે પાકો;
જખરો જમીન રાખી ધીરે, નીકર દેવા ના કો. ક. ૧૮

પુંજ સઉ પારખ પરવારયા, કોડી ના રહી કરમે,
વેચ્યા સરખી વસ્ત ન રાખી, ગુણુ ગાનારે ધરમે. ક. ૧૯

કાળ કઠણ પડીયો આ વરસે, કોઈ ન ધીરે કોડી;
રેવા રસીકને મ્હેણું દેતી, પારખ પાસે દોડી ક. ૨૦

॥ (વશ્રાંભ ॥ દોડી પારખ પાસ તેરે. આવલી એણી વારરે;
અસે રૂપધ્યા રોકડા. નીજ નાંમે લેનારે.

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकाराम चरित्र वाङ्मने
कविश्री रेवासंकर वीरचीते कांता क्लेश वर्णनो नाम
सप्तदशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૧૮ મો

॥ राग धनाश्री ॥

ખોલ્યા અગ્રજી વળતી વચન, તુકારામનું વ્યાકુળ મન.	૧	૫૫
પાસે પૈસો રહ્યો નહીં એક, થયા છુટા વેવારમાં છેક.	૨	૫૬
વણજ કરવો એ 'વીત્તનું' કામ, વળતી શું કરયું જાળને વાંમ	૩	૫૭
ખોલ્યા નાભાજી વાંણી રસાળ, હુતી તે ધનવંતની બાળ.	૪	૫૮
તેણે પોતાનું નામ નંધાવી, લખી લેખને તે ધન લાવી.	૫	૫૯
નામે નવ લખોવીર કેવાય, તેની બેન્યને ના કયેમ થાય.	૬	૬૦
દીધાં બે શત નાંણા તે કાહાડી, ચાલી ચંચળા ચડપ ઉપાડી.	૭	૬૧
કહ્યું કંથને આ ધન લાવી, મારૂ લેખમાં નામ લખાવી.	૮	૬૨
કરજ્યો ખાતાં ન કોશીર લેશ, વળો વેપારી સાથે વીદેશ.	૯	૬૩
માલ વોહોરજ્યો પોતે વીચાર્યો, નફો નીકળે જે માંહે ધાર્યો.	૧૦	૬૪
લરો મીઠાની ગુણો તપાસી, ખાલે ઘાટ જાએ પુરવાશી.	૧૧	૬૫
તેની સંગાતે કરવો મુકાંમ, દેવો દાતારી વટમાં ન દાંમ.	૧૨	૬૬
કોડી દાન દેવા ઝાલી કરમે, ડગ મુકવા દેઉ ના ધરમે.	૧૩	૬૭
કહ્યું ના માહારૂ તમ કને ચાલ્યું, કરી ધરમ ધરાબોળ ધાલ્યું.	૧૪	૬૮

- વસ્તુ વાસણુ આપું છું તમને, લાવી સાંપજ્યો સૌ ગણી અમને. ૧૫
- તમને કોડી ન કોઠ્યે ધીરી, લાવી પારકુ હું ધર ચીરી ૧૬
- મારા કાળજમાં એનો તાપ, તેને દેવાનો મહારે જવાબ. ૧૭
- એમ કહી પતી પોને વળાવી, પછી આવણી મંદીર આવી. ૧૮
- સાથ સૌ તાંથી સપીને ચાડ્યો, બાલેઘાટનો મારગ ઝાડ્યો. ૧૯
- ઉગ્યો હીવસ કે થાયે ઉડાવ, ભાનુ અસ્ત ત્યાં નાંખે પડાવ ૨૦
- એમ ચાલતાં સડિ જન હારે, બાલે ઘાટના પોતપા બળરે. ૨૧
- માલ દરશાવી વેચીઓ તાંઘ, લીધો ગોળ ભરી ગુણ્યે માંઘ ૨૨
- તાંથી ચાલીઆ સડિ વહેપારી, બીજા શહેર ઉપર કરી ત્યારી. ૨૩
- વાટયે સાથમાં ચાલે છે સંગ, તુકારામનું પરખે ન અંગ ૨૪
- પ્રેમ પામરે ના પરખાયો, હીરો ગારામાં જેમ ડબાયો. ૨૫
- હોય પારસ પથ્થર માંહી, સતી વેશ્યાના ટોળા માંહી ૨૬
- ખળ સાથમાં સાધુ કે જન, તેની કોણે પરીક્ષા એ થાય. ૨૭
- હંસ વાયસ વૃદ્ધમાં જેવા. તુકારામ વણીકમાં તેવા. ૨૮
- વાટયે ચાલતાં નીંદા કરે છે, પરીચ્છ જ પુઠે ફરે છે. ૨૯
- રામ રટણ છે જીભની અગ્ર, ગણે પ્રાંણ આ શ્રષ્ટી સમગ્ર. ૩૦
- ભાવ ચાર કર્યામાં ન જાણે, બધો હીવસ માળાયો તાંણે. ૩૧
- નથી વહેપારે આવડવ ખાસ, છે પ્રપંચમાં પૈસાનો વાસ. ૩૨
- હાનો સંગ ન આપણે ફાવે, તાણી રાગડા માથાં ચઢાવે ૩૩
- કરે વાત છાંની કહી ભાઈ, ભોળો માણસ ભુંડાનો ભાઈ. ૩૪
- એમ કરતાં આવ્યું એક શહેર, ચાલે સીંધુ સમીરની લેહેર. ૩૫
- તેમાં પેડા વેપારી સમસ્ત, માલ દરસાવા રાખ્યો છે હસ્ત. ૩૬

- ભાવ ચાર ઘટે તેમ કીધો, ગોળ સાંભટો તાં વેચી દીધો. ૩૭
- હાંમ રોકડ લીધો કરીને, જીવે શેઢેર ત્યાં સરવે ફરીને ૩૮
- જેતાં જેતાં બજારની માંચ, ભાળ્યો તાજે તમાસો તાંહ ૩૯
- બેડા વૈજયંત ત્યાં દશ બાર, કરે ટોળે મળીને વીચાર. ૪૦
- તુકારામ તાં બધને પુછે, ના હા કોછો એ કારણ શું છે ૪૧
- બોલ્યો એક વણીક તે વાર, આવી લગડું પડ્યું આણે ઠાર. ૪૨
- ભાળો બ્રાહ્મણ ઓ પેસો આવે, કરી તર્જની તેને બતાવે. ૪૩
- એટલામાં તે આવીને પાસ, આંખે આંસુ વહે ધતીહાસ. ૪૪
- કોટ્યે લાકડાનું હળ નાંહાનું, છે જનોઈ જે વીપ્રનુ બાંનુ ૪૫
- બેડુ હાથમાં લોદાની કડીયો, ગળે ત્રાંશને બેડીયો જડીયો. ૪૬
- ભરી બધુક હાથમાં સાહાઈ, શાંભ હરવેશી સાથે સીપાઈ. ૪૭
- દેખી માંનવી ઉભો તે રહે છે, છે વીપત્તીમાં તે સઉ કે છે ૪૮
- છું હું બ્રાહ્મણ જતીનો ધારો, કરે જેતર બેડી જીવારો. ૪૯
- નથી વીધાને વણજ વેપાર, ભાંય ભાડુ નથી તણભાર. ૫૦
- છે ના મુળથી જર જજમાન, જીવ્યાં જનમ્યાં તે સઉ સંતાન ૫૧
- થયું બોહોણુ કુટુંબનું લાહાર, કરી કરમ કરે તેને સારું ૫૨
- માથે માગતું કંઈ કરણીનું, બેડ્યું જેતર ગામ ધણીનું ૫૩
- બેડય ખાતર મે કરી સારી, વાવી બેડુ હું વાડ્યો સુધારી. ૫૪
- કર્મ યોગે પડ્યો તેમાં કાળ, ગયા મહેનતે માથાના વાળ. ૫૫
- વસુ ત્રૈલોક્યે હાંણુ કરેલી, તેમાં કોડી નવી મેં ભરેલી ૫૬
- દાવો દાણ્ય લેવા તેણે કીધો, મુને કેદમાં નંખાવી દીધો ૫૭
- છું ના ખપનો તે જીવી રહ્યો છું, દુઃખ દરીયામાં ડુબી ગયો છું ૫૮

ખાર વરસથી સૌ ધર સાથે, ભીખ માગવા ભટકુ અનાથે. ૫૬
 થયા પચાસ દેવામાં પુરા. હઠીસે વસુ તેમાં અધુરા. ૬૦
 દુખ દરીઆમાં ડુબતો ઝાલો, કે અનાથને આશરો આલો ૬૧
 લોહ પાશથી આ મેં છુટારો, તમને યજ્ઞ તણુ ફળ થાશે ૬૨
 એવું વીમ્ર વદ્યો જેણી વાર, લાગ્યા વૈષ્ણવ કરવા વીચાર ૬૩
 આંનો બે આના કાગળે ધારયા, તુકારામ તે તકમાં ઉચ્ચારયા ૬૪
 કષ્ટ કાપો આ વીમ્રનું કરથી, જલુ ઇંદ્રે ને થાકો છો ધરથી. ૬૫
 બીજે બોલ્યો વણીક વચન, ટાળો દુખ તમે હરીજન ૬૬
 તુકારામ કે તમ કરું તાહરે, નથી વીમ્રથી પ્રાણ વધારે. ૬૭
 ખાર વરસથી આથડ્યો જય સૌ કુટુંબે ના ખોટય પુરાય ૬૮
 પાસે હાજર લેવા ન કયાંથી, છોડી વાંતળી કંમરમાંથી. ૬૯
 હઠીસે ગણી લેઈ તે વાર, દોડ્યા કેદી જોડ્યે દરબાર. ૭૦
 નાંણું અધીપતી પાસમાં દીધું, રણમુકત કુટુંબ તે કીધું. ૭૧
 તેડી વીમ્રને કૌર કરાવ્યું, નવરાવીને તીલક ધરાવ્યું. ૭૨
 સૌ કુટુંબને ભોજન દેઈ, નમ્યા ચરણ તણી રજ લેઈ ૭૩
 વસ્ત્ર અંગે નવીન ધરાવ્યા, વળતી સ્થાને વીદાય કરાવ્યા ૭૪
 વળતાં વીમ્ર તે બોલ્યો વચન, તમને રહો પરીબ્રજ પ્રસન. ૭૫
 ખાર વરસને બોજ આ બાળ્યો, નથી તમ જેવો ભુતળે ભાળ્યો ૭૬
 તમે વીમ્રની ચહીયા વહારે, તમને દે હરી હાથ હજારે. ૭૭
 બીના આ રીત્યની બની જ્યારે, વળતી વીકુલનાથ વીચારે ૭૮
 માહારે માથે બોજે બધો મેલી, બેઠો પોતે એ કાંતવી થેલી ૭૯
 નથી વાટ્યે જાણવાનું કામ, મુકયું તીજેરીમાંથી તમામ. ૮૦

સમે સોજતી આગળ, જશે, કેતાં દારાને દુમો ભરાશે ૮૧
 તેથી આવે હેવી કેના બરમે, કે એ ઘાલીને ધુમશે ધરમે. ૮૨
 કાઢી પારકુ લાવી. એ નાંણું, માટે પાડવું તેનું ઠેકાણું. ૮૩
 હેવું ધારીને બ્રહ્માંડ ભુપ, તુકારામનું ધરીયું સ્વરૂપ ૮૪
 એમ ધારીને સુંદીર શાંભ, પોત્યા પલકમે પારખ ધાંભ. ૮૫
 શોભે બે ભુજ બેરખાવાળા, ભાળ તીલકને હાથમાં માળા. ૮૬
 ગણુતો મેળને પારખ ખાસ, ઊભા પલકમાં જઈ તે પાસ. ૮૭
 તેણે ઓળખી બેસાડ્યાં તાંહ, બોલ્યા ત્રીકમ તે તક માંહ ૮૮
 બોલ્યા બ્યાજ ગણી ધન ઝાલો, ભરપાઈ કરીને ખત આલો. ૮૯
 તેણે તેમ કર્યું તતકાળ, દાંભ દે છે ગણીને દયાળ ૯૦
 નથી દાવસ છે નીશા ખાસી, દશ ફેરા લ્યો દાંભ તપાસી. ૯૧
 નથી ઉતાવળ કરવાની આંભ, ધીમે રહી ગણો નાંણાનુ કામ ૯૨
 પલ પાછળ્ય કહો તે ન ફાવે, એતો ચ ચળ જતી ચુકાવે ૯૩
 દીધા લીધા પછી કર સાહાઈ, બોલ્યા કાંતાને ઘો ખત જાઈ ૯૪
 ખારોખાર હું આવીયો આંહ, પગ મુક્યો નથી ધર માંહ. ૯૫
 હાલ આ પળે બે જઈ મળવા, પછી ના દે એ મુજને નીકળવા. ૯૬
 ઘણું ધરમાંથી કીધેલું અમને, દુધે ઘોઘને આપવા તમને ૯૭
 પાંચ મોહોરો પડીકામે ઘાલી, હાલ વાપરવા કેળ્યો આલી. ૯૮
 માહારી કેળ્યો ઘટે તેમ પેર, થોડા દીવસમાં આવશે ઘેર. ૯૯
 એમ કહી રજ લેઈને જાય, થયા વીકલ તાંથા વીદાય ૧૦૦
 શેઠે વનીતાને કહી સઉ વાત, ખત મોહોરો લેઈ થઈ રખીયાત. ૧૦૧

॥ વિશ્રાંત ॥ રળીયાતે રાંભા થઇરે, વાઘ્યો હરશ અપારરે;
રેવા રસીકે રણુ વાળીયુરે, દરશી અંગ ઉધારરે ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવિત્ર તુકારામ ચરિત્ર પા-
શ્ચ્યાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે વીમપાશ વીમોચન વર્ણનો
નામ અષ્ટાદશોધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૧૯ મો.

॥ ગગ માફ. ॥

અગ્રહાસ કેરે, તાર પછી કેને કયમ થયું;
તુકારાંમનારે, હાથમાં નાંણું તે ના રહ્યું. ૧

તાર પુઠળરે, સોખતીની શી ગતી થઈ;
નાભાજી વધારે, તે સભળાવુ કથા રઈ ૨

ખંદીવાનનુંરે, કષ્ટ તુકારાંમે કાપીયું;
તે જાતે જોઈરે, સોખતીને દુખ વાપીયું. ૩

તજી સંગતીરે, સોખત્ય મુકી તે ચાલીયા;
તુકારાંમનેરે, પુન્યે પાતાળમાં ઘાલીયા. ૪

એમ વારતારે, વાટયમાં કરતા જાય છે;
થોડા દાવસમાંરે, ગાંમને લગભગ થાય છે. ૫

એમ કરતાં તેરે, પોતાને મંદીર આવીયા;
સામા સંચરીરે, જોડે શા સમાચાર લાવીયા ૬

એક પાસ જઈરે, પુછે સમાચાર શા થયા;
તમે સઉ આવ્યારે, એ પોતે કયાં અટકી રહ્યા ૭

તારે તે વઢ્યોરે, સરવે હુતા હમે સાથમાં;
ફેરે સફળ આરે, ધારયાં નાંણાં આવ્યાં હાથમાં. ૮

તેવી તકમાં ત્યેરે, બંદીવાન ધ્રાંહાણુ મળ્યો;	
તેને છોડાવ્યોરે, રોળ શક્તીક તણો વળ્યો.	૯
કને કોડી નરે, ચારય પુજે પશુ પાળવા;	
તેણું જોધનેરે, ના રહ્યા સોબતી ભાળવા.	૧૦
સુણી તે તકેરે, આવડી કે ના હસો મહને;	
ખરી વાત કોરે, શું શક્તીકે એમની કને.	૧૧
બસે લાવેલીરે, પારખ્ય પાસથી હું જઈ;	
તે પુરી ગયારે, વ્યાજની સાથે આવી હઠ.	૧૨
સોનું સોવણુરે, પારખ હસ્તુ મળ્યું મહને;	
તમે કોછો કેરે, કોડી નથી તે એ કયમ બને.	૧૩
શંભુ નામનોરે, શેઠ કે સ્વપ્ન આવ્યું હશે;	
જાતે જોયું તેરે, કયમ કરી મીથ્યા જશે.	૧૪
નથી માનતીરે, આવે તારે ખરું જાણુશો;	
ભલા ભોમીયારે, પાસે ના જઈ વખાણુશો	૧૫
સુણી સુંદરોરે, પોતાને મંદીર પરવરી;	
બીજે દીવસરે, આવ્યા તુકારાંમ તે ફરી.	૧૬
ધુનેગારનીરે, પેડયે થઈ ઘરમાં ગયા;	
ઉંચું અંતરેરે, આનન આવે હેણું દયા.	૧૭
જળ લાવીનેરે, કાંતાયે મુકયું પતી કને	
આવ્યા તે દીનેરે, કયમ નાવ્યા મળવા મહને.	૧૮
સુણી શોચમાંરે, પડીયા તુકારાંમ તાં મને;	
નથી આવ્યો હુંરે, આણું તો કયમ ન મળું તને.	૧૯
તાંણી તારણીરે, બોલી કે કયારે જુઠા થયા;	
ખત મોકલ્યુંરે. શેઠનાં નાણાં પુરી ગયા.	૨૦

પાંચ મોહોરો આરે, વાપરવા અરપી મહને; નથી માનતારે, તે માહારી સાથે નહીં બને	૨૧
તુકારામ તારે, સાંભળી પડીયા વીચારમાં; લાવ્ય લહુ ખતરે, વીફલના વહેપારમાં	૨૨
ઉઠી યુવતીયેરે, ખત મોહોરો આગળ્ય ધરી; ભાળી ભરપદરે, આનંદમાં આંસુ ભરી	૨૩
કરૂણા કરરે, મુજ માટયે દુખીયા થયા; પોતુ બાંધીનેરે, પારખની પાસે ગયા.	૨૪
વાંકા વર્ષામાંરે, ખર્ચ ખડે તે તમે ભરયો; જાતી જન થકીરે, મુક્ત મુને રણુથી કરયો.	૨૫
એમ સમજીનેરે, ગોર્વાદના ગુણ ગાય છે; તેની પુરવીશેરે, વાતો ગમે તેમ થાય છે.	૨૬
વાત કો કહેરે, બાંદીવાન છોડવીયો; બીજે કો કહેરે, ગળત એ સઉ ઘેર લાવીયો.	૨૭
બીજી કો કહેરે, ભકતની ભીડય મટાડવા; ખત લેઈ ગયારે, કર્જથી દાસને કાડવા.	૨૮
બોલી કોક તારે, આવડીને ઘણો આહારવા; વડી વાતો કેરે, મોટીનું માપ વધારવા.	૨૯
એમ બહુ મુખેરે, વાતો ગમે તેમ થાય છે, વરશ કાળનું રે, પરમ વીપત્તીનું જાય છે.	૩૦
બાહાર બળધીયારે, ચાર વીના તે મરી ગયા; શોયે અંતરરે, પેમાલ ષઠસા વીના થયા.	૩૧
ઓછો આખરે, ઉધારે કો અરપે નધ, દુખી થાય છેરે, ષઠસા વીના પીડયા થધ	૩૨

સગાં વાહાલાંનેરે. સંતતી કેહે પીડાય છે;	
કરો તેવડયરે, લુખે ભમી તનું જાય છે.	૩૩
તારે તે કહેરે, સડિને દશા સરખી થઈ;	
કહીયે કયાં જઈરે, બારી બોલ્યાની નથી રહી.	૩૪
ટેક મુકીનેરે, ભીક્ષાને માટે ભ્રમણ કરે;	
પુંઠે દુરીજનરે, યોગમ ચેષ્ટા જોવા કરે	૩૫
માગે શાહા કનેરે, કંઈક આપો કરૂણા કરી;	
તારે તે કહેરે, પેહેલું આપીને માગો ફરી	૩૬
બીજાને કહેરે, કંઈક આપો તમથી બને;	
તારે તે કહેરે, કરવા આવ્યો તું જોવા મને.	૩૭
કોક દેખીનેરે, બેસવા દે નવ બારણે;	
હોવા કષ્ટમાંરે, પ્રાણ રહે કયમ ધારણે.	૩૮
સગાંને કહ્યુંરે, કાળ કઢાવો કઠણ તમે;	
હાંમ આપનાંરે, પ્રાણ સારે પુરીશું અમે.	૩૯
સૌ છુટી પડ્યાંરે, ધારયું તુકારામે તે વળે;	
કોને કેવું નારે, આલ માથે ઉઘો વળે.	૪૦
એમ ધારીનેરે, એકાંત્યમાં બેઠા જઈ.	
શેષ અહુ થયોરે, ચોરવા અંન મળે નહીં.	૪૧
પ્રજા આવીનેરે, પેટ બતાવે પીતા કને;	
અલ્હેતાં રવેરે, દૈવ દયા નાવી તને.	૪૨
હાવે કયમ કરે, વેચવા જેવું નથી કશું;	
બેઠો ગળગળીરે, પૈસા વીનાનો પુરૂશ પશુ.	૪૩
હોય હાથમાંરે, શ્રદ્ધાનાં સૌ સાધન મળે.	
વર બારનેરે, આજ્ઞાના ઓઘો વળે	૪૪

વસ્ત્ર વીવીધનાંરે, વાડી વજ્રફાને વાહનો;	
ઢાસ ઢાસીયોરે, સ્વાધીન રેહે સરવે જનો.	૪૫
અન્ન અંબારરે, ભોવીન માંઘ દીસે ભરયા;	
ઘ્રત સાકરરે, મોઘા મેવા તે મળે નરયા.	૪૬
સુવા સેજ્યમાંરે, છત્ર પલગ સોહ્યાંમણા;	
અત્ર અરગજરે, ધરમાં સુવાસ વસે ઘણા	૪૭
સાત માળનાંરે, ભોવીન સ્વર્ગ સોહ્યાંમણાં;	
કમીના કશીરે, સ્વાધીન રેહે સરવે જણાં.	૪૮
યજ્ઞ યાગનેરે, વૃત્ત વીવીધ કરાય છે;	
ઢાંન પુણ્યતેરે, યાત્રા અનેક તે થાય છે.	૪૯
નાંમ નાત્યમાંરે, વીવીધ વરા લાહાંણાં કરે;	
મોટા પંડીતોરે, આશીશ આપીને કર ધરે.	૫૦
સુતના થકીરે, સો ઘણી સેવા કરે જનો;	
ઘઠ્ઠે અંતરરે, તે મળે ના રહે કશા વનો	૫૧
હંસ ગમનીયોરે, ઘઠ્ઠે તેવી તે આવી મળે;	
દેખી જ્યેષ્ઠનેરે, માહા મોહોટા મુનીવર ચળે.	૫૨
ધારે તે કરેરે, દામે દેવાતન દાખીયું;	
ખેહુ ના બનેરે, ઓછામાં એટલું રાખીયું.	૫૩
એક પુત્રનેરે, આવેલું મર્ણ પ છું પળે;	
ધનના થકારે, એ ખેહુ વસ્તુવો ના મળે.	૫૪
શકતી સખળ છેરે, કરવાને સરવે કામમાં;	
સોળ રામનારે, સરખુ દેવાતણ દામમાં.	૫૫
મંદ ભાગીયારે, ના મળે તે નીંદા કરે;	
એ ના હોય તોરે, સુરથી ના સ્વારથ સરે	૫૬

એવુ ધારીનેરે, કોથળા ખાલી તે કહાડીયા;	
લાવું અન્ન જૈરે. બાળક ટાઢ પાડીયા	૫૭
વેચ્યા તેહનુંરે, આઠ શેર અંન આવીયું;	
દળી શેરનુંરે, પાતળુ જળ ઉકળાવીયું	૫૮
એમ કાળમાંરે, કષ્ટે કઠણુ દીન જાય છે;	
નાંહાના બાળ્યકરે, બાપથી બમણું ખાય છે.	૫૯
અંન એટલુંરે, આઠ દીવસમાં ખપી ગયું;	
ઉંચુ જોવાનુંરે બાળને જૈરાં જોને થયું.	૬૦
તુકારામ ત્યાંરે, વગરે વેલાઉડી જાય છે;	
ભાજી પાલોએરે, ઘરમાં ઉકાળીને ખાય છે.	૬૧
એમ કરતાં તારે, શેરનું અન સમે થયું;	
રાંને રડવડીરે, માનવી કંઈક મરી ગયું.	૬૨
તુકારામનીરે, રૂકમીણી નામે નારી ડહ;	
કાળ કઠણુમાંરે, અન વીના તે મરી ગઈ.	૬૩
દાહા કીયા કરીરે, આવ્યાં સગાં સરવે મળી;	
તુકારામનેરે, કહેવા લાગ્યાં ટોળે વળી.	૬૪
હાવે હથ થગરે, જે દુખ આવીયું દોહશે;	
ભળ્યે ભકતીમાંરે, તારૂ નીક દન થૈ જશે.	૬૫
નથી માંનતોરે, માલ વનો મત સાધ્ય છે;	
જે જે આગળરે, શી દશા તાહરી થાય છે.	૬૬
આવી રીત્યનાંરે, વાયક બોત્રે છે ચોવગાં;	
દાઝા પર લુણરે, નાંખે છે સર્વ મળી સગાં.	૬૭
તુકારામ ત્યાંરે, શાંતીના સાગર થઈ રહે;	
કે તેનું સુણેરે, ઠાઘને કડવુ ના કહે	૬૮

ધીરે રહી વઢેરે, ભકતી વીનાના મરે ઘણા;	
અત નીરમીયારે, આખર દેહેધારી તણા.	૧૬
કાળચક્રમારે, અવતરયો કો ઉગરે નહી;	
વેહેલું મોડુ એરે, સાચું છે મરવાનું સહી.	૭૦
મોહ મટાડવારે, ધશ્વરની માયા જીવો;	
પાંચ હીવસમારે, પાટવી પુત્ર પછી મુઓ.	૭૧
સતોઆ તાંરિ, શાંખિને ધર્મ વીશે મતી;	
અંન વીના એરે, આખર પામીયો આ ગતી,	૭૨
તેવા કષ્ટથીરે, કટાંગો અતર આવીયો;	
તોદ્ય ભકતીનોરે, ટેક ન ઓછો બતાવીયો.	૭૩
જાંણ્યું શંકરરે, પાંન હળાહળનું કરયું;	
બળ્યું અંતરરે, રામ રટણ કીધે કરયું.	૭૪
એમ ધારીનેરે, રામ રટણમાં રેહે મર્યો;	
શોક સૌ શમ્યોરે, પ્રેમમાં પુર્ણ રહ્યો પચ્યો.	૭૫
વળી ધારીયુરે, દુઃખ વટયે સુખ થાય છે,	
કરયાં કર્મનાંરે, ભોગવી ફળ છુટાય છે.	૭૬
લેણ દેણનોરે, યોગ્ય આવ્યે ભેળા થવું;	
તે પુરો થયોરે, આવે ઓચીંતુ વેરે જવું.	૭૭
ક્રીયા કર્મનારે, યોગે આજન્મમારો થયો;	
આળપણથકીરે, કષ્ટના કપે કળી ગયો	૭૮
વર્ષ તેરમેરે, ભાર ભુવન સૌનો પડ્યો;	
લેણ દેણનીરે, લોથ્યમાં દોઢશ રડવડ્યો.	૭૯
વર્ષ સત્તરરે, માત પીતા તે મરો ગયાં;	
તાર પુઠળરે, ભાભો તે માંદ્ય ભેળાં થયાં.	૮૦

- થોડા દીન પછીરે, સાવજી બધુ જતો રહ્યો;
શોક ચાલતોરે, પ્રેમદા પ્રાણ છુટી ગયો ૮૧
- કાગારોળમાંરે, દુખનો ડાટ પુરો વળ્યો;
દીન પાંચમેરે, પુત્ર તેમાં પાછળ્ય પળ્યો ૮૨
- દુખ સહિ સહ્યારે, વરશ જશે કાંતે વળ્યું;
પીડા પરમ એરે, દેવાળુ દુનીયામે નીકળ્યુ. ૮૩
- મહેણાં મારતારે, માગતા આવે છે બારણે;
અંન એરવારે, નઈ જીવ રહે કયમ ધારણે ૮૪
- એમ આ વીશીરે, એગે વેગે માહારી ગઈ;
નથી જણતોરે, કેટલી કષ્ટી બાકી રહી. ૮૫
- જાણું અંતરેરે, હરી ભજતાં દુઃખ થાય છે
પરીણાંમે તેરે, સાગર સુખનો જણાય છે ૮૬
- જેમ શેલડીરે, ઉછેરયે પીડ્યે પીડા ઘણી;
થાય સાકરેરે, તારે તે લાગે સોહ્યાંમણી ૮૭
- તેમ નાથજીરે, હાવે મુને નવરો કરયો;
ભાર માથાનોરે, ઉંચકી તેં અળગો ધરયો. ૮૮
- ભલી ભાતથીરે, હાવે ભજન ધારયું થંશે;
કરશે કપારે, વળગી વીપત્તી વછુટશે. ૮૯
- તેમ ધારીનેરે, બેઠેલો તાંથી ઉભો થયો;
ચાલી નીકળ્યોરે, ભાવનાથ પરવત ગયો ૯૦
- ત્યાં એકાંત્યમાંરે, આસન વાળ્યું બેઠો જઈ;
જેમ સાધવીરે, સ્વામીની પુઠ્યે સતી થઈ. ૯૧
- ॥ વિશ્રાંત ॥ સતી પતી પાછળ્ય થઈરે, તજી સકળ સંસારરે;
રેવા તેમ ધારી તુકોરે જપનો જગદાધારરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकाराम चरित्र पाख्याने
कविश्री रेवाशंकर वोग्चीते संसार बीटवना वर्णनेो नाम
एकोनवींशमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૨૦ મો

કુંવરીયે કુળ વગોવ્યુરે આ ગુરે કોધુ, યે દેશી ઐ વાંચવાનું છે

॥ રાગ વેગડી ॥

વીકૃતવર વાહારે ધાઓરે, શરણે પડ્યો છું;	
સંકટમાં સંગી થાઓરે, શરણે પડ્યો છું	ટેક ૧
પદમાસન વાળી દટી, નાશાત્ર ઉપર આંણી;	
ધીમે રહી શ્વાસ તાંણીરે,	શ. ૨
ઉદ્ધકને આહાર ત્યાગી, નીદ્રાનો નાશ કીધો;	
કેશવનો કેટો લીધોરે,	શ. ૩
કરૂણાના સાગર હીનના, બધુએ નાંમ ધારયું;	
શુ માહારે કાજ નીવારયુ રે,	શ. ૪
તું અલક્ષ છું હું કયમ કરી લક્ષ માંયે લાવું;	
ધ્યાંને શી રીત્યે ધાવુંરે,	શ. ૫
વાણીપર વ્યાપક વરણું, હું કેમ ગુણ સ્વામી;	
જ્યાં વેદ રહ્યા વિરાંમીરે,	શ. ૬
નીરગુણ તું ગુણ મય હું, કરી કયેમ ગુણ ગાઉ;	
શી નવાઇ દેઈ રીઝાઉરે,	શ. ૭
નાભીથી નિરમ્બો પરમેષ્ટીપાર નાજે પાંમે;	
ત્યાં હું ખોણુ કે કાંમેરે,	શ. ૮

અષ્ટાંગ યોગો સઉ કે, તે નાંમ હું ના જાણું;	
ત્યાં કેમગ શ્વાસ તાંણુંરે,	શ. ૯
ભકિતના ભેદ શા છે, ને કયેમ કરયે આવે;	
બુદ્ધીવણ કોણ બતાવેરે,	શ. ૧૦
ગોવીંદ ગજુ નહીં, દેવાને દાંન કશું મારું;	
ધન હીન શી હીંમત્ય ધારુંરે,	શ. ૧૧
છો અધમો ધારણ અર્થ, એ નાંમનો વીચારી;	
તો આગળ અરજી માહારીરે,	શ. ૧૨
છો પતીત પાવન કે છે, પુરાંણમાં પોકારી;	
તો આગળ અરજી માહારીરે,	શ. ૧૩
હીનબંધુ કરૂણા સાગર, એ નાંમને નીભાવો;	
તો દાખલ કરજ્યો દાવોરે,	શ. ૧૪
વિશ્વંભરે વીનતી અંતરમાં, એ પળે ઉતારી;	
ધાયા ભય દેવા ભારીરે,	શ. ૧૫
તનું શામ વર્ણને સર્પ, શરીર ભયકારી;	
કુંકુડ મારે ભારીરે,	શ. ૧૬
તે નેત્ર લાલને મુછાળો, ધાંસ કરી ધાયો;	
તુકો ના તોય છપાયોરે,	શ. ૧૭
ડર દેવા માટયે કીધી, અપાર કીયા તાંયે;	
મન વળગ્યું માધવ માંયેરે,	શ. ૧૮
ન નમ્યો એ નાગ ભાળી, નીશંક બેઠો ઝરે;	
આકાશગીરા થઇ તાહારેરે,	શ. ૧૯
દરસન દેવાને આવ્યાં, છે હીનબંધુ પાસે;	
તે તાહારે દઢ વીશ્વાસરે,	શ. ૨૦

- કે તુકારામના સર્પ, ને નમવા હુ જાઉં,
નોયે વાઢી હુ હરખાતુરે, શ. ૨૧
- પંઢરપુરમાં મેં જાતે, જોયેલું રૂપ કાઢું,
તારે અશ્વ ઉઘાડુંરે, શ. ૨૨
- આત્રક તે સ્વાતી બીંદુ, વિનાના આંચ ધાલે,
સુધાનો સાગર આલેરે, શ. ૨૩
- હારીલની કાઢી પ્રાંગુ. પળે નવ છુટે;
તમ ટેક ન માહારો ટુટેરે, શ. ૨૪
- એ પાંદુરંગમાં પ્રીતી, મેં જીવ સાટે જોડી,
નઈ વીધીયે જાપ વછોડીરે, શ. ૨૫
- આગ્રહ એવો લહી, માધવના મન માંયે આવ્યું,
અતુભુજ રૂપ બતાવ્યુંરે, શ. ૨૬
- કુંડળ મકરાકત, માર મુકુટ માથે ધારી,
વનમાળા શોભે સારીરે, શ. ૨૭
- છે શંખ ચક્ર ને પદ્મ, ગદાએ ચાર હાથે,
કૌસ્તુભ શોભે ઉર સાથેરે, શ. ૨૮
- કમળાકર કેજે હાવે, તું આંખને ઉઘાડી,
મેં પુર્ણ વીપત્તી પાડીરે, શ. ૨૯
- હરીવર દેખીને ઉડયો, અપાર મકલાઈ,
પડીયો બે પગમાં જાઈરે, શ. ૩૦
- હાંસેથી હરીયે તુકાને, હાથ બે ઉપાડયો,
પોતે કટીયે બેસાડયોરે, શ. ૩૧
- માતા સુત લે તમ હરજીયે, હેત કરી લીધો;
લાડકવાયો સુત કીધીરે, શ. ૩૨

બળવીર કે તારી કેડયે, ફરીશ જ્યાં તું જાઉં;
 ત્યાં અણુતેડયો હું આવું રે, ૧. ૩૩
 તું જેવો વાહાલો સ્વર્ગમાં સુર નથી કોઈ;
 મેં દ્રઢતા તાહારી જોઈ રે, ૧. ૩૪
 સંસારે સંકટ હીધામાં, રાખી નથી ખામી;
 તું ન ડગ્યો કષ્ટી પાંખીરે, ૧. ૩૫
 તુકાએ લીધી લક્ષ્મી, ના કાંત કેરી છાયા;
 ગુણ રેવા રસીકના ગાયારે, ૧. ૩૬
 ॥ વીશ્રાંભ ॥ ગાયા ગુણ ગોર્વાહના, બેશી પ્રભુની પાસરે;
 રેવા રસીક રાજ થયા, દુટયો અત ત્રાસરે, ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकाराम चरित्र पा-
 ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचिते वीढलवरप्रदानो नाम
 बीशमोध्यायः ॥

અધ્યાય ૨૧ મો

॥ રાગ આશાવરી ॥

નાભાજી કહે શ્રવણો સ્વામી, વરણુ હું ઇતીહાસ;
 તુકારામ ને ત્રીવીક્રમ બે, બેડા પરવત વાસ. ૧
 પુરમાં વાત ન જાણે કોઈ, ઘરમાં સ્ત્રી ધભરાય;
 પાડોશણની પાસે જઈને, કહે છે કર્મ કથાય ૨
 પ્રજા અલહેતી પાછળ નાંખી, નાશી છુટયો નાથ;
 નથી ઠાંમ ઠેકાણું કયાં જઈ, આવે માહારે હાથ. ૩

- વાણ સુધી હું વધ બેડી, કહું કાંનાગળ્ય વાત;
પત્નો ન મળે પાસ કીયે જો, કરી કાંનો સગાત. ૪
- ઓછી ઉંમર હર દુનીયાનો, પાસે ન મળે બ્રાત;
પગ પાછા પેડે ડગલુ દેતાં, અજવાળી પણ રાત. ૫
- એમ આવલી અંતર સાથે, ગોઠે નહીં ઘરમાંથ;
દીયેર તે તકમાં ત્યાં આવ્યો, ભાભી ભાળી તાંહ ૬
- લોચન લાલ સુરંગ સરીખાં, દરશી પુછી વાત;
શુ ભાભી તમ સાથે માહારા, ચરભડીયા છે બ્રાત ૭
- યુવતી બોલી અવળુ ભાળી, છે લડનાર કાંણુ;
બાર દિવસથી મેં નવ ભાળ્યા, પુછો આપ અજાણુ. ૮
- તપાસ કરવા કાંને પ્રેર, ન મળે પાસ પીહેર;
રડી રાત દીન ગાળુ ઘરમાં, માથે દુખનો મેર. ૯
- દીયેર કે હાલું હાતુ તો, કેમ ન કીધી વાત;
હું નવરો શું જાત ન જોવા, વડીલ એ મુજ બ્રાત. ૧૦
- તર્ત સુણીને આલ્યો ત્યાંથી, નામ કાંહાનયો જોહ;
બધુ વણુ તેડ્યે નવ આવું, મેં પણ કીધું એહ. ૧૧
- ઝાડ પાહાડ પરવત વન ખંડી નીશદીન ખોળ્યો જાય;
ભુખ તરસનું ભાંન મળે નૈ, જ ગલમાં અથડાય. ૧૨
- ગુહા ગીરીવરની સડિ ન્યાળે; દોઢશ જોતો જાય;
ભર્તજના સરખું પણ લીધું, ફલજળ ખોળી ખાય. ૧૩
- અધોર વનમાં એ અથડાતો, ગઈ ઘસાઈ દેહ;
ભાવનાથ પરવતને શીખરે, આવ્યો ભમતો એહ. ૧૪
- તુકારામને ત્યાં ત્રીવીઠમ, દુરથી દરશ્યા જાંહ;
ગયો પ્રાંણ આવે તમ અંતર, મોહ થયો મન માંહ. ૧૫

તુકારામને કટીયે લેધને, ઉભા જગદ્ધાર;	
તર્ત કાંહાંનયો નમીયો દરશો. શોક સમ્યો તે વાર.	૧૬
ત્રીકમ કે વર માગ્ય તુકા તું, આપુ તે વરદાન;	
તુકારામ કે તુને ન ભુલું, ભાળું સઘળે સ્થાન.	૧૭
શીશુ ધાવણુ સાચવે માતા, હરણી અચ્યું જેમ;	
પાંપણ ચક્ષુ સાચવે તેવા, આપ હું અર્થે તેમ	૧૮
અવીનાશી કે હુજ અજમા, જનમું ભકતો કાજ;	
પુંઢરીકનું પણ પાળી, રહું ઈટિયે ઉભા આજ	૧૯
ભકત ભેટવા કર કટી ધરીયા, ઇચ્છી પુરું આશ;	
ભીમા નહી કીનારે વસીયો, અંતર ધરી હુલાસ	૨૦
તાંથી પુરવજ તાહારે જેનું, વીશ્વંભર છે નામ;	
તેણે આરાધીને આંણી, વાસો દેહુ ગ્રામ.	૨૧
તેને મેં હેવો વર આપ્યો, વંશ તાહારો જેહ;	
પ્રાણ સરીખો ગણવો માહારે, તંથી તમ પર નેહ	૨૨
થયો કૃતારત જેઈ કાંહાંનયો, પામ્યો પરમાનંદ;	
ભવની ભાવટ ભાગી નીરખ્યા, નજરે આળ મુકદ.	૨૩
તુકારામ તુલના નહી ખીજે, જીત્યો સડિ સંસાર,	
આત્માવત સરવેને દરશે, ભાળે હરી સૌ કાર	૨૪
કપા કરી અવીનાશી હેવી, પામ્યા અંતર ધ્યાન;	
પગલાં પરમેશ્વરનાં પડીયાં, કીધું ત્યાંજ નીશાન	૨૫
ખીલી રોપી ત્યાંજ કાંહાંનયો, થાય ન થાળ બર બાજ;	
પાવડીઓ લાવી પધરાવી, દરશન કરવા કાજ	૨૬
અઘાપી તે સ્થાનક ત્યાં છે, નમી પ્રેમથી ઠાંમ;	
એ અંધવ સઘાતે આંચા, વળતી દેહુ ગ્રામ.	૨૭

ઇંદ્રાયણીમાં આવી નાહાયા, બેઠા સરીતા તીર;	
સાત હીવસના છે અપવાસી, કીધો ભક્ષ સમીર,	૨૮
લેણું લાખો તણું પીતાનું, ખત ખાતા સડિ જેહ;	
બેસી ત્યાંહ મગાવી લીધાં, ત્રણણા ટળવા તેહ.	૨૯
કહ્યું કાનયાને તે તકમાં, આ ખત ખાતાં જેહ;	
ગયુ પારકે હાથે ધન એ, વળણું મુશ્કલ તેહ	૩૦
ચીંતા રાત્ર્ય હીવસ એ રાખે, ટાળે ઉર આનહ;	
માટે આ બોળી દેઉ સૌ, મીથ્યા માયા ફંદ	૩૧
સુંણી લધુ બંધવ તવ બોલ્યો, વીરકતવ્રત્તિ આપ,	
તેમ કરયે માહારે નવ ફાવે, સૌ મગના સંતાપ.	૩૨
પાછળ પ્રજા નભે શી રીતે, માહારા મનમાં રાગ,	
આપ તણાં બોળી ઘો કાહાડી, નીમે માહારો ભાગ,	૩૩
તુકારામ કે તેમ કરી દ્યો, વેહેંચ્યા તેણી વાર;	
પોતાનાં ખત ખાતાં લેઇને, ભાગી ગઈ તકરાર.	૩૪
ગાંસડી બાંધી ગંગા વચ્ચમાં, બોલી જ્ય જગદીશ;	
પીડ્યા સર્વ પતાવી હીધી, નાંખી ફેરવી શીશ	૩૫
વીરમે લોક થયા તે ભાળી, આ કોયે ના થાય,	
માયા દેખી મુનીવર મોહે, કયમ નાંખી દેવાય.	૩૬
કહ્યું વીર નાહાનાને વળતી, કામળી મુજને આલ્ય,	
બીજું કાંય ન જોઇયે માહારે, તું નીજ મારગ ચાલ્ય	૩૭
હું ભીક્ષા માગીને માહારો, નીરવાહ નીત્ય કરીશ,	
યોગ ક્ષેમ થશે એ રીત્યે, ફાવે તેમ કરીશ	૩૮
તમે કરો ઉદ્યોગ તમારો, નભાવો ધર સસાર,	
બે જણને ભેળુ ના ચાલે, વીરકતનો વેહેવાર	૬૭

- ખળને સાધુ શાહને તસ્કર, કુલટાને સતી જેમ;
રાત્રી વળી દીન ભેળા ના રહે, આપણુ બેને તેમ. ૪૦
- એમ કહીને વીર વળાવ્યો, નીજ અંતર વઢિરાગ,
અદ્યહાર નીદ્રા વશ કીધી, તમ ત્રણાનો ત્યાગ. ૪૧
- પ્રાતઃસ્નાન પ્રભુને પુજી, તે પરવતપર જાય;
દેહુ ગ્રામથી પશ્ચીમ તરફે, ત્રૈલોક્ય કોસ તે થાય. ૪૨
- તે ભાંડાર કરીને પરવત, જઈ ધરે ત્યાં ધ્યાન;
મમતા મુળ ઉખાડી બેઠા, ભજવાને ભગવાંન. ૪૩
- શત્રુ ભીત્રને હાની વૃદ્ધી, મુખ દુખ બેહુ સમાન;
કથીર કચન સરખુ લાગે, ભાવે મન ભગવાંન ૪૪
- હરામ હું પણુ અંતર જેને, હર્ષ શોક નહીં મન;
કરુણાકરને કહે નીરંતર, વીનયે કરી વચન. ૪૫
- યોગયાગ ને તીરથ તપ જપ, દાન પુણ્ય વ્રત જેહ;
જ્ઞાન ધ્યાન આચાર ને યાત્રા, પરોપકારજ તેહ. ૪૬
- સ્તુતી સ્તવન ને પ્રદક્ષીણાએ, મડિમાં તાહાર નાંમ;
ધન સંપત્તી સંબંધી વાહાલાં, તે તુ પુરણ કાંમ. ૪૭
- એમ દોવસ પરવતમાં ગાળે, નીશીયે નમે જાય;
નાચે ગાયે મદીરમાં જઈ, સંજ મળે તે ખાય ૪૮
- તેવું દરશી લોક વઢે છે, થયો વીકળ બેભાન;
કાંસા કુટ્ય કરયે શું સરીયું, ન મળે ઘરમાં ધાન. ૪૯
- કો કહે વેહેપારે વાધી, ખોટ ખરી આ વાર;
તવ લંગોટા વાળી બેઠા, ડગવાને સંસાર. ૫૦
- કો કૃપત ખાતાં મડિ બોળ્યાં, પ્રપચ તજ્યો નેહ;
પરમારથનું કાંમ કરે છે, પણ ના છુટ્યું પેટ ૫૧

આયડી બુમો પાટે ધરમાં, એ વગડામાં જાય;
 બીખ માગીને પેટ ભરે છે, એ તપમાં શું થાય. ૫૨
 કા કેછે કે જે છે તે એ, ભક્ષો ભજે ભગવાંન;
 નીંદા આપણે એ શીદ કરીએ, નરક મળે નીદાંન. ૫૩
 એમ બહુ સુખ બોલે લોકો, તે સાંભળે સડિ જાય;
 હર્ષ શોક સરખા એને મન, તેથી તાપ ન થાય. ૫૪
 જમ ગજ પાછળ શ્વાંન સહજો, ભુકે ચોમગ દીસ; ૫
 મતંગ જાય મલપનો મોદે, રંચ ધરે નહીં રીશ. ૫૫
 તુકારાંમનું અંતર તેવું, સુખ દુખ થયું સમાન;
 ખેદ ખરખરો રચન રાખે, ભજે સદા ભગવાંન. ૫૬

॥ વિશ્રાંત ॥ સદા ભજે ભગવાંનનેરે, સમદરશી જગ માંદરે;
 રેવા રસીકના રટણમાં વૃત્તી વળે ન ક્યાંદરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकाराम चरीत्र पाखण्ड-
 ने कवि श्री रेवाशंकर वीरचिंते वैराग्य वृत्ती वर्णनो नाम
 एकवींशोऽध्याय ॥

અધ્યાય ૨૨ મો.

॥ राग धना नी ॥

નાભાજી કહે સાંભળો સ્વાંમી, બેઠા ત્યાં તુકારાંમ વીરાંમી. ૧
 દીને પરવત ઉપર જાય, નીશા સમયે તે નગરે પળાય. ૨
 એકવાર ઇંદ્રયણી તીર, બેઠા નાહીને નીરમળ નીર. ૩
 તેવે કણબી કો પાસમાં આવી, બોલ્યો અંતર ઉલટ લાવી. ૪

- ખાડી પરવતે દીવસ ગમાવો, તેથી માહારા ખેતરમાંહે આવો. ૫
 બેસો માળા ઉપર લેઇ માળા, પ્રાણી સાચવો જે પંખાળા. ૬
 અર્થ આવશે એટલા અમને, અન્ન અધમાણુ આપીશ તમને. ૭
 ખરું કહું ન ચલાવશે રીશ, ચંદી ચાલશે દીવસ વીશ. ૮
 બેઠાં લકિત એકાંત્યમાં થાશે, ત્યાં જનાવરાં સડિ સચવાશે. ૯
 મેં કહ્યું તેમાં લક્ષ લગાડો, કાળ વર્ષમાં કાઢવો દાહાડો. ૧૦
 માળામાં મળે તો સડિ ઝાલે, આંમ ભટકે ની ભોવન ચાલે. ૧૧
 હરી ભજશેને મળશે અનાજ, એક પંથમાં છે બેહુ કાજ. ૧૨
 મુને હાકહો જે વાતમાં રીજે, તમે નહી તો હું રાખીશ બીજે. ૧૩
 તુકારામ કે હ્યો તારે ચાલુ, જે બતાવો તે કામ હું ઝાલું. ૧૪
 હું તો હરી ભજ દીવસ કાહાડુ, દાંણો જાતે ની એક બગાડુ. ૧૫
 વીલું મુકીને જઈશ ન ક્યાંધ, પક્ષી સાચવી રહીશ હું ત્યાંધ. ૧૬
 મુને બેસાડો તે સ્થળ જાઈ, તમે રહેજે નચીંતે ભાઈ. ૧૭
 નવ ધારશે કે જેવો તેવો, મુને માનજે ધરના જેવો. ૧૮
 સુણી માનીયું કણુબીનું મન, જાણ્યું કણુ તણું કરશે જતન. ૧૯
 કોળી કાઠીના બીજે રખાય, ખોળી ચોમગનું ખાઈ જાય. ૨૦
 જાતે લકત ને ઉત્તમ હાડ, હેમાં થાય ન બીજે બગાડ. ૨૧
 ગુણુ બાળનો સરવના સ્નેહી, વઢે દેહે છતાં સરવે વીદિહી. ૨૨
 ધરે બાળ કને ગણ્યું મોણું, તોયે તર્ત કરે મુખ પહોણું. ૨૩
 લેઇ સાકર જળ ન ખાય, તો તે તર્ત ગણ્યુ થઈ જાય. ૨૪
 મીઠું નીરમાં ભેળવે વાર, પાણી પલકમાં થઈ જાય ખાર. ૨૫
 નથી કુડ કપટ કશે દાવ, જેનો જળના જેવો સ્વભાવ. ૨૬

તેમ જાણી તુકારાંજ તેડી, લાવી બેસાડ્યા ચાળાની મેડી	૨૭
આપી ગોફળ ગાળા તે વાર, તમે માચવજે ખુંણા ચાર.	૨૮
પક્ષી જાળવજ્યો એજ કાંડ, આવે ખેતરમાં તે તમાં.	૨૯
એમ કહીને કાળુબીરે જાડ, તુકારાંજને ચોંતા થાય.	૩૦
હાથ નાવે ભંમે ચારે કોર, ભુખ્યાં હોય તો હું દૈવનાં ચોર	૩૧
પશુ હોય તો પીરશુ ચાર, બેસે ઉડતાં ના એક ડાર	૩૨
કો ના મારે તે માલ્યે શીશ, કરશે જાળવણી જુગદીશ	૩૩
કાપણી થતા મુઘી એ કાંમ, રાખુ જાળવી પક્ષી તમાં.	૩૪
ગયાં કાળુબી તે પોતાને ઘેર કહી કાંતાને સઉ પેર.	૩૫
આવ્યો વગડાનું કામ આટોપી, ખરો ખેતરે રાખ્યો રખોપી.	૩૬
નથી ભુલે દેવા કોઈ કાળે, પક્ષી જાળવે બેશીને માળે.	૩૭
કાળ વરસ છે કષ્ટ અશેશ, પણ અન લેવા પરદેશ.	૩૮
બેઠા બળધીયા બારોળ ખાય, ગયે ફેરા ફળ તો ન જાય.	૩૯
એમ ધારી તે વળીયા વીંદશ, તુકારાંજ ખેતરમાં હુમેશ.	૪૦
નાહી નીત્ય ખેતર માંયે જાય, વૃંદ પક્ષીનાં જોઈ હરખાય	૪૧
ચારે પાસેથી હાંકે છે લોક, પટે ત્યાં આવીને થોકથોક.	૪૨
જોઈ આવક પક્ષીની ઝાઝી, તુકારાંજ રહે તમ તમ રાજી.	૪૩
તીતી કરતાં ટોળાં પટે આવી, તુકારાંજ દે હુડાં બતાવી	૪૪
વળી મનમાં વીચારે છે આંમ, જગદીશના જીવ તમાં	૪૫
ભાળી ભકત આવે મારી પાસ, જેને કોઈ ત્હરેનો ના ત્રાસ.	૪૬
ભારે ભુખ આ કાળની કહાડો, પીડ્યા પેટની પુરી મટાડો.	૪૭
નહીં ખુટે તમારી આ ખાદી, પરીવ્રંભનો છે આ પ્રસાદી.	૪૮

- થઈ ત્રપ્તીને જે ઉડી જાય, તુકારામ કે એમ ન થાય. ૪૯
- હજી દીવસ ઘણો છેરે ભાઈ, વળજ્યો સાંજે સડિ સમુદાઈ. ૫૦
- પક્ષી કોને કરે ન હેરાંન, બેસે માળે તે ઓંડા સમાન. ૫૧
- કોઈ હાકે ના હરકત્ય થાય, તેથી ધાટે ધાડાં આવી ખાય. ૫૨
- જતાં પક્ષીને કે છે તે આંમ, કાલે આવજ્યો વહેલાં તમામ ૫૩
- જે સગાં વહાલાં આપનાં હેડી, સુખે આવજ્યો નરવને તેડી. ૫૪
- જાણે જોળી વગરનાં એ સાધુ, ભલે ખાય આ ખેતર ખાધુ. ૫૫
- પક્ષી પુજ એ ખાતારે થાકે, તુકારામ ના કોઈન હાંકે. ૫૬
- બોલે પક્ષી ભાળી કોઈ વારે, જાંબુ જળાનુ છે કષ્ટ તમારે. ૫૭
- અંન ઇશ્વર કરશે આ પુરૂ, પાંણી પાંતીનું સુખ અધુરૂ. ૫૮
- થાય પક્ષીની પુરણ આશ, ટાંગુ પરવડીયા ચારે પાશ. ૫૯
- ખાય ખેતરને પીએ પાંણી, રહે રાત્ય હું આદર આંણી ૬૦
- કુંડાં લાવી કુંભારને તાંથી, ટાંચ્યાં પાંણી ભરી નહીંમાંથી. ૬૧
- કહ્યું કણુખીનું સૌ પુરૂ થાશે, મુખે પક્ષી સડિ સચવાશે. ૬૨
- એમ દીવસ આનહમાં જાય, ઘેર શામાને શોચ ના થાય. ૬૩
- વાળુ વેળે ન આવીયો ઝારે, તપી આવડી ઉઠીરે ત્યારે. ૬૪
- કાશીતનયાનેકે પાડી રાડ્યો, ટાળ્યો ક્યાં પેલો કરમનો કાડ્યો. ૬૫
- ભમે ભાંનવનો ક્યાંહાં ધાનો, નથા ગળવાને નવશે થાતો. ૬૬
- કોનુ કરમ તે નૈ હોય હાડિ, મતીનહને માંન કમાડિ. ૬૭
- ફેરે ભાંન વનો ક્યાંહાં ધાડિ, ખાતી વેળાએ ખોળવા જાડિ. ૬૮
- સુંણી ત્યાં કાશી નાંમની બાળ, ચાલી ખાપની કાઢવા ભાળ. ૬૯
- પુછા પુછ્યે કરી કોયે વાત, બીલીવાળા ખેતરમાં તુ તાત. ૭૦

મળી આંખમાં આલીને ત્યાંહ, કરી વારતા ખેતર માંહ ૭૧
 જંબા વાટ્ય જુવે મારી માત, તુકારાંમે કહી બધી વાત ૭૨
 ખાલી ખેતર તે ન મુકાય, જંબા ઘેર તે મેં ની અવાય ૭૩
 સુંણી બાળકી તે ગઈ ઘેર, માંડી માતને કૈ સડિ પેર. ૭૪
 વાત કાશીએ સૌ સમજાવી, ખાવા આવલી આપી તાં આવી ૭૫
 એમ સંતત આપવા જાય, સ્નાન સેવા સવારમાં થાય. ૭૬
 બધ માળે જપે જગદીશ, ખાઈ પક્ષીઓ દે આશીશ ૭૭
 પક્ષી દીસે છે અંન ને ખાતાં, નથી ગાંઠે બાંધી ઘેર જતાં. ૭૮
 તુકારાંમ માગે પ્રભુ પાશે, ક્યારે એ ઝેવી વૃત્તીયો થાશે. ૭૯
 કરે તાપણી ટાઢ તપાશી, જપે અંતરમાં અવીનાશી. ૮૦

॥ વીશ્રાંમ ॥ અવીનાશી અંતર જપેરે, નીશદીન રાજ થાય રે;
 પુર પક્ષીને નાંહાંતરે રે, માસ લગી મકલાયરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
 र्ख्याने कवि श्री रेवासंकर वीरचीते कृशी रक्षण वर्णनो नाम
 द्वीवीशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૨૩ મો.

॥ राग केदारो. ॥

નાભાજી તાંહાંરે, બોલ્યા પ્રભુમી ગુરના પાય;
 ખેતર સાચવેરે, પક્ષી પુરનાં ચરવા જાય. ૧
 પુરમાં જાઇનેરે, લકત ભણે છે પક્ષી જોઈ;
 તેડુ નોહોતરે, માસ લખી માનો સડિ કોઈ. ૨

સર્વ સંબંધીયોરે, આડોશી પાડોશી સંગ;	
દ્વેષને આવજ્યોરે, રાખી અંતર માંહી ઉમંગ	૩
હરી ઇચ્છા થકીરે, તાજી સર્વ રસોઈ છે ત્યાર;	
આવો એટલીરે, પીરશાં ભાણાં જમતાં વાર.	૪
તે તક તેડવારે, એકલવાયો મેં ન અવાય;	
પંગત્ય મેળ નૈરે, જમ આવે તમ જમતુ જાય.	૫
પાણી પાસમાંરે, ગંગાજળ તે ભરીયું ત્યાર;	
ભંડારો સદારે, નીરમુખ જાય ન કો જમનાર.	૬
એ મુખ જોઈનેરે, જોકે જોક પડે છે ત્યાંહ;	
છોટ જણાય નૈરે, બીહીક ન બુમારણની જાંઘ	૭
જમ ધન પાળકોરે, નીત્ય જમાડે વીમ્બ અપાર;	
તમ ભકતે કરયુંરે, જમતી લાખો પક્ષી લાહાર	૮
તમ એક માસમાંરે, અંગત પોશા જીવ એ પેર;	
વળતી આવોયોરે, કણબી વણજ કરીને ઘેર.	૯
ગાડું છોડીયુ રે, બાંક્યા બળધને નીચી આરમ;	
અશન પછી કરયુંરે, બેઠાં વાતે નરને નારમ.	૧૦
તરણી તે તકેરે, બોલી પરણ્યા સાથે તાંહ;	
ખેતર જઈ જીવોરે, કાપણી ચાલી પડ્યા માંહ.	૧૧
સઉ સંકેલતાંરે, આપણું એક જો રહી જાય;	
થાય બગાડ બહુરે, ઢોર હરખાં નહી સચવાય.	૧૨
મુણીને તે તકેરે, ચાલ્યો કણબી ખેતર માંહ;	
હરખાતો મનેરે, આવ્યો ઝાંપા આગળ ઝાંહ.	૧૩
કણ દીસે નહીરે, કણસાં ભાળ્યાં કાળાં મેશ;	
પડ્યો વીચારમાંરે, શું ખેતરની ભુલ્યો દેશ	૧૪

વળી વીમાંથીયુઠે, ઝાંપા આગળ જાણુ ઝાડ;	
હાથુ ટેકફેરે, જમણું પાસે જતાં ખાડ	૧૫
તે નજરે પડીરે, અર્ધ નીશાની તેણી વાર;	
માન્યું માલ્યફેરે, ખેતર ભુલ્ય નથી તલભાર.	૧૬
તે નજરે લાડીને, પ્રગટયો અતર ક્રોધ અપાર;	
ધાયો ધાંસમાઝે, કળુખી કળકળતો તે વાર.	૧૭
પીસે હંતનેરે, હાળા કાઢે કાળ સમાંન;	
માળામાં જઈને, જંતુ તે ધારેલું ધ્યાન.	૧૮
પકડી કાનનેરે, થાપટ ચારી નેળીવાર;	
કાળા મોઢો તળારે, ઘર બાહ્યુ લપટ લાચા.	૧૯
પોઠી પુણ્યનારે, ખેતર ખવરાવ્યું રહી જાન,	
પાકો વેરવારે, કાળ કીયાનો તોડી આશ	૨૦
ખળ ખોહોળુ કરીરે. કરડી બુમ પાડી તે વાર,	
પક્ષી તે તંકેરે, નાહાં નાહશ માંહ અપાર.	૨૧
જમ ક્વીજ પગત્યેરે, અત્યજ આવે નાસે તેહ;	
તેજ રીત્યે થયુંરે, પક્ષી નાહાં ત્રાશી એહ.	૨૨
ખેફગ ખોલતોરે, આવ્યો અવની ઉપર જાંઘ;	
ઝાડી ફેરવ્યોરે, ચારે ખુણે ખેતરમાંહ.	૨૩
પાંમર પાળીયારે, વાંકુ પાડ્યું વર્ષતમાંમ;	
પક્ષી ચારીયારે, ટાંગી પરવડીયો સૌ હાંમ	૨૪
તાડન તાં કરયારે, રામ તુકાને તેણી વાર;	
તાંણી લાવીયારે, થથડાવી ચોરાને હાર.	૨૫
જન ઝાઝા મળ્યારે, કપરી કળુખી વાંણી જોઈ;	
પુછે સૌ જણારે, શી તકરાર કહોને કોઈ	૨૬

તે તક બોલીયોરે. કણખી દેવહત્ત છે નાંમ;	
કરમે પાડીયુંરે, માહાર કપુત સાથે કાંમ	૨૭
ખેતર માહારે, સોંખ્યું સાચવવા એક માસ;	
પક્ષી જળવેરે, તેમ કહેલું પુછે ખામ.	૨૮
અધમણ આપવારે, દાંણા મુખે કરયા કબુલ,	
ચોટયું રાખીયુ રે, ચારયાં પક્ષી કરયુ નીરમુલ.	૨૯
કણ કણસા વીશેરે, એક ન રાખ્યો આંણ્યે દીશ,	
હું સરકારમાંરે, હાવે શાંની દાંણ ભરીશ	૩૦
માટે સડિ મળીરે, મારી દાંણ અપાવો આજ,	
નીકર આજ હુંરે, પ્રાંણ કરી નાંખું છું તાજ.	૩૧
શ્રવણી તેલનુંરે, પુછી તુકારાંમને વાત,	
પરઠણ શી કરીરે, સાચું બોલો સડિ સંગાત.	૩૨
એ સડિનું સુણીરે, વહીયા તુકારાંમ તે વાર,	
કહે મુજને કહુંરે, પક્ષી સાચવજે તે ડાર.	૩૩
તે મેં સાચવ્યાંરે, પાંણી બેઠા પાયાં જાઇ,	
ખશ કીધું નથીરે, કેનું મન દુખાયે ભાઇ.	૩૪
હું બોલ્યો નથીરે, ઉપડતે શબ્દે કે વાર,	
પક્ષી સાચવ્યાંરે, તેમાં શો છે દોશ લગાર.	૩૫
સડિ શ્રવણી હશ્યારે, સાચવણીમાં ન મળે વાંક.	
તેં કીધું કહુંરે, ભુલ્ય ન રાખી તેમાં ટાંક	૩૬
પંચ વઘું પછીરે, દાંણા કયમ ખવરાવ્યા જાય;	
ભકત ભણે પછીરે, સાંભળી સડિ જણ રાજ થાય.	૩૭
જે કણ સાચવુંરે, તો એ પક્ષી કયમ સચવાય;	
પરઠણ એકનીરે, બન્યે કાંમ ન મેંથી થાય.	૩૮

કયેમ કરી શકેરે, માસ લગી પક્ષી અપવામ; કો મરયું હોય તોરે, લાવી દરસાવો મુજ પાસ.	૩૬
સુતનાથી વધુરે, સાચવ્યાં પક્ષી રાખી પ્રેમ, પરવડીયો ભરીરે, જળની ચારે પડખે તેમ	૪૦
હાંસે આવતાંરે, બળખે દાંણા ખઈને જાય; પર ખ ખેરીનેરે, ડાલે છંડ માળે ધાય	૪૧
સરવ સુણી હશ્યારે, સાચવણીમાં ન મળે ફેર; પરઠણ પાળવીરે, તે વાતે સાચા સમશેર	૪૨
ભક્ત ભણે પછીરે, ખેતર સંભાળી લે એહ; હું વળતી પળુરે, માહાર મારગ જલુ તેહ.	૪૩
પંચ સુણી કંઈરે, ભરણુ ભરવુ જે સરકાર; તે શામાં થકીરે, તેના મુળ રહી તકરાર	૪૪
વળતી સઉ જણેરે, પુછયુ કણબીને તે વાર; તારા ક્ષેત્રમાંરે, હુતી ધારયં કેટલી જર.	૪૫
સુણીને બોલીયોરે, પુરો બે ખાંડી એ માલ; તેહ બગાડીયોરે, માહારો પક્ષી ચારી હાલ	૪૬
સુણી સરવે વધારે, અરપો બે ખાંડીએ આપ; ભક્ત સુણી પછીરે, હીધો વળતી એક જવાપ	૪૭
માહારી સંપતીરે, જણો છો હમણાંની વાત; તોલ કરી તમેરે, જે કહો તે કરું હાલ અદાત.	૪૮
કણબીના ભણીરે, એક પખે છે આખું ગાંમ; સંપ કરો કહ્યુંરે, ખેશી ચોરા વચમાં આંમ.	૪૯
હાલ તમો ધરેરે, ન મળે અંન ચોરવા શેર; અરપો કયાં થકીરે, દાંણા બે ખાંડીનો ફેર.	૫૦

લેખ લખી હીયોરે, વરસ વળ્યે બે ખાંડી માત્ર; દેવા આપનેરે, લેખ લખી ઘો પોતે હાલ.	૫૧
ન્યાય પચે કર્યોરે, લેખ લખી આપ્યો તે વાર; એ રીતી કરીરે, તોડી પંચ મળી તકરાર.	૫૨
સમજી તે તકેરે, બોલ્યા ચાત્રો ખેતર માંહ; વળતર થાય કંઈરે, કરીયે કીંમત્ય દરશી ત્યાંહ	૫૩
તમ ધારી ગયારે, ચાલ્યા ખેતર જોવા જન; વળતી શું કરેરે, જેની પડખે જીગજીવન.	૫૪
જેતાં જરનેરે, શાણા સર્વ થયા બેભાન; છોડ દરેકનાંરે, કણસાં ભાળ્યાં ઘડા સમાન.	૫૫
સડિ હાખા થયારે, હાવી પાકય ન ભાળી કયાંહ; કણુ ઓછો નથીરે; જેતાં એકે કણસા માંહ.	૫૬
આખા ગાંમથીરે, ઉત્તમ દરશો પાકયો માલ; કણસાં કારયમાંરે, પક્ષી સ્પર્શ વનાં છે હાલ.	૫૭
જેઈ સરવે જણેરે, કળતર કીધું તેણી વાર; લેખ લખ્યા થકીરે, દશપટ ઝાજી હીસે જર.	૫૮
કણુખીનું પછીરે, દેખી તર્ત ફરયું છે મન; ખત પાછું ગ્રહોરે, સાંપો માહારી મુને વતન.	૫૯
તે મુણી બોલીયારે, પુર પંચાતી તેણી વાર; હાવે ના ફેરે, કાંધો કાયમ કરી કરાર.	૬૦
તવ કેટલા વંદેરે, દેવ દયાથી પાકયું અન; કા કે પક્ષીયોરે, પોશે રીઝા જીગજીવન.	૬૧
કણુખીને કહ્યુંરે, મળશે તમને લખ્યા પ્રમાણ; વૃદ્ધી થાય તેરે, માલીક તુકારાંમ વણુ કોણ.	૬૨

- તમ સરવે મળીરે, વરણી તુકારાંમને વાત,
આ મસળાવીનેરે, આપો લખ્યા પ્રમાંણે બ્રાત. ૬૩
- અધીકું થાય તેરે, જાઓ લેઈ તમારે ઘેર;
વીપરીત કાળમાંરે, બેઠા કરશેા લીલાલેહર. ૬૪
- ભકત સુણી ભાંગેરે, માહારે ના કરવી એ વાત;
વણુ લીધે પડ્યોરે, કરવા કાળ વર્ષમાં ધાત. ૬૫
- સડિ લોકે મળીરે, કાપી મસળાવ્યો તે માલ;
તોલે તે થયોરે સત્તર ખાંડી જોતાં હાલ. ૬૬
- સડિ હાખા થયારે, બોલ્યો તે જોઈ જન એક;
કષ્ટ તુકા તણુ રે, મટવા વીઠલે કર્યો વીવેક ૬૭
- બીજે બોલીયોરે, લાગે મુજને આ અનુમાન;
દે તક શું તુકોરે, માટે કણુબી ભાયગવાન ૬૮
- કો કહે એમ નધરે, પામ્યાં પક્ષી પુરણુ આહાર;
તેથી આ થયું રે, ધાર્યા કરતાં અપરંભપાર. ૬૯
- જમ જોને મતેરે, આવે તેવું મુખથી ગાય;
હરી માયા તણુ રે, કર્તવ્ય કોઈએ ના સમજાય. ૭૦
- સડિ પંચે મળીરે, કણુબીને આપ્યું ખત માપ;
લેખ લખ્યો ગ્રહયોરે, પુરો પ્રભુએ કર્યો પ્રતાપ. ૭૧
- બે ખાંડી જતાંરે, વધીયો પદર ખાંડી હાલ;
હરીજનને કહ્યુ રે, જાઓ લેઈ તમારો માલ. ૭૨
- તવ તુકો વંદેરે, છોટ કણુ ના ખાંધું એક,
નીરપેક્ષી દશારે, પ્રાંણ પળે ના ટાળે ટેક. ૭૩
- મહાન માહાત મારે, એ સડિ હોએ ત્રણુ તીત;
તે નીરપેક્ષનેરે, વૃત્તી થાય ન જે વીપરીત. ૭૪

ઝારે તાહ્યરેરે, તેને ભેટે જગદ્ધાર;	
અંન જમે નહીરે, પોતે પાવન ભક્ત ઉદાર	૭૫
તમ લોકે લહીરે, પ્રસ્ત લહી મહ દાજી પંત;	
અન્ન ત્યાંહાં ભરયુંરે, ઝેની વૃત્તી સદા નચંત	૭૬
મનમાં ધારીયુ રે, ધરમાદા વાપરવો માલ;	
એ નીસ્યે કરીરે, ભરીયો પોતાને ઘેર હાલ.	૭૭
વીસ્તરી વારતારે, પ્રભુવે પુરણ પકવ્યું અન;	
ભક્તે ના ગ્રહ્યુંરે, વહતી વનીના વ્યથ વચંન.	૭૮
કયમ હાવે કરુંરે, કાલુ ધરમે કયમ ઠેલાય;	
મુઠ મતી વનોરે, કોડી બેઠો જે ન કમાય.	૭૯
બરબડતી બહુરે, કાઠે બાળ્યક ઉપર કાળ,	
રાંમ રટે તુકેરે, નાચે કરઝાલી કરતાળ.	૮૦
॥ વીશ્રાંમ ॥ કરઝાલી કરતાળનેરે, નાચે હરી ગુણ આયરે;	
રેવા રસીક પુંડે ફેરે, કરવા જન રક્ષાયરે.	૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकाराम चरित्र पारुष्याने
कविश्री रेवासंकर बीरचीते पक्षी पोशण बीधी वर्णनो नाम
त्रयवींशमोऽध्यायः ॥

अध्याय २४ मो

॥ राग भाङ्ग ॥

અગ્રહાસકેરે, ત્યાર પછી કહો કયમ થયું;
વધ્યુ અંનતેરે, ગ્રહસ્થના ધરમાં રહ્યું.

૧

તેને શી રીત્યેરે, ધરમાદા વાપરયું થયું;	
વદો તે સડિરે, મન તેમાં અટકી રહ્યું	૨
સુણી નાભાજરે, વળતી વીનય કરીને ભણે;	
તુકારામતાંરે, વળતી વીચારયું કે ટાંકણે.	૩
પાંડુ રંગનુંરે, દેવળ ખંડીત જે થયું;	
કે કરાવે નીરે, તમ તમ તે ગરતું ગયું,	૪
તુકારામનેરે, ભાળીને તે ચીંતા થઈ;	
હાથે હુ ચળુંરે, માટી લાવું વગરે જઈ	૫
સારૂં થાયનેરે, બેસે સભા સુખમાં મળી;	
કરે કીરતનેરે, ભેળી ભળી સડિ મંડળી,	૬
એમ ધારીનેરે, ભીંત્ય ઉકેલવા લાગીયા;	
તેણું બેઠનુંરે, જગદીશ્વર તંકે જાગીયા	૭
ધારયું એકલેરે, કામ બધું ન બની શકે;	
તેમ ધારીનેરે, ત્રીકમ તેવડેમાં ટકે.	૮
ગ્રસ્થ ગામમારે, મહદાજ પત નામે હતો,	
તે. સ્વપ્નમાંરે, બોધ ક્યો હરીએ જતો.	૯
માહારૂં પકવેલુંરે, અન તારા ઘરમાં ભરયું,	
તેને વાપરયરે, દેવળ એક પાસે ખરયું	૧૦
એણું બેઠનેરે, સ્વપ્નું તે તર્ત જાગી રહ્યો;	
ભેળી ગાંમનેરે, સર્વ સમાચાર તે કહ્યો.	૧૧
મળી મંડળીરે, મંદીરે આવી જેટલે;	
તુકારામનેરે, ભાળ્યા ઉકેલતાં તેટલે	૧૨
ગાંમ લોકતેરે, સ્વપ્ન તે સડિ સાચું ડરયું;	
માલ લાવીનેરે, કામ ઉકેલવા આહરયું.	૧૩

- છો ઇંટયો ચુનોરે, પથ્થર પરખી મગાવીયા;
કારીગર સડિરે, કામના તકમાં તેડાવીયા. ૧૪
- ચુનો ગારયનારે, રાખ્યા મજુર મનભાવતા;
કામ ચાલતુ રે, કાધું લઇ હર્ષ ને લાવતા. ૧૫
- થોડા દીવસમાંરે, પુર્ણ કરી પરવારીયા;
અન્ન આંગેલુ'રે, વેચી તે કાંમ સમારીયા. ૧૬
- પ્રતીષ્ઠા તણુ'રે, પાછળ કાંમ બાકી રહ્યું;
મુખીને પાછુરે, શ્રીપતીએ સ્વ'ને કહ્યું ૧૭
- તમો ગાંમનારે, પ ચ મહા પાપી ખરા;
ન્યાય શો કરયોરે, તે ભાળીને આ ધુજે ધરા ૧૮
- ન્યાય ના થયોરે, તે ન વીચ્યાર તમે કરયો;
અન્ન બે ખાંડીરે, કણબીને આપતાં ના ડરયો ૧૯
- તુકારાંમનેરે, અધમણ દાણા મુખે કહ્યા,
તે ના અરખીયારે, કયેમ શોઠા ભુલી ગયા. ૨૦
- ભેળી ગાંમનેરે, ડોઢા અપાવ્ય તેની કને;
નીતો કોપચારે, કારમો થારો કહુ તને. ૨૧
- એણું સાંભળારે, ચોરે બોલાનીને લાવીયા;
પાંણો મણુ ઘડિ'રે, તર્ત તુકાને અપાવીયા ૨૨
- તે દળાવીયારે, ગોળ ધી દાળ ચોખા સડિ;
લોક લાવીયારે, પ્રેમ કરી પુરમાં બડિ. ૨૩
- બ્રહ્મ ભોજનરે, કરી પ્રભુનું પુજન કરી;
દાંન દક્ષીણારે, આપી પછો બેઠા ડરી. ૨૪
- મન ગમતુ તારે, દેવળ સ્વસ્થ સડિ થયું,
પછી અંતરે, અનુભવમાં ઉતરી ગયું. ૨૫

ગુણુ ગાવાનારે, ગોવીંદના મનમાં વશા;	
બીજા ના ગમેરે, સ સારના મારગ કશા	૨૬
અણુ અભ્યાસીરે, નામદેવ પોત્યે અવતરયા;	
શત કોટી જેરે, કરવા અભંગ જે આદરયા.	૨૭
પાઠ તેહ્યનારે, નીત્ય પ્રતીદીન થાય છે;	
તેથી અંતરે, પાંચ્યું પ્રપૃલ્ય જણાય છે	૨૮
તેના યોગથીરે, વાગીશ્વરી વદને વશી;	
સઉ પુરાણમાંરે, સમજાણે બ્રાંતી નથી કશી	૨૯
રામાયણ સઉરે, પંચદશી ઉપનીશદો;	
સઉ વેદાંતનારે, ગ્રંથના સાર લહ્યો બધો.	૩૦
એમ વાંચતાંરે, શબ્દ શાસ્ત્ર પાઠી થયા;	
ત્યાં અભંગજરે, નવ નવા કંઠ આવી રહ્યા	૩૧
ભાનું પ્રગટતાંરે, પરવારી પરવતે જાય છે;	
કાબ્ય તાં કરેરે પુસ્તક તેનાં લખાય છે	૩૨
જેની વૃત્તીયોરે, ત્રણાતીત સકળ થઈ;	
હુને માહાર એરે, વાસના સઉ વીખરી ગઈ.	૩૩
આવે તે સ્થળેરે, તોજએ ભોજન ખાય છે;	
ની તો નીરજળરે, દીન અપવાસમાં જાય છે.	૩૪
તાર પાછળરે, સાંભળો હાવે શું થાય છે;	
ઘેર અંગનારે, આવલી બહુ અકળાય છે	૩૫
સ્વામી વણુ જ્યમેરે, ભોજન ભાંમીની ના કરે;	
ભાળ પરવતેરે, નીત્ય છ ગૌ ફેરાકરે	૩૬
છુટી જીભનીરે, પણ પોતે નારી પ્રતિવ્રતા;	
દોશ એકનેરે, ગુણુ ઘણા હેમાં હતા	૩૭

તેથી દીન પ્રતીરે, રોટલો એક સતી કરે; જળ તુમકુંરે, લેઈ પતી પાસે સંચરે.	૩૮
આપી આવીનેરે, લોચો થઈ ધરમાં પડે; સુતા ગ્રસ્થનીરે, પણ રોડા પેડે એ રડવડે.	૩૯
પંચ પ્રાણુતેરે, ઝેના પતી પાછળ ફરે; પણ પ્રભુ તણુરે, ડેહેરામાં સ્વપ્નેના સંચરે	૪૦
તેનું કારણુરે, વીશ્વપતીએ વીચારીયું; છુટે વાસનારે, ભકતની માટે એ ધારીયું.	૪૧
નારી નેહમાંરે, ભવ તારણુ ભજી ના શકે; મુકયા અવગુંણુરે, તારણીમાં ચીત ના ટકે.	૪૨
જેમ જીવતીયોરે, શણુગારે બાળ સોહ્યામણું, વસ્ત્ર ભુશણુરે, પેહેરાવે હેત કરી ઘણું.	૪૩
કાળુ કાજળરે, ટપકુ તે ગાલ ઉપર કરે; જાણ્યે કોઈનીરે, દૃષ્ટી ના બાળ ઉપર ફરે.	૪૪
એમ ઇશ્વરરે, સંતતી સંપતી સુંદરી; ગમે તે કશીરે, ભકતમાં ખોડ્ય મુકે ખરી.	૪૫
તેવુ ધારીનેરે, અવગુણુ અગનામાં ધરયો, દોશ દેવમાંરે, ભાંમની ભાગે ધગો ભરયો.	૪૬
કહે લોકનેરે, પાપી એ પુરવજે હમ તણા; લાવી ધાલીયોરે, ભાગોળે કાળીયો ભય ધણા	૪૭
દુઃખ દાયકરે, તેની આ શક શેવા કરે, થયો બાહ્યવરેરે, કાંશી કુટી તાં ફેરા ફરે	૪૮
ચીત્ત ધરમાં નીરે, નાચેને ગાય ગતી વનો; ચોડ્યો ચાંદસેરે, દોશ પડ્યો મારા બાપનો.	૪૯

- ધાંન પાંણીનીરે, ચાંદેછે આખડી માલ્યરે;
કરમે કાળીયોરે, પુજવા લાગ્યોછે તાલ્યરે ૫૦
- હું જાણી ગઈરે, ડેહરામાં ના ડગલુ ભરે;
હેના ઓળવારે, ના પડેએ રસ્તે ફરે. ૫૧
- ચીતના ચાળ્યારે, ચાર ઘડી રજની રહે;
ઉઠી ધાયછેરે, લાજ નથી હેને કહે. ૫૨
- પુજી રણીયાનેરે. પરવતે તાંથી જાઘ ટળે;
તાંણે દાપડારે, રાંતવા શુ હેમાં રળે; ૫૩
- હાવા રેશનોરે, કોશ એ કાંતાવીશે થયો;
તેના બદલો તેરે, વીજળુનં વાળવાના રહ્યો. ૫૪
- એક દીવસરે, પ્રેમદા પરવતમાં જતી,
બાંધ્યો રોટલોરે, તુમડુ જાળનું ભરયુ સતી. ૫૫
- મુકી ટોપલોરે, મધ્યાંને મુસ્તકે જાય છે;
દ્રષ્ટી સનમુખરે, ધાંસમાં મારગે ધાય છે ૫૬
- દોશ પુર્વનોરે, દેખે છે કાળ કપાળને,
લેખે ના ગણેરે, ગોવીંદજી હેની ગાળને. ૫૭
- કમળા વરેરે, કપરી વેળા આંણી તે પળે;
કર્મદી તણોરે, કાંટો વાગ્યો પગના તળે. ૫૮
- કને કો નહીરે, અર્ધ પથેએ દશા થઇ,
પડ્યો ટોપલોરે, તારણી તર્ત બેશી ગઇ. ૫૯
- ગડયુ તુમડુરે, પાંણી તર્ત ઢળી ગયુ;
પડ્યો ટોપલોરે, હાંડ્ય હસારત બે થયું. ૬૦
- આવી તંભરરે, આંખ્યો તરી ગઇ તે તકે,
કળ્યો માંસમાંરે, કાંટો ને કાંણ કાઢી શકે. ૬૧

શુદ્ધ શાંત નૈરે, આર ઘડીયે ચેતન થઈ, ભાગે પગ ભણીરે, રક્ત પ્રવાહ દીડો તઈ.	૬૨
રાગ તાંણીનેરે, રોવા લાગી દાડણ દુખે, ભમી જાયછેરે, જીવ પોતાનો ખરી ભુખે.	૬૩
કીયા કાળનુંરે, કાળીયા વેર તેં વાળીયું; આંણી આ દશારે, તેં માફ કરમ કથાળીયું.	૬૪
ચોટયો આંદલેરે, ભાયડો ભાંનવનો કરયો, કળયો કષ્ટમાંરે, તોડયે પાછો પગ ના ભરયો.	૬૫
વેડયુ ઘર બાપેરે, હીરો ખરો ખોળી કાઢાડીયો; તેણે દે માહારેરે, પરવતમાંહી પછાડીયો	૬૬
મોહોત માલ્યરે, આ તકે કયમ માંધુ થયું, દુલી આ દુખેરે પગમાં પગરખુ ના રહ્યું.	૬૭
કર્મ ફેડવારે, પીટયો પીશાચ પુડયે પડ્યો, આખી ઉમ્મરરે, આ વેહેપારમાં આથડ્યો.	૬૮
તોળી તાલુવેરે, બાધાયે બાંધી મોહાટી કરો, મળ્યો મુરતીયારે, છાંની આ દેવા મુને છરી.	૬૯
દુખ દાડણેરે, સંભારતી નથી શ્રીહરી, જાંણ્યે આવીનેરે, કષ્ટમાં દેખી હસે ફરી.	૭૦
માહારો વેરવીરે, માટે ન સંભાર સકટે, રાત્ય દાઢો હુંરે, ભાંડુછું ભાળી મોંફટે.	૭૧
વૈર ભાવનોરે, યોગ આ રીત્યે નભ્યા કરે પણ સ્વપ્નમાંરે, શત્રુનુ નામ ન નીસરે	૭૨
જેમ રાવણરે, પ્રાણ પ્રીયાંણ થતાં હરી, કહ્યું માગ્ય તુરે, અરપુ હું કરણા કરી.	૭૩

દશાનન કહેરે, હારયો ન તુ સાથ્યે આપડ્યો, મુને જીવતાંરે, લ કેન પગ તાહારો પડ્યો.	૭૪
તાહારા જીવતાંરે, હું તારા સ્થાનમાં જાઉં છું, જાળ હોય તોરે, બંધ કરીદે આ ધાઉ છું.	૭૫
માણ્ય કૌ તારેરે, એટલુ માગુછું આ સ્થળે; મુને મરતાં તુરે, છાંયો ન પાડીશ આ પળે.	૭૬
તેવા ટેકનોરે, દુર્યોધન બીજે હતો, હર કર્મથીરે, દેહે તજી નર્ક પડ્યો જતો	૭૭
સ્વદેહે ગયારે, સ્વર્ગે યુધીષ્ઠીર જાહ્યરે; આવી યમ પુરીરે, જોવાને ત્યાં ગયા તાહ્યરે,	૭૮
કુંભીપાકમાંરે, હરસ્યો યુધીષ્ઠીરે તે પળે, દુર્યોધન નૃપરે, ત્રાસ પડ્યો ઉર તેટલે	૭૯
આવ્ય કાઢુ હું રે, તે બોલ્યોકે તુ પીત્રી થયો, જા નૈ નીકળુંરે, નર્કમાં ડબકી મારી ગયો.	૮૦
॥ વિશ્રાંત ॥ મારી ડબકી તાં ગયોરે, એ અતર અભીમાંનરે, તેમ આવલી તે ગણે, શત્રુ સમ ભગવાંનરે	૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परमपवीत्र तुकाराम चरित्र पाख्याने
कविश्री रेवाशंकर वीरचीते देवळ कांताकण्टककष्टवर्णनो नाम
चतुरवींशमोऽध्याय ॥

અધ્યાય ૨૫ મો

॥ राग आशावरी ॥

નાભાજી કહે શ્રવણે સ્વામી, ક ટક કષ્ટી ભારી;
તોહ્ય રામનું નામ ન લેતી, સાચો શત્રુ ધારી.

- રૂઠન કરે ઝીણે સ્વર જીવતી, આગળ શબ્દ ન જાયે;
જાણે દુખમાં દરશી મુજને, વીઠલવર હરખાયે. ૨
- પુરૂષોત્તમ પલ પલનું જાણે, અંતરના આધાર;
તુકારામને ભુજ્યો ભાળી, પ્રગટયા તેણી વાર ૩
- પીતાંબરની પલવટ વાળી, આવડી પામે આવી;
ત્રાસ પડ્યો તરૂણીને ભાળી, કાંણે મુને બતાવી ૪
- ક્યાંથી કાળીઓ આવી પોત્યો, વાંકી વળા માહારી;
અવળુ ભાળી બેઠી યુવતી, પગમાં પીડ્યા ભારી. ૫
- તેજ તકે સાંમળીયો સાંહામો, નારી નજરે આવે;
જ્યાં ભાળે ત્યાં આંખ્યો આગળ, દગ મીચે દરસાવે. ૬
- જીવતી જમ જમ ફેરવે મોઢું, તમ તમ સાંમે ભાળે;
કાયર થઇ કંટાળો આંગી, પટકયા હાથ કપાળે. ૭
- અગ્રદાસ એવુ શ્રવણીનં, શકા કરી તે વાર;
પ્રેમવનીને પુરણુ બલે, કયમ દીધો દેહાર ૮
- નાભાજી કે શ્રવણા સ્વામી, પ્રસિધ્ધ વાત પુરાણુ;
ભક્તી કરતાં વૈર ભાવમાં, ઝાનુ બળ જગ જાણુ. ૯
- શીશુપાળ રાવણને કંસ, હીરણ્યકશીપુ જોહ;
વૈરભાવથી દોઢશ દરશે, ત્રીકમજીને તોહ. ૧૦
- તેમ આવડી કંટાળી રહે, લાગે દરશ અવાંસુ;
સ્વરૂપ શ્રીજીનુ દેખાયે, જમ દરપણમાં સાહાંસુ. ૧૧
- તમ કંટાળી કહેવા લાગી, હું હેનાથી નાસુ;
પણ શત્રુ સાંહાંમે આવીને, દેખાડે મુખ ખાસુ. ૧૨
- પછી પ્રભુવે યુક્તી કીધી, હેત ચઢાવા સાડ,
પુંઢરીનાથનું રૂપ પ્રકાશી, પુછ્યું કે બાઠ વાડ. ૧૩

- હરીશ ના તુ તનયા માહારી, બોલ્ય ખરી તું વાંણી;
તુ હુશમન કયમ ધારૂ મુજને, શી કીધી મેં હાંણી. ૧૪
- કર્યો ધણીને ગાંડો હેવું, તુ સૌ આગળ ગાઉ;
ગાંડો હોય તો હું જગ કરતા, કયમ હેને વશ થાઉ. ૧૫
- બ્રહ્મદીક મળવાને ભટકે, સ્વપને દરશ ન પામે;
હું રખડુ રોડ પેઠેઆ, પ્રોઢા પરવત ઠાંમે. ૧૬
- એ બેઠા સંસાર તરીને, જગ જાંણી તો ધારૂ;
તું કે અન્ન મળે નં ધરમાં, પીડા વ્યર્થ પોકારૂ. ૧૭
- ગુણની પાછળ દોશ ન દેવા, રાખો બોલ્યા બારૂ;
પંદર ખાંડી પકવી આપ્યું; અન તમારે સારૂ. ૧૮
- પણ એણે લીધું નહી તેમાં, વાંક ઘટે શો માહારો;
લાવ્ય ક્યાંહાં કાંટા વાગ્યો છે, કાહાડુ પગ આધારો. ૧૯
- એમ કહી માથે કર મુંકી, પગ પર હાથ ધરાયો;
તેજ તકે કાંટો કુદીને, તર્ત બારણે આયો ૨૦
- મત્ર ભણીને ટુંકજ મારી, ઘોચ મટ્યો તે વારે;
આવલી દરશી અચરજ પાંમી, વાક્યો હર્ષ અપારે. ૨૧
- જાંણ્યુ શાખરી મંત્ર શીખેલો, કષ્ટ સમાવી દીધું;
કેશવ માયા કોઇ ન જાંગે, કાંતાયે તવ કીધું. ૨૨
- ભરતા ભુખ્યો થયો હશે જો, વાર મુને આ લાગી;
એમ કહી શીર ધર્યો ટોપલો, રજ રસીકથી માગી. ૨૩
- આગળ આવલી વાંશે વીકુલ ધકમક ધાયાં જાયે;
તુકારાંમ એ તંત્ર લહીને, મનમાં મોદ ન માયે. ૨૪
- આજ નીશાએ રવીને રાહુ, અંબુધીને અગસ્ત;
બે બેલડીએ વળગી આવ્યા, જોવા જેવી વસ્ત. ૨૫

- તેમ આવડીને અવીનાશી, સંગે આવ્યાં ક્યાંથી;
પાકુ વેર પોચુ ક્યમ પડીયુ, ધાર દરશા તાંથી ૨૬
- એમ થતામાં સમીપ આવ્યાં, હર્ષ થયો તે વાર;
તુકારામ ડરશીને નમીયા, જોયા જગદ્ધાર. ૨૭
- લક્ત કહે છે તે ભાંમનીને, આવ્યા અંતરજાંમી;
ભાવ કરીને ભોજન અરપો, આ બેડા બહુ નાંમી ૨૮
- સ્વામીનું વાયક સમજીને, લજ્જા પાંમી લાડી;
એક રોટલો બે જમનારા, ક્યમ મુંકાયે કાઢાડી. ૨૯
- વળી આવલી વાંકુ દરશી, બોલી નેણી વાર;
કપટી કાળીયો ક્યાંથી આવ્યો, લેવા લજ તયાર ૩૦
- મદોન્મત્ત મલ જેવા જાતે, પેટ ન પુર થાયે;
વરનું વાયક ધારી મુકયો, ભુખ્યો રહે કે ખાયે. ૩૧
- વનીના પડી વીચારે વળતી, જળરો ઝડપી ખાશે;
ફરી માગશે તાહારે મેથી, હાવે શું મુંકારો ૩૨
- માહારા ભોગ મળ્યા કે ક્યાંથી, થયો ટાંકણે ટોળે;
અવીનાશી અંતરનું સમજી, બોલ્યા ભાવે ભોળે. ૩૩
- વસ્ત્ર ટોપલા ઉપર ઢાંકયું, હીઠો પડેલો આડે,
કે હાંમાં આંણ્યુ હોયે તે, થોડું બાહ્યર કાડે ૩૪
- આવલી જાંણે આખર લીધી, મરડી માહાર માંન;
વસ્ત્ર વેગળ કરતાં ભાળ્યાં, ત્યાં પાંચે પકવાન. ૩૫
- જોઈ જીવતી અચરજ પાંમી, આતે શું કહેવાય;
કશુ હતું નહીંને ક્યાંથી, આવ્યુ, ના સમજાય. ૩૬
- જેમ પાંડવો વનમાં વાશ્યા, દીવસ દુખ ના ધાર;
દુર્યોધને દુરવાસા પ્રેર્યા, શ્રાપ આપવા સાર. ૩૭

- સાડય શસ્ત્ર વીધારથી સાથે, દ્વાદશીનો હીન જ્યાંહ,
કરી પારણાં પાંડવ ખેડા, આવ્યા તે તક માંહ. ૩૮
- અક્ષય પાત્ર વળેલું ઉધુ, નમળે ધરમાં અંન;
ને ના કહેનો શાપ સમરપે, આવ્યુ વીકટ વીધન ૩૯
- પ્રાણ ત્યાગવા ધારયો ધરમે, દ્રૌપદી કપી તાંહ,
સ્મરણ કર્યુ સાંમળીયા કેર, આવ્યા તે પત્રમાંહ ૪૦
- ભવતારણ કે ભોજન લાવે, વાપી ક્ષુધા અપાર,
કરમ કથા પાંચાળીએ કહી, જાંણી જગદ્ધાર. ૪૧
- જગદીશ્વર કે કૈક અરણ્યનુ, પાત્ર લહ્યુ તે વાર;
પત્ર ભાળનુ ઉછીળે અરણ્યનુ, જમીયા જગદ્ધાર ૪૨
- દુરવાસા સૌ મંડળ સાધ્યે, ત્રાત થયા છે ત્યાંહ;
પ્રાણ લેધને નાશી છુટયા, જુળ જમી ગઈ જ્યાંહ, ૪૩
- તેમ આવલીને આ પ્રગટ્યુ, હરીવર બોલ્યા હારે;
આપણુ ત્રૈલોક્યે જોડ્યે બેસી, જમીય આંણી વારે ૪૪
- આવલીયે અતરમાં ધાર . જે મહારા કુળદેવ;
ખડેરાવ ભવાંની ભૈરવ, જેની કરીએ શેવ ૪૫
- તેણે કૃપા કરી પ્રકટાવ્યુ, લાજ ન મહારી જય;
હાવે જીવતા સુધી નેહનો, મેં કયમ ગુણ બુલાય. ૪૬
- તેમ ધારણુ જીવતીનું જોઈ, બોલ્યા પુરૂષ પુરાંણ;
તુ જેને માંનુ તે હુ છું, બીજે કોઈ ન જાંણ. ૪૭
- મેં આ અંન ઉદે કરી અરણ્યનું, શ્રીહરી કહે છે તાંહ;
એક રતી પણ ના ઉતરીયું, આવણીના ઉર માંહ ૪૮
- પીરસવા લાગી ખડખડતી, તુ જે દાતા થૌ;
તો તો રંક વીદુરને ઘેર ના ભાળ ખાવા ધૌ. ૪૯

લોક ગાય છે કે ભીલડીનાં, ખાધાં એકાં બોર;
 ચોખા અંત્યજને ઘેર તાંગું, શીઠ ભરેલાં ઢોર. ૫૦
 એમ અંતરે વીચાર કરતી, પીરશ્યાં બંને પાત્ર;
 પાણુ અતરમાં મુઠાણુ મોટી, જળ ન મળે તલ માત્ર. ૫૧
 કાંટા વાળ્યો પડ્યું તુમટું, નરહયુ જળ તે માંઘ;
 હાથે કર પોવા શું અરપાશ, ટીપું ન મળે ત્યાંઘ. ૫૨
 વીચાર વિવેચતીએ જાણ્યો, વહીયા આવડી સંગ;
 નાંખુ કાંકરો પડ તે જગા, ગુ'ત ઝંરો છે ગંગ ૫૩
 ત્યાં કાગળ સરખો છે પથરો, ખશેડીને જળ લાવ;
 બારે માસ ભરેલો રહે છે, જા વહેલી ભરી આવ ૫૪
 આવડીએ હરણુ એ સ્થાને, નીરખ્યુ નીરમળ નીર;
 તતે ભરી. લાવી તાંથી. રાજ્યા શ્યામ શરીર ૫૫
 ચત્વીનાશી તાં કહે આવડીને, પીરશ તાહાર પાત્ર;
 આપણુ ત્રણે સામે જમીએ, જોવા જેવી જાત્ર. ૫૬
 ત્રાશી તરૂં-ત્રીએ તાં પીરશુ, જાંણ્યો જાહુગાર,
 કાંત સરીખી કરી દે મુજને, કયા ભટકું લાચાર; ૫૭
 પથ્થરમાં પાણી પ્રગટાવ્યુ, હામ ભર્યું પકવાંત;
 તેમ લહીને જાંબા જોડ્યે, બેઠા તાં ભગવાંત. ૫૮
 તુકારાંમને મુખનાં આપે, જાંબાનું જગદીશ;
 જોવા સુર સ્વરગેથી આજ્યા, તમ ઉમીયાને ઇશ ૫૯
 વૃષ્ટી કુસુમ તાણી તાં વરસે, બોલે જયજયકાર;
 ધન્યભાગ ભુતળ ભકતોનાં, છે અશા અવતાર. ૬૦
 તુકારાંમને કીધુ તે તક, હાથે હાથ નાવીશ;
 વ્યોમ પેઠ વ્યાપક હુ સઘળે, જાં જઉં ત્યાંઘ મળીશ. ૬૧

- ધ્વૈત ભાવ તું હુંમાં ન મળે, આત્મા તું મુજ અંગ;
દેવલોક દરશી હરખે છે, ધન્ય પ્રેમ પ્રસંગ. ૬૨
- તુકારામ કે ક્યાંન ધરમ તપ, જપ જાત્રામાં જોહ;
આપ ચરણમાં મેં માંની છે, નંદ બીજપર નેહ ૬૩
- તમો દીનખંધુ કરૂણાકર, ભંજન ભીડુદયાળ;
પતીત પાવન અધમોધારણ, શરણાગત પ્રતીપાળ. ૬૪
- વિશ્વપત્ની કે વૃદ્ધ થયો હુ, તું લાડ્યકડો તન;
એમ કહી ડાબ્યો ઉર સાથે, માધવ મેળવી મન. ૬૫
- એક રૂપ અંતર ન મળે જમ, પથ પાંણી એક થાય;
નાદ ઘંટનો જાય મળી તંમ, વરતે છે વૃજરાય. ૬૬
- કેશવ કહે તારાવણ માહારા, કોણ હાવા ગુણ ગાય;
અનતનો ઉદ્ધાર કરીશ તુ, સાધનરૂપ સદાય ૬૭
- સુર કે ધન્ય આ ધરણીતળને, ધન્ય પરવત ભંડાર;
ચતુર ભુજના ચરણ પડ્યા જ્યાં, ભેટ્યા ભકત ઉદાર. ૬૮
- ધન્ય ગ્રામ દેહુ જ્યાં હાવા, જનમ્યા હરીજન આપ;
એમ કહી સુર ગયા સ્વર્ગમાં, લહી માહાજનનું માપ. ૬૯
- રજા માગીને રમેશ આલ્યા, પામ્યા અંતરક્યાંન;
તુકારામના ઉરમા ખેડા, સોધી સુદર સ્થાન. ૭૦
- મક્ષીન સ્તન સુરભી ના હોયે, વળગે વછ જે વાર;
તર્ત વછુટે વાર ન લાગે, પપની પુરણ ધાર. ૭૧
- કલ્પતરૂની નીચે જઈ, કરે કલ્પના જોહ;
સક્ષી થાય ક્ષણ વાર ન લાગે, અંતર ઇચ્છું તેહ. ૭૨
- તેમ અજન્મા ભકત ભાવના, ધારી લે અવતાર;
તુકારામ પરવતથી પળીયા, તે આવ્યા નીજ દાર. ૭૩

કૃપા કરી કરુણાસાગર કે, ખર્ય ખડેના જેમ;
જમવાપર તમ વૃદ્ધી થાયે, પરમારથમાં એમ. ૭૪
મન કમ વચને પરમારથમાં, સંતત સેવા થાય;
રેવા રસીકમાં નીશાદીન વૃત્તી, બીજું ચીતના માંહ્ય. ૭૫
॥વિશ્રાંભ॥ આહ્ય નચીત બીજું કશુંરે, પરમારથમાં પ્રેમરે
રેવા રસીક રાજી રહે, સઉની સેવા એમરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
રુયાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે પ્રમુદ્ધ ક્રપા વર્ણનો નામ
પંચવીસમોધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૨૬ મો.

॥ રાગ બીહારી ॥

ભકતી ભાળો ભગવંતમાં, તુકારામની તેહ;
વ્યાપક વિશ્વપતી લહી, રાખે સઉપર નેહ ભક્તિ ૧
પુરમાં પધારયા તે દિવસથી, પોશીપરને એ ખાય;
નીહીતો અશન પોતે ના કરે, બેઠા હરીગુણ ગાય. ભક્તિ ૨
સંત સંધુ દ્વીજ દીન કો, અભ્યાગત ને અતીત;
વાળી લાવે પુરબાહારથી, પોતાને ઘેર નીત્ય ભક્તિ ૩
અરપે છે આસન આદરે, ધુવે પાત્રમાં પાય;
તીર્થ લહી કરે પાન તે, નીમ નીત્ય સદાય. ભક્તિ ૪
ચંદન ચરચી ને પુષ્પનો, ઘાલે કંઠમાં હાર;
સાષ્ટાંગ નેહ નમન કરે, ચાંપે ચરણ તે વાર ભક્તિ ૫
ભોજન વળતી દે ભાવથી, ચાંપે થાક્યાના પાય;
શયન કરાવે સુખાસને, ઢાળે તાપમાં વાય. ભક્તિ ૬

કીરતન થાય ત્યાં જાય છે. ગાય હરીગુણુ આપ;
 મનન કરે બેશી કો સ્થળે, ટાળે પારકા તાપ ભક્તિ ૭
 ભકતોને નાચવાની જગા, પેહેલા તે સ્થળ જાય
 વાળે ત્યાં કાંકરા કરે વતે, કોને વાળે ન પાય. ભક્તિ ૮
 ભકતોની રાતે સભા મળે, ઝાલે પોતે મશાલ;
 કીરતની થાકી બેસે જઈ, આંખે ચરણ તાં હાલ ભક્તિ ૯
 શીતળ જળ લાવી સર્વને, પ્રેમ પુછીને પાવ;
 જે જાય તેને વળાવીને, કરે નવન ચઢાય. ભક્તિ ૧૦
 કીરતન પોતે ઉભા કરે, ગેાપીવર ગુણુ ગાય;
 પ્રેમનાં આંસુ વહ્યા કરે, ગીરા ગદગદ થાય ભક્તિ ૧૧
 હરીગુણુ ગાતાં હસે ક્ષણે, ક્ષણે રૂઢનજ થાય;
 નાચે છે લજ્જને પરહરી, સમ દરશી સહાય ભક્તિ ૧૨
 ભાગવતી સઉ ભકતનાં, રહ્યાં સક્ષણુ પાંચ;
 પ્રેમનુ પુતળું પ્રગટ એ, જેવા જેવું છે ત્યાં ભક્તિ ૧૩
 સત્યવાદી સરવોપરી, પ્રાણીના પ્રતીપાળ;
 પોતે ભુખ્યા રહી ચરખી દે, તે પરાવાને થાળ ભક્તિ ૧૪
 સેવા કરે જન સરવની, ત્રણાતીત છે જન;
 કામ ક્રોધ મદ લોભ તે, નથી ઉર ઉતપન. ભક્તિ ૧૫
 નરનારી કાંમ કો ભાળવો લાગે કરવાને તેહ;
 પોતાના ધરનુ મુકે પડ્યુ, ખરા ખપનું છે જેહ ભક્તિ ૧૬
 પોતાની પાસમાં વસ્તુ જે, આગે કો જન જાણ;
 તરત કાઢીને દે તેહને, વાર લાગે ની ત્યાં. ભક્તિ ૧૭
 બ્યાપક વિશ્વપતી લહી કરે બોલે તે કાંમ;
 સત્યપ્રીય હીતકારક, વશાં વાચાને હાંમ ભક્તિ ૧૮

શત્રુને મીઠા સમાન બે, નીંદા ને સ્તુતી તેમ;
 હશેને શોક સમાન બે, આપે વરતે છે એમ. ભકિત ૧૯
 બ્રહ્મ થઇ બ્રહ્મ વણા ભમે, હીતપરનું ન આલ્ય;
 ભાંડની પેઠે ભાશણ કરે, લુટી લોકનું ખાય ભકિત ૨૦
 રૂટી હોયે પ્રજા પારકી, તરત રાખવા જાય;
 આપીને કેક રાજ કરે, બેશી નવ રહેવાય. ભકિત ૨૧
 વસ્તુ ચોરી જાય ઘર તણી, તોલ્ય બેઠ ન થાય;
 કંચન કચ્છો સમા ગણે, લાભે ના હરખાય ભકિત ૨૨
 એમ થતાં એક અવસરે, નારી ઘરની છે જોહ;
 નાહાવાને બેઠી છે કોટડી, વસ્ત્ર ઉતારી એહ. ભકિત ૨૩
 વસ્ત્રનો છેડો દેખાય છે, નાખ્યો કોટડે જાંઘ;
 ચાળવા માયુ માંનની, બેઠી આનંદ માંઘ. ભકિત ૨૪
 બારણે બેઠા ભજન કરે, તુકારાંમ તે વાર;
 તે તકે દુરબળ આંમણી, આવી કરતી પોકાર. ભકિત ૨૫
 ભકતને આવી કહ્યું કને, નથી વસ્ત્ર હું પાસ;
 ટાંઢે મરૂ છું ને હોવા, તાપુ બાળીને ઘાસ ભકિત ૨૬
 ઘરની ગરીબી આરી વણી, નથી બહલવા કાંય;
 કાંઈ દુઢ જીનું હોય તો, આપા આ પલમાંઘ ભકિત ૨૭
 આવી દયા સુણી શબ્દને, તુકારાંમે તે વાર;
 દેખાતુ વસ્ત્ર વામા તણું, તાંણી આપ્યું તે ઠાર ભકિત ૨૮
 આંમણી મનમાં મગન થઇ. પડી મારગે તાંઘ;
 ઉડી તુકારાંમ તે ગયા, ઇંદ્રાયણી તટ માંઘ ભકિત ૨૯
 ભકત તાં બેશી ભજન કરે, ઘેર શી ગતી થાય;
 નારી નહીં પટકુળ જીવે, ધારયુ તાં ન દેખાય. ભકિત ૩૦

ત્રાસ પડ્યો જોઈને જગા, આને શું કહેવાય;
 બીજું બદલવા નથી કશું, અબળા અ મુંઝાય. ભકિત ૩૧
 વામા કરે વડોપાતતાં હાવે શી ગત્ય થાય;
 બુબાઈ નામે દાસી નથી, છાંણા વીણવા જાય. ભકિત ૩૨
 તનયા નાહાની વરમાં નથી, જેનું ગંગાબા નામ;
 રાંનવી તે રમવા ગઈ, ઠાલો મુંકીને ઠાંમ. ભકિત ૩૩
 છોકરો નાહાવા નહી ગયો, જેનું મહાદેવ નાંમ,
 નાંહાનો વીઠુબા તે સાથમાં ડાલુ વર તે તમામ ભકિત ૩૪
 દોડશે દેવગે તાં થકી. ફળ ઝાડ સમાંન;
 બાપ જેવા થયા બાળકા, કેમ પાંમશે ધાંન ભકિત ૩૫
 કાસી ભાગીરથી મોટી બે, પળી સાસરે તેહ;
 ભાંન વનો ઘેર ભાયડો, બેઠો બારણે એહ ભકિત ૩૬
 તે તકે બ્રાંમણી ભાખવા, આવીતી કોઈ રાંડ;
 માગતી વસ્ત્ર મેં સાંભળ્યું, નાહો આપીને ભાંડ ભકિત ૩૭
 દોડ્યો ગયો અહીંથી દેવળે, મળવા માંખણ ચોર;
 કાળીયા વણ સુજ્યુ ના કશું, છે હરાયો ઢોર. ભકિત ૩૮
 હાંસે પીતાએ એ હોરીયું, નથી પેહરયું મેં માસ;
 વંરવીયે વણસાડાયું, આપ્યું તાંણીને ખાસ ભકિત ૩૯
 ધરમાં ઘંટી ને એકાદશી, હાંણો મુશક ન ખાય;
 તેમાં દાતારીનો દીકરો, ટકો રળવા ન જાય. ભકિત ૪૦
 મરનારી મોટા ભવીશની, ઘાટડી હોડી ગઈ,
 કર્મ હીણી હું કેડે પડી, દુઃખ વેડવા રહી ભકિત ૪૧
 નાહાવણીયુ હતું બારણે, ચણેલુ ચારે પાસ;
 વસ્ત્ર વની ઝુરે મહી રહી, તનમાં બહુ ત્રાસ. ભકિત ૪૨

તે તકે નમ્રની નારીયો, આવી બોલાવા તાંહ;
 લગ્નનો દીવસ તે હતો, પેડી મંદીર માંહ. ભકિત ૪૩
 બોલીયો ચાલોજીજાતાં, હજી કેટલી વાર;
 ત્યાર થઇ અમો આવીયાં, થયાં તેડાં બે ચાર. ભકિત ૪૪
 જીજી કે જાઓ સડિ તમો, હાલ મેની અવાય,
 બીજી બોલી કરવો ચાંદલો, પાછા તે થકી પાય ભકિત ૪૫
 સાડીનો હોય સમો પેહેરવા, તર્ત સાવધ થાઓ;
 એમ કહી વળી અંગના, બોલી કે તમો જાઓ. ભકિત ૪૬
 સુંદરી લહી સંકોચમાં, જાણી વીડલે વાન;
 પોતે પીતાંબર તે જગા, મુકયુ જે ભલી ભાત ભકિત ૪૭
 આવી સુવાસ એ દરશીયુ, પેડેરયુ હરખી અપાર;
 કરમ કે કાળીયાયે કરયુ, નથી બીજનો ભાર. ભકિત ૪૮
 ભાંન વનો કરયો ભાયડો, કરે તેમાં શો પાડ;
 કેવલ્ય ચાલે અનાદીની, પડે ખોદે તે ખાડ. ભકિત ૪૯
 તે પેહેરી સદનમાં સંચરી, અતી તેજ અંબાર;
 પેહેરી તે પરવરી નાત્યમાં, ઝાંખી થઈ સડિ નાર. ભકિત ૫૦
 રૂપે રમા સરખી થઈ, ભાળી બોલી કે બાળ;
 જો હાવી સાડી છે કોઈની, રમ્ય રૂપ રસાળ. ભકિત ૫૧
 બીજી બોલી બોલ્યા લોકના, તરતી જોરી ઘેર;
 હાલે ફેરે છે આ પુલતાં, બહુને બેસાડ્યા ઠેર. ભકિત ૫૨
 કો કેહે વરવીદેહી થયો, જવા જાને શું તાંન,
 રગ પતંગનો પહેરરે, તેમાં શાં અભીમાંન ભકિત ૫૩
 આવલી આવી સદન પ્રતિ, કરે ઘરનું રે કાંમ;
 બેઠા તુકારાંમ જઈ નહી, વીત્યા દીવસ બે પાંમ. ભકિત ૫૪

રામાયે રોટલા મોકલ્યા, સુતા પોતાની સંગ,
 ભક્ષ કરીને ભજન વીશે, રાખે અમીત ઉત્તંગ ભકિત ૫૫
 રાત્રી હીવસ રટના કરે, થાય નીદ્રાકો વાર
 ચોટલી આંધી ઉંચી પછે, ભજને એક તાર ભકિત ૫૬
 ડોલુ આવે તો તણાય છે, કશી કાયાને એમ
 નીદ્રાનો નાશ પછી થયો, વાક્યો તત્ત્વ નમ્ર પ્રે : ભકિત ૫૭
 અંતઃકરણ ને ઇંદ્રીયો, મન સ્વાધીન થઈ;
 ચક્ષુ મીચીને જુવે સડિ, પગ વણ શકે જઈ ભકિત ૫૮
 શ્રોત્ર મીચીને શ્રવણ કરે, હાથ વગુ સડિ સાહ્ય :
 ગંધ ગ્રહે વણ નાશીકા, વીના મુખ સડિ ખાર ભકિત ૫૯
 પરમારથે આપે પ્રાણને, થાક્યાનો વડે ભાર
 ફેરો ખાયે કાવે તેહનો, નીરે ગાયોને ચાર ભકિત ૬૦
 આંધળા પાંગળાં લંગડાં, આપે સોધીન આહાર
 વૃદ્ધ પ્રજા વનાં રોગીયાં, ખોળી પોસે અપાર ભકિત ૬૧
 પીષ્ટ સાકર ગ્રત મેળવી, નાંખે કીડીયો જોઈ.
 તરણું લીલું તે તોટે નહીં, ભુખ્યું ભાળે ન કોઈ ભકિત ૬૨
 પક્ષીને અનંથી પોસતા, આપે શ્વાનને આહાર.
 ઢોર અદુગ્ધને ઘાસ દે, પાય જળ જઈ ધાર ભકિત ૬૩
 વૃત્તી અહિંસક આચરે, કોને કળ ન થાય;
 ઉણકાળે જળ શીત લેઈ, વાટે પંથીને પાય ભકિત ૬૪
 મોહાને મંદીર લેઈને, કરે કઈ ઉપચાર;
 અશન વશન સુવા બેસવા, રાખે માગે ને ત્યાર ભકિત ૬૫
 છે જડભરત સરી ખડી, જેની વૃત્તી તમામ,
 કામ કંઈ કોઈ ભાળવે, કરે તે વણ દાંમ. ભકિત ૬૬

કેવાર ઇંદ્રાયણી તો, કરે ભજન એ આપ;
 તે વેળા કે આવી બોલીયો, તેણે હીંધા જવાપ ભક્તિ ૬૭
 નવલખા ગ્રહસ્થની ખડકીયે, માહારે જલુ છે તાંહ;
 તેમ અજણ્યો છું વાટનો, કદી આવ્યો ન આંહ. ભક્તિ ૬૮
 તર્ત ભજનમાંથી ઉડીયા, ગયા લેઈ તેને દ્વાર;
 પાછા આવ્યા ચાલ્યા ચૌટું, ભાળી વૃદ્ધ કેદાર. ભક્તિ ૬૯
 આમણી જને જીરણુ તનું, ગ્રહી લાકડી હાથ
 શ્વાસ ખાતી બેળ્યે ચાલતી, બોલ્યા તેમની સાથ. ભક્તિ ૭૦
 બેસો માજી મારી ડોકપર, કેશો તાં લેઈ જાઉં;
 વૃદ્ધા કે તેલ લેવા જલુ, એ દુખે ગભરાઉં. ભક્તિ ૭૧
 ભકત કે પાત્ર પૈસા મુને, આપીને જાઓ ઘેર;
 લાવીને ત્યાં આપી જશહું, કરે સડિનું એ પેર. ભક્તિ ૭૨
 વૃદ્ધા આનંદ પામી અતી, લાવી આપીયુ તેલ,
 બોલી કે તમ ઉપકાર હુ, શાણે વાળુ નમેલ. ભક્તિ ૭૩
 બોલ્યા તુકારાંમ તે તકે, વઢો વીહલ માત;
 બારવાર બદલો વળ્યો, ઉડ્યા થઈ રળીયાત. ભક્તિ ૭૪
 તે પછી દીવસ કેટલે, બોલી ડેશી કે પાસ;
 અચરત એક અમે લલું, પોત્યું તેલ બા માસ. ભક્તિ ૭૫
 તેલ તુકારાંમની કને, મે મંગાવ્યુ તું બાઈ,
 આઠ દીવસ મુઠી ચાલતું ગયો માસ ગસાઈ. ભક્તિ ૭૬
 દીસે હજી આણ્યું એટલું, એ તે શું કહેવાય;
 તે મુણી વાત બધે થઈ, પાત્ર લેઈ દેવા જાય. ભક્તિ ૭૭
 સાંપે તુકારાંમને સડિ, પાસે પૈસા ને પાત્ર;
 કાથળીમાં નાંખી એકઠા, જેવા જેવી છે જાત્ર. ભક્તિ ૭૮

પાત્ર પરોવી દે લાકડી, પૈસા કોથળી માંધ્ય;
 કઠે બાંધી પાત્ર સડિ ધરે, લે છે મુલ સમતાંધ્ય ભકિત ૭૬
 તેડી પુછે કીયા પાત્રમાં, ભરે કેટલા દાંમ.
 ભકત કે સડિ ધન ધારીને, રેડ્ય પાત્ર તમાંમ. ભકિત ૮૦
 એ રીતે સડિ આશરા ગતી, મુલ દરશીને માલ;
 સાંપે તુકારાંમ સરવને, થાય મુલ સમહાલ. ભકિત ૮૧
 તોળી જુવે નીજ પાત્રનું, મુલ પરમાંણે થાય,
 દીવસ ઘણા સડિ વાપરે, તોયે પાત્ર દેખાય. ભકિત ૮૨
 એમ કરે કહે તેહનુ ખોળે ચૌટે મજુર;
 વણુ મુલે ડિંચકીને પળે, ગમે તેટલે દુર. ભકિત ૮૩
 પાલાંને પોટલાં ચારયનાં, પ્રેરે લેછ પરગાંમ;
 હરખે હેવા કાંમે જાય છે, કોનો લે નહીં દાંમ. ભકિત ૮૪

॥ (વશ્રાંમ ॥ દાંમ ન માગે દોકડોરે, કરતાં પરોપકાર;
 રેવારસીક રંજન થવારે, મુકયો છે દેદારરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
 ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते तुकाराम भक्ति वर्णनो नाम
 षड्विंशोऽध्यायः ॥

अध्याय २७ मो.

॥ राग धनात्री ॥

નાભાજી કહે સાંભળો સ્વાંમી, જેનો આગવો અંતર યાંમી. ૧
 તેલ લેવા ઘણાંકનાં જાય, સડિના પઠસા તે એકઠા થાય. ૨

- ધાલી કોથળી કંઠમાં નાંધે, પાત્ર લાકડીમાં ન્યારાં બાંધે. ૩
- મુકે તેલીકને જઘ ઝારે, પુછે કીયામાં કેટલુ તાહારે. ૪
- તુકારાંમ કે ધન ગણી લીજે, તેનુ આવે તે સૌમાં ભરીજે ૫
- તેલી કે કેમાં કેટલું આણુ, તુકારાંમ કે તે હુ ન જાણું. ૬
- ભરે થાકી તે મુલને માપે, તુકારાંમ તે ત્યાં લેઈ આપે. ૭
- જરે ખડકીમાં લેઈ તે આવે, બેશી વચમાં તે સડિને બોલાવે. ૮
- પોત પોતાનાં પાત્ર તપાસી, લે ઉપાડી તે ખડકીનાં વાશી. ૯
- લેઈ ઘરમાં ને તોળે છે જ્યારે, થાય મુલને માપે તે વારે. ૧૦
- પરીષ્વંહની પુર્ણ કપાયે, મુલ માફક તેલ તાં થાયે ૧૧
- તુકારાંમ તો વીકલ ભાખે, સડિમાં કાળજી કેશવ રાખે ૧૨
- કરે વઠતર કહે તેનું ધાઇ, સુણી શબ્દ ધાયે હરખાઇ. ૧૩
- કોડી કોઇની કરમાં ન ઝાલે, પરમારથમાં ગણુ ધાલે. ૧૪
- જેઈ આવલી તે અકળાય, વાટે લોકને ભાંડતી જાય ૧૫
- પીડે લોક અભાગીયા દાહાડે, ગાંડો બળધનો બોળે ઉપાડે. ૧૬
- બીજી વનીતાઓ કે થઇ રાંક, વૃથા લોકનો કયાં કાઢુ વાંક. ૧૭
- કરે મારગે જતો લવારો, જતે ઢંગ વનો ધણી તાહારો. ૧૮
- લે છે વાટેથી વઠતર માગી, તેમાં લોકને નંદુ છું નાગી. ૧૯
- ગુણ દેખે તેને સડિ ઝાલે, એવી રીત અનાદીની ચાલે. ૨૦
- લાલ દેખીને સ્વારથ થાયે, ગાય ચમરીનાં પુચ્છ સડિ કાપે. ૨૧
- સડિ ગુણમાં દ્રષ્ટીયો ધારે, મૃગમદ માટે મર્વને મારે. ૨૨
- સારી શુકની વાંણી લહી જાંઘ, પુરી રાખે સૌ પાંજરાં માંઘ ૨૩
- કષ્ટ ગુણની સાથે ધડેલું, જેવું કુંદન હીરે જડેલું. ૨૪

- આવે ખાવાને ખારથી ચાલી, દેજે ઘરમાં શીખામણ થાલી. ૨૫
 તેલ એ લાવી આપે છે જ્યારે, ચાલે ત્રૈલોક્ય ધણા હીન તાહારે ૨૬
 એમ ધારી મગાવે એ પાસ, નથી કોઈને આપનો ત્રાસ. ૨૭
 હાંમ ખોટો હોયે આટે આંક, તેમાં જ્ઞેનારના શોએ વાંક. ૨૮
 એમ ચરભટ્ટી તે ગઈ ચાલી, રહી આવલી તે નીચુ થાલી. ૨૯
 તુકારામ કર્યો જનશ્રાંમ, દેખે પુરૂષને પુરુષ અંત. ૩૦
 રાખે સતત હરી માંયે ધ્યાન, દેખે કાંતાને કમળા સમાન. ૩૧
 એમ ધારીને ઉલટ આંખી, ભરે બ્રહ્મણેને ઘેર પાણી. ૩૨
 વાળે ખારણું જાઈ સદાય, કોને કાંકરા ખુંચે ન પાય. ૩૩
 કોઈ પારથી પક્ષીઓ જાણે, નથી તે ગમે તેયે ચાણે ૩૪
 કરી વીનયને જીવ મુકાવે, પ્રાણી હીંસક ઘરમાં ન લાવે. ૩૫
 સત સાધુના સેવક થાય, તેનું ઉછીણ પ્રેમથી ખાય. ૩૬
 બ્રહ્મરસથી અધીક તેને માંન; રામ રટણ ભરે સડિને કાને. ૩૭
 ઘેર આવલી પરમ અનાદી. ફરે તે થકી ફટકયો એ દાહાડી. ૩૮
 એક હીવસ કહે ઘેર નારી, આવ્યો શ્રાધનો દિવસ વિચારી. ૩૯
 કરશે શા થકી ભગત ભોજન, ઘરમાં ચોરવાનું નથી અંન ૪૦
 કરવું હોય તો લાવ્ય કંઈ થારો નીતો ખાપ આવ્યો તેવો જશે ૪૧
 તુકારામ કહે વગડમાં જવું, મળે શાકભાજી તો તે લાવું. ૪૨
 પીત્રી આવ્યાના નીરમુખ જાય ભાવે અરખ્યું તે ભોજન ખાય ૪૩
 આવી આરત્ય અવસરે આવો, સમે વીકલ સત્વર ધાઓ. ૪૪
 એમ કહી પછી રાંનમાં જાઈ. ખેડા વૃક્ષની છાયાને સાહાઈ. ૪૫
 જાડ્યાં કરતાળાં કરમાં તે વાગ, પરીબ્રહ્મને કીધો પોકાર. ૪૬

સગાં વાહાલામાં સામળા આપ, પુરા પીત્રીયો મા અને ખાપ ૪૭
 કાંમ કપરી વેળે કરનાર, મારા માથાનો સડિ તને ભાર. ૪૮
 નથી લેવાને દેવાનું માહારે, પડશે ઢાંકણું પુરવું તાહારે. ૪૯
 એમ કેતામાં કણુખી કે આવ્યો, તુકારાંમને હસ્તાં ખોલાવ્યો. ૫૦
 કહ્યું આ ઘડિ ઉપાડવા હાલો, તુકારાંમ કે દ્યો તારે ચાલો, ૫૧
 મચ્યા જાંઘ મજુરાંમાં જતા, મુખે ગોર્વાંદના ગુણ ગાતા. ૫૨
 રામા રામા મજુરો કરે છે, થોડાં જોઈને ખેશી કરે છે. ૫૩
 તુકારાંમ મચ્યા શર ચોટયે, ઘાટ્યું કામનું ગાળીયું કોટયે. ૫૪
 પરમારથે શક્તી છે સુરી, કરે બીજાંથી બમણી મજુરી ૫૫
 જરા જંપી ન ખેશે કે વાર, લાગ્યો વીકુલ નામનો તાર. ૫૬
 ઘડિ ઉપાડે થઈ રળીયાત, ગયા ભાજની ભુલ્લી તે વાત. ૫૭
 પરમારથે વેળા ખુવે છે, ઘેર વામા તે વાલ્ય જુવે છે ૫૮
 જેને ચોથો નથી મુળ પાયો, ગાંધા કયાં જોઈને એ વલાયો. ૫૯
 કહ્યું કીયા ધણી કને બાઈ, કરી રાંતવે બા રવવાઈ. ૬૦
 કહી વેશ કઢાવ્યો મેં પેહેલો, ચોટયો વગડે જઈ તે બેહેલો. ૬૧
 કાંમે કોકને એ ધાયો જાય, માહારો છેડો ઝાલે ઝભે થાય. ૬૨
 જોડું આ વીધીને કયાં જોડેલું, માહારું કરમ કયાં ખેશી ઘોડેલું. ૬૩
 આ કઢાપાએ કાંતાને આયા, દયા સીંધુતાં ધાંસમાં ધાયા. ૬૪
 તુકારાંમનું લેઈને રૂપ, લાવ્યા સામગ્રી સડિ ભવ ભુપ. ૬૫
 માથે ગાંસેડો લેઈને આવ્યા, સાથે એક મજુરને લાવ્યા. ૬૬
 ખોલ્યા ખારણે આવી તે વાર, લેઉતારય લાગ્યો મુને ભાર. ૬૭
 આવી આવસી તે ઉતરાવ્યું, ઘન પાત્ર તે ઘરમાં ધરાવ્યું ૬૮

જેનું દરશન દેખે ન સુર, થયા ભકતને માટયે મનુર. ૬૯
 નવે નીધ્ય નાચે રહી પાસે, જેના ચંચળા ચરણ તળાસે. ૭૦
 કહે કાંતાને તાં અવીનાશી, સડિ સાહીત્ય છે લે તપાસી. ૭૧
 રૂડી કરજે રસોઇ હું જાઉં, જેમયે વાસણુ તે લેઈ આવું. ૭૨
 એમ કહી ગયા વાસણુ લાવ્યા, પછી નોંતરાં દેતા તે આવ્યા ૭૩
 નારયે દાળ ચોખા થડેં લોટ, મેવા સાકર નૈ કશી ખોટ. ૭૪
 સડિ મસાલો કમી નહી ક્યાંધ, ધારયું નીકળે ગાંમડા માંધ ૭૫
 ફીધાં નોતરાં પુરમાં તપાસી, જેમાં કોઈ ન રહે અપવાસી. ૭૬
 કેછે આજ પીતા તણુ શ્રાંધ, જ ખા આવજે ધરશો ન ખાધ ૭૭
 ગામ ધુમી વળ્યા ગુણાતીત, લાગે લોકને તે વીપરીત. ૭૮
 ખોલ્યો એક તાં આવતો ચાલ્યો, આજ સંસારમાં જીવ ઘાલ્યો. ૭૯
 ખીજે ખોલ્યો કે એ નહી સાચું; ઘરમાં થંટ વાગે માટે કાચું. ૮૦
 ઠાલો અંનનો ઘર માંહયે ઠાંમ, ગતી વીનાએ ચીતરયું ગાંમ. ૮૧
 એક ખોલ્યો કે શોભાને સારૂ, કેછે તેમાં શું લે છે તમારૂં. ૮૨
 જમી આવતો જાણજે સાચુ, નીતો ગાંમ ઘેરયું ત્યાંથી કાચું ૮૩
 એમ કરતાં થઈ વધુ વાર, થઈ સરવે રસોઈ તૈયાર. ૮૪
 તેડાં કરવા ગયા ઘેરે ઘેર, કરો આજ માહારી પર મેહેર. ૮૫
 મળી જતીલા લોક વીચારે, તુકો તાળીયો પાડવા ધારે ૮૬
 ખોલ્યો ખીજે ચાલો સડિ પહેલા, ઘેર ખાવાને આવીશુ વહેલા. ૮૭
 ચાલો વહેલા ન ધરશો પ્રમાદ, મળશે તુળશીનો કંઈક પ્રસાદ ૮૮
 ખોટો હાથે કરીએ દેખાશે, ઓછું આપણું શું એમાં થાશે ૮૯
 ખોલ્યો એક કે સૌ સાથે ધાયો, ફરી ઓરીયો નૈ લે એ હાવો ૯૦

- એમ ધારીને નાહી ભરાયા, કરવા તેવડય ત્રીકમ ધાયા. ૯૧
- મુકયાં આસન બેસવા કાહાડી, પુરી રંગોળી શોભા દેખાડી. ૯૨
- થાળ આંણી મુકયા સડિ આઘે, જળ પાત્ર બેવા જેવાં લાગે ૯૩
- પીરશાં પાંચે પોતે પકવાંન, મુકયાં વ્યજન ચટણી તે સ્થાંન. ૯૪
- કરી કેસરી અરચા કપાળે, સારી શોભા રહી સડિ ભાળે. ૯૫
- હાર કુસુમના કંઠમાં ધાલી, રજ જમવાની ઇશ્વરે આલી ૯૬
- શાક પાક ફેરે સડિ ઠાંમ, લેજે માગી જે બેઠયે તમાંમ. ૯૭
- મુખવાસનાં બીડાં તમાંમ, બેડા વેંચીને સુંદર શાંમ ૯૮
- જમી વીરમે થયા સડિ જન, તુકારાંમને કે સડિ ધન. ૯૯
- તમ જેવું ન કોઇથી થાય, ઝાંલખેશરી લડયડી જાય. ૧૦૦
- તુકારાંમ તાં બોલીયા આપ, આ સડિ વીકુલવરનો પ્રતાપ. ૧૦૧
- જમી લોક જીજ્ઞાસને કેછે, હાવે ભગવત સડિ સમજે છે. ૧૦૨
- બોલી તારણી તે તેણી વાર, ના ભરોંસો રખાય લગાર. ૧૦૩
- હતો તે પલમાં થઈ જાય, નથી ઢંગ ધડો જે કળાય. ૧૦૪
- એમ લોક કહી મળો જાય, વારા ફરતી આવી સડિ ખાય. ૧૦૫
- તાં ગરીબ અનાથ જે આવે, તે જમીને બીજાંને બોલાવે. ૧૦૬
- જમી જાય છે તાં સડિ જાતી, નથી સાંમગ્રી તે સંકુચાતી. ૧૦૭
- વદી આવલી વળતી વચન, બહુ બરકત્ત્ય પુરે છે અન. ૧૦૮
- પરીશ્રદ્ધ કે પાત્રે લ્યો કાહાડી, ઘોઈ વાસણ આવું પોતાડી ૧૦૯
- સાંપી આવું તારે મુખ થાય, પીડ્યા પારકી માથેથી જાય. ૧૧૦
- એમ કહી લીધાં સૌ નહીં તીરે, ઘોઈ સાંપીયા શાંમ શરીરે ૧૧૧
- લોકે મેળવ્યું ભકતનું માંન, થયા ઇશ્વર અંતર ધ્યાંન. ૧૧૨

॥ વીશ્રાંભ ॥ અંતરધ્યાન ઇશ્વર થયારે, વરત્યો જયજય કારે;
રેવા રસીકે રાખીયો, જગમાં જનનો ભારે ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમપવીત્ર તુકારામ ચરિત્ર પાગ્ધ્યાને
કવિશ્રી રેવાશંકર વીરચીતે શ્રાદ્ધ સાહીત્ય વીધી વર્ણનો નામ
સપ્તવીશમોધ્યાય

અધ્યાય ૨૮ મો

॥ ગગ કહારે ॥

નાભાજી પ્રતીરે, પુરો અગ્રહાસ તે વાર;
વાસણ ધોધનેરે, આબ્યા સાંપી જગદ્ધાર. ૧

અંતરધ્યાન ત્યારે, પામ્યા માધવ આંણી મેહર;
ઘઉં ઉપાડતારે, શી થત તુકારામની પેર. ૨

નાભાજી કહેરે, પુરું કાંમ થયું જે વાર;
કણબીએ પછરે, પુળા ઘઉં ના આપ્યા ચાર ૩

તે માથે ધરીરે, વળીયા તુકારામ તે વાર
ચાલે ચાંપમારે, મારગ પુળાનો લેહ ભાર. ૪

વાટયે વાડયમારે, બેડો મધનો પુરો જાલ
ધોઆયાં ત્યાંહારે, ઘડુનાં ટાંખળાં તેની માંધ ૫

માંખ્યો ઉડીયારે, તે માંખ્યેથી અપરમપાર;
સઉ બાઝી પડીરે, તોડી તન ખાવા તે વાર ૬

ભકતે જાંણીયુંરે, પીત્રી પક્ષ પળે છે હાલ;
પુર્વજે આવીયારે, વેળ ઉપર રાખી વાહાલ. ૭

મક્ષીકા રૂપેરે, થઇને આવે હેવી રીત્ય;
તો આ દેહ છેરે, સાંખ્યો પુરણ કરીને પ્રીત્ય. ૮

- ધારી એમ તેરે, એકે નવ ઉરાડે ઝાંઘ;
અરપણુ દેહે કર્યોરે, પરોપકારે તે તકમાંઘ ૬
- ત્રીકમ તે તકેરે, ધાયા સમીર વેશે આપ;
સઉ અળગી કરીરે, માક્ષીકાયો ડાખવી તાપ. ૧૦
- શીતળતા ધરીરે, વળતી કીધું શાંત શરીર;
આઁયા આંગણેરે, બોલ્યા ધીમે ગુણ ગંભીર. ૧૧
- આ ઘડિલાવીયોરે, કાઢી દળોને કરય કંસાર;
દીન પ્રીતી તણોરે, નીરમુખ જાય ન આંણી વાર. ૧૨
- વનીતા તાં વદીરે; શું આ વાયુ બળ કેવાય;
દગલા ધાનનારે, ના ઘરમાંથી ઓછા થાય. ૧૩
- પાછા લાવીયારે, શુ સમજી પુજા દેઠ શોશ;
બેસો ભોજનેરે, અથડાઓ ઉગમને દીશ. ૧૪
- લાવી સઉ તમેરે, સામગ્રી સાંપી ઘર માંઘ;
ભોજન મેં કરયુંરે, નાત્ય જમાડી બેડી આંઘ. ૧૫
- વાસણ સાંચવારે, વળીયા આઁયા આંણી વાર;
લાઁયા ઘઉં ફરીરે, માથે મુકી મણનો ભાર. ૧૬
- જીવતીએ જઘરે, અંન બતાવ્યુ ઘરમાં ઢેઠય;
તવ ચક્ષુ ભર્યાંરે, વીઠલે માથે લીધી વેઠય, ૧૭
- જીવતી કે જમોરે, સવારના ટીચાવો નાથ,
જે લુખે ભરીરે, હાવે હેયું નવ રહે હાથ. ૧૮
- તવ તુકાતણુંરે, અંતર સમજ્યુ ઓણી વાર;
ક્યાં કરીને ગયારે, મુજને મુકી જગદધાર. ૧૯
- તું નૈ આવુંતોરે, હું નૈ આરોગુ આ અંન,
કેહેતાં આવીયારે, જાતે પોતે જીગજીવંન. ૨૦

આસન આપીયુંરે, બેઠા બન્યે પ્રેમે પાસ;	
ભોજન તાં કરીરે, અંતર્યાન થયા અવીનાશ.	૨૧
આવલીએ લહીરે, પાંખી મનમાં પરનાનહ;	
ભાવ તુકે લહીરે, નાહી ગાયા ગુણ ગોર્વાહ	૨૨
મંદીરમાં જઈરે, ઉભા શ્રીજી સનમુખ જાઈ;	
પ્રભુતા નાથનીરે, વહન કરી વરણ મમુદાઈ	૨૩
હીન દયાળ તુરે, સ્વામી સેવકના પ્રતીપાળ;	
જાતી ના જુવેરે, વૃદ્ધ તરુન કે વયમાં બાળ	૨૪
સંતત સેવીયારે, તમને નાનદેવ જે વાર;	
હાંન દયા વીશેરે, ધરના સાચવીયું ડાહાર	૨૫
પાછળ રહી પ્રજારે, ખીડાવા લાગી બહુ પેર,	
મોહોરો મોકલીરે, ગુણ્ય ભરી તે સ્ત્રીને ઘેર.	૨૬
રાજઈ નાંમનીરે, તે સ્ત્રી મગ્ન થઈ મન માંધ,	
બદલો આપજીરે, વાળી આંગે છે રહી ક્યાંદ્ય	૨૭
અવરણ જાત્યનારે, ચોખાંમસા ખરે બપોર;	
તાંણ્યાં તાં જઈરે, નાથ મોલોં હાથે દોર	૨૮
અવસર આકરેરે, થાવા જાંનેવની જીત્ય;	
પોત્યે પેશીનેરે, ચલવી ત્યાં માટીની ભીંત્ય.	૨૯
દામાજી પતેરે, કાળમાં ભુપતીના ભડાર;	
તે હુંટાવીયારે, કાઢો કેદ ન લાગી વાર.	૩૦
અંત્ર હુંટાવીયુ રે, તેનું મુક્ત ગણીને તે વાર;	
અંત્યજને રૂપેરે, એક રસીદ અરખી નૃપ દાર,	૩૧
ધન ડાટયું મળ્યુંરે, છોડ્યો બંધનસાંચી તાંધ;	
એ તાહારી દ્યારે, વરણી ડોનું શકે જગમાંદા.	૩૨

મીરાં મારવારે, કીધો રાંણાજીએ કેર;	
ભક્ત ઉગારવારે, જાતે જાતે પીધુ ઝેર	૩૩
નરસઇ નાગરેરે, આપી હુ ટી લખીને ડેઠ,	
તર્ત શીકારી તેરે, જાત્યે થઇ શામળશા શેઠ.	૩૪
ભક્ત કબીરનું રે, નભવા સદાવરત હમેશ;	
પોઠી લાવીયારે, વીઠલ વ ગુઝારાં વેશ.	૩૫
એમ અનેક તારે, કીધાં ભક્તજનોનાં કાંમ;	
પણ ગુણહીન હું રે, ભક્તી જ્ઞાન ન એકુ ઠામ	૩૬
તવ વીજીયું વઢેરે, કાઠક વાચીક ને માનસીક;	
તપ તાહરું લહીરે, મન તાહરું રીજ્યું છે ઠીક.	૩૭
સરજ્યો તાં થકીરે, પેરોપકારો તાહરો દેહ;	
યાત્રાઓ કરીરે, આગુવર ચરણે કપ્ટી તેહ.	૩૮
સેવા સંતનીરે, સત્ય વચનને પેરોપકાર;	
એ તપ તાહરું રે, માહરે માંઘે એ સઉ ભાર.	૩૯
હરી સઉમાં લહીરે, સેવ દોડે ધારીનાં અંગ;	
ભાસે ભીંનનારે, કુંદન ઘાટ સલીલ તરંગ.	૪૦
સાસરવાસિણીરે, પીઢિર જાતાં રાજી જેમ;	
તમ યાત્રા જતાંરે, મનથી મજ રહુ છું તેમ.	૪૧
સેવા સંતનીરે, ચાંપુ ચર્ણ કયા ગુણ ગાઉં,	
એ તપ તાહરું રે, કાવિક દરશી રાજી થાઉં	૪૨
સત્ય મધુરતારે, હીતકર સ્મરું નીરંતર થાય;	
એ તપ તાહરું રે, વાચીક કરી જે મુનીયો ગાય.	૪૩
મનની સ્થીરતારે, માહાગ ચર્ણ વીશે છે જેમ;	
ચાતક સ્વાતીનારે, સરખો પુરખુ તાહરો પ્રેમ	૪૪

- સ્વાતી વૃષ્ટીનું રે, પડતું નભમાં તે જળ પાંન,
આતક ના પીયેરે, પૃથ્વીપર જળ સુધા સમાંન. ૪૫
- તાહારે ટેક તેરે, મારા ચર્ણ વીશે કેવાય;
તે તપ તાહરે, માનસીકરીજે મહાજન ગાય. ૪૬
- આ સુણા બોલીયારે, શ્રોતા વડતા સાથે એમ;
પ્રેમ પ્રભુ વીશેરે, નો એ સાધુ સેવે કેમ. ૪૭
- નાભાજી વદેરે, સતીને સ્વામી વાહણો હોય;
પણ પડ ખાળનીરે, મરજી રાખે પોતે તોહ. ૪૮
- સસેરા સાસુનેરે, નણુદા દીયેર જેઠ તમાંમ,
સડિની આગન્યારે, પાળે કરતી કેહે તે કાંમ. ૪૯
- મનમાં ધારતીરે, એ તે સડિ સ્વામીનું અંગ;
તમ દેહે ધારીયોરે, ઇશ્વર લેહે એને સતસંગ ૫૦
- પણ ઉપાસનારે, અંતરમાં તે એક રખાય;
ધર ઝાઝા તણોરે, જેમ પરોણો ભુખ્યો જાય. ૫૧
- તેણુ ધારીનેરે, વીઠ્ઠલવર ઉપર વીશ્વાસ,
કામ તુકાતણું રે, કરણું બદકપતીને ખાસ. ૫૨
- કેશવ કે તાંહારે, માહારા ગુણનું તું કર ગાંન;
બાકી નીમથીરે, છે તે પુરણ કરય આ સ્થાંન. ૫૩
- તું જન્મ્યો હૃદયે, પુરવે નાંમદેવ અવતાર;
ભાવીક ભક્ત તેરે, એની પ્રભુતાનો નહી પાર. ૫૪
- તેણે હું કનેરે, કરી સંકલ્પ કલ્પ કો દીશ;
પ્રાકૃત ભાશમાંરે, શતકોટી કહે ગ્રંથ કરીશ. ૫૫
- મેં તે ધારીનેરે, અરખ્યો અનુભવ કવીતા કાજ્ય;
કસ્યા અભગનેરે, સંખ્યા વરણું તે હું આજ. ૫૬

કોડ ચોરાંણુનેરે, તે પર ઓગણપચ્ચા લાખ;	
અભંગ એટલારે, કરી વૈકુઠ વાળ્યો દેહે ખાખ.	૫૭
ખાકીના રહ્યારે, તે વરણું હુ તાહારી પાસ;	
પાંચ કરોડનેરે, લાખ એકાવન ખાકી ખાસ.	૫૮
જન્મ્યો તેજ તુ'રે, માટયે પુરણું કચ્ચ આવાર.	
કવિતા તુજનેરે, અરપુ આટાંણે નીરધાર	૫૯
શ્રવણી સઉજનોરે, પાંખી જશે ભવનો પાર;	
વ્યર્થ વદીશનારે, કવીતા વણુ તુ એકે વાર.	૬૦
એ આશીશ દહરે, પાંખ્યા ઇશ્વર અંતરધ્યાન;	
તે વેળા થકારે, વાઘ્યો ઉમગ તેણે સ્થાન	૬૧
જમ કોદીનનેરે, હીપક જેવા ઇચ્છા થાય;	
ભાનુ ભાસતાંરે, તેનો હર્શન અંતર માય.	૬૨
આપધ શોધતાંરે, કુંડ સુધાનો આવે હાથ્ય;	
તમ રાજ થયોરે, રાંમ તુકા તે હૈયા સાથ્ય.	૬૩
હરી ઇચ્છા થકારે, વાળીશ્વરી વહને રહી ઝાંઘ;	
કાવ્ય અભંગમાંરે, કરવા લાગ્યા પોતે તાંઘ.	૬૪
ભારત વ્યાસનુ'રે, તેવાં પ્રાચીન સર્વ પુરાંણ;	
જ્ઞાન ઉદે થયુ'રે, ગાવા હરીલીલા નીરવાંણ	૬૫
કીરતન કૃષ્ણનાંરે લાગ્યા કરવા તેણી વાર,	
સાંભળી સઉજનોરે, હૈયે પાંખે હર્ષ અપાર	૬૬
જમ વૃષ્ટી થકારે, તર્ણુ ઉદય થાયે તતકાળ;	
તમ સઉનાં ઋદેરે, પાંખ્યાં શીતળ શાંત રસાળ.	૬૭
કું ખળ વાદીઓરે, ખેડા હરી ભજવાને તેહ;	
હર્શને ધાયછેરે, નાંધી નારાયણ શું નેહ.	૬૮

નીત્ય બે પોહારનાંરે, નીમ ધરીને કીરતન ગાય;
 તે સુણવા મશેરે, ગાંમે ગાંમતાણા જન ધાય; ૬૯
 હીન એકાદશીરે, આવે લાખો લોક ભરાય;
 શોભા શી કહું રે. રજની હીવમ કીરતન થાય ૭૦

॥વિશ્રાંત ॥ થાયે કીરતન રાત્રી હીન, શ્રવણી સૌ
 હરખાયરે; રેવા રસીકનો જન લહીરે, કષ્ટ દુષ્ટને થાયરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
 રખ્યાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે શ્રાદ્ધ સંકટ નીવારણો નામ
 અષ્ટવીશોધ્યાય ॥

અધ્યાય ૨૯, મો.

॥ રાગ આશાવરી ॥

નાભાજી કે શ્રવણે સ્વાંમી, તુકારાંમ ગુણ ગાય;
 તે શ્રવણીને ગાંમ ગાંમના, લોકો મળવા ધાય. ૧
 હીન હીન મહીમા વૃંધી પાંખે, કીરતી દેશ વીદેશ;
 ચ્યારે વણે નમે જઈ ચરણે, રહે આનંદ હમેશ. ૨
 જમ વૃષ્ટાના યોગે કરીને, ઉદભીજ સઉ હરખાય;
 એક અધમ જાતી જ જવાસા, તે જડમાંથી જાય, ૩
 તેમ એક મંબાજી નાંમે, બ્રાહ્મણ કુળનો કુર;
 વીરક્ત વેશ ધરીને વશીયો, આખો અધમ અસુર. ૪
 પેટભરે તેવો પડપંચી, થોડે રહી ડગનાર,
 તુકારાંમના નયે વશીયો, દંભી અપરમપાર. ૫

- ગોસાધને રૂપે ધરબારી, ચીચવડ ગાંમ રહીશ;
દેહુ ગ્રામ તુકાનું તાં રહે, કરીને શેવક શીશ. ૬
- તુકારાંમની કીરતી દેખી, દાઝે અંતર માંહ;
જાણે જકત નમે હેને ક્યમ, મુજને મુકી તાંહ. ૭
- મંબાજના કંડી બધા, તે પણ નમવા જાય;
ચંદી ખડી પડી કે નાવે, ત્યાં ભુજર શું ખાય. ૮
- એક મીણમાં બે તરવારયો, તે કલપે ના માય;
તેમ દ્રેષ તેની લહી તેજ, અંતરમાં અકળાય. ૯
- તેથી વીપરીત વાત વીચારી, માંન તુકાનું ટાળું;
તો તો માહાઈં માય વધે કહી, કરવા બેઠો કાળું. ૧૦
- હરતાં ફરતાં વાત કરે છે, શુદ્ધ વણીકની જતી;
પ્રાકત ભાશા ગાયે કરીને, શુ વરણો છો ખ્યાતી. ૧૧
- ઉત્તમ કુળના આવી બ્રાહ્મણ, પાય પડે છે એને;
જરૂર નર્ક વીશે જવાનું, સ્વામી શેવક બેને ૧૨
- હું માંહાંનતને કોઈ નમે ના, તે મગ હડીયો કાહોડે;
તજ ભવાંની ભુતાં પુજે, દેખો ધાળો દાહોડે. ૧૩
- અરે અધમ જતી તો ભાળો ક્યાં સુરજ ક્યાં રાહુ,
આખર હું બ્રહ્માનું મુખ છું, ક્ષત્રી હોય તે બાહુ. ૧૪
- વૈશ પેટથી પેદા કીધો, શુદ્ધ ચરણનો વાશી;
રહ્યો પગરખા ઠાંમે તેને, ન નમાયે દુખરાશી. ૧૫
- હું પ્રાંમણને પડતો મુકી, નમો અધમને જાઈ,
નર્કતણા અધીકારી થાશે, જ્ઞેજ્યો પુરાંણ ભાઈ. ૧૬
- એમ લાગ લડવાનો શોધે, સડિને દે ઉપદેશ;
માંન મોડવા તુકારાંમનું, ધારે અંતર દેશ. ૧૭

- તુકારામનુ કીરતન થાયે, ભારી ભીડય ભરાય;
લોક લાજને લીધે લંપટ. ત્યાં સાંભળવા જાય. ૧૮
- મંબાજી આવે લડવાનો, લાગ તપાસે જાય;
દૈવ યોગે એ અવસર આળ્યો, શ્રવણો કહુ કથાય ૧૯
- દેવળ જતાં દક્ષણ પાશે મંબાજીનો ખાગ;
તુકારામની તરૂણી ભાળી, આળ્યો લડવા લાગ. ૨૦
- ભેંશ તેલની આગળ જતી, વાડયે કરડ્યું ઝાહાડ;
મંબાજીએ નજરે ભાળ્યું, પાડી પ્રોઠ બરાડ ૨૧
- કધકમતારાં મારયાં જાડ, રાખ્યો અંતર ડાહ્યાગ;
યાત્રા એકાદશીની આવી, લપટે સાધ્યો લાગ ૨૨
- સાયંકાળે સરવે આવે, યાત્રાવાશી તાંહ્ય;
મંબાજીએ કાંટા લાવી, વેરયા મારગ માંહ્ય ૨૩
- તુકારામ તે તકમાં આળ્યો, કાંટે મારગ ભરીયો;
જાંણુ જત્રી આવે રાત્રે, વાગે કટક છરીયો ૨૪
- એમ ધારીને વીણવા લાગ્યા, મારગ કરવા સારો,
તે તકમાં મંબાજી આળ્યો, વેશ વૃથા ધરનારો. ૨૫
- આગળ પાછળ રીશ ભરેલી, લેઠ લોકડી ધાયો;
તુકારામને તાડન કરવા, મચ્યો રોશો રથવાયો. ૨૬
- ડખાયલો વીષધર વીફરીને, કરડે ક્રોધ કરીને;
તેમ મારમારે માહા પાપી, અંગો અંગ ફરીને. ૨૭
- તુકારામ મુખ વીહલ વીહલ, સરવે સહન કરે છે.
ક્ષમાતણી મુરતી સઉ સેહેછે, પોત્રે પ્રાંટ ધરે છે ૨૮
- થયા લોકડીના કડકા ત્યાં, બીજું ઝયડું ઝાલે,
તે ભાગ્યું કે ત્રીજું પકડે. ભક્ત ન તાંથી હાલે. ૨૯

- એમ ઝપટ્યાં ઝયડાં દશ વીશ, લેશ દયા ના આંણી;
 પ્રાંમણુ જતી કર્મ કસઈનાં, પાડે કંટકે તાંણી ૩૦
- પ્રથવી સરખી ક્ષમા તુકાની, જપ્યા કરે જગદીશ;
 કણખી જેમ તુવેરયો ઝુડે, તમ તાડે કરી રીશ. ૩૧
- શેવટ થાકી બેઠો તારે, મઠમાં થાકી આંબો;
 તુકારાંમ મંદીરમાં આવી, અભંગ એક ઉડાંબો. ૩૨
- વ્યાપક વીશ્વાધાર તમો છો, વરણે વેઠ પોકારી;
 પાસે રહીને માર મરાંબો, ધન્ય દયા એ તાહારો. ૩૩
- ગાળોની ગણના તે ન મળે, બોલાવો તે બોલે;
 હુકમ વીના હાલે નહી તરણું, તો ક્યમ વાચ્યા બોલે. ૩૪
- પુષ્પ વડયે પુણું હું તુજને, તે બદલો તે વાળ્યો;
 ઝયડાં ઝાપટી બયડો ભાગ્યો, તે નજરે ના ન્યાળો. ૩૫
- તારો હુકમ ન માંને કોઈ, તેથી ના કેવાયું;
 હું અશક્ત વેઠીને રહુ છું, હેત તમો લેહેવાયું. ૩૬
- એમ અભંગે કષ્ટી વરણી, એ આવલીએ જાંણ્યું;
 તુકારાંમના કાંટા, કહાડ્યા, હરીનું હેત વખાણ્યું. ૩૭
- ક્યાંથી કાળીયો, કરમે કહાડ્યો, ગાંમ ગુદરે વાશો;
 ધબીડવા માંડ્યો આ ધણીને, તાહારે ત્યાંથી નાશો. ૩૮
- પુજ પાસે રહી કરાવી, અંગ સડિ, સુણાંબુ;
 મેહેળાનાં મેણાં સાંભળીને, હરીને ઓછું આંબું. ૩૯
- કૃપા કટાક્ષે કષ્ટ સમાંબું, દીન એકાદશી એ છે;
 તુકારાંમ તત્પર થઈ આંબ્યા, કીરતની વાટય જુવે છે ૪૦
- સલા સમચે તેહ તપાસી, તુકારાંમ કહે વાંણી;
 મંબાજી મહારાજ ન આંબ્યા, લાવો તેડી તાંણી. ૪૧

સઉની પેહેલા નીત્યે આવે, આજ વાર થઈ ઝાજી;	
મોટે વીનય કરીને લાવે, બંધવ બાંહયે બાહાજી	૪૨
બીજે બાંહયા ચેન મનં નૈ, કહો અવરને જાયે;	
તુકારાંમ તાં પોત્ય જઈને, લાગ્યા તેને પાયે.	૪૩
કર જોડીને વીનય કરે છે, શ્રમ થયો છે ઝાઝો;	
લાવે ચણ તમારા આંપુ, થાક ઉતરવા તાજે	૪૪
મુળ અપરાધ પડ્યા છે માહરો, હુ કાંટા ના વાળું;	
તો તો તમને શ્રમ પોરે ના, કરજ્યો ક્ષમા દયાળુ.	૪૫
એમ કહીને શરીર આંપું, ચાર ઘડી તે વારે;	
મંબાજી લક્ષ્મિત થઈ બાંહયા, હુ અપરાધી ભારે.	૪૬
પછી પધાર્યા કારતન માંહયે, સરવે સમા ભરાઈ;	
શેવા વચને શાંત કર્યો પાળુ, રહે ઉરમાંબ ધખાઈ	૪૭
જેમ અહિ ના અંના રોગે, વૃત ધારી ના થાયે;	
પથરો વાચા ન વંદ માટય, શું મુંની માંહયે લખાયે	૪૮
ગરધભ ભસ્મ પડાંગે ધારે, યાગી એ ન ગણાયે;	
તમ ખાળ કથા સુણે પણ તેથી, જાંની ના વરતાયે.	૪૯
તુકારાંમ અહીં કથા કરે છે, આવલી ઘેરે ઘરમાં;	
તસ્કરે આવી મહીશી છોડી, દોરી દોરડું કરમાં	૫૦
એક જોયો આગળથી દોરે, બીજે પાછળ હાંકે;	
દુઝણી ચોરી આલ્યા તસ્કર, વેચી ખાવા તાકે,	૫૧
ગાંમ બારણે તે નીકળવા, આહન ચોરો ધારે;	
રૂપ ભયાંનક કરી રમાવર, આગળ ઉભા તાહારે;	૫૨
કાળ મરે કપી તે દ્રષ્ટી, ભારી ભોગળ કરમાં;	
તસ્કર દેખી ત્રાસ પાંમીયા, ડગ દેવાય ન ડરમાં.	૫૩

- પાપી બીજે મારગ પળવા, ધાયા ને વગ ઝારે;
કાળ રૂપે તે આવી આગળ, મારગ રોકયો તાહારે. ૫૪
- ધારે જે જે રસ્તે જવા તાં તાં આગળ ભાળે;
માર મારવા માંડ્યો વળતી, ફટકયા ચોરો ફાળે ૫૫
- ચોરે ચીતમાં એમ વીચારયુ, લીધે લાભ ન થાયે;
કાળે ઘેરી ચોમગ ઘાટ્યો, નાશી નહી છુટાયે ૫૬
- આઠ દીશામાં આગળ દીસે, ટૌનીક ડારણુ ન્યારું;
પાપીના પગ પાછા પડીયા, ન લલિત બચવા ગારું. ૫૭
- મનમાં જાણ્યુ માણસ નોંલયે, રક્ષક હેનો કોઈ;
ભઠરવ ભુત પીશાય બચંકર, આપુશ નાંખે ખોઈ ૫૮
- છોડા ત્યાં જઈ ભેંશ બાંધીયે તાહારે જીવતા જઈએ;
ઉપાય બીજે એક ન મુજે, માપ વના મુઝૈયે ૫૯
- એમ લહી પુરમાં જઈ પાછા, ભેંશ બાંધવા જાયે;
કાળ પુરૂષ કેહ્યે તવ દીઠો, પુઠ્ય ન મુકે ધાયે. ૬૦
- ચોરે ભેંશ હતી તાં બાંધી, નખન કરી ને વારે;
પુરની બાહ્યર ડગલુ દેતાં, દીઠો સનમુખ તાહારે ૬૧
- મસ્ત મુશળ કરમાં ઝાલેલું, તરુકર ત્રાસ્યા જોઈ;
જીવતું ઘેર જવાશે ના આ, જાત્યે જમ છે કોઈ ૬૨
- જે જણે બેશી વીચાર કીધો, તુકા ાંમ જ્યાં ગાયે;
ત્યાં આપણુ જઈએ તા બચીએ, બીજે નથો ઉપાયે ૬૩
- તેમ વીચારી તે તાં આવી, પડ્યા તુકાને ચરણે;
વાત કરી વીસ્તારી સવળી, રાખો જીવતા શરણે ૬૪
- ભેંશ તમારી ચોરી જતાં, આંતરીયા આ પેલે,
પાપી બાંધી આંચા તોહયે, પુઠ્ય હજી ના મેલે ૬૫

- કંપે કાળ સરીખો એથી, એ હમ સાંમુ ભાળે;
 સુણી સભા સૌ અચરત પાંખી, સડિ તે પાસ નીહાળે. ૬૬
- બીજે પાડી બુમ તે તકે, અરે આપ એ પેલો;
 મોલ જેવડું મુશળ કરમાં, દેખું એ ઉભેલો. ૬૭
- કોક તમારો રક્ષક સાચો, દશે દીશાયે ભાસે;
 માફ કરો અપરાધ અમારો, એ માગું તમ પાસે. ૬૮
- તુકારાંમે આશ્વાસન કીધું, વધા સભા છે જાંહી;
 મંડળીયે મંદીર જોયું તો, મુરતી ન મળે માંહી ૬૯
- તારે સભાસદો સડિ સમજ્યા, તમ્કર કે છે સાચું;
 તુકારાંમ ત્યાં ધ્યાન ધરી કે, જગદીશ્વર હું જાન્યું. ૭૦
- હરજી હું કીરતન તાહારાં ગૌ, ઢોર પછી તું ધાવું;
 બાળપણની ટેવ ન ભુલુ, શીઠ આ લોક હસાવું ૭૧
- દોડ્યા આવે દરશન કરવા, સ્વપને ના જૈ સાંહાંમો;
 તે આ તસ્કર આગળ આવુ, યુધનો કરી અધાંમો. ૭૨
- તુજને તેવડય માધવ માહારી, બીજું નથી રખોયું;
 અપ્રીય માહાડ ઇચ્છે ને પર, કાળ થઈ તું કોયું. ૭૩
- ક્ષમા થઈ સ્વસ્થાન પધારો, કહેતાં મંદીર આળ્યા;
 મંડળીયે ભાળ્યા મંદીરમાં, જાઈ તુકે વધાળ્યા. ૭૪
- તુકારાંમ તસ્કરને કે છે, હાવે સુખે સધારો;
 ભેંશ લેવી હોય તો લઈ જાઓ, હાથની ઝાલે તારો. ૭૫
- તસ્કર કે છે અરે આપજી, જીવતા રાખ્યા આપે,
 માર મોભનો ખાતાં મરતા, બેડિ પુરવને પાપે; ૭૬
- એમ ચોર કહી ચરણે લાગી, પોતે પંથે પળીયા;
 મંબાજી મનમાં સમજ્યો કે, છે દેવાતણે અળીયા. ૭૭

- મોટે મહીમા વધવા લાગ્યો, સમજે છે શઙ્ગ મનમાં;
પણ પુરણ પ્રીતી ના થાયે, તાપ ધખેલો તનમાં. ૭૮
- અધકારનો અભાવ હોય તો, હીપક કોણ વખાણે;
તેમ ખળો ક્ષીતીમાં ન વસે તો, કોણ ભકતને જાણે. ૭૯
- તસ્કર ભેંશ હરીના જાયે, કયેમ તુકો વરણાયે;
કરયા સ્થંભથી પ્રાગટ પ્રભુને, તો પ્રહ્લાદ ગવાયે. ૮૦
- તેમ પ્રભુ યુગ યુગમાં જન્મી, ભીડય ભકતની ટાળે;
પ્રકાશ પ્રભુને ભકત કરે છે, ગુપ્ત થયા કો કાળે. ૮૧
- એક સાંવતો નામે માળી, પ્રેમ પર્યવા તેનો;
શીત ઋતુમાં કેશવે કીધુ, યોગ બન્યો જ્યાં બેનો. ૮૨
- શીત વાય છે શ્રી વલ્લભ કહે, દે મુજને સંતાડી;
પેટ ચીરી કે પેશી જાઓ, ટાઢય ન આવે આડી. ૮૩
- અવીનાશી ઉતરીયા હેમાં ભાવ ભકતનો ભાળી;
અનંત બ્રહ્માંડો એક રોમે, ત્યાં વાશ્યા વનમાળી. ૮૪
- જાણ્યું આ સ્થળ કોઇ ની જાણે, માળી કહે વશ માહારે;
નામદેવે તવ ધ્યાન કરીને, ત્રીકમ ખોળ્યા તાહારે. ૮૫
- લહ્યા સાંવતા માળી ઉદરે, તરત પાળ્યો તે પાસે;
હાથ ફેરવ્યો પેટ ઉપર તાં, લાધી દશી તકાસે. ૮૬
- પીતાંબરની તે પાઆંગળ, નામદેવે તે તાણી;
બાહાર ખેંચી કાઢ્યા પલ્લમાં, પોતે પુરૂશ પુરાંણી. ૮૭
- તુકારામે તે સમજી ગાયો, સુત સાંવતા તેનો;
નામ વીઠોળા તેથી વદીયા, સબંધ ઉદરે જેનો. ૮૮
- ॥ વીશ્રાંમ ॥ ઉદરે અવીનાશી રહ્યારે, તેથી પુત્ર ગણાયરે;
રેવા રસીકને તે લહીરે, તુકારાંમ ગુણ ગાયરે. ૧

॥ इतिश्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकाराम चरीत्र पा-
ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते तस्कर महीशी वृतांत वर्णनो
नाम एकोनत्रीशमोऽध्यायः ॥ २९

અધ્યાય ૩૦ મો.

॥ રાગ ગેવાડો ॥

નાભાજી કે સુણો નાથજી, હયા હરી તણીરે;	
થાય વીઠુંલ ભકતની વાહાર, અંત્યે કાઢે અણીરે.	૧
ચોમગા ચોરને આંતરી, ભેંશ લાવીયારે;	
આલી ચડિયામાં વીસ્તરી વાત, આરને આવીયારે	૨
વનીતા વૃદ્ધમાં વારતા, થઈ એટલેરે;	
વઢે ચોશીતા આવડી પાસ, ટાંકણે તેટલેરે	૩
દુઝણી દોરાઈને જતી, પર હાથમાંરે;	
વાળી વીઠુંલે તે કરી વાહાર, નાંધીને નાથમાંરે	૪
આવડી પામી આનંદ તાં, જમાડયો પતીરે,	
ભરી વાડયકો મુકીયું દુધ, પ્રેમ આંણી અતીરે.	૫
બોલ્યા તુકારાંમ તે તકે, તાં પ્રસન થઈરે;	
વીઠોબા છે જે આપડા ઇષ્ટ, દુધ પા તું જઈરે	૬
આવડી અંતર ધારતી, મુઝાઈ હીયેરે;	
ધાતુ તાંમડો પાશાણુ દેવ, તે પય કયમ પીયેરે.	૭
પડ્યો પતી જાઈને તમે, સુણી જાય છેરે	૮
વીઠોબાને તુકારાંમ જાઈ, તે પય પાય છેરે	૯

- ના આવે ધાતાના ધ્યાનમાં. વશ ભકતનેરે;
એમ કરતાં ગયા કંઈ દીન, વાહાલ વીરકતનેરે. ૯
- આવલી અવળી મતી તણી, દોશ ગાય છેરે,
પામે છોકરાં છાંટો ન છાશ, પય તાંહાં પાય છેરે. ૧૦
- તેમ ધારા જે સુતા લધુ, છે ભાગીરથીરે,
તેને આવલી પુછે વાત, મોહ આંણી મથીરે. ૧૧
- તાત તાહારો જઈ દેવગે, પય પાય છેરે,
તે તેં દ્રષ્ટી જોયું છે કે વાર, કહે કયેમ થાય છેરે. ૧૨
- પુત્રી કે દેવ પીધા પછી. પીતાજી પીએરે;
થોડુ રહે તે આપે મુને તાત, હર્ષ ધરી હીયેરે. ૧૩
- આવલી એ સુણી ઉચરી, પતીની કનેરે;
આજ હું પય પાવાને જાઉં, જેઉ કેવું બનેરે. ૧૪
- ભકત કે જા ભલે ભાંમની, ખુશી તાં થઈરે;
દુધ કડકડતું કરી તેહ, મહીરમાં ગઈરે ૧૫
- તાણી તાંમડી તે ભરી, ગઈ જેટલેરે;
દેખી દેવને પડીયો ત્રાસ, અતર તેટલેરે. ૧૬
- પ્રેમ નથી હેના પેટનો, ના પીઉં કહારે;
તોયે પરણ્યાનું બાળી દે પેટ, એ મુને આપહારે. ૧૭
- તાંમડી ઉકળતી ધરી, હોઠ જ્યાં અડયોરે;
તાં પતાસા જેવો તતકાળ, તે ફેલેલો પડયોરે. ૧૮
- તવ મુખ મરડયુ માંધવે, પય પીધ ગયોરે;
વામા વિસ્મે થઈ તેણી વાર, આ અચંબો લહયોરે. ૧૯
- પય પીયે પાશાણુ કાળીયો, થઈ ખાતરીરે,
આવી આવલી પાછને ઘેર, તે બેઠી ઠરીરે. ૨૦

- ધ્યાન તુકારાંમે ત્યાં ધરયું, ભાળ્યા શ્રીહરીરે;
દીઠો ફેદલો તે અધરની પાસ, થઇ ખરી ખાતરીરે. ૨૧
- ભકતે પુછ્યું ભગવંતને, આતે શું થયુંરે;
અવીનાશી વદા એણીવાર, કરમ તારે કહ્યુંરે. ૨૨
- ઉકળતું પય પાવાને, લાવી સ્ત્રી અધરે;
બાળી મુક્યો આ હોઠ તમામ, પર્મ પીડ્યા થઇરે. ૨૩
- વળતી તુકારાંમે તે સઉ, કહ્યું નારીનેરે.
પય પાઈ બાળ્યા હરી હોઠ, અણુ વીચારીનેરે ૨૪
- માનુંની મુખ વાંકુ કરી, વહી તે પળેરે;
નીત્ય ગાવાં છો મંદીર માંહ, કળણ લીલા બળેરે. ૨૫
- ગોકુળમાં મારા નાથનો, જ્યાં જનમ થયોરે;
દાવાનળ બાર ગામનો ત્યાંહ, તે પોતે પી ગયોરે ૨૬
- તો જરા દુધ ઉનું હશે, તેણે શું થયુંરે;
મોહું ફેરવી બેઠો તે વાર, હાલ વાંકુ રયુંરે. ૨૭
- એ સુણી આંસુ ઢાળીયાં, ગદ ગદ થયોરે;
માતા બાળના કષ્ટે મુંઝાય, તેમ તપી ગયોરે. ૨૮
- હોઠ પીડ્યા સ્તુતીયે શમી, કપા તાં થઇરે;
ડોક વાંકી ઉના પયની, તે અઘાપી રહ્યે. ૨૯
- એમ ભીડયે ભગવંતજી, ધાઈ જાય છેરે;
પીડ્યા ભકતની ભાળવા કાન્ય, ધાંસમાં ધાય છેરે. ૩૦
- એકવાર તુકારામ તે, વગડે વહ્યારે,
ડાંસ અગણીત આવીને અંગ, સૌ વળગી રહ્યારે ૩૧
- તાં તુકારાંમ ઉભા રહ્યા, ઉરાડે નહીરે,
વઢે કે પીઓ પુરણ રક્ત, પરમારથ લહીરે ૩૨

- આઠે અસત જડ દુખનો, નાશવંત છેરે;
 ઉરાડુ તો દુભાયે તમામ, પ્રાણી અનંત છેરે, ૩૩
- દીન દશામાં ઉદારતા, હાવી થાત ક્યાંરે;
 આ અનંતનું પોષણ થાય, શીધુ સમાત ક્યાંરે. ૩૪
- એક તનુમાં ત્રપ્તી થશે, આ બધા મળીરે,
 માહારા પુણ્ય તણો નહી પાર, ભાગ્ય ગયું ભળીરે. ૩૫
- એ તકે અવીનાશી તાંહાં, ધાધ આવીયારે;
 કરમાં શીધણીનું એક પાન, ઝાલીને લાવીયારે. ૩૬
- પંથીનું રૂપ પોતે ધરી, કને જાય છેરે;
 પત્ર અંગ ઉપર ફરે ત્યાંહ, પ્રાણી પળાય છેરે. ૩૭
- આવતો ભાળ્યો ન ઓળખ્યો, કાંણુ ક્યાં ગયોરે,
 તુકારામ રટે મુખ નામ, શાંત પછી થયોરે. ૩૮
- ત્યાં થકી મંદીર આવીયા, નમ્યા નાથનેરે;
 કરે કીરતન તે ત્રૈણુ યાંમ, સઉ મળી સાથનેરે. ૩૯
- ચાર ઘડી સુધ જાઘને, ઉઠી નાહાય છેરે;
 પરીવ્રજના પુજન કાન્ય, મંદીર ધાય છેરે. ૪૦
- પુત્ર પ્રભુની કૃપા થકી, બે તેહેના હતારે;
 નાંમ મ્હોટાનું છે મહાદેવ, કુળ ફીપાવતારે. ૪૧
- નાંહાંનો વીઠોબા નામનો, તે ગણાય છેરે;
 હઘવ યોગે પ્રજને કો વાર, સંકટ થાય છેરે. ૪૨
- પુત્ર મોહોટો જે માહાદેવ છે, તે દુખી થયોરે;
 થયો બંધ પેશાખનો રોગ, કળે કળી ગયોરે. ૪૩
- વૈધ વાડુ બાધા આખડી, રાખે છે ઘણીરે;
 કરે જે જે કહે તે ઉપાય, થાકી ઝાડાં ખણીરે. ૪૪

દોરા ચીઠ્ઠી કરે ચે.ધણા, પથ્થ પાળતીરે;	
અણુ માત્ર ન ગુણ જણાય, રહે મુખ ભાળતીરે.	૪૫
પાઠ પ્રજ્ઞ જપને ગ્રંથે, તે કરાવતીરે;	
ઠાંણા દેખાડે જઈ ભુવા પાસ વેમ વધારતીરે	૪૬
તે કહે વળગણુ ભુતનું, તે નડયા કરેરે;	
ચોટી આવલીને ચીત વાત, વર ડેહરે ફરેરે.	૪૭
ટાંટીયો ધરમાં ટકે નહી, પીડયા ના ભુવેરે;	
ઢાઢાઝ દીકરાની ન લગાર, ભવ.ભટકી ખુવેરે	૪૮
અંન મુહલ અટકી પડયું, પીડયા થઇ ધણીરે;	
નથી હાવે ઉગરવાની આશ, એ દીકરા તણીરે.	૪૯
ભાયડો ભાં ન વનો થયો, શેવે ભુતનેરે,	
જય કંટાળી રાંનવો રાંન, સંકટ સુતનેરે.	૫૦
આકરાં ઔષધો ઘોળીને, પાઉ ખાળનેરે;	
રેડુ પોહોણુ કરીને વંદન, તે લહી ખાળનેરે.	૫૧
એટલે એક પરોશણી, આવી સ્ત્રી કનેરે;	
કણુ આ જયે હેવાં ખાળ, લાગે નહી મનેરે	૫૨
એટલે ચક્ષુવો ખાળની, ફરવા મચીરે;	
કરપદ થયા કાષ્ટ સમાન, રહી પોહોળી હડપચીરે.	૫૩
પાપ્યણી પાડોશણુ વદે, બીજુ કંઈ નથીરે;	
કુડુ કૃષ્ણ સેવાનું આ કષ્ટ, શીદ મરો મથીરે	૫૪
કોઇને સ્હેન સ્હે કોઇને, જોને થડ થકીરે;	
ગયો દીકરો ખાયડી બેઉ, કરતાં ભજન ટકીરે	૫૫
તોણ ન પુંઢરી પરહરે, તાં ભમ્યા કરેરે;	
ધાંન ઢોકળાથી ટળ્યાં તોણ, પુઠય ન પરહરેરે.	૫૬

એ સુધી આવલી પરજળી, કોપ જો થયોરે; પાયો મરકટને જેમ મધ, પ્રેત પેશી ગયોરે.	૫૭
નૃસીંહિ ડંશ તેમાં કર્યો, તે શું ના કરેરે; આર એ ભગાં મળીયાં માંહ, દેવ એથી ડરેરે.	૫૮
મુળથી દ્રોહી દયાળની, તેમાં આ મળીરે; સુત અંધ શકુનીની સાહ્ય, શું ન કરે ખળીરે.	૫૯
પ્યાલો પડોશણુ પૈ ગઈ, લાભ હુંટવારે; ભાગી આવલી ધરની માંહ, કાળજી કુટવારે	૬૦
નીરમ્યુ નીમીત્ત મટે નહી, જાઉં દેવગેરે; કાળીયાના કપાળની માંહ, આ પટકુ બગેરે.	૬૧
હત્યા આપું હું હેને જઈ, પાપ ભાગશેરે; માહારો ધુળ કર્યો સંસાર, આ ધર ભાગશેરે.	૬૨
એમ વીચારી કુંવર ખભે, લેઈ ચાલતીરે; જીજ્ઞાસુ માં લેઈ ઉપાંન, વાટયે વળી હતીરે.	૬૩
ઈશ્વરે ભાળી તે આવલી, ત્રાસ તન પડ્યોરે; જાણે આખરે લેશે અજ્ઞાન, યોગ આવી અડ્યોરે.	૬૪
ગ્રાંથ આ જોડો પગડશે, ભુંડી ભાળમાંરે; માહારો લોકે થશે ઉપહાસ, વેર વીશાળમાંરે.	૬૫
કેશવ કહે હાવે કયમ કરું, માપ ના ઘટેરે; જેયુ વૈષ્ણવી સાંહાંનુ તે વાર, ઈશ્વરે ઉલટેરે.	૬૬
રૂઠમીણી કે માં ચીંતા કરો, ક્ષણે જગકરોરે; કરો કલ્પમાં તેનો સંહાર, યાજો એ ખરખરોરે.	૬૭
અરૂણ તે તોમીરને યાજવા, શોચ શી કરેરે; થયો પ્રગટ કે ત્રાસે તીમીર, સંકટ સહિ હરેરે.	૬૮

- ભાળો કપાળ કટાક્ષથી, ગદ સઉ ધોરે;
તો એ ચરણે નભાવશે શીશ, શોચના સઉ મોરે. ૬૯
- આવલી મંદીર એટલે, આવી રોશમાંરે.
ઝાલી ચરણ ઘસરડ્યો બાળ, કષ્ટના કોશમાંરે. ૭૦
- બે પગ ઝાલી પછાડવા, તે ઉપાડીયોરે,
તેવે શબ્દ તે આકસમાત, કોઇ એકે કહાડીયોરે. ૭૧
- આરોગ્ય અરભક એ થશે, સુણી સુદરીરે;
જેયું પુત્રના સાંહાંમું તે વાર, મુત્ર છુટયું ફરીરે. ૭૨
- શામા યહી સુત બારણે, ગદ તેટલેરે;
જાંણું મંદીર થાશે અશુદ્ધ, વેહે લઘુ એટલેરે. ૭૩
- જેમ ગોળો કાંણો કો કરે, જળ નીસરેરે;
એમ વેહે છે લઘુ ચોધાર, સંકટ સઉ હરેરે. ૭૪
- અધરાં ઐસઘો જે કરયાં, ગયાં નીસરીરે,
બોલ્યો બાળ લાગી મુને ભુખ, મા હરખે ભરીરે. ૭૫
- જીવતી કે જાંણુ આ જગદીશે, મુંને મારશેરે,
મોટે સાંજે કર્યો માહારો સુત, પ્રેમ વધારશેરે. ૭૬
- સુત સહી મંદીર સંચરી, તે જમાડીયોરે;
તુકારાંમે તે સાંભળી વાત, શ્રમ ક્યાં પાડીયોરે ૭૭
- કુવર કુશળ જોઈને જન્મ્યા, નં મંદીર જયારે;
કરવા કીરતન સંગીની સાથ, ત્યાં ઉભા થયોરે. ૭૮
- ગંગાધર જેમવાળ છે, ગુણનો ભરયોરે,
કડુ શાંત બ્રાહ્મણ તેની પાસ, લેખકાંતે કરયોરે. ૭૯
- સંતાજ તેલી તે સંગમાં, તુકારાંમનીરે;
રેહેતો આકણ દેશની માંહ, ટોળી તમાંમનીરે. ૮૦

- સંસાર સૌ તજી સંગમાં, તે રહ્યા કરેરે;
તુકારામની મરજી તપાસી, અર્થ અનુસરેરે. ૮૧
- પત્ની જેમ પતિવૃતા, સ્વામી વશ રહેરે;
ગાડીવાન જનારને ગામ, વાહનને વહેરે. ૮૨
- એમ તે મરજી અનુસરી, રહે સંગમાંરે;
તુકારામ ધરે છે ધ્યાન, વ્રત્તિ શ્રીરંગમાંરે. ૮૩
- કેછે કપાળુ અનાથ હું, ગુણુ નૈ કશેરે;
નથી ધરમ કરમ કીયાકાંડ, પ્રેમ નથી વશેરે. ૮૪
- કીરતને કાલાવાલા કરું, લેખે લાવશેરે;
શુન્ય સાધનીપર કરી વાહાર, આરતે આવશેરે. ૮૫
- દેહ છતાં વીદેહી રહું, તે કપા બળેરે;
અપરાધ ગણ્યે નાવે પાર, કલ્પ લગી કળેરે. ૮૬
- ભવતારણુ તવ ભેટીયા, પ્રાણુસમ લહયોરે;
નથી તું થકી કો પ્રીય અન્ય, મે માહારો કહયોરે. ૮૭
- અદ્વૈત મત ન ગમે તુને, તેમ ધારીનેરે;
દીવ્ય દરશન દેઉ છુ તેમ, વાહાલ વીચારીનેરે. ૮૮
- વેદાતથી રહી વેગળો, ગુરુ ના કરુંરે;
માટ્યે આપું તુને ઉપદેશ. સૌ પાંડ પાંડરું ૩ ૮૯
- ને સુણી રૂઝભણી તાં વ્રદી, સુંગા વીનતીરે;
તમે જેને આપ્યો ઉપદેશ, અમર થયા પતીરે. ૯૦
- કળણુ તનું ધારી તે તકે, બ્રહ્મ શાપથીરે;
કાઢ્યો ઉદ્ધવને તમે બાહાર, પરમ પ્રતાપથીરે, ૯૧
- બદ્ધીકા શ્રમમાં મોકલ્યો, તે અમર કરીરે;
કર્ણુ રામાવતારમાં તેમ, તે વરણુ કરીરે. ૯૨

- મારતીને વીક્ષીપણુ શીરે, કર થાપીયારે;
તેની કોટથી કાળના પાસ, તે તમે કાપીયારે. ૯૩
- તેમ તુકાને શીરે પતી, કર ધારશોરે;
તો તો અમર કરી અવિનાશ, મૃત્યુ ઉગારશોરે. ૯૪
- હાસ આગ્યું હરીને સુણી, આ તેવો થશેરે;
તુકારામથી ક પીને કાળ, તે નાશી જશેરે. ૯૫
- એમ કૈ મહુરત આપીયું, અત્રીનાશીયેરે,
મહા સુદી દશમી ગુરવાર, મત્ર ઉપાશીયેરે. ૯૬
- શયન તુકારાંમે કરયું સ્વપ્ન તાં થયુ રે;
નાહાયો ઇ દ્રાયણીની માંહ, મન દરશને ગયું રે. ૯૭
- મહીર મારગે ચાલતાં, કો બ્રાહ્મણ મળ્યોરે;
તેના હાથનું તુળસીપત્ર, જે ના જાયે કળ્યોરે, ૯૮
- તેને તુકારાંમ જઈ નમ્યા, ચરણે જઈરે;
ધરી તુળસી ચરણપર તાંહ, મજા મને થઈરે. ૯૯
- સોમપે શીર કર મુકીયો, મંત્ર આપીયોરે;
રાંમ કૃષ્ણ રટણકર ભાઈ, શીષ્ય મેં થાપીયોરે. ૧૦૦
- પ્રુછે પર પરા ગુર તણી, કો તુને કહારે;
તો તું કેજે બતાવુ તે બોલ, સાંભળી સર્વદારે. ૧૦૧
- શીષ્ય રાઘવ ચેતન તણો, મુંને સડિ કહેરે;
માહાઈ કૈશવ ચેતન નાંમ, જગ જલ્લર કહેરે. ૧૦૨
- એમ કેજે ભજજે પ્રમુ, હેતુ સાંભળીરે;
તુકારાંમ વધા દરીજ પાસ, તેજ તકે વળીરે. ૧૦૩
- પાવન ધર મા ઈં કરો, દયો પ્રસાદનેરે,
ત્યારે વિમ્ર વધો તેણી વાર, રાખજે યાદનેરે; ૧૦૪

- પાશેર ધીનું સીધું તોળી, જે આપો મનેરે;
તો તાં આવી કર હું પ્રસાદ, જે તમથી બનેરે ૧૦૫
- ચાલો આપું કહી કર ગ્રહી, તેડી લાવીયારે;
આપી આસન બેસાડ્યા ઘેર, તે મન લાવીયારે. ૧૦૬
- ઝેરીને ઘરમાં તેડી કહું, સીધું ચાલવારે,
માગે એટલું આપજે ધીઈ, લાડુમાં ઘાસવારે. ૧૦૭
- આવહી ઉકળી એ સુણી, બોલી બળ કરીરે;
છાંટે છોકરાં દેખે ન છેક, ને ભાંણે ભાખરીરે. ૧૦૮
- કાંણુ પરાંણો પાશેરનો, માંધો લાવીયોરે,
નીત્ય નવનવા ધાગડા ધાય, પાર ન આવીયોરે ૧૦૯
- એવું વચન વનીતા તણું, સુણી શ્રીહરીરે;
થયા અંતરધ્યાન એ વાર, સ્વપ્ન ગયુ ફરીરે. ૧૧૦
- આકંઠ જાગી કરે ઘણું, ગુરૂ ક્યાં ગય રે;
ભવ તારવા ભય હરનાર, ભાગ્યે ભેળા થયારે. ૧૧૧
- શ્રીપતી કે સ્વપ્નાંતરે, કહું મે તોરે;
એમ તહારે વીશે હોય પ્રેમ, તે માગશે મનેર. ૧૧૨
- તું પણ સ્વપ્નમાં પ્રેમીને, દર્શ દઢ શકુરે,
કરૂં ધન્યજી પુરણ માહારી પેરચ, ભાવ લહી ટકુરે ૧૧૩
- ॥ વિશ્રાંત ॥ ટકુ ભાવ લહી ત્યાંહ તુરે, અચાપી એમ થાયરે;

રેવા રસીકનો વરમળ્યો, રહી અમર એ કાયર ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
ख्याने कवि श्री रेवाशंकर बीरवीने बोडोना पयपान बीधी वर्गनो
नाम त्रीसमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૩૧ મો

॥ રાગ ભાર ॥

- અગ્રદાસ કેરે, કાંતાએ કલેશ કરયો ધણો,
તુકારાંમનોરે, વરણુ બળાપો શો તે તણો. ૧
- શેર પા અતરે, શીધુ પુરીને ન આલીયું,
તુકારાંમનું રે, આવલી પ્રત્યે ન આલીયું. ૨
- ગુરૂ રીસાવીરે, ધરમાંથી તર્ત નાશી ગયા;
તુકારાંમના રે, શા સમાચાર પછી થયા. ૩
- બોદ્યા તે સુણીરે, નાભાજી વળતી કહું કથા;
જે શ્રવણ થકીરે, જન્મ મરણની ટળે વ્યથા. ૪
- તુકારાંમનેરે, કર્કશાની કરણી લહી,
વજ્ર વેણુનીરે, અણીયો તે ઉર ચીરી વહી. ૫
- તેથી કંટાળીરે, રાંનમાં તે રવાંને થયા,
લાજ લોકમાં રે, હુંટાઇ તેથી હારી ગયા. ૬
- આવ્યો આંગણેરે, જે અતીથી નીરમુખ પળે;
અંન પાંણી એરે, માગે મુખે તે ઝાં ના મળે ૭
- મુઠી કણ જળરે, યાચે અનાથને ના મળ્યું;
તેવા અસ્થનું રે, જીવે છે પણ જીવતર બળ્યું. ૮
- પરમારથરે, માનુષ જન્મે નથી થયો;
પશુ પુર્ણમાં રે, પુરુષનો ફેર બાકી રહ્યો. ૯
- સત્ય મધુરતારે, વામાને વહને ઝાં ના વશી,
કાળ કર્કશારે, દેખીને ત્યાંથી જવું ખશી. ૧૦
- તેણું ધારીનેરે, વગડામાં વાસ કરયો જઇ;
કે ભણું થયું રે, સંગતી દુષ્ટ મઢી ગઇ. ૧૧

- હાવે શાંતીએરે, ભજન કરીશું ભલી તહરે;
હીને રાંનમાંરે, રજનીયે મંદીર પરવરે. ૧૨
- કરે કીરતનરે, લોક ઘણા જોવા મળે;
આર પોહોરએરે, રજની વીતે નાહવા પળે. ૧૩
- પછી પુજનરે, આરતી કરી વગડે વળે;
જાય ઘેરનારે, ભક્ષ કરે જે આવી મળે. ૧૪
- એમ કરતાં તારે, માસ બે વહી ગયા જેટલે;
પાડોશણુ કનેરે, કર્કશા તે ગદ્ય તેટલે. ૧૫
- ભાંડે ભરતાનેરે. કે રડયો ક્યાં રખડ્યા કરે;
કળી કળ્તમાંરે, ઠાલુ ઠેલું ધર શી તહરે ૧૬
- કોડી નહી કનેરે, પાંચનાં પેટ હુ કયમ ભરું;
આપ ત્યાં ટળ્યોરે, જાગે હું જેર ખાઇ મરું ૧૭
- મળતો નથીરે, ક્યાં વગડે ચોંટયો કશે;
કહી થાકી હું રે, લાજ નાવી હેને કશે ૧૮
- એમ કળકળેરે, કાળ નથી જતો કળ્યો;
આવે જળ ભરીરે, વાટમાં વર સામો મળ્યો ૧૯
- ધશી ધાંસમાંરે, પત્રવટ પરણ્યાની ગ્રહી,
રોકી રસ્તામાંરે, અંગના તે ઉભી રહી ૨૦
- દંત પીશીનેરે, બોલી કે માસ બે વહી ગયા,
ચોટયો ક્યાં જઘરે, જાય વનેખા ન મેં કહ્યા. ૨૧
- કીયા વર કનેરે, જોઇયે તે વસ્તુ માગુ જઘ,
તે જતાવ્ય તું રે, કાલર હું હાવે થઈ ૨૨
- તુકારામ કેહેરે, વીકલ રૂક્મણી બે રહ્યાં;
ખીતા માતએરે, શેવીને સઉ સુખીયાં થયાં. ૨૩

તેના ચરણમાંરે, પ્રીતી પરમ ઝેની વશી;	
ઘર પાંતીનીરે, તેવડ્ય નહી તેને કશી;	૨૪
હેલું સાંભળીરે, વામા વચન વળતી ભાણે;	
તમને ખાતરીરે, તો ચાલો આંગણે આપણે.	૨૫
તુકારાંમ કેરે, આપ્ય વચન મુજને ખરું;	
કહું તે કરુંરે, તો તારા ઘરમાં પગ ધરું.	૨૬
સુંણી સુંઠરીરે, બોલી પ્રતીજ્ઞા પોને કરી;	
કેશો તમ કરુંરે, પ્રાંણ પળે ન જાઉં ફરી.	૨૭
તે વચન લેધરે. ઘર ભણી વળતી પોત્યે વળ્યા,	
દારે તુળશીનુંરે, વન લહી બેઠા બોલે પળ્યા.	૨૮
એજ અવસરેરે, એકાદશી દીન તે હતો;	
લોકે મંદીરેરે, ઉચ્છવ ના દીઠો થતો.	૨૯
ત્યાંથી જન સઉરે, ભક્તને ભોવીન આવીયા;	
દેખી આવડીરે, ઠોકેણે ડોળા બતાવીયા.	૩૦
ધાટે ધાડાં આરે, ક્યાંથી અભાગી આવ્યા કરે;	
અણ તેડ્યાં આરે, પુલણજી કેડ્યે ફરે.	૩૧
તુકારાંમ કેરે, કોણ કોને ઘેર જાય છે;	
માહારાં વહાલાં એરે, સરવે સગાં તેઓ થાય છે.	૩૨
પરીધાંહ તરે, એ સઉનું પુરું કરે;	
તાફું જાય શુંરે, પાપનું પોટલું તું ભરે.	૩૩
માટે બેસ તુરે; શ્રવણ કથા કરય જો તરી;	
આપ્યુ વચન તરે, સંભારી બેઠી ઠાંમે ઠરી	૩૪
તુકારાંમ કેરે, ઉતમ આ દેહ આપીયા;	
કર્મ ઇંદ્રીયોરે, પાંચ તેમાં થીર થાપીયા.	૩૫

તેને ધારવીરે, સઉ પરમારથ કારણે;	
ત્રૈલુય તે ભણુંરે, અરપી છે પ્રાણીને તારણે.	૩૬
તે વાણી વડયેરે, ગાવાના ગુણ હરી તણા;	
સેવા દાંનએરે, હાથે કરે મળે ગુણ ધણા.	૩૭
પગ અરપીયારે, યાત્રાઓ કરવા કૃપા કરી;	
જન્મ બહુ ગયારે, ના થયું સાધન ત્યાં જરી.	૩૮
છે આ અવસરરે, સાંમટુ સાધન લે કરી;	
પરમારથેરે, અરપીદિ રાજી થશે હરી.	૩૯
કાલે દ્વાદશીરે, સોમવારનો સમો થશે;	
ધર આપણુંરે, વીમોને લુટાવી દેહશે.	૪૦
અન્ન વસ્ત્રનીરે, ચીંતા ધરીશ ન તું જરી;	
એ આપ્યા વીનારે, કોઇને આપે ન શ્રીહરી	૪૧
જે સુદામાયેરે, તાંદુલ અરપીયા જાહ્યરે,	
મોહોલ કનકનારે, કેશવે કરી આપ્યા તાહ્યરે.	૪૨
શીર આપણેરે, માત પીતા સંબ્રથ સદા,	
કશી વાતનીરે, નહી કમી રાખે સર્વદા.	૪૩
માંની માહરૂંરે, લે લહાંવા આ જનમ્યા તણે;	
માહરૂં માંનુ તોરે, લાખેણો લાભ મળે ધણે.	૪૪
પ્રુછે પીયેરીયાંરે, ઉત્તર દેજે કહું તને,	
પેશી ધર વીશેરે, તસ્કરે હીધો દગો મને.	૪૫
વસ્ત્ર વાસણુરે, વસ્તુઓ સર્વ હરી ગયા;	
ભેશો બળધીયારે, આરય વિના તે મરી ગયા.	૪૬
કાંમ કપડુંછેરે, હૈયુતે વજનું રાખજે;	
રાજી જોઇ થજેરે, વીહલ વદનથી ભાખજે.	૪૭

પીડયા પુત્રોનીરે, રાખીશ ના મનને મથી;	
તેનું કરમજરે, આપણે વેચી ખાધું નથી.	૪૮
વસ્તુ વીવીધઆરે, નાશવંત નીરમી હરી;	
દ્વીજ સાધુનીરે, સેવા સાધન સરવોપરી.	૪૯
અભ્યાગત કોઠરે, આહરથી ઘેર આંણવો,	
આંન જળ વડ્યેરે, સંતોષી ઇશ્વર જાંણવો.	૫૦
આપણથી ખંનરે, એટલી ટેહલ ઉપાડવી;	
કેના અહીતમાંરે, લક્ષના કદ્યે લગાડવી.	૫૧
અર્ધ આહારથીરે, ઘાસ અતીથીને આલવો,	
ચોરી ચાડીનારે, કાર્યમાં ના જીવ ધાલવો.	૫૨
ક્ષણું ભગુરે, પંડ્ય પતીત ન પલકની;	
ઇચ્છું અંતરેરે, લેવાને લક્ષ્મી આ ખલકની.	૫૩
મેલી સંપત્તીરે, પલકમાં પ્રાંણ ચાલ્યો જશે;	
કોણ લાવ્યોનેરે, કોણ વેળા કોનું થશે.	૫૪
માટ્યે હાથ્યે તેરે, સાથ્યે કર્યે જીવ ના બળે,	
સાંચી રાખીયુંરે, રાખ થાયે તેમાં શું રળે.	૫૫
આવી રોત્યનારે, કીધા અભંગ એકાદશે;	
જ્ઞાન ગોરીનેરે, પ્રગટ થયું ન ટળે કરો.	૫૬
આખી રાતએરે, શ્રવણ કરયુ પ્રગટયો રવી;	
નાહી ઘોઘનેરે, સેવા કરી થઇ અનુભવી.	૫૭
પછી ભામનીરે, બ્રાંહ્મણે સડિ ભેળી ઉચરી;	
માહારે મંદીરે, સર્વે પધારો કપા કરી	૫૮
તેડી લાવીનેરે, તુળસીપત્ર સહન ધરી;	
વહી દ્યો સડિરે, મન માને તે હાથ્યે કરી.	૫૯

હેવું સાંભળીરે, બ્રાહ્મણો ભોવીનમાં ધક્કા;	
વસ્ત્ર વાસણરે, વસ્તુઓ લેઈ લેઈ ખસા.	૧૦
રાછપીછનેરે, અંનને માટલાં કાંમનાં,	
ઢોરઢાંકનેરે, છોટી ચાલ્યા હેના ધાંમનાં	૧૧
કાંઠી કોઢાળારે, કાટલાં તાબુવાંને છરે;	
લાગ્યા તાંણવારે, ઊભા ટેકા તે કળે કરી	૧૨
કીધું ઉજડરે, કામ ચાલ્યે થઈ ચોવડી,	
કશું ના રહ્યુંરે, ધાડ્ય ધોળે હીવસે પડી.	૧૩
સાહ્ય સૂંથીયુંરે, ચારણી ભુગળી તાવડી;	
વંટી ખાંચણીયોરે, સાવરણી ના મુકી પડી.	૧૪
ચારચ લાકડાંરે, વળગણી વાંસ કાઢી ગયા;	
આળ્યા નાગડારે, રાખોટી ચુલાની લેઈ વઢ્યા.	૧૫
દોરી દોરડાંરે, કોઠી કળેલાં તાંણી ગયા;	
ખીલા ગાળીયાંરે, પેટી પટારા લેઈ વઢ્યા;	૧૬
વસ્ત્ર વામાનુરે, વાડામાં ભીનું સુકાવીયું;	
આવી રૂક્મણીરે, વણુકરીનુ તનુ ભાવીયું.	૧૭
તુકારાંમનીરે, પાસે તે માગે છે કરગરી,	
ફાટયુ ઢુટયું કંઈરે, આપોને વસ્ત્ર દયા કરી.	૧૮
સુણી ભગવતીરે, અંત્યજ નાવી સહન શોકે;	
માટયે માગે છેરે, બારણે રહીને એકી ટકે.	૧૯
તાંણી લાવીનેરે, વાડામાંથી તેને આડીયું;	
દે આશીશ તેરે, છે ભલુ પેહરવા ચાલીયું	૨૦
તુકારાંમે તારે, સંકેત વસ્ત્ર આપી કરચો;	
તે લેઈ પગીરે, ભરતાર ભાંમની ભય ડરચો.	૨૧

- તકે બાળ્યકાંરે; રમતાં તેણે નજરે લઘું,
દીઠી આવલીરે, બાળ્યકેએ તેને કહ્યું. ૭૨
- સુંણી વારતારે, કોપાયમાન પછી થઇ;
હું ગતી વનીરે, લાવી તાંણી ઘરમાં અહીં ૭૩
- કાયા કષ્ટીયેરે, દોઢલા દીવસ કાઢતી;
કરી પાંખેરે, તાડની ટોકેથી પાડતી. ૭૪
- બોધ બાળીનેરે, માઘરૂં ઘર છું ટાવીયું;
આભ ઓળવેરે, મુકી પણ મ્હોત ન આવીયું. ૭૫
- ભીખ માગીનેરે, પેટ ગમે તાંહાં એ ભરે;
માહારાં બાળ્યકાંરે, શું ખાશે ને ક્યાં રહી કરે ૭૬
- કહ્યું મુજનેરે, શરાણુ આ કાળીયાનું ધરું;
માગું તે મળેરે, મે માન્યું કેવું ખરેખરું ૭૭
- આખી રાત્યમાંરે, બેવાર ચીત ચરણે ધરયું;
વડાંણું વાતામાંરે, ભારી ભુવન ઉજડ કરયું. ૭૮
- એમ ધારીનેરે, પથ્થર મણ માથે ધરી,
પગ ભાગવારે, વીકૂલના ભણી સંચરી. ૭૯
- કોઇ પુજે ના રે, હેવો કરી નાંખુ જઈ;
દેખી દુરથીરે, ચીંતા ચતુરભુજને થઈ. ૮૦
- હાવે શુ કરુંરે, ભાંમની ચરણ આ ભાગશે;
બોલી રૂક્ષમણીરે, નાંખી દે ભાર આ ભાગશે. ૮૧
- વહી આવલીરે, તોડીશ પગ તારા વર તણા;
ઘણો ઘાતકીરે, કીધા દગા મુજને ઘણા. ૮૨
- ઘણીને કહ્યેરે, ધ્યાન હેના પગનું ધરયું,
આપ્યું કળ મુનેરે, ભુવન ભરેલું ઉજડ કરયું. ૮૩

વસ્ત્ર ફટલુંરે, વાડામાં મેં સુકળ્યું હતું ;	
એ પણ અરપીયુંરે, ઝીટવા જાણે મુદત નતું.	૮૪
માટે આવી છુંરે, ટાંટીયા તોડવા કારણે;	
ઘર લુંટાવીરે, છોકરાં બેસાડ્યાં બારણે	૮૫
અંન ઓરવારે, હાવે નથો ઘરમાં કણી;	
હેતું સાંભળીરે, બોલી ઉઠી તકે રક્ષમણી.	૮૬
અન્ન વસ્ત્રનીરે, ચીંતા કરીશ ના તું જરી,	
એમ કહી મોહોરોરે, આપી તાં માથે મુઠ્ઠી ભરી.	૮૭
ચીર ચોળી બે રે, પહેરવા અરપીયાં તે પળે,	
રાજ રાણીનેરે, નીરખવા ના નજરે મળે	૮૮
પહેરી પ્રેમઘરે, મંદીર બારણે નીસરી;	
તુકારાંમ તારે ભાળી તેને હરખે ભરી,	૮૯
તુકારાંમ કેરે, મોહોરો આપી તુજને ખરી;	
વહેંચી વીખનેરે, જ નીજ મંદીર પાધરી.	૯૦
મુણી સુંદરીરે, બ્રાહ્મણોને અરપી વળી;	
પોત્યે ઘેર ગઝરે, બેઠી પ્રજા પાસે મળી,	૯૧

॥ વિશ્રાંત ॥ મળી પ્રજાને માનુનીરે, બેઠી મંદીર માંદ્યરે;
રેવા રસીક તેવડય કરેરે જે જોડ્યે તે તાંદ્યરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્તલીલામૃત પરમપવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
રુયાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે સર્વસ્વ બ્રંહ્માર્પણવીધી
વર્ણનો નામ એકત્રીન્નમોધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૩૨ મો.

॥ રાગ ધનાશ્રી ॥

- નાભાજી કહે સાંભળો સ્વામી, ગયા દેવ દાતાથી વીરામી. ૧
- તુકારાંમ તાં લક્ષ લગાડી, નાંખ્યો માથેથી ભાર સૌ કાઢાડી. ૨
- જગદીશને ખેડો છે ઝાડી, ચારે ખુંટમાં વારતા ચાડી. ૩
- તુકારાંમનું ગાયું ગમે છે, જોડયે વીડુંલ ખેશી જમે છે. ૪
- હેવે ચીચવડય કરી એક ગાંમ, ચીંતામણુ દેવ વીપ્રનુ નામ. ૫
- તેણે વાત આ સાંભળી જ્યારે, ધારયું મળવા તુકાને તે વારે ૬
- જાણ્યું બોલાવી અહીં મારે દાર, જોતો ગાંધે હેમાં ચમત્કાર. ૭
- તેમ ધારી તેડી કોઇ જન, તેને શીખવે કેવાં વચન ૮
- તુકારાંમને કેળ્યો બોલાવે, મુને અહીં સુધી મળવાને આવે. ૯
- હેવું માણસને કહે જે વાર, તુકારાંમ કરે ત્યાં વીચાર ૧૦
- ગામ ચીચવડય તે મારે જણુ, ચીંતામણુ દેવને ભેળા થાઉ ૧૧
- તેને મળવાનો અંતરભાવ, ભેટું જઇ એથી કીયો લહાવ. ૧૨
- એમ કહીને ચાલ્યા તેણી વેળા, મધ્ય મારગે બે થયા ભેળા. ૧૩
- તુકારાંમ ભજન કરે ચાલે, પેલો માણસ પરખીને ઝાલે ૧૪
- વાત વીસ્તારી કહી તેજ ડાંમે, તમને તેડ્યા છે મળવા મુકાંમે ૧૫
- મોટે આચવડય ગામે પધારો, ચીંતામણુનો છે પ્રેમ વધારો. ૧૬
- મળી આનંદ આપો અપાર, તુકારાંમ બોલ્યા તેણીવાર. ૧૭
- હું પણ એમને મળવાને જાણું, ચાલ્યા બેજણુ બોલીને હાણુ ૧૮
- પણ્યા તે ગામમાં જઇ તાંદ્ય, નમ્યા ગણપતી મંદીર માંદ્ય. ૧૯
- તેવે ચીંતામણુ દેવ જોહ, બેઠા સંધ્યા આચરવાને તેહ ૨૦

- તુકારાંમ આઠ્યા તેણે ઠાર, નથી જાણતો પોત્યે લગાર ૨૧
- કરતો માનસી પુજા તે ધારી, નોહોતું નીશ્વજા મન છે વીકારી. ૨૨
- એક બાગ કરાવેલો નેક, તેમાં રોપેલા છોડ અનેક. ૨૩
- નીકે કચરો ભરાયલો ભારી, છોડ સુકાતા દેખી વીચારી ૨૪
- તેડી માળીને શીક્ષા તે દેવી, એ વીચારમાં બ્રાંતી છે તેવી. ૨૫
- એવી ગડભાંગ્ય અંતરમાંહ, મન સ્થિર કરે નહી ક્યાંહ ૨૬
- કરી માનસો ગણપતી કેરી, આઠ્યા બારણે માનને ઘેરી. ૨૭
- તુકારાંમ નમ્યા જાઈ ચરણ, બોલી શ્રી મુખે અશરણ શરણ. ૨૮
- ચીંતામણ ન નમ્યા અલીમાને, હુ છું વીત્ર એ શુદ્રને સ્થાને ૨૯
- બોલ્યા મુખથી મળ્યો ઘણો લાલ, જાતીમાંને અડ્યો દીજ આલ. ૩૦
- પુછ્યું ક્યારના આઠ્યા છો આપ, તુકારાંમે ત્યાં દીધો જવાબ. ૩૧
- કરતા માનસી ભીડી કમાડ, બાળ્યાં બાગમાં સુકાતાં ઝાડ ૩૨
- શીક્ષા માળીને કરવાની ધારી, બેઠો બારણે વેળા વીચારી. ૩૩
- હાવું સાંભળી ભાષણ તાંહ, ગળી વર્ણ થયો મનમાંહ ૩૪
- તુકારાંમ ભેટ્યા જગતાત, નથી વ્યર્થ એ છે ખરી વાત. ૩૫
- એક સંશય છે મન માંહ, જમ્યા પાછળ પુછીશ આંહ. ૩૬
- નમે બ્રાંમણે ચરણમાં જાઈ, તે દેવાતણ જેવાનું ભાઈ. ૩૭
- જે દેખીશું તો આદર દઇશું, સમા પરમાણે સાવધ થઇશું. ૩૮
- નહી દેખું દેવાતણ ધાડુ, કરી શીક્ષાને ખોડય ભુલાડુ. ૩૯
- વળી ધારે વીચારજ હાવો, વીશ્વદેવની વેળા કોઈ આવો ૪૦
- વીજીયું જેવો જાણી અંન દેવું, જાતી કેવી ન લક્ષમાં લેવું. ૪૧
- એમ ધારીને અંતર સાથ, છોટે પંગત્યથી ચાર હાથ. ૪૨

એક આસન મુકાવ્યું ઝારે, તુકારાંમ તે બોલીયા તાહારે ૪૩
 મુકો આસન બે બીજાં તાંહ, ધારયું ચીંતામણે મન માંહ. ૪૪
 હશે કો બીજાં બે જણ હારે, જાણી મુકયાં બીજાં બેઉ ત્યારે. ૪૫
 ચીંતામણ કે આ બે જમનારા, કયાં છે કોણ કહો જે તમારા. ૪૬
 તુકારાંમ કે નામ તે દેઉ, ગોપીનાથ ગજનન બેઉ. ૪૭
 ભાળી આનંદના દીન હાવો, ઇષ્ટ ગજમુખ આપ બોલાવો. ૪૮
 મત્ર ગાયત્રીનો ભણી તાંહ; કરયું પ્રોક્ષણ મંદીર માંહ. ૪૯
 ધ્યાન ગજમુખનું ધારયું તાંહ, નથી આવતા ધ્યાનની માંહ. ૫૦
 બોલ્યા તારે તુકારામ ધારા, ગયા સીંધુમાં ઇષ્ટ તમારા. ૫૧
 ભક્ત બુદ્ધિ લાગ્યો જે વારે, સમરયા ગૌરીના પુત્રને તાહારે. ૫૨
 જરા જુવાં તપાસીને ધ્યાને, તે નથી ને બોલાવો છો કાંહાંને. ૫૩
 લાગશે થઈ અધીની વાર, કાઢી આવશે શંભુ કુમાર. ૫૪
 આ શુંણી તે વીચારમાં પડીયો, જરા જોઉં પછી કાખસો જડીયો. ૫૫
 ત્રીસ પળ પછી ધ્યાન તે ધરીયુ, લખોદરનુ તે દરશન કરીયું. ૫૬
 પીતાંબર જોયુ પાસમાં જાઇ, લાગ્યું ભીનું વીધી સમજાઇ. ૫૭
 છોડો નીચેવી આખીયું ઝારે, ખાઈ લાગ્યું થૈ ખાતરી તાહારે. ૫૮
 તુકારાંમ કે હાવે બોલાવો, જંબા જગદીશ્વર જોડયે આવો. ૫૯
 ચીંતામણ તવ ચીતમાં વીચ્યારે, કઇ મુરતી તે જંબા પધારે. ૬૦
 વીંમ કે એતો વાસના લે છે, તુકારાંમ તે સાંભળી કે છે. ૬૧
 જમે પ્રત્યક્ષ આવી ન જ્યારે, માનો વ્યર્થ ઉપાસના તાહારે. ૬૨
 વ્યર્થ વાદળ ગગને ગણાય, જેથી વીશ્વમાં વૃષ્ટી ન થાય. ૬૩
 નીર નેત્ર ન દેખાય ઝારે, મુઠ હોય તે મેઘ એ ધારે. ૬૪

- સુણી સાદ ને પાસે ન આવે, એ તો ઢીંગલાં દેવ ન કહાવે. ૬૫
 યેળ દેખાડવા વેહેવાર, વૃથા શબને જેવો શણગાર. ૬૬
 થાય સાક્ષાતકાર ન દેવ, ડાલી ભકતી જુડી તેની શેવ ૬૭
 સુણી સમજ્યા બ્રાંમણ ભાઈ, એવી શક્તી ના મુજમાં ભરાઈ ૬૮
 બોલ્યા ચીંતામણુ તેણી વાર, ઉંડો મનમાં કરીને વીચાર ૬૯
 ઇષ્ટ આપના સ્વાધીન સારા, તેણે રૂક્મીણી રમણ તમારા. ૭૦
 કેજ્યો શીઘ્ર સમો વેહેલા આવે, સાથે શંભુના સુત પણ લાવે. ૭૧
 એ બે નાવે આ જાંબાને ઠાંમ, માહારે ભોજન કરવું હરામ ૭૨
 તુકારાંમ કે રહે વીશવાસે, લાવી ગણપતી બેસાડુ પાસે. ૭૩
 કરી અંતરમાં એક તાર, બે અભંગ બોલ્યા તેણી વાર. ૭૪
 જય જય વીધવીનાશન દેવ, કરે સુરનર મુનીવર શેવ ૭૫
 કરી વદન કપા કરનાર, વીધાસાગર ભવ જાળતાર. ૭૬
 સીદ્ધિનાયક સંકટ હારી, ઉમાનંદન મંગળકારી ૭૭
 ચીંતામણુ દેવના ચરચેલા, ભીડયભંજન પ્રેમ ભરેલા ૭૮
 તોહયે નાબ્યા ગજનન જ્યારે, તુકારાંમ વધા તેણી વારે ૭૯
 ચીંતામણુનું જતું પણ જાણી, વંધ્ય ગાયત્રી પય કાઢુ તાંણી. ૮૦
 તેવું ભાળવું ના કશું કાંમે, તેડુ ત્રપ્તી થવાને આ ઠાંમે. ૮૧
 એવું સાંભળી શંભુકુમાર, આવી બાજટે બેઠા તે વાર ૮૨
 હીબ્ય દરશન દે છે એ બેને, ચીંતામણુ ને તુકારાંમ તેને. ૮૩
 બીજા કોઈ ન દરસે એ દેવ, ભાળે સંમૃત્ય જેલ્યની સેવ. ૮૪
 બોલ્યા ચીંતામણુ હીત દાવે, તેણે વીરુંલનાથને હાવે ૮૫
 મળે કયાં થકી અવસર હાવો, લેઉ લોચન હું ભરી દહાવો. ૮૬

જરા શેવકનો જોઇ શ્રાંમ, અહીં પધારીયે પુરણુ ધ્રુવ.	૮૭
તુકારાંમે ધરયું તવ ધ્યાન, પોતે પ્રગટ થયા ભગવાંન	૮૮
ભોર મુકુટ પીતાંબર ધારી, કંઠ કૌસ્તુભ કુંજવીહારી.	૮૯
મકરોક્ત કુંડળ કર્ણ, ખેડા ખાજે અશરણુ શરણુ.	૯૦
તુકારાંમે તે ભાળીયા જ્યારે, દંડવર્ત કર્યા તેણીવારે.	૯૧
તેમ ચીંતામણુ હરખાય, ઉઠી લાગ્યા પ્રભુજીને પાય.	૯૨
હીસે સાચું કે શમણું રે આતો, હર્ષ હૈયામાં તે નથી માતો,	૯૩
પીરસુ પાત્રમાં તે જમી જાય, બે વીના ના બીજને દેખાય.	૯૪
એક પગતે પ્રાંહણુ નામ, બીજ પક્ષમાં દેવનાં ડાંમ.	૯૫
થયા ત્રપ્ત આપ્યો મુખવાસ, તુકારાંમ ભેટયા જાઇ પાસ.	૯૬
ભાવ ભાળી પોતે ભગવાંન, થયા ભક્તમાં અંતરધ્યાન.	૯૭
તુકારાંમની શકતી ન થોડી, દેખી ગર્વની ગાંસડી છોડી.	૯૮
ચીંતામણુ જાઈ ચર્ણુમાં પડીયા, જગદીશ્વર જે થકી જડીયા.	૯૯
ધીક ઉંચ પણુ અભીમાંન, વસે ભક્તને વશ ભગવાંન.	૧૦૦

॥ વિશ્રાંમ ॥ વસે ભક્તને વશ હરીરે; દંભ થકી રેહે દુરરે,
રેવા રસીક વાસે સદારે, ત્રણુાતીતને ઉરરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लोलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
रुष्याने कवि श्री रेवासंकर बीरचीते चिंतामण तुकारांम समागमो
नाम द्वीत्रिंशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૩૩ મો

॥ રાગ આશાવરી ॥

- નાભાજી કહે શ્રવણો સ્વાંમી, ચીંતામણ જે વાર;
તુકારાંમને ચરણે લાગ્યા, ઉર આનંદ અપાર. ૧
- તુકારાંમ કે ઉત્તમ કુળ છે, હીન જાત્ય હું કાહાણું;
મુને નમો તે અનુચીત હીસે, તમને ન ઘટે આવું. ૨
- ત્રીલોક તીર્થો આપ ચરણમાં, વાસ કરીને રહે છે;
જગુએ લાત પ્રભુને પટકી, તો પણ પગ પુજે છે. ૩
- સુણી ચીંતામણ તે તક બોલ્યા, ઇશ્વરપદ અનુરાગી;
ભકત હીન જાતી ન ગણાયે, જે કહાવે બડભાગી. ૪
- કનકાદ્રી પરવત ના કાહાવે, નદી ગંગા ન ગણાય;
રામ ધનુર્ધરના કહેવાયે, શંકર યોગી ન થાય. ૫
- સીદ્ધ મંડળે જન્મ દત્તાત્રી, નારદ નામી માંહ;
તેમ તુકાજી ભકત મંડળે જોડ્ય જડે નહીં કયાંય. ૬
- બ્રહ્મરૂપ કાયા કરી આપે, ભાળ્યો પ્રગટ પ્રતાપ;
ભવતારણ ભેટાડ્યા મુજને, અતુલીત એ જળ આપ. ૭
- તુકારાંમ કે એ સરવે સડિ, આપ ચરણની માંહ;
વીઢાયગીરી માગું છું જાવા, નમન કરી કહે તાંહ. ૮
- એમ કહીને પથે પળીયા, આળ્યા દેહુ ગ્રામ;
ટેક જગતથી જુદો રાખે, આપ્યો નવ લે દામ. ૯
- આ સંસાર તમામ રચેલો, માયામય વહેવાર;
ડગલું એક નભે નહીં એ વણ, ભાગી જાયે ભાર. ૧૦
- વરાવાહ વીહીવા તકરારે, માન તાન ને દાન;
શોભા શાખાશી અનાથી, એ વણ પશુ સમાન. ૧૧

- અગ્રહાસ એવું સમજીને, પ્રશ્ન કર્યો તે વાર;
તુકારામને પાંચ પ્રજ્ઞઓ, પરણાવી કે ઠાર. ૧૨
- કુવર કુંવારા કદા રહે પણ, તનયા તેમ ન થાય;
પઠશા વણ પગરણ ના ચાલે, ન મળે અન્ય ઉપાય. ૧૩
- કયેમ કરી પરણાવી કન્યા, વરણો વાત તમામ;
નાભાજી કહે શ્રવણો સ્વામી, થયું એક દીન આમ. ૧૪
- તુકારામને ત્રણ પુત્રીયો જનમી તે નીજ ધામ;
કાશી, ભાગીરથી ને ગંગા, અનુક્રમે એ નામ. ૧૫
- વરવા વેશ થઈ તે ભાળી, માનું મન મુંઝાય;
તુકારામને તરૂણી કે છે, લાગે મુજને લાલ્ય ૧૬
- સરપતણા ભારા સાચવવા, તમને ન મળે તાપ,
હઠયું હરતાં ફરતાં ધીકે, ચીત્ત ફરે જમ ચાપ. ૧૭
- મોટે ઘર વર સાડ શોધી, લગ્ન કરો જોઈ લાગ;
નીકર વાર ની લાગે, બેસે ઉજળે લુગડે ડાગ. ૧૮
- તુકારામ કે મા કરય ચીંતા તું કરય ઘરનું કાજ;
આપણે સોંપી મુકયું તેની, લક્ષ્મીવરને લાજ. ૧૯
- એમ કહી શામા સમજાવી, રાખી અંતર વાત;
યાત્રાનો દીવસ ત્યાં આવ્યો, લોક થયા રળીયાત. ૨૦
- ગામેગામતણાં નરનારી, મચીયો મેળો તાંદ્ય;
જેવા જેવી જગા અનંતો, બેઠી મેળા માંદ્ય. ૨૧
- તુકારામ તાં ફરતા ફરતા, જીવે જતીલા બાળ;
ગુણ ઘાટીલા પરખી લાવ્યા, ત્રણ ગ્રહી તે કાળ ૨૨
- કઈ અરપી બોળામાં ખાણું, લાવ્યા તે નીજ ઘેર;
પ્રાણણ બોલાવીને લાવ્યા, થવા લગ્નની પેર. ૨૩

- લખ તણો દીન લાધ્યો તે તક, હળદર કંકુ લાવી;
પીડી ચોળી પટને સાથ્યે, તે દોધાં પરણાવી. ૨૪
- દુધ ભાતનું ભોજન અરધું, વર કન્યાને કોડ્યે;
બ્રાહ્મણે તે પરણી ઉડાડ્યાં, ત્રણે બેલાં બેડ્યે. ૨૫
- નીશીએ ન ગયા પુત્રો સ્થાને, પ્રગટ્યો પ્રાતઃકાળ;
માત પીતાને સુત વણ દીઠે, પ્રગટી પ્રાઢી ફાળ. ૨૬
- રાંધ્યાં અંન રહ્યાં તે સડિનાં, કાઢે સુતની ભાળ;
કોઇ કહે ઈંદ્રાયણી તીરે, રમતોતો એ બાળ ૨૭
- કોઇ કહે મહીરમાં ભાળો, કો કે દરસો બાગ;
કો કે મંડળી મધ્યે બેઠો, કો કે ગાતો રાગ. ૨૮
- એમ બોળ કરતામાં કો કે, મેં દરશા ત્રીબાળ;
તુકારામની સાથે જાતાં, ખાતાં કંઈક રસાળ. ૨૯
- ભાળ કાઢતા લખતા આળ્યા, તુકારામની પાસ;
ઉદાશ અતર અરલક કષ્ટે, કોછો કાંઈ તલાસ. ૩૦
- તેલાવી બાળ્યક દરસાળ્યા, હાથે મીંઢળ સંગ;
દરશી મોદ પીતાને પ્રગટ્યો, રાખ્યો હરીએ રંગ ૩૧
- તુકારામ કે પરણ્યા પુત્રો, લાવો ધરથી જન;
રીતભાત કરવી રહી હાવે, વહેંચો ફેફળ પાન. ૩૨
- જન જાતીલા મહા ચડશીલા, બોલ્યા તેણી વાર;
કહો કેટલાં માણસ લાવું, હમને હોંસ અપાર. ૩૩
- તુકારામ કે મળે તેટલાં, લાવો આદરભેર;
વાહન સાથે વેગે આવો રાખી મુજપર મહેર. ૩૪
- તે બળ પુરૂશો બોડય લુલાવા, તાંણ્યાં ગામ તમામ;
વીઠ્ઠલવરને ચીંતા પ્રગટી, રાખ્યો એક મુકામ. ૩૫

- સાથ ચંચળા છે શેઠાંણી, રહેવા જનની લાજ,
મામ પ્રગટ કરી તે ટાંણે, કરવાને સડિ કાજ. ૩૬
- રૂડું સ્થાન રસોઈનું નીરમ્યું, જ્યાં પાંચે પકવાન;
ચંદી ચારય દેનારા સરજ્યા, તે પણ ભારી સ્થાન ૩૭
- મંડપ રચીયો માહા મોકળો, શોભા સ્વર્ગ સમાન;
હાંડી તકતા ગલાસ મુકયાં, ઝુંબર ઝાસરવાન ૩૮
- વાજાં વીવીધ પ્રકારે વાજે, સડિ રાગણી ષટરાગ;
તાન તાળને મુરછા સાથે, છે આનંદ અથાગ. ૩૯
- આવી જન ઝપાટા ખાતી, ડિલટયું આખું ગામ;
વીઠુંલ શેઠ કરે તેવડય તાં, આપ્યા વીવીધ મુકામ. ૪૦
- સડિ બળધોને ધીની નાળયો, પીચે તેટલી પાય;
ચંદી ચાકરને સોંપેલી, જ્યમ જેણે ઉચકાય. ૪૧
- જંખા સ્થાને જળ છંટાયાં, ત્યાં રંધોળી પુરી;
બળખે બાજટ મુકયા જનને, નથી સુગંધ અધુરી ૪૨
- ગજ ટાટ જ્ઞાતીને ધરીયા, પાંચે મહી પકવાન,
શાક પાક ભાજની ચટણી, પાપડ તળ્યા નીદાન ૪૩
- ભાત્ય ભાત્યનાં ભજ્યાં મુકયાં, અમીત અથાણું નેમ;
અરચાચો કેસરની કીધી, પુરણ રાખી પ્રેમ. ૪૪
- જે જે જ્ઞતીના જન તેને, પીરસે તે થઈ જાત્ય;
જે જોધયે તે માગી લેજ્યો, જમો થઈ રળીયાત ૪૫
- વીઠલ શેઠ ફરે વચમાં તે, મુખથી કહેતા જાય;
તાબડતોબ લગન આપ્યું તે, ક્યમ તેવડયે પોચાય. ૪૬
- આછું પાતળું માંની લેજે, તમ લાયક નહિ થાય,
કરણાસાગર કેહે તે શ્રવણી, વેહેવઈ મન મુઝાય. ૪૭

શીતળ જળ પંગત્યમાં ફરતાં, જમી રહ્યા સડિ જન;
 પાન સોપારી લવીંગ એળકી, અરખ્યાં થઇ પ્રસન્ન. ૪૮
 જમી જનો કેહેતા એમ જાયે, આ બીજે નવ થાય;
 દીન દશા આ કયાંથી કાઢયું, કેએ ના કલપાય. ૪૯
 ગાદી તકીયા અને ગલેચા, ઉશીકાં અનુકુળ;
 ગાલ મશુરીયાં રેશમી ચાદરો, પલંગ છત્રો મુળ. ૫૦
 દરેક નાપીક પગ ચંપીમાં, ફરે ઉતારા માંદ;
 પખા ઝપટ ફરે વેહેવૈને, કેહેવત્ય ન મળે કયાંદ. ૫૧
 ત્રણ દાવસની રીત્ય જનની, તે રાખી દીન સાત,
 ફરતા ફરતી થાય જમણ તાં, રહે સૌ જન રળીયાત. ૫૨
 ચલાંમણી વહેંચી વેહેવૈને, પાઘડી શાલ સમેત;
 ગરીબ ગરબો નીરમુખ જાય ન, અરપે આંશી હેત. ૫૩
 પાઘડી શેલાં શાલ સરવને, બાળક જોઈ રૂમાલ;
 કુંવારકાને હોરણી અરપે, વીઠલ શેઠ દયાળ. ૫૪
 પછી સુતાએને શણગારે, શેઠાંણી રહી પાસ;
 નામ અંચળા વીધીએ વરતે, પેટતણી લહી ખાસ. ૫૫
 નાહાવણુ કરવા બેસે બાળા, ચોળે અંગ સુવાસ;
 અંદન ચુવા અરગજ મૃગમદ, ઉત્તમ માંહી બરાસ ૫૬
 એ મરદી ઉજ્જોદકે નાહાઈ, વસ્ત્ર લોહી તે વાર;
 કનક કાંશકી કેશ સુધારયા, અબોડા અણીદાર. ૫૭
 શીશ થકી શણગાર ધરાવે, વરણું આબ્રણુ નાંમ;
 કેતક કેવડા નખલો ભંમર, ચાક ચાંદલો ઠાંમ. ૫૮
 તારા ટપકી મંડન ભાળે, નૌતમ વાળી નાક;
 જાળી વાળી નવ ગ્રહ આળી, નીરખે નાવે થાક. ૫૯

- કર્ણુ અકોટી ટોટી પાંદડી, વેલ્લા બુટ અનુપ;
કોકરવાની સાથ્ય કલાપુલ, ઝાલ્ય ઝબુકે રૂપ. ૬૦
- તરસટીયું તંદોડો ટાંકયો, ઝળ હળ નેત્ય જણાય;
તાર પછી છાતીનાં આબ્રણ, વરણું જે હરસાય ૬૧
- તુશી તનમનીયુ જવમાળા, કાંડલી કાવળ હાર,
પરવાળી મણીમાળા દોરો, સાંકળી શોભાદાર ૬૨
- ચેણ્ય માળ ચંપકળી ચંદન, હાર હીરામય તેજ,
જડયા જંબુવા સાથ્ય ઝુમઝુમ, વાળે વીઘુત વેજ. ૬૩
- એક દાંણીયુ હીરાકંઠી, હાંસડી ને ગલ્લખંધ;
એ આદે ઉર સાથ્ય આબ્રણો, શોભા સાથ્ય સમંધ ૬૪
- કરના શુભ શણગાર સન્નવે, પુત્રીયો રહી પાસ;
ચંદનચુડી મરકટ ગુજરી, કડાં સાંકળાં ખાસ. ૬૫
- કડુ કાંકણી ને કાતરીયું, વાંક બેરખી જેહ;
ધુધરી અને બનેડા છલ્લા, વેઠ વીંટીયો તેહ ૬૬
- આરસી અંગુઠીને પાંહાંચીયા, પુર્ણ કરી તે વાર;
ચર્ણુતણા શણગાર સન્નવે, મન ધરી મોહ અપાર. ૬૭
- કલ્પાં ઝાંઝર સાથ્ય સાંકળાં, કાંખી લંઘર ટોડા;
પાયલને પગપાંન વીછુવા, અણવટ પુલનાં બેડા. ૬૮
- નેટ ગેન કયડા પેહેરાવ્યા, અંગ ન રેહે અધુરં;
ચરણા ચોળી સુંદર સાળુ, જરકશી ભરીયું પુરં. ૬૯
- તે ઉપર શોભીત પુલવાડી, દ્રગ અંજન અણીયાળુ;
કન્યાઓ શ્રીએ શણગારી, હીસે રૂપ રસાળુ. ૭૦
- ગાંમ નાંહાંતરૂ નીત્યે થાયે, વરતે જયજયકાર;
વીદ્યાગીરી વરને અરપે છે, ભતે જગદાધાર. ૭૧

- કડાં સાંકળાં ને કદોરો, પોહોંચી રત્ન જડાવ;
કનક વેઢ હીરાની વીંટી, તેજ ધણે ગરકાવ. ૭૨
- હીરાકંઠી સાંકળી દોરો, મોહનમાળા જેહ;
ગલુઅંધ ગરકાવ જડેલો, ઝળકે જળહળ તેહ. ૭૩
- શાલ પીતાંબર કસબી સૌને, અરપી લાગ્યા પાય;
વસવાયાં સૌને પાધડીઓ, નીરમુખ કોઇ ન જાય. ૭૪
- અંબર વેહેવાંણ્યોને અરપ્યાં, કીધી જાનં વીઠાય;
વીઠુંલ શેઠ વળ્યા નીજ ઠાંમે, સૌ સૌ ઠાંમે જાય. ૭૫
- કોટી દ્વજથી કાંમ બને ના, તે ક્રીધું આ વાર,
તુકારામની ભક્તી ભાળી, ગાયે ગુંણ સસાર. ૭૬
- જન સૌ જણે મળીયા માધવ, તે વણ ખર્ચ ન થાય;
લખેશરી લથડી જાયે તાં, કોણ્યે હાંમ ભરાય. ૭૭
- એવી વાત મુંણીને સડિને, મળવા પ્રેમજ થાય;
પંઠરપુરની વાટ્યે નગરો, આલંદીસ કેવાય. ૭૮
- ત્યાંના લોક વીનય કરી આવ્યા, તુકારામની પસ;
પધારીયે પુર પાવન કરવા, કરગરીયે સડિ દાસ. ૭૯
- તુકારામ કે આલો આવું, પરવરીયા તે સાથ્ય;
આલદીશ ગયા સડિ સંગે, જપતા વીઠુંલ નાથ. ૮૦
- ॥ વિશ્રાંભ ॥ જપતા વીઠુંલ નાથનેરે, ગયા તેમની સંગરે,
રેવા રસીકના પ્રીય લહીરે, સૌને પરમ ઉમંગરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र चरित्र पा-
ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरवीते श्रीकन्या वीवाह वीधि व-
र्णनोनाम त्रयश्रीशमोऽध्याय ॥ ३३ ॥

અધ્યાય ૩૪ મો

॥ કેદારો. ॥

- નાભાજી વહેરે, શ્રવણો સર્વ સભાસદ વાત;
ત્યાં પોતે ગયારે, બાધું ગાંમ થયું રળીયાત. ૧
- કીરતન ત્યાં કરેરે, જોવા ઝાઝા લોક ભરાય;
દીવસ પડે નહીરે, વારા ફરતી તેડાં થાય. ૨
- એમ આનંદમાંરે, કંઈ દીન ગાળી આવ્યા ઘેર;
તાર પછી થયુંરે, તે વીસ્તારી વરણું પેર. ૩
- ધ્રાંહણ જાતીનોરે, રેહેતો બીડ પરગણા માંહ;
બોધો નાંમનોરે, અક્ષર એક ભણ્યો નૈ કયાંહ. ૪
- પંઢરીનાથનેરે, બેઠો બારણે લાંઘન લેઠ;
તાંમસનો ભરયોરે, દેહ હમે છે કષ્ટી દેઠ. ૫
- અન્ન તજી અડ્યોરે, મનમાં લેવા ધારયું લાંહાંણુ,
વગર ભણ્યો છતાંરે, વાંચુ પટ ને બાર પુરાંણુ. ૬
- દશ દીન લાંઘણુંરે, ઘાડ્યું વીરુંલને દરબાર;
તવ સ્વપ્નું થયુ રે, જા આલંદી ગાંમ ઉદાર. ૭
- શીઘ્રે ત્યાં જઈરે, જ્ઞાનેશ્વરને તું આરાધ્ય;
ઘચ્છા તાહરીરે, થાશે સઘળી તાહારે સાધ્ય. ૮
- એવું સાંભળીરે, ઉડી આવ્યો તેણ્યે ગાંમ;
ઘાડ્યું લાંઘણુંરે, બેશી જ્ઞાંનદેવને ઠાંમ. ૯
- મનમાં વાસનારે, મુકતી ભુકતીનું નહી કાંમ;
વણુ વીઘા ભણેરે, વાંચુ શાસ્ત્ર પુરાણુ તમાંમ. ૧૦
- ભોજન ના કરેરે, તેમ નથી જળનો આધાર,
દેહે દુખ પાંમતાંરે, વીતી ચાલ્યા દીવસ બાર. ૧૧

- તાં જ્ઞાનેશ્વરેરે, વાત વીચારી તે મનમાંલ્ય;
ભાગ્ય રહીત છેરે, કષ્ટ વૃથા વેઠે છે આંલ્ય. ૧૨
- તેણું ધારીનેરે, આપ્યું સ્વપ્નું તેણી વાર;
દેહુ ગ્રામ જરે, ભકત તુકાને મળ્ય નીરધાર. ૧૩
- જગ ઉધ્ધારવારે, જનમ્યો નામદેવ આચાર;
તે કેહે તે કરયેરે, ધારયું કાંમ થશે નીરધાર. ૧૪
- સ્વપ્નુ સાંભળીરે, જાગી પડીયો તેણી વાર;
મદ મદે ભરયોરે, લાગ્યો કરવા મન વીચાર. ૧૫
- રાંમ તુકા કહયોરે, જાતી શુદ્ર વંશ કેવાય;
તે પાસે જવુંરે, ગેર ઘટારત એમ ન થાય. ૧૬
- પણ સ્વપ્ને કહ્યુરે, જોઉં જો શું માહાડું જાય;
એમ લહી પાળ્યોરે, દેહુ ગ્રામે ભેટો થાય. ૧૭
- વાત બધી કરીરે, મોકલીયો જ્ઞાનેશ્વર આંમ,
વાત સઉ સુણીરે ચીતમાં ચેત્યા તુકારાંમ. ૧૮
- સીદ્ધ સમર્થ છેરે, હું મગ મોકલીયો એ ખેદ;
વાદે વદાવીયારે, જોણે પાડા પાસે વેદ. ૧૯
- વીધા વાદમાંરે, થાવા આંગદેવથી જીત;
ચલવી જેમણેરે, ખેશીને માટીની ભીંત. ૨૦
- મનમથ જીત એરે, પ્રાણી સરવે ઉપર વાહાલ;
સોના પત્રોરે, પીળપળ જેને આંગણે હાલ. ૨૧
- કો વાતે કમીરે, ન મળે જ્ઞાનદેવને ઘેર;
દાસ થવા પણુંરે, ન મળે જો ના હોય મેહર. ૨૨
- અક્ષર આપનારે, ચાટી વહવા શીખ્યો ખોલ;
તમ પાસે નથીરે, માહારો તરણા માપે તોલ. ૨૩

- એમ વીનય કરીરે, રચીયા તાં અગીયાર અભંગ;
અરખ્યા વીખનેરે, આંણી ઉરમાં પરમ ઉમંગ, ૨૪
- અથ ઘણાકનુંરે, જેમાં ભરીયું પુરણ જ્ઞાન,
તે અરખ્યા રચીરે, સાથે શ્રીફળ શકતીવાન ૨૫
- તે લેઝ બ્રાંમજેરે, આંણ્યો અંતર ગર્વ અપાર;
ફેંકી આલીયોરે, પોત્યો તુકારાંમને દ્વાર. ૨૬
- હું ગીરવાંણનોરે, ગ્રાહક આવ્યો હેની પાસ,
પ્રાકૃત આકરીરે, આપ્યે થાઉ કયેમ હુલાસ. ૨૭
- એમ વીચ્યારતોરે, પોત્યો જ્ઞાનદેવને વાસ,
બેઠો લાંઘણેરે, પંડીત થાવા ઉર અભીલાસ. ૨૮
- ત્યાર પછી ફરીરે, રામ તુકાયે કરી વીચ્યાર;
તેર અભંગ ત્યારે, પ્રેરયા જ્ઞાનદેવને દ્વાર. ૨૯
- તે માંહયે લખ્યુંરે, આપે મોકલીયો ધ્વીજ જોહ;
માગે તે મજેરે, હેના સંચીતમાં નહી એહ. ૩૦
- અપયશ મુજનેરે, અરખી આવ્યો છે તમ પાસ;
કરજ્યો મેં કહ્યુંરે, તેની આપે પુર્ણ તલાસ. ૩૧
- સેવા નીત્ય હુંરે, અરખું આપ ચરણની માંહ,
નીજ પ્રેરયો લહીરે, બનતું બળ કીધું રહી આંહ. ૩૨
- દશ એક મેં રચીરે, આપ્યા અભંગ શ્રીફળ સંગ;
તે પટકી ગયોરે, આવ્યો છે ત્યાં ધરી ઉમંગ. ૩૩
- કાગળ સાંભળીરે, મુકયો તગડાવી તે વાર;
ભુંડા ભાગ્યનોરે, નાવે તે પીડયાનો પાર. ૩૪
- કલ્પતરૂ તજેરે, ભીક્ષા માગી ખાવા આહ,
કનક પડ્યું લહીરે, દવ દેખીને આડો જાય. ૩૫

- ભુંડા ભાગ્યમાંરે, પારસ ચોંટે પગની માંહ્ય,
પથ્થર જાણીનેરે, નાસે પટકી તેને તાંહ્ય. ૩૬
- તમ સઉ શાસ્ત્રનોરે, સાર ગ્રહીને કરયા અભંગ;
તે ત્યાગી ગયોરે, શ્રીફળ સાથ્યે તજી ઉમંગ. ૩૭
- ત્યાર પછી થઈરે, દેહુ ગ્રામ વીશે એક વાત;
પટકીને ગયોરે, અભંગ શ્રીફળ જે સંગાત. ૩૮
- તેહ ગયા પછીરે, કોડોબા નાંમે દ્વીજ એક,
પુષ્ટ તનું તણોરે, આઠ્યો બીજે દીવસ છેક. ૩૯
- સહસા મારગેરે, સુંણીને તુકારાંમનું નામ,
દરશન કારણેરે, આઠ્યો પુછી પોત્યે ધાંમ. ૪૦
- માંન મળે નહીરે, અભણ ન આવડે અક્ષર એક;
ભાયગ પાધરે, તેનો ત્રીકમ રાખે ટેક. ૪૧
- જે પટકી ગયોરે, રૂદ્ર અભંગો શ્રીફળ સંગ;
અરખ્યાં તેહનેરે, આંણી ઉરમાં પરમ ઉમંગ. ૪૨
- પાયે તે પડ્યોરે, શ્રીફળ ફેડયું જેણી વાર;
ગજ મોતી તણોરે, લક્ષ રૂપયાનો એક હાર. ૪૩
- ફળમાં કયાં થકીરે, શ્રોતા શંકા તમને થાય;
વીસ્તારી વહુરે, શ્રવણે જ્ઞાંતી સરવે જાય. ૪૪
- અમદાવાદનોરે, સંત્રથ કોઈ હતો શહુકાર;
બાંધા તેહનીરે, રાખી જ્ઞાનદેવને દ્વાર. ૪૫
- સુત થાવા તણીરે, સફળ થઈ કરવાને કાળ્ય;
બાંધા લાખનીરે, તેનાં મોતી જે ગજરાજ. ૪૫
- શ્રીફળમાં ભરીરે, જાયે જ્ઞાનદેવ છે જાહ્ય;
સ્વપ્નામાં કહ્યુંરે, મુક્ય તુકાના મંદીર માંહ્ય. ૪૬

સુણીને શેઠ તેરે, પોત્યો તુકારામની પાસ; અરપ્યું તાં જઠરે, તે ફળ ધરીને દ્રઢ વીશ્વાસ.	૪૭
વરણી વારતારે, પ્રેરયો જાનદેવે આ ઠાંમ; સ્વપ્નામાં કહ્યુંરે, કીધી વીસ્તરી વાત તમામ.	૪૮
મોતી આપવારે, આવ્યો કેતો ન ધરે હાથ; પણ ફળ ધારીનેરે, લીધું વહીને વીકુલ નાથ.	૪૯
તે ફળ ફેંકીનેરે, નાડો ભુંડા ભાયગવાંન; અરપ્યું લેધ તેરે, કોડોબાને તેણ્યે સ્થાન.	૫૦
મોતી લાખનાંરે, દરશી દેવા આવ્યો તાંહ, તવ તુકો વઢેરે, એ ના ઝાલું હું કર માંહ.	૫૧
વીકુલનાથનારે, આપ્યા વીના સર્વ હરાંમ; જાઓ તમો ગ્રહીરે, માહારે માયાનું નહીં કામ.	૫૨
રૂદ્ર અભંગનેરે, નજરે જ્ઞેતાં પ્રગટ્યું જ્ઞાન; વદવા લાગીયોરે, ભાશા ગીર વાણી તે સ્થાન.	૫૩
શટ શાસ્ત્રો તણોરે, વક્તા તર્ત થયો તે વાર; પ્રણુમી આલીયોરે. મનમાં ધરીને મોહ અપાર.	૫૪
તેજ તકે થઈરે, સભા સતારામાં તે વાર; દેશે દેશનારે, આવ્યા પંડીત અપરમપાર.	૫૫
કોડોબા સુણીરે, પોત્યો પ્રેમ કરી તે માંહ; પુરવે જાણુ તેરે, લાગ્યા હસવા દરશી તાંહ,	૫૬
ગણુતાં સોલગીરે, ઝેને આવડય ન મળે લેશ; જઠ તેણ્યે કરયોરે, પંડીત પંગત્ય માંહી પ્રવેશ.	૫૭
દ્વૈતા દ્વૈતનીરે, મુકી ચરચા મડળ માંહ; કોટી ત્યાં કરેરે, સમઝી શકિત માફક ત્યાંહ.	૫૮

ગૌણ પખુ પડેરે, તે મગ ટેકો દે તે વાર;	
શેશ સરીખડેરે, શોભે ભાશણમાં નીરધાર.	૫૯
ન્યાય ભીમાંશકારે, વૈશેશીક વેદાંત વીશાળ;	
તમ પાતાંજળીરે, શાંખ્ય શોટે શાસ્ત્રો તે કાળ.	૬૦
ઋગ્યજુ શામનેરે, તેમ અથરવણ ચારે વેદ;	
મત ચાલી રહ્યારે, ખંડન મંડન ભેદાભેદ.	૬૧
ત્યાં સરવોપરીરે, કોડોઆ તે મુખ્ય મનાય;	
જેઘ રાજ થયારે, પોતે તર્ત શીવાજીરાય.	૬૨
માહા પંડીતનીરે, પદવી અરપણ કીધી ત્યાંધ;	
દેઘ શીરપાવનેરે, રાખ્યો રાજ સભાની માંધ.	૬૩
શાસન થાપીયુંરે, વાહન વસવા સુદીર સ્થાન;	
કોડોઆ તણુંરે, વાધ્યું મહંત કપાથી માંન.	૬૪
પુરપતે પુછીયુંરે, કોડોઆને ક્યાં અભ્યાસ;	
તવ તેણે કહ્યુંરે, રાંમ તુકાની કરૂણા ખાસ.	૬૫
સુણીને તે પળ્યોરે, રાવ શીવાજી દરશન કાળ્ય;	
દીન દીન એ વધીરે, પરમ પ્રતીષ્ઠા ત્રણા તાળ્ય.	૬૬
તાર પછી ગયારે, આલંદીશ કરીને ગાંમ;	
કીરતન તાં કરેરે, ભક્તિ વાધે ઠાંમો ઠાંમ.	૬૭
શ્રવણી વારતારે, લોહ ગ્રાંમ તણા જન જોહ;	
આલંદી ગયારે, મળવા તુકારાંમને તેહ	૬૮
જે પાયે પડ્યારે, કરજેડીને કેહે તે વાર;	
આપ કૃપા કરોરે, પુર પાવન કરવા તે ઠાર.	૬૯
ભક્ત ભણે સુણીરે, કાલે આવીશું તવ ગાંમ;	
રાત્ય ટકો અહીંરે, પ્રેમ કરીને આતમરાંમ	૭૦

॥ વીશ્રાંભ ॥ આત્મારામ ટકો અધરે, પીઓ રામરસ ભાધરે,
રેવા રસીક રાજી થયેરે, વધે સરવ સરસાધરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્તલીલામૃત પરમપવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
ર્યાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે કોડોબા વીઘા ક્રપા વર્ગનો
નામ ચતુર્ત્રીશમોધ્યાયઃ ॥ ૩૪ ॥

અધ્યાય ૩૫ મો.

॥ રાગ ધનાશ્રી. ॥

- ભણે નાભાજી સાંભળો સ્વાંમી, રહ્યા લોક તે સઘળા વીરાંમી. ૧
બીજે દીવસ ગયા લોહ ગ્રામ, દીધો ઉતમ એક મુકાંમ. ૨
અંહા ભોજન જે સ્થળે થાય, ત્યાંહાં કીરતન કરવાને જાય. ૩
કથા કીરતન તાં નીત્ય આત્રે, રૂડી રીત્યના મંડપ ધાત્રે. ૪
ખેસે સરસ સભા ભરી ત્યાંહાં, તુકારાંમ છે કીરતની જાંહાં. ૫
તાળ મરદાંગ મંજીરા વાય, ઉભા રહી હરી કીરતન થાય. ૬
નાહ અંહાના યોગે તે વાર, અંહા રસતણી વૃષ્ટી અપાર ૭
આપુ ઉપમા એ જોધ કેવી, અંહાદીકને દુર્લભ જેવી. ૮
નીત્ય એ રીતે કીરતન થાતું, નથી એ થકી ત્રપ્તી થવાતું. ૯
રહે આનંદ વરશી અપાર, આત્રે અશ્રુવે પ્રેમની ધાર. ૧૦
થાય તર્ત ત્યાં નીંદ્રાનો નાશ, રહ્યો પ્રેમનો છાહી પ્રકાસ. ૧૧
થયો અરૂણ ઉદય જેણી વારે, પુરણારતી થાય છે ત્યારે. ૧૨
જય વીકલ નાંમ વદાય, સભા ત્યારે વીસરજન થાય. ૧૩
તુકારાંમ સ્તુતી કરી ગાય, કરી આ તકે પુરણ કૃપાય. ૧૪

- હીવ્ય મુરતીનાં દરશન થાય, જીવ તે જમ હાથ્ય ન જાય ૧૫
- પ્રભુ પંઢરપુર વસાવી, મુકયું વૈકુઠ ભુતળ લાવી. ૧૬
- જ્યાં ત્રીજોકનાં તીરથ ભાવે, ચંદ્રભાગામાં મધ્યાંને આવે. ૧૭
- તેથી ત્રીદશ વૈમાને આવી, નીત્ય નાહાય છે ભાવ ખતાત્રી. ૧૮
- ક્ષેત્ર ઉપમા ના જડે ડાંમી, બેડા બ્રહ્માદી દેવ વીરાંમી ૧૯
- એક રોમમાં બ્રહ્માંડ કોટી, કાહાડુ મહતાની કયેમ કસોટી ૨૦
- જેમાં ના મળે ચોથો તે પાયો, તે તુકાના તું દહયે સમાયો. ૨૧
- એમ કહીને હરી ગુણ ગાય, વારા ફરતી મહોત્સવ થાય ૨૨
- ત્રણુાતીત હેવો નથી સ્થાન, જેને કંચન કચરો સમાન. ૨૩
- શત્રુ મીત્ર નથી જેને મન, ભારી ભુપને કો નીરધન ૨૪
- સમવરતે છે તાં તુકારાંમ, વૃદ્ધ વીધવા આવો તેને ડાંમ ૨૫
- રંક બ્રાહ્મણી તે કર જોડી, આવી કરગરે આધું હોડી. ૨૬
- કાલ્યે મુજ ઘેર જળાને આવો, તો કરાણું કથા ક્રેડે લહાયો ૨૭
- તુકારાંમ કે ત્યાં નમી પાય, પેત્રું બ્રાહ્મણુ ભોજન થાય ૨૮
- ત્યાર પુંડળ જળા હું આવું, ધર્મ સેતુ હું નહીં પત્રગાત્રુ. ૨૯
- વૃદ્ધા કે કરું તેવડય જાઇ, વસ્તુ વાસણુ વેચ્યાં ઠરાઇ. ૩૦
- દશ બ્રાહ્મણુની ત્યાં રસોઇ, કીધી તઇયાર ટાંકણું જોઇ ૩૧
- હર્ષ હૈયામાં તે નવ માય, તેવે જગી તાં કરમ કથાય. ૩૨
- દૈવ યોગે જ્યાં અર્દૂલ ખુટી, પડોશણુનું પડયું ઘર ઢુટી. ૩૩
- થયો કાટયકો પડતાં તે ડરથી, નાહી બ્રાંમણી નીકળી ઘરથી ૩૪
- લાગી કુટવા છાતી તે કાળ, મારું કથળી કયાં બેઠું કપાળ. ૩૫
- આંસુ આંખ્યમાં રોતી તે લાવી, તુકારાંમની પાસમાં આવી. ૩૬

- આશા અંતરની તેની ભાગી કરજોડીને કહેવા ભાગી. ૩૭
- કરયું આપે કહ્યું તેમ જાઈ, મારું કરમ તાં બેઠું કવાઈ. ૩૮
- પંડેશણનું પડયું ઘર ધુમી, રહી પડવાને ભીંત્ય જાગ્રમી. ૩૯
- જગા જાંબાની કીરતન ઠાંમ, બાજી બેડી બગડવા તમાંમ. ૪૦
- ધણી ધીંગો હજાર છે હાથ, ચ્યાર દાદા નભાવશે નાથ. ૪૧
- જાઓ આવું છું કલેશ ન લાવો, પેલું બ્રાંહ્મણોને પીરસાવો. ૪૨
- કીધો ઇશ્વર સાથે કરાર, ભીંત્ય ને પડે દીવસ ચાર. ૪૩
- જાંબા જાવામાં છે નહીં માલ, ભીંત્ય દુટ્ટશે પડકમાં હાલ. ૪૪
- વાંકી વાંસડા પેડય થઈ છે, આડી વાયુના વાંકે રહી છે. ૪૫
- આખું ગાંમ ભણે છે નકારો, તુકારાંમનો છે મત ન્યારો. ૪૬
- જાણુ ભકત કેછે હરી સાથ, તેથી વીધ કયું નહી થાય. ૪૭
- ભીંત્ય રોકે તાં શું ભારી હાવે, આખા આભને એ અટકાવે. ૪૮
- તુકારાંમે તાં આહર કીધો, વીપ્રો સાથ પ્રસાદ તાં લીધો. ૪૯
- રાતે કીરતન ઉછવ કરીયો, નથી ભીંત્યનો કાંકરો ખરીયો. ૫૦
- પ્રાતે ઇશ્વર આરતી કીધી, વસ્તુ વૃદ્ધાની સડે કાઢી લીધી. ૫૧
- રાછપોછ પટાર તમાંમ, ઘંટી ખાણીયો વાસણુ નાંમ. ૫૨
- વસ્ત્ર વળગણી બારણે કાહાડી બીજા સ્થાને તે દીધું પોતાડી. ૫૪
- પુરા ચાર દીવસ થયા ઝારે, જેવા લોક ભરાયા છે ત્યારે. ૫૫
- મળી મેઢની લોક ન માય, હૈયે હૈયાં તાં ઉભાં દળાય. ૫૬
- તુકારાંમે જે બોલાવો જ્યારે, દુટ્ટી ભીંત્ય પડી તેણી વારે. ૫૭
- કરયું લોકે મળી અનુમાન, તુકારાંમને વશ ભગવાંન. ૫૮
- એ અચાંબો જોઈ હરખાઈ, તુકારાંમને સૌ નમ્યા જાઈ. ૫૯
- બીજું ઘર તે બાંધને અપાવ્યું, ફરી કીરતન તેમાં થપાવ્યું. ૬૦

- મેમ આનંદમાં હીન જાય, ભાવી ભક્તોને મોહન માય. ૬૧
- તુકલ પક્ષનો શશીયર જેમ, કળા વૃદ્ધી પાંમે તેની તેમ ૬૨
- તુકારાંમની કીરતી તે ચાલે, જેના ચરણમાં સૌ શીર ઘાલે. ૬૩
- ગુણ ભાળીને સજ્જનો ગાજે, દેખી દુરીજનો અંતર દાઝે. ૬૪
- ચીત્ત વીધાને કુળ અભીમાન, તેને ના રૂચે શકતુ સ્થાન. ૬૫
- એક રામેશ્વરભટ નામ, વીમ્બ વાઘોડીમાં છે મુકાંમ ૬૬
- ચાર શાસ્ત્રનો પાઠી ચતુર, રાજ પંડીત અંતર કુર. ૬૭
- તુકારાંમની કીરતી લૈ જાહ્ય, ધીકી ઉડયો તે અંતર માંહ્ય. ૬૮
- જાણ્યું શુદ્ધ જાતીને પુજાય, ભાશા કીરતન તે કરી ગાય. ૬૯
- ભોળા લોકને નાંખે ભમાવી, કાંણુ વીધાને પુછશે આવી. ૭૦
- માટયે હું ખરો ખોટય ભુલાડું, તાંણી દેશથી તગડીને કાઢાડું. ૭૧
- જે આ ધારેલું મેંથી ન થાય, માહાર જીવ્યું અકારત જાય. ૭૨
- એમ ધારીને વળીયોરે શ્વાસે, પાળ્યો તર્ન હીવાંનની પાસે. ૭૩
- વાત વરણી તુકારાંમ કેરી, શુદ્ધ જાતી ને ધુમરૈ ઘણેરી ૭૪
- શ્રુતી શાસ્ત્રના અર્થ એ કાહોડે, તેને પાઠત ભાશામાં પાડે. ૭૫
- નામ મારગે લોકોને પાડે, પગે બ્રાહ્મણોને તે લગાડે. ૭૬
- સાધી મોહન મંત્રમાં પેઠો, વેદ મારગ બોળવા બેઠો. ૭૭
- સુણી વાત હીવાંને એ ઝારે, લખ્યો એક રપોટને તાહારે. ૭૮
- કરી અંતર ક્રોધ અપાર, દેહુ ગ્રામમાં પેરયો સવાર ૭૯
- મુખીને મળી આડર કીધો, તેને હાથ્ય રપોટ તે હીધો. ૮૦
- લખ્યું તેમાં ન વાર લગાડે, તુકારાંમને ગામથી કાહોડે ૮૧
- સુણી કાશહ તાંથી ચલાવ્યા, તુકારાંમને તેડી મગાવ્યા. ૮૨

કહ્યું રાજ લખણુ આવ્યું એમ, કે હાવે કરવું ગાંમને કેમ ૮૩
 તુકારાંમે ધારી મનસંગ, રચ્યો કરણા રસે ત્યાં અભંગ ૮૪
 હરી હાવે જઉ કીયે દેશ, કોયો કાળના સરખો નરેશ ૮૫
 ગાંમ બારણે મુકશે કાહાડી, રેણેવા નૈ દે એ જંગલ ઝાડી. ૮૬
 નથી હોદોને હુંક હમારે, વૃજ્ઞધીશ ચંદ્ર માહારી વાહારે. ૮૭
 એમ કહીને નમી પુર બાહાર, તુકારાંમ ચાલ્યા તેણી વાર ૮૮
 ગાંમ વાઘોડીમાં તેણી વાર, ગયા રાંમેશ્વર તાણે દ્વાર. ૮૯
 તે તાં સધ્યામાં બેઠેલો જાંઘ, કરયા હંડવ્રત જાં તાંઘ ૯૦
 શબ્દ વીરૂંલ બોલીને હાવા, લાગ્યા પ્રેમથી હરી ગુણ ગાવા ૯૧
 રામેશ્વર વઘો સુણીને તે વાર, શુદ્ધ જતીને શો અધોકાર. ૯૨
 શ્રુતી સ્મૃતિના અર્થ મહી આવે, તેનું પાકત ભાશામાં લાવે. ૯૩
 હાવું સાંભળે કે કોઇ ગાય, શ્રોતા વક્તા બે નર્કમાં જાય ૯૪
 મોટે આજ પછી કોઇ વાર, ના કરીશ આ કાવ્ય ઉચાર. ૯૫
 તુકારાંમ તાં મનમાં વીચારે, આપી વીરૂંલે આગન્યા ઝારે. ૯૬
 કપાસીંધુ હયા કરી ખાસી, તારે વાંણી મેં વહને પ્રકાશી. ૯૭
 તમે ના કહી દેવ થૈ ભાવે, નવી નહી કર આજથી હાવે. ૯૮
 આજ પેહેલી રચેલી છે એનું, માહારે કયમ કરવું કહો તેનું ૯૯
 રામેશ્વર કેહે સઉ કરી ગોળો, તેને જાળને જળમાંહી બોળો ૧૦૦

॥વિશ્રાંમ ॥ બોળો જળમાં જાં તેરે, નાશ મુળ થઈ જાયરે;

રેવા રસીક જન સાંભળીરે, વીરૂંલ વીરૂંલ ગાયરે ૧

ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવિત્ર તુકારાંમ ચરીત્ર પાઠ્યાને
 કવિશ્રી રેવાશંકર વીરચીતે રામેશ્વરભટ્ટ દ્વેશ વર્ગનો નામ પંચત્રી-
 શમોધ્યાયઃ ॥ ૩૫ ॥

અધ્યાય ૩૬ મો.

॥ રાગ મા૩ ॥

નાભાજી વઢેરે, સાંભળો સ્વાંમીજી વીનતી;	
તુકારાંમનેરે, અંતર શોક નથી રતી.	૧
ધારે મન વીશેરે, ગોવીંદજી ગમતું કરે;	
જેના હાથમાંરે, બાજી તે બીજાંયે ના કરે.	૨
નમી વીપ્રનેરે, દેહુ ગ્રામમાં તે ગયા,	
પોત્યા મંદીરેરે, વીઠ્ઠલ સાંહાંમા ઉભા રહ્યા.	૩
નમી નાથનેરે, કરજેડીને કરે વીનતી;	
કહ્યું આપનુંરે, મેં કર્યું તેમાં શી ભુલ્ય હતી.	૪
તારી આગન્યારે, પાળીને વાંણી જે વીસ્તરી,	
તે ધુરાડવારે, જાને બેઠો તું પાછો ફરી	૫
ગમ્યું આપનેરે, તે ભલે કરવા રૂચી ધરી,	
એમ બોલીનેરે, કીચેલી કાવ્ય ટાંગે કરી.	૬
દેહ ઢંઢેરેરે, ગામ લોકને ભેળા કરયા;	
કાવ્ય કોથળારે, બાંધીને મહી પથ્થર ભરયા.	૭
ખોળી ખંખોરીરે, બાંધ્યા ન રેહે કશું બારણે,	
નદીપર ગયારે, કાવ્યને બોળવા કારણે.	૮
ધોરી ઘોઘમાંરે, નાંખી તે સર્વ જ્ઞેતાં જને;	
જ્ય વીઠ્ઠલરે, સાચવજે સોંપી તને.	૯
ભાળી ભાવીકરે, શોકના સીંધુ વીશે પડયા;	
પુત્ર શોકથીરે, પાંચ ઘણા કષ્ટે રડયા.	૧૦
બીજા દુરીજનોરે, આનંદ અંતર પાંખીયા,	
ઢાંગ ધારતોરે, તેમાં ખરી આવી ખાંખીયા.	૧૧

- ઝાઝો ના ટકેરે, રંગ પતંગનો પા થડી;
ફરતો લેઠરે, ચાવી ખાવાને એ ચોપડી ૧૨
- રામેશ્વર ભટરે, વીદ્યાન સુર્ય સરીખડો;
આ અશુદ્ધ લૈરે, ચોળીને બોળાવ્યો ચોપડો; ૧૩
- જેમ જૈમીનીરે, ંયાસના શીષ્ય થઈ ફરે
જેઠ ંયાસનુંરે, ભારત ભીજી પ્રગટ કરે ૧૪
- વાત વ્યાસે લહીરે, પાંણીમાં તેને બુરાડીયું;
અશ્વમેધનુ રે, એક પરવ તે ઉરાડીયું. ૧૫
- તેમ જૈતમાંરે, અમરવીજ્ય થયો મહામતી,
કરયા ગ્રંથ બૌરે, શંકરે બોળાવ્યા બળવતી. ૧૬
- બાળ ભારતરે અમર કોશ બે બાકી રહ્યા,
નાંમ રાખવારે, બે વીના સૌ જળમાં ગયા. ૧૭
- એમ આ મળ્યોરે, રામેશ્વરે બળ કાડીયું;
તુકારાંમનુંરે, બોદીને મુળ ઉખાડીયું. ૧૮
- એવી રીત્યથીરે, ભક્ત દોહી બકયાં જાય છે,
તુકારાંમ તેરે, ગોવીંદના ગુણ ગાય છે. ૧૯
- જાણે જગદીશરે, જેમ ગમે તેમ તે કરે;
તેવું ધારીનેરે, શોકને હશે ના મન ધરે. ૨૦
- એમ કરતાં તારે, પાંચ હીવસ વીતી ગયા;
તારે દુરીજનોરે, વાત પાછળ કરતા થયા. ૨૧
- તે આ લોકનુંરે, લેણું ને દેવું બોલ્યું હતું,
તારે તુજનેરે, આ ફળ પુકયે મળ્યું જતું. ૨૨
- બોલ્યું પાગુરુંરે, પોતાનું કયમ સધરી શકે,
હાથ હરી તણારે, લાંબા છે તુત એ કયમ ટકે ૨૩

એવું સાંભળીરે, તાપ અંતરમાં ઉદે થયો;	
પ્રાણ ત્યાગવારે, ધારે વીચાર વટી ગયો	૨૪
આત્મ હત્યાનું રે, પાતીક લહી અંતર ડરે;	
અંન ત્યાગીનેરે. મંદીરમાં જઇને ડરે.	૨૫
તુળસી વનેરે પસ્તાવો પોતે શમાવવા;	
ત્યાં અલંગજરે, ઓગણી પોત્યે રચ્યા નવા.	૨૬
ઓ દયાનીધીરે, શેવા સ્તુતી કરી તાલ્યરી;	
આવ્યો દરશનેરે, શોભા વધારી તેં માલ્યરી.	૨૭
મુખ લોકમાંરે, દેખાડવા સમુ ના રહ્યું;	
પ્રાણ લીધો નરે, એટલું કયમ આળસ થયું.	૨૮
માહાઈ કાવ્યએરે, સાધુત સાચું જો ના થશે;	
તો આ પ્રાણજરે, આપના ગુણ ગાયે જશે.	૨૯
કહે આપનેરે, મે કવિતા કોડયે કરી;	
તે વૃથા ગયેરે, નૈ કુશકા કુટ્ટ ફરી.	૩૦
જન્મ આપીઆરે, જીવતો મુજને ઝભે કરયો;	
ખોધ આખરે, જકતમાં હું જુઠો ઠરયો.	૩૧
માહાઈ કથનએરે, આપ કરાવશો જો ખરું;	
વધે વીશ્વમાંરે, આપણુ બેડિની આખર.	૩૨
લાજ લુટાઇરે, નાકવનો થઇને ફરું;	
હાવેથી ફરીરે, લેખણી હાથમાં નહી ધરું.	૩૩
પોકાઈ પીડયેરે, આપે કરાવ્યું ઠેરવી;	
ફરી બેઠાછેરે, મારા થકી મુખ ફેરવી.	૩૪
વેશ ભક્તીનોરે, કાઢીને મેં વગાંણું કરયું;	
ખોહ્યો સંસારરે, પોશીને પેટ નથી ભરયું.	૩૫

મજ પેટનીરે, પાસે રહીને પીડ્યા જીવો;	
તે ઘટે નહીરે, આખર આંધીનની ખુવા.	૩૬
એમ કહી ગઈરે, અંન પાણી તણી આખડી;	
દેવાસય ગાંધીરે, શલ્યા ઉપર સુતો ચડી.	૩૭
વાંકી વનીતા-રે, વીળજુંનું વેર આડ્યા કરે;	
તેમાં આ થયુંરે, બે ભેંગ ના ફરકી ફરે	૩૮
અન્ય ભાવીકરે, પ્રેમ શ્રવણી કશુ ધારતા;	
થયા વીમુખ તે, સણી વરઘાણની વારતા.	૩૯
કંઈક તરવેરે, પાકેલું ફળ ટુટી પડે;	
તેથી વીપરીતે, ગાયું ટીટામાંથી ત્રડથંડે	૪૦
એમ ભક્તીઆરે, માહારી અપકવ ટુટી પડી;	
કવાયું કરયુંરે, કાળી ટીક્કી કરમે જડી	૪૧
મીઠું મનવવારે, આવી ખબર પુછે જરી,	
જીવે કે મુવારે, કોઈ ખબર ના લે ખરી	૪૨
એમ શોચનારે, રીઠુંસવર આગળ કરે;	
સુણી શ્રીપતીરે, દેશીને ફળ દવા ફરે.	૪૩
જે વાળોડીયારે, ગામમાં રામેશ્વર હતો;	
તુકારામનીરે, ઉપર દેશ જે રાખતો	૪૪
તેના યોગથીરે, પુણ્યનો નાશ થઈ ગયો,	
પછી કે હીનરે, પુનાના પથ વીશે વહ્યો.	૪૫
નાગનાથએરે, નામના શંકર તાં હતા;	
તેના દરશનેરે, પ્રેમ કરી પોતે જતા.	૪૬
તેજ અવસરે, સોમ પ્રદોશ આવ્યો હતો,	
રામેશ્વર ભટ્ટરે, નીરખવા તે ઉપર જતો	૪૭

તેના સાથમાંરે, વીધારથી બે રૂડા હતા;
એક બાગમાંરે, શીતળતા ભાળી જતા. ૪૮

તે છે યવનનોરે, અનઘટશા નાંમે કરી;
માહા મંત્રનોરે, પાકે પ્રયોગી તે ખાતરી ૪૯

તેના બાગમાંરે, ઉતારે ત્રણે જઘ કર્યો,
બાગ મધ્યમાંરે, પાંણીનો હોજ દીકો ભર્યો ૫૦

સ્નાન પ્રાતમાંરે, કરવા તે હોજ વીશે ગયો;
દીકો અનઘડેરે, કોપ અગાર તેને થયો. ૫૧

તાં પ્રયોગ તેરે, તર્ત રૂકીરે તેને કર્યો,
જળ નીમાજનુરે, બ્રષ્ટ કર્યું જે ઉતર્યો. ૫૨

તેના દેહનેરે, તર્ત દાવાનળ લાગજ્યો;
તે કશા થકીરે, અંગ ન એ શીતળ થજ્યો. ૫૩

શાપ સબળનોરે, વડવાનળ વપુ જાગીયો;
બુંમે બુંમ તારે, ત્રાશી પોકારવા લાગીયો. ૫૪

વઢે શીષ્યનેરે, કરમ કવાયુ હું કયમ કરું;
બાહારય નીસરે, પાંણીથી તો પ્રજળી મરું. ૫૫

વઘો શીષ્ય ત્યાંરે, કઠક પેલા યવને કર્યું,
હેના શરણમાંરે, જેએ તો કષ્ટ થશે પર્યું. ૫૬

રાંમેશ્વર સુંણીરે, બોલ્યો કે વીત્ર વરણ થઈ;
નમુ કયમ કરારે, નીચ યવન પાસે જઈ. ૫૭

ઉંચ વર્ણ હું રે, તાં ગયે માપ માહારું મટે;
લાભું લોકમાંરે, તેજ ગાયત્રીનુ ઘટે. ૫૮

મુંઢ મત કરીરે, પેશી રહ્યો જળમાં જઈ;
બાહારય નીકળેરે, કે બળતા બમણી થઈ. ૫૯

પાછો મહી પડ્યોરે, કાઢ્યર તે થયો જાહ્યરે; જખ મારીનેરે, ત્રાશીને નીકળ્યો તાહ્યરે.	૬૦
અંગે અગનીનોરે દાહ ન વેઠાયો જેટલે; શીષ્યને કહ્યુંરે, વસ્ત્ર ભીનાં વીંટ્ય એટલે.	૬૧
ઘડો જળ તણોરે, લે ભરી છીદ્ર તળે કરી; માહારે શીર ધર્યરે, રેહે અભીશેક પેઠયે ઝરી.	૬૨
જળ ઝારીમાંરે, લેધને છાંટ્ય બળી ગયો, ઘેર લેધ જારે, અંત આબ્યાનો સમો થયો.	૬૩
પુત્ર શોકનારે, તેવો પોકાર કરયા કરે, ઉઠે બેસેનેરે, હાય હાય મુખ ઉચરે.	૬૪
કુટે શીશનેરે, મર્ણુ કમોતે માહારૂં થશે; હાવે કયમ કરૂંરે, પાકો પ્રયોગી ફકીર હશે.	૬૫
કહે કેટલારે, હાલ કરયું હવડે ફળયું; તુકારામનારે, તીરસ્કારનું ફળ મળ્યું.	૬૬
પીડે ભકતનેરે, વીશ્વપતી ન વેઠે વળી; પરા પુર્વનીરે, વારતા કે એક સાંભળી.	૬૭
અમરીષનેરે, દુરવાસાએ દુખ બુકીયું; તહારે ઋષીપરેરે, અઠ અતુરભુજે મુકીયું.	૬૮
દુરવાસાનેરે, તાં દ ડવર્ત કરાવીયા; તેમ વીરુલરે, વીપ્રની વેળા તે લાવીયા.	૬૯
લેધ શીષ્યાનેરે, આલદીશ ગાંભે ગયા; જ્ઞાનેશ્વરતણારે, સ્થાનમાં જધ ઉભા રહ્યા	૭૦
ઘાલ્યુ લાંબણુંરે, અંન ઉઠક બને તણ; બેઠા તરૂં તળેરે, ડાળ તળે શીંકુ સણ.	૭૧

- ધટ પાંણીનોરે, છીદ્ર કરી શીંકે ધરયો;
તે ધારા પડેરે, જમ અલીશેક હીસે નરયો. ૭૨
- જગદીશ્વરેરે, ભક્તનું વેર તે વાળીયું;
વણુ પાવકેરે, હંભીનું પુહગળ બાળીયું. ૭૩
- હંભીની દશારે, કષ્ટમે એમ કળી ગયો;
ધારા શીર પડેરે, પીડયાનો પાર નથી રહ્યો. ૭૪
- એમ હે થયુંરે, વરણું તુકારાંમની કથા;
દેહુ ગ્રામમાંરે, પોતે વેઠે છે પરમ વ્યથા. ૭૫
- અંન પાંણીનીરે, આખડી લેઈ પડી રહ્યા,
જગદીશ્વરેરે, કીશોર વય કરી તાં ગયા. ૭૬
- મન ધારીયુંરે, ગુણ ગાયે માહરા આ થયું;
કોના મુજવીનારે, માટયે માહરે જોઈયે રહ્યું. ૭૭
- તુકારાંમનીરે, પાસે ગયા પોતે હરી;
કર ફેરવ્યોરે, અંગ ઉપર કણ્ણા કરી. ૭૮
- કહ્યું કાંનમાંરે, ચીંતા ના કરશો હાવે જરી;
છું સેવા વીશેરે, ચુકની આવે હાવે ફરી. ૭૯
- મારું રટણુજરે, કરતાને કષ્ટ આવી પડે;
સમે સાચવુંરે, અંગે ન દુખ આવી નડે. ૮૦

॥ વીશ્રાંમ ॥ અંગે કષ્ટ પડે નહીરે, કઈં સંકટમાં સાહરે;
રેવા રસીકે મહારો કહ્યો, પવને ના પીડાયરે. ૧

इतिश्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकारांम चरीत्र पाख्याने
कविश्री रेवाशंकर वीरचीते रामेश्वरभट्ट द्वेश वर्णनो नाम षट्त्री-
शमोध्यायः ॥ ३६ ॥

અધ્યાય ૩૭ મો.

॥ રાગ સીંધુ ॥

સંકટનોસંગીશરણેઆવ્યોતેનેતાઈ, ભક્ત દેશીને ભીદુર ભેદી
ખસકે ખોળી માઈ, સંકટનોસંગી, શરણે આવ્યો તેને તાઈ ટેક ૧

હીરણ્ય કશીપુ દેશી ધર્મનો, નામ રૂચે ના માહારં;
થયો પુત્ર પ્રજ્ઞાદ હરીજન, ન રહ્યું બચવા બાઈ. સં. ૨

પ્રથમ પુત્ર પાતન કરવાને, લાગ અનંતો લીધા,
કાંણુ ગળુ માહારાગળ તેમે, નીરમ્યા નીસ્ફળ કીધા. સં. ૩

પરવત શીખર થકી પાખીળે, સુતને નાંખી દીધો;
તાં હજાર મેં હાથ કરીને, જાળવી ઝીલી લીધો. સં. ૪

સમુદ્રમાં સુતને નાંખ્યો તાં, કાચ્યબ થઈ મેં તારયો;
પાવકમાં ઉંશટયો ત્યાંમે, તર્વ હીમાળો ડારયો. સં. ૫

હાથી ના પગ તળે કચરવા, ડાંમી કીધી ડાંડો;
સી હબાસ પ્રલહાદ કર્યો જોઈ, ચીસ પાડતો નાંડો સં. ૬

ડસવા સુતને સર્પ છોડીયા, લોક ગયા સઉ ત્રાસી;
ગરૂડઘાટ પ્રલહાદ બતાવ્યો, ગયા પનગો નાસી. સં. ૭

એક ઉપાય ન આવ્યો તાહારે, વરણુવને વીશ દાધું;
મેં પ્રજ્ઞાદ દુહ્યમાં રહીને, પરમ હળાહળ પીધું. સં. ૮

સુતને પુછ્યું કયાં ઈશ્વર છે, સચરાચર ઉચાર્યો;
તપ્ત લોહનો થંભ કહ્યો તાં, મેં તેમાં દેહ ધાર્યો. સં. ૯

વીધીનો વર નમરે કોનાથી, અષ્ટ આંતરા જેમાં,
બળ બીજ સુરનું ના પોતે, જે પણ કીંધુ તેમાં સં. ૧૦

ધરમાં ન મરૂં બારણે ન મરૂં, ન જનાવર જન જાતે;
 લાકડે ન મરૂં લોઢે ન મરૂં, ન મરૂં દીવસ રાતે સં. ૧૧
 આઠ અંતરાયો સાચવવા. થાંભે બાળ બઝાડ્યો;
 વહન વ્યાઘ્ર તન સડિ માનુષનું, સ્થાંભ થકી દેહે કહાડ્યો સં. ૧૨
 પકડ્યો શત્રુ સંઘ્યા સમયે, અડ્યો બાહ્યર ધરમાં;
 દરસાવ્યા નખ લાકડુ લોઢુ, ચીર્યો ધર્યો ઉદરમાં. સં. ૧૩
 પુછ્યું રાત્ર કે છે દીવસ આ, છું બાહ્યર કે ધરમાં;
 ભાળ્ય પશુ કે આ પુરૂં છે, નૈ વનચર નૈ નરમાં સં. ૧૪
 મેઘ અકાળે મે મોકલીયો, ઉદક ડુનુ ભાળી;
 નરસઇ મહેનો નાહાતી વેળા, પરમ પ્રતિજ્ઞા પાળી સં. ૧૫
 સોના સારૂં નાપીક થઇને, નૃપનું મુંડન કરીયું;
 તેમ ત્રીલોચનને ઘેર પાંણી, મેં કાવડય લેઇ ભરીયું. સં. ૧૬
 તેમ તુકા તુ નીરભય રહે જે, પુસ્તક જળમાં નાખ્યાં;
 તે મારા કાળજડામાં મેં, કોરાં ધાકટ રાખ્યાં. સં. ૧૭
 નીકળશે તાહારે તું જોજો, કીરતી વધશે તાહારી.
 એમ કહી હૈયામાં ડાખ્યો, ગોપ્ય થયા ગીરધારી. સં. ૧૮
 તુકારાંમને દહયે વાશ્યા, લોક પછી સડિ આવે;
 શામવત સુતેજા દરશીને, છોટે રહી બોલાવે. સં. ૧૯
 પ્રાંણ ગયો કે રહ્યો તપાસે, દુષ્ટ દંભીયો ભાળે;
 કરી કડાકા કાષ્ટ થયો દેહે, વાંતો કરી મન વાળે સં. ૨૦
 કો કે મરે કમોંતે હેવો, હાવે મુજને લાગે;
 બીજો કે નૈ નવાઈ હેવુ, થાતું આબ્યું આગે સં. ૨૧
 અંન અન કરતી મોઢ મોહોટી, પુત્ર પાળ્યો તે પુંઠ્યે;
 તુકારાંમની તેજ દશા છે, રામ ભજનથી રૂઠે. સં. ૨૨

- લકત લોક કે થાઓ ગમે તેમ, લાજ ન હેની જાયે;
ત્રીકમજી તાજુટે આવી, આખર કરશે સાહયે. સં૦ ૨૩
- અન ઉદકથી રેહે અળગા પણ, તન તેજસ્વી લાગે;
ખાંનુ છે બળવંત હરીનું, માટે ભારની ભાગે સં૦ ૨૪
- જુવો જરા પાસે જઈ હેનું, રટણ રહ્યું છે જરૂર,
તેર હીવસ વીત્યા એમ કરતાં, થશે ધણીનું ધારયું. સં૦ ૨૫
- દેહુ ગ્રામના ઉતમ જનને, સ્વપ્નું શ્રીજી હીધું;
તુકારામના અભગ બોળ્યા, કુમને કુકુ કીધું સં૦ ૨૬
- અભંગ વેદ સરીખા વાહાલા, જળમાં પડતાં ઝાલ્યા;
કોરા કટ રહેવાને માહારા, ઉરમાં ખોસી ઘાલ્યા. સં૦ ૨૭
- ગાંમ લોક ભેળા થઈ સરવે ઇદાયણીપર આવો;
મહાજળમાંથી તરી નીકળે, દયો સોચનનો લહાવો. સં૦ ૨૮
- તમે લાવજો પ્રેમે વાંચો સાંભળશે જે ભાવે.
ગરભવાસમાં તે નહી આવે, જમનું જોર ન ફાવે. સં૦ ૨૯
- થયુ સ્વપ્ન તે ઝાઝા જનને, લોક થયા સઉ ભેળા;
ઢોલ મૃદંગ નગારાં વાજે, ગયા નદી તે વેળા. સં૦ ૩૦
- જયજય વીરૂલ કરી ગર્જના, સઉજને જોણી વારે,
તર્ત તુમડાં પેડય તરીને, પુસ્તક આવ્યાં તાહારે. સં૦ ૩૧
- નજરે નીરખી પડ્યા લોક મહી, જઈ પુસ્તકને ઝાલે;
ઝેની જેટલી હીંમત પોતી, તેટલાં તાંણી ચાલે સં૦ ૩૨
- એક એકના કરથી ઝડપે, બુંભારણ ખૌ થાયે;
પાંને પાંન રહ્યું ના બાકી, કોરાંકટ દરસાયે સં૦ ૩૩
- જમ પેટીથી પુસ્તક કહાડ્યાં, કોરાં હીસે તેહેવાં.
તુકારામની ભારી ભકિત, અચરત જોવા જેવાં. સં૦ ૩૪

દુષ્ટ લોકનાં મુખ લેવાયાં, આ કારણ શું કૈયે;
 હેની મેળયે તરી નીકળ્યાં, પડ્યો ધ્રાશકો હૈયે. સં.૦ ૩૫
 ભક્તોને આનંદ જાગીયો, જ્ય જ્ય વીકુલ કરતા;
 તુકારાંમની પાસ આવીયા, ધન્ય તમો ઉચરતા. સં.૦ ૩૬
 ભક્તી તત્ત્વ તમારું ભાળી, સૌને અંતર ભાવ્યા;
 આંખ ઉઘાડી ભાળો આ, ત્રીકમ તાજુડે આવ્યા. સં.૦ ૩૭
 નીરવીધને નીકળીયાં પુસ્તક, જમ સઉ દુનીયાં જાણે,
 સાત અલગ કર્યા કરૂણા રસે, તુકારાંમે તે ટાંણે. સં.૦ ૩૮
 તુકારાંમ કે હું અપરાધી, કષ્ટી તમને કીધા;
 બેઉ જગાયે જીવ રાખવા, દુખમાં નાંખી દીધા. સં.૦ ૩૯
 કરવું રક્ષણ એક માહરૂં, બીજું પુસ્તક જળમાં;
 શીત રતુમાં બે સંકટમે, નાંખ્યાં એકી પળમે. સં.૦ ૪૦
 આ બીજો અપરાધ માહરો, સાધન બળ ના આણ્યું;
 ઘોર પતીત છતાં તમ આંગણે, આવી લાંગણું ઘાડ્યું. સં.૦ ૪૧
 હાલો ભાર તમારે માથે, હું નહીં મુકું હાલે;
 કાપી લે કે મુસ્તક માહરૂં, આલ્ય ગમે તે દાલે. સં.૦ ૪૨
 શીત રતુમાં તેર દીવસ જળે, ઉભા રાખ્યા તમને;
 અણ અશને મુજ પ્રાણ રાખીયો, જળવ્યોરોકી જમને. સં.૦ ૪૩
 આ તમને સંકટ દેવાને, અધીકાર નહી માહરો;
 લૌકિક લજ્જા માટયે કીધો, મેં કે એક લવારો. સં.૦ ૪૪
 માત પીતાનો કે અપરાધ, કર્યો તો ઉઠી મારે;
 તમો દયાના સાગર માટયે, ક્ષમા કરો અત્યારે. સં.૦ ૪૫
 આ સંસાર થકી કંટાળ્યો, સ્વપને મુખ ના ભાળ્યું;
 કપા કરીને જોધયે હાલે, ત્રણાનું મુળ ટાળ્યું. સં.૦ ૪૬

એ અલંગ કોરા રાખ્યાની, વાત વીશ્વમાં આલી;
અનંત તે ઉતારા કરીયા, પરમ પ્રસાદી આલી. સં.૦ ૪૭
તુકારાંમને જોણ્યે તપવ્યો, તેને જો દુખ કેલું,
આલંદી અલકાપુરીમાં છે, સંકટ જોવા જેવું. સં.૦ ૪૯

॥ વીશ્રામ ॥ જોવા જેવું જગીયુંરે, સંકટ તેણી વારરે;
રેવા રસીક કોપે બળ્યોરે, માથે જળની ધારરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમપત્રીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
ર્યામે કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે ભગવાન ભક્ત સાહ્ય વર્ણનો
નામ સપ્તત્રિંશોધ્યાયઃ ૩૭

અધ્યાય ૩૮ મો.

॥ રાગ કદારો. ॥

નાભાણ વદેરે, શ્રવણો સ્વાંમી કરમ કથાય;
ભટ રાંમેશ્વરેરે, દ્વેશ કર્યો તેનાં ફળ ધાય. ૧
શાપ ફકીરનોરે, પ્રગટ્યો પુનામાંથી તેહ;
નાહાતાં નીરમાંરે, જગ્યો દાવાનળ સડિ દેહ. ૨
ત્રાશી તાં થકીરે, આવ્યો આલંદીની માંહ,
બેઠો લાંઘણુરે, ગળતી માથે મેલી તાંહ. ૩
ઉર ઉપાસનારે, કરતો જ્ઞાનદેવની બય
છો વીજળુ તમોરે, સંકટ સમયે માગુ માહાય ૪
તે દરશી કરયુંરે, સ્વપ્નું જ્ઞાનદેવે તે વાર,
અધરમ તેં કર્યોરે, લાગ્યુ પાતીક અપરમપાર. ૫

બોળાવી બધીરે, જળમાં તુકારાંમની કાવ્ય;	
રાજ રાંમ રહેરે, હેવો એક શબ્દ તો લાવ્ય	૬
મીથ્યા દંભમાંરે, રહીને ફેડયુ નીષ્ઠ કપાળ;	
તારયાં તેહનાંરે, પ્રભુએ પુસ્તક ફેડયું આળ.	૭
ઘોર ગુનો કરયે રે, પાંખ્યો આ ફળ આંણી વાર;	
શરણે તેહનેરે, જા આવે પીડયાનો પાર.	૮
નીહીતો કેા સ્થળેરે, તારાં કરમની છુટે લેશ;	
સઉ તીરથે ફરંરે, કર્મ ટળે નૈ ન મટે કલેશ.	૯
ભક્ત શીરોમણીરે, દેહુ ગ્રામ વીશે છે વાસ;	
તહાં જઈને નમોરે, તારે ટળશે તનનો ત્રાસ.	૧૦
બીજું કષ્ટનુંરે, કારણ ના જાણીશ તન્નભાર;	
ત્યાં નમવા થકીરે, જીતી જાઈશ આ સંસાર.	૧૧
સ્વપ્નું સાંભળીરે, પશ્ચાતાપ થયો તે વાર;	
હરીજન દુભીયોરે, કીધો અધરમ અપરમ પાર.	૧૨
જમ સીંધુ મથ્યેરે, વીશ હળાહળ પ્રગટયું તાંદ્ય;	
પશુ પતી પી ગયારે, દાવાનળ પ્રગટયો દેહે માંદ્ય.	૧૩
રામ રટયા થકીરે, શાંતી થઈ વીશની તે વાર;	
તમ ધારી લખ્યોરે, રાંમિશ્વરે કાગળ નીરધાર.	૧૪
સાંખ્યો શીખ્યનેરે, આલ્યો દેહુ ગ્રામે તેહ;	
આખ્યો જાઈનેરે કરમાં તુકારાંમને એહ.	૧૫
તે વાંચ્યો સઉરે, મુખથી શીખ્યે વરણી વાત;	
ગુરૂ માહારા અતીરે, કષ્ટી વેઠે છે દીન રાત.	૧૬
અનઘડશા કરીરે, ફકીર પુનાનો રહેનાર;	
તેના બાગમાંરે, નાહ્યા ગુરૂજી એકજ વાર.	૧૭

તેના હોજનું રે, પાંણી અડકયું અંગે જાંઘ;	
ઢાઢા દેહેને થયોરે, ન શમ્યો ઉપાય કરતાં ક્યાંઘ.	૧૮
વાંચ્યુ પત્રમાં રે, મેં કીધો નીજનો અપરાધ;	
પગ પાછા પડેરે, આવે અંતરમાં એ બાધ.	૧૯
માફી દોશનીરે, આપો આવું શરણે નાથ;	
હું છું આપનોરે, હાર્યો હાવે ઝાલો હાથ.	૨૦
આ વાંચ્યા પછીરે, પસ્તાવો પ્રગટ્યો તે વાર;	
બ્રાહ્મણ દેવનેરે, કસ્ટી ન ઘટે એક લગાર.	૨૧
સમહરશીપણુ રે, પોત્યે બ્રહ્મરૂપ કેવાય;	
પરના દોશનેરે, ન લહે ને પોતે ગુણ ગાય.	૨૨
એક અલંગ તારે, લખીને આપ્યો તેને તાંઘ,	
તે લેઈને પળ્યેરે, સાંખ્યો જઈ ગુરના કરમાંઘ	૨૩
વાંચ્યો તે ગુરે, તેનો અર્થ અનુપમ થાય;	
મન હોય શુદ્ધ તોરે, શત્રુ મીત્ર થઈને જાય	૨૪
અ તર શુદ્ધનેરે, નડશે વાઘ સીંહ વનમાંઘ,	
કો વીશ પાયતોરે, આપે અમીતનો ગુણ તાંઘ;	૨૫
હણવા આવીયોરે, તે પણ લાગે આવી પાય,	
કો કડવું કહેરે, તે સાકર સરખું સમજાય.	૨૬
પટકે પાવકેરે, શીતળ લાગે તેને તેહ,	
સમહરશીપણુ રે, રાખ્યે નારાયણનો નેહ.	૨૭
કો દુખ દે કહારે, તો તે સરવે સુખ થઈ જાય;	
અલંગ વાંચતાંરે, ઢાહ શમ્યો શીતળ થઈ કાય	૨૮
વીંધે ધારીયુ રે, સત્ય વચન હેનાં નીરધાર,	
અગ્નીના દહેરે, ઝેનુ અંતર શુદ્ધ અપાર.	૨૯

- એ વાંચી થયોરે, પોતાને મન પશ્ચાતાપ;
ધીક પંડીત હું રે, મીથ્યા દંભી હું ઘટપાપ. ૩૦
- ના સમજ્યો કશું રે, નીંદા ભગવદ્દીનો કરનાર;
હોરયુ કષ્ટ મેં રે, માહારા ડાહ્યાપણને ધીકાર. ૩૧
- જેનાં પુસ્તકોરે, કોરાં તેર દીવસે જળમાંહ્ય;
નીકળ્યાં આપથીરે, તે બળ મુજમાં આઁયે ક્યાંહ્ય. ૩૨
- અંતર જાણીયું રે, હેને પુરણ પ્રભુની સાહ્ય;
આ જગ તારવારે, પ્રભુએ પ્રગટાવી એ કાય. ૩૩
- મોટે જઘ મળુ રે, માહારાં પુરણ પાપો જાય;
ધારયું તે તકેરે, ચીંતા તુકારાંમને થાય. ૩૪
- મન વીચારીયું રે, બ્રાહ્મણ રાંમેશ્વર કેવાય;
જે તેને મળુરે, શ્રાંમ ન સાધુને અરપાય. ૩૫
- એમ વીચારીનેરે, આલ્યા તુકારાંમ તે વાર;
મધ્ય પથે મળ્યારે, નમન કરયુ ધ્વીજને તે ડાર. ૩૬
- તવ ભટજી વધારે કરવા આ જગનો ઉદ્ધાર;
જન્મ તમે ધરયોરે, તરશે પ્રાણી અપરમપાર. ૩૭
- મેં અણજાણ્યમાંરે, ની દા કરી તમારી ઘોર;
પુસ્તક પુજનીરે, બુરાડ્યાં હું કર્મ કઠોર. ૩૮
- આપ હરી તણારે, એકાંતીક લહી અંતર માંહ્ય,
જળમાં જળવીરે, કોરાં કાઢી અરખ્યાં તાંહ્ય. ૩૯
- પરમ પ્રતાપનેરે, હું ના સમજ્યો મંદ ગમાર;
ભક્તી આપનીરે, વ્યાપક વિશ્વ થઈ આ વાર. ૪૦
- વાયક વીપ્રનું રે, સુણીને તુકારાંમ કે તાંહ્ય;
હું હીન જાત્યનોરે, પ્રાકૃત ભાશા મુખની માંહ્ય. ૪૧

- તે હું આપનારે, ચરણ તણી રજનો લેનાર;
તવ દીજ ખેલીયોરે, હું નહીં ભુલું તમ આભાર. ૪૨
- આપ અભંગથારે, માહારો દાહ શમ્યો સૌ આંહ;
મુંકી આપનેરે, હાવે હું નહીં જાઉં કયાંહ. ૪૩
- એ રીત્યે કહીરે, પડીયો તુકારાંમને પાય;
એમ હળી મળીરે, એ આલંદી ગાંમ પળાય. ૪૪
- જાઠ એ જણારે, નમીયા જ્ઞાનદેવને સ્થાન;
વીસ્તરી વારતારે, લોકે મળીને દીધું માંન. ૪૫
- સઉ પુરવાસીયોરે, આવી ચરણ નમે તે વાર;
પુછે વારતારે, પ્રેમ ધરીને અપરમપાર ૪૬
- ધન્ય દીન આજનોરે, આપ્યાં દરશન દીનદયાળ;
દીન એ ત્યાં રહ્યારે, દેહુ ગ્રાંમ પળ્યા તતકાળ. ૪૭
- ચીત ભટજીતણુરે, ચોટયું તુકારાંમની માંહ;
સુતવીત સુંદરીરે, ત્યાગી પોતે વશીયા તાંહ ૪૮
- એ સઉ વારતારે, દાહ શમ્યાની દેશ વીદેશ;
અનઘડશાતણોરે, શાપ નીવારયો ભકત રમેશ. ૪૯
- તે પુના વીશેરે, આવી અનઘડશાને કાંન;
ક્રોધ સુણી થયોરે, ક્રોડુ તુકારાંમનું માંન. ૫૦
- મેં ખીડયા કરીરે, તે ના આવ્યો માહારી પાસ;
ભાણુ તાં જઘરે, હેનુ દેવાતણુ હું ખાસ. ૫૧
- એમ વીચ્યારીનેરે, સીધી સંપાદનનું પાત્ર;
તે કરમાં ગ્રહીરે, શાહાનક નાંમે જોવા માત્ર. ૫૨
- પુનેથી પળ્યોરે, આવ્યું વચમાં ચીચવડ ગાંમ;
ગણુ ઉપાસનીરે, ચીંતામણુ બ્રાંહ્મણનું નામ ૫૩

તેને આરણેરે, માગી ભીક્ષા કરી પોકાર;	
પરમ સદાવૃત્તીરે, નીરમુખ જાય ન દેહે ધરનાર.	૫૪
કોઠારીકનેરે, બોલ્યો શાહાનક આ ભરી આલ્ય;	
તે તુંબા સમુરે, પુર કરીને પાછો આલ્ય.	૫૫
તેણે લાવીનેરે, દોપટ નાંખ્યું કાચુ અંન;	
પણ ઉંણુ રહ્યુંરે, ન ભરાયું કચવાયું મંન.	૫૬
લાંબો જૈ ફરીરે, નાંખ્યું પણ ઉંણુ દેખાય;	
વળી નાંખ્યું ફરીરે, ઉશેટે તમ ઉંડું જાય.	૫૭
તાં કોઠારીયેરે, ઉશેલ્યા સઘળા ભંડાર;	
પણ ઉંણુ રહ્યુંરે, પોત્યો ચીંતામણુ પોકાર	૫૮
કેહે કો આરણેરે, ફકીર આંબો ભીક્ષા કાજ્ય;	
તેના પાત્રમાંરે, નાંખ્યું જાયે સડિ ઝરખાજ્ય.	૫૯
સડિ કોઠારનુરે, અ ન ઉલ્લેચી નાંખ્યું તાંલ;	
પાત્ર ભરાય નારે, કારણ ના સમઝાયે ક્યાંલ.	૬૦
એવું સાંભળીરે, બોલ્યા ચીંતામણુ તે વાર;	
ખાંણ્યો ભાંયમાંરે, નાંખ્યો નીરમુખ જાય ન દ્વાર.	૬૧
સુંણી કોઠારીયેરે, ઉઘાડીને કાઢ્યું અંન;	
ભરીને ટોપલાંરે, નાંખે તમ તમ થાય મગંન.	૬૨
કળશી સો પચારે, નાંખી થાક્યા તેણી વાર,	
પણ ઉંણુ રહ્યુંરે, તારે વળતી કર્યો વીચાર.	૬૩
સીધી સાધ્યકોરે, હીસે પોતે પાત્ર ફકીર;	
ગજ મુખનું કર્યુંરે, આરાધન ચીંતામણુ ધીર.	૬૪
માગણુ નાયકેરે, આપ્યું મુઠી ભરી તે વાર;	
તે મહી નાંખતાંરે, ઉભરાયું તે અપરમ પાર.	૬૫

સમઝા બે જાણારે, શક્તિ પરમ્પરે રહી જોહ, આવ્યો ત્યાં થકીરે, દોડ્યો દેહુ ગ્રામે તેહ	૬૬
આલ્યો આંપમાં રે, આવ્યો તુકારાંમને દ્વાર, ભીક્ષા માગવારે, કીધો આવી એક પોકાર	૬૭
તરણી તે તકેરે, હતી રસોધ કરવા માંહ, ખોલ્યો તે સંભેરે, અરપો પાત્ર ભરીને આંહ.	૬૮
આવલી ઉચરીરે, ફાટ્યો ભીખારાંનો પાહાડ; આવે ક્યાં થકીરે, કોના ઘરનો ન લહે ત્રાડ.	૬૯
લાજ વનો લંચરે, પાત્ર ભરીને માગે મુખ, લાવે ક્યાં થકીરે, વેંઠ ઘરમાં ભારી ભુખ.	૭૦
નીરમુખ જનનારે, આંચો આંગણે કોઈ અતીત; તમ ધારી સુતારે, નાંની બોલાવી કરી હાત	૭૧
ગંગા નામનીરે, આઠ વરમની ઉમ્મરવાન, તેને માત કહેરે, આપ્યે ભીખારીને કહી ધાંન.	૭૨
તનયા તે સુણીરે, મુકી લોટ ગ્રહ્યો તે વાર, આવલી ભાળીનેરે, ઝડપી ઝાપટ તેણે ધાર	૭૩
અડધો વેરીયારે, ખુંચી લેવા જતાં તાંહ, અડધો નાંખીયારે, શાંનક ઉભરાયુ તે માંહ.	૭૪
ફકીર બોલીયારે, તુ શું તુકારાંમ છુ આપ, તવ તનયા વદીરે, હુ છુ બેટી તે મુજ આપ	૭૫
તે મદીરમાં રે બેઠા ભજન કરે છે તાંહ, અનઘડશા પછીરે, પાંખ્યો વીસ્મય મનની માંહ.	૭૬
સીદ્ધી માહ્યરીરે, બાળકી બળમાં સર્વ સમાધ, કરવું યોગ્ય છેરે, દરશન તુકારાંમનુ જાંધ	૭૭

ધાયો ધાંસમાંરે, આઠ્યો મદીરમાં તે વાર;
નમન કરયું જઈરે, ભેટયા ભાવે અપરમપાર ૭૮

પુરણ બ્રહ્મનુંરે, ભાળ્યું નત્વ તુકાની માંહ્ય,
દીન બે ત્યાં રહ્યોરે, અખંડ ઉભો કીરતન જાંહ્ય. ૭૯

ગર્વ ગળી ગયોરે, માગી વળતી રજ વીઢાય;
તે પુને પાળ્યોરે, ભાળી ભક્તીનો મહીમાય ૮૦

॥ વિશ્રાંભ ॥ મહીમા ભાળી ભક્તીનોરે, થયો ચકીત મન માંહ્યરે;
રેવા રસીકના જન વીશેરે, કમી ન દીસે ક્યાંહ્યરે ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परमपवीत्र तुकाराम चरीत्र पा-
ख्याने कवि श्री रेवासंकर वीरचीते अनघडशा सीद्धी वर्णनो
नाम अष्टत्रिंशमो ध्यायः ॥ ३८ ॥

અધ્યાય ૩૯ મો.

॥ राग आशावरी. ॥

નાભાજી કહે શ્રવણો સ્વાંમી, તાર પછી શુ થાય;
તુકારામનો મહીમા શ્રવણી, દરશને દોડયા જાય. ૧

ગામ ગામના લોક ભરાયે, કીરતન સુંણવા કાજ્ય,
તુકારામમાં તેજ હરીનું, ત્રણા કીધી તાજ્ય. ૨

ત્યાં એક અપુર્વ રૂપ ભરેલી જીવતી જોખનવાન;
તુકારામના રૂપે મોહી, ઇચ્છે મળવા સ્થાન. ૩

તુકારામને ચરણે લાગી, વીનય કરે બહુ વાર;
કામ વાસના પુરો માહારી, ઇચ્છા અપરમપાર. ૪

- ઘણા દીવસની હોંસ હમારી, આજ મળી એકાંત,
તુકારામ તે સુણીને ક'પ્યા, વહીયા ભાળી બ્રાંત ૫
- અરે જનીતા જુવે ન માહારી, વૃત્તી તણો વીચાર;
પરણી તે વણ વનીતા જનીતા, શુ વરણે આ વાર. ૬
- જમ શુકદેવ લહી રંભાને, તનમાં પાંખે ત્રાસ;
એમ ઉદાસ થયા અંતરમાં, મુકયો માહા નીશ્વાસ ૭
- પછી અભગ ઉભય કરી દીધો, અબળાને ઉપદેશ;
માહારા શરૂ વૈરી મેં સાંચા, ચરણે જઈ અખીલેશ ૮
- માટયે પ્રયાસ માં કરય માતું, મીથ્યા શ્રમ જનાર;
અનંત યુગ સુધી મેં હેલું, કામ નથીજ થનાર. ૯
- સમગ્ર સીદ્ધીયો મેં ત્યાગી, કોણ પ્રકર્તિ અગ,
મુઠ મતી મોહોમાં બધાયે, પલ ના ગમે પ્રસંગ. ૧૦
- એમ કહી એકાંત્યે બેઠા, જપવા જગદાધાર,
અરૂણ ઉદય યાત્રી સહિ આવ્યા, વરત્યો નયજયકાર. ૧૧
- લોહ ગ્રામના લોકો આવ્યા, ચરણે નામે શીશ;
પધારીયે પુર પાવન કરવા, હમને હાંસ અતીશ. ૧૨
- લીધા ત્યાર કરી તે ટાંણે, સંગે સોબતી ચાર;
રાંમેશ્વરભટ બીજે કાંહાંના, બ્રાત લઘુ ને ડાર. ૧૩
- મવાળ ગગાજ છે ત્રીજે, વરણું ચોધો જેહ;
સતાજ તેલી એ ચારે, સંગત્યમાં રેહે તેહ. ૧૪
- બીજા પ્રેમી પાછળ આવે, તુકારામની સંગ;
સાંહાંમા મંડળી લેઈ સૌ આવે, વાજે ઢોલ મૃદંગ. ૧૫
- પગે લાગી પુરમાં લેઈ ચાલ્યા, આગળ ઉત્થવ થાય;
ઉત્તમ એક ઉતારો અરપ્યો, જ્યાં પુરણ શોભાય. ૧૬

- થાય નોહોતરાં વારા ફરતી, બ્રાહ્મણ ભોજન થાય;
રાતે ઉત્થવ કીરતન ચાલે, સૌને મોઢ ન માય. ૧૭ .
- એકે દીવસ પડે ના અટકી, દાંન દક્ષણા ચાલે;
બ્રહ્મભોજ્ય શક્તી અનુસારે, પુષ્પ હાર ત્યાં ધાલે. ૧૮
- એમ ગાંમ આપ્તુ ભકતીમાં, ભાવીક અપરમપાર;
ત્યાં શીવજી નામે કંસારો, પાકો ખળ સરદાર. ૧૯
- કુટીલ દહી દંશી તેવો, પ્રેમ પાશ નહી લેશ;
તુકારામ કે ગાંગડુ રેહે આ, માટયે દેઉ ઉપદેશ. ૨૦
- તુકારામ કે નીત્ય સભામાં, સરવે હરીજન આવો;
તો શીવજી કંસારો તેને, કયમ ના તેડી લાવો. ૨૧
- લોક કહે કહીએ પણ નાવે, નીંદા નીત્ય કરે છે;
પરમ કુટીલ કુબુદ્ધી વાળો, સ્વારથમાં વીચરે છે. ૨૨
- તેવી તકમાં એક અચળો, આવ્યો તેણી વાર;
આલંદી ગામે એક બ્રાહ્મણ, દેવે દુખી અપાર. ૨૩
- જ્ઞાનદેવને સ્થાનક જઈ, બેઠો લાંબણ ધાલી;
દશ હજાર રૂપય્યા દેવું, ઉડાડો તે આલી. ૨૪
- બાળંભટ નામે બ્રાહ્મણ તે, અંન ઉઠકને છોડી;
છ મહીના સુધી તાં તપીયો, જીવે આશા જોડી. ૨૫
- જ્ઞાનદેવે તવ સ્વપ્નું આપ્યું, બ્રાહ્મણને તે વારે;
તુકારામની પાસે જવું, દેવું ટળશે તાહારે ૨૬
- શડાંગ સીદ્ધીએ અણમાગ્યે, વાસ કરી તન રેહે છે;
મળ્ય તેહેને તારું દુખ ભાગે, એ સ્વપ્નામેં કેહે છે. ૨૭
- સ્વપ્નું શ્રવણી ઝબકી જગ્યા, બાળંભટ તે વારે;
પુછા પુછે લોહ ગ્રામમાં, આવી મળીયો ત્યારે ૨૮ .

- તુકારામને નમન કરી કે, જાનદેવે મોકલીયો;
એટલું કેહેતાં સરવે સમજ્યા, દેવા દુખમાં છલીયો. ૨૯
- હંદેરો દેઈ ગાંભ લોકને, ભેળા કરીયા તાહારે;
આ બ્રાહ્મણ દેવામાં દુલ્યો, ટીપ કરો આવારે. ૩૦
- ઝેનાથી જે બને તેટલું, લખજ્યો માપ વીચારી,
કંઈ ઉપકાર કરીને આપો, ધરમાદામાં ધારી. ૩૧
- જેમ લાકડી પંચ તણીને, બોજ એકનો થાયે;
તેમાં નામ પ્રથમમાં લખવું, માહા ઉદાર ગણાયે. ૩૨
- તેમેં સૌથા શોધી કાઢ્યો, જે શીવજી કંસારો;
તેને હાથ્યે બાંણી કરવી, લખણી પાછળ ધારો. ૩૩
- ખરખડાટ સરવેજન હરીયા, લશ્કર ભેદ જણાયો;
હાથી ઘોડા પાછળ મુકયા, આગળ ગરદભ આયો. ૩૪
- તુકારામ કે એમ ન સમજે, હેના કરની બાંણી;
ભળે ભાગ્ય બ્રાહ્મણનું હેમાં, એ નીમડે નીરવાંણી ૩૫
- એ સાંભળી કાગળ કરમાં લેઈ, ચાર જણા તાં આહ્યા;
કેહે ધરમાદામાં કંઈ આપો, ધરમાં જઈને ઝાહ્યા. ૩૬
- કંસારાચ ખઈ ક ટાળો, પંચ આગળ ના ફાંચું;
બેળ્યે બે ઢબ્બુ આડું જોઈ, આપી નામ લખાંચું. ૩૭
- હસ્તા હસ્તા લોક ઉડીયા, આંચા સરવે તાંહ;
તુકારામના કરમાં આપ્યા, બે ઢબ્બુ તક માંહ્યે. ૩૮
- તુકારામ કે ભલે થયું આ, સ્વારથ સરવે સીધો-
જય વીફલ કહી જોતાં સઉને, એક કાંકરો લીધો. ૩૯
- ધરી તેહને બે ઢબ્બુ પર, લેપ કરી તે લીધો;
તે ગરીબ બ્રાહ્મણના કરમાં, જગને જોતાં દીધો. ૪૦

- પાંજીથી પ્રક્ષાલન કીધું, કુંદન દરસુ તારે;
ત્રીશ રૂપધ્યા દર તોલાની, ક્રી મત થઇ તેવારે. ૪૧
- બ્રાહ્મણ બોલ્યો તે તક પાછો, આટલો દુખ નહી જાયે;
તુકારામ કે તાહારી પાસે, ત્રાંચુ હોય તો થાયે. ૪૨
- આ સાંભળતાં ભરયા પંચના, મનમાં એમ જણાયુ;
તુકારામની પાસે પારસ, પાકો મણી ગણાયું. ૪૩
- બાળંભટને તાં બળ આવ્યુ, પોટલું છોડ્યુ પાસે;
આચમની અરધીયુ તરભાંણું, છે જળપાત્ર ખુલાસે. ૪૪
- ચાર વસ્તુવાં સડે ત્રાંબાની, લાવી હાજર કીધી;
ફરી કાંકરો ઘસી ચોપડા, દીજને અરપી દીધી. ૪૫
- ઘોતાં સરવે કુંદન દરસુ, હરખ્યો વીપ્રજ તાહારે;
તુકારામે તે દીધ વાવ્યમાં, ફેંક્યો તેણીવારે. ૪૬
- વાત બધા પુરમાં તે પ્રસરી, માયાનું બળ ભારી;
શીવજી કંસારો સેવક થઇ, ચાંપે ચરણ વીચારી. ૪૭
- તુકારામની પુડય ન મુંકે, હાજર હાજર રેછે;
કાંમ કોકને કંઇ બાળવે તે, પોતે તર્ત કરે છે. ૪૮
- જાણ્યુ કે હાંની સેવામાં, દળદર દુરજ થાશે;
એમ ધારીને નીત્ય કથામાં, આવે સ્વારથ આશે. ૪૯
- અંતર ઇ દરવરણા સરખુ, ઉપરથી રૂપાણુ;
મહી કડવાટ હળાહળ સરખો, એવુ તે ઉરભાણુ. ૫૦
- એક વરસ વીત્યુ સેવામાં, કૃપા હરીએ કીધી;
સેવાઈળ દેવાની સમજ, અંતર ખુદ્ધી દીધી ૫૧
- એમ વીચાર થયો મુંઝેથી, કલ્લ માલ મંગાવું,
છત્રીસ પોઠી લેઈને પ્રેર્યો, ગુમાસતો કહી હાવું. ૫૨

નાંમ લખાવી માલ લાવજે, સારો સકંઠ જોઈ;
 કેહેતાં પોઠી લેઈ પળ્યો તે, સાથ ન બીજો કોઈ. ૫૩
 કહ્યા પ્રમાણે વોહારી લાગ્યો સાંપી શીવજી દવારે,
 કેહેવો માલ તપાસો જાના, એક ઉઝલી તાહારે. ૫૪
 પરખી પાટ્યો સડિ ચાંદીની, ચમક્યો તત્ર કંસારો.
 અરે અધમ આ લાગ્યો જઈ શું, ભાર ભાગવા માહારો પપ
 લાખો લેખે દાંમ અરપવા, આ ઘરખાર પાળાયે,
 આ ભવમાં પુરૂં નવ થાયે, લાજ લોકમાં જાયે ૫૬
 માટે જઈ અરપી દે પાછી, તર્ત સુંણી તે આલ્યો;
 શીવજી કંસારાયે તેને, પત્ર લખીને આલ્યો. ૫૭
 અહલાબહલી માલ થયો છે, લેજે તર્ત તપાસી;
 કંઈક લખ્યુને આ કહી આપ્યું, ખોટ ભરાવા ખાસી. ૫૮
 ચાંપ કરીને તે લેઈ આલ્યો, અરપી તાં જઈ જારે,
 એક ઉઝલી માલ તપાસો, શીશુ દરશું તાહારે. ૫૯
 પેક કરીને પાછી મોકલી, પત્ર લખીને આલ્યો;
 લખ્યું માલ આ હોય ન માહારો, ચાંપ કરી તે આલ્યો. ૬૦
 શીવજી કંસારાને સાંપી, કાગળ આપ્યો કરમાં,
 વાંચી વીરમય મનમાં પાંખી, માલ ઘાલીયો ઘરમાં. ૬૧
 તુકારામની પાસે આવી, વાત જથારથ કીધી,
 શું કારણ આ ના સમજ્યુ, ગુરૂવે તાં ગમ દીધી. ૬૨
 એક વરસ સેવાનું આ ફળ, અરપ્યું વોકૂલનાથે,
 ધરમાદા મારગમાં વાપર, તે તાહારે સડિ હાથે ૬૩
 તુકારામને ચરણે લાગ્યો આ સડિ કૃપા તમારી;
 વીશાળ વાળ્ય કરાવી તેણે, ધરમાદા ધન ધારી. ૬૪

- સદાવર્ત ખારણીએ ખાંધ્યુ, જન ભુખ્યો ના જયે,
કુપ ધર્મશાળામાં કીધો, પરદેશી પોસાયે ૬૫
- અંહા ભોજને દાંન દક્ષીણા, પાત્ર પુસ્તકો દે છે;
ત્યાગ કરી સંસાર સર્વનો, વીકુલ નામ જપે છે. ૬૬
- તુકારામની પાસે સંતત, તે રેહેવાનુ કીધુ;
કંસારીને કોપ જગીયો, કે ધર ભાગી દાધું. ૬૭
- ભાવે એમ ભસે સડિ આગળ, ભોગ ભગતડે આંણ્યો,
ભુત કર્યો ભભેરી ભરતા, મેં આવો ના જાણ્યો ૬૮
- હુજ ખરી કેહેના ખોટો, કરી ગમે તમ કાહાડુ;
એમ કરી આમંત્રણ દેવા, ગઈ જ્યાં માણસ ધાડુ. ૬૯
- તુકારામને કેછે કાલે, જમવાનું ઘેર માહારે;
સાંજે ભજન સમે સડિ આવે, હરખ્યા હરીજન તાહારે. ૭૦
- કુટીલ હતી તે કોમળ થઈ આ, ભરતા ભક્તી ભાળી,
આમંત્રણ દેઈ મંદીર આવી, કોપ કરી કંકાળી. ૭૧
- પ્રયોગ પ્રાણુ હરે તે કરવા, સાગી લંપટ આપે,
વીશના મોઢીક ઉઠક હુંનું, લોહ ગળે જે તાપે ૭૨
- પાંચ દેગડા તેવુ પાણી, ઉછળતુ ઉકાળ્યુ,
ખોખો છાંટે ખાલ ઉકલે, તેવું નજરે ભાળ્યુ. ૭૩
- તુકારામને તેડ્યા જમવા, નાહાવા બાજટ ચાલ્યો,
હાર ભજનનો ધરી માંડવે, વળતી નાહાવા ચાલ્યો. ૭૪
- બાજટ ઉપર ખેડા જાઈ, વાત વનીતા જાણી;
કડકડતુ ઉપરથી રેડ્યુ, પાવક સરખુ પાંચી ૭૫
- ત્વચા તર્ત પુલાવી દીધી, સાદ હરીને દીધો;
ધાજ્યો વીકુલ વાહારે કહીને, અભંગ એકજ કીધો. ૭૬

- તેણ કહા તારયો સુધનવા, પાંડવ લાખા ધરમાં,
માંઝારીનાં બાળ બચાવ્યાં તપતા નીહીમા ભરમાં ૭૭
- એ સંકટના સાહ્ય તમો છો, તે અવસર આ જાણી;
હીમાળો હરજીએ પ્રેરયો, કીધું શીતળ પાણી. ૭૮
- હસ્તા હસ્તા નાહો ઉડ્યા, અંગે આંચ ન આવી,
સોમલ દશ તોલાનો શીહીંગ, લસલસતો તે લાવી ૭૯
- પવન ઢોળવા પાસે બેઠી, તુકારામ તે વારે;
થાળ ધરાવી વીરુલ વરને, જમવા વળગ્યા ત્યારે ૮૦
- બ્રહ્મરૂપને ભાવ ન બીજો, જમીન સ્થાનક આળ્યા,
કંસારીપર કોપ કરીને, કમળાકાંત રીસાળ્યા ૮૧
- તેથી કુષ્ટ ગળત સર્વંગે, કંસારીની કાયે,
દુરગધી દાણુ ઉડેને કો પાસે ન જવાયે. ૮૨
- શીવજી કસારો તે પાછળ. ઘેર ગયો જે વારે,
તે બાઈ બેભાન પડેલી, તરફડતી જોઈ તાહારે. ૮૩
- વીરૂપ વેશ થયો વનીતાનો, હાર માંડવે ભાળ્યો,
તુકારામ આળ્યા જાણ્યું કે, રાંટે રોળજ વાળ્યો. ૮૪
- કપટે કર્મ ગમે તે કરીયું, રમા પતી રીસાળ્યા,
કષ્ટ કર્કશાને આ પ્રગટ્યું, બીજો બાંધ ન લોળ્યા ૮૫
- રામેશ્વરની પાસે જાઈ, વાત કરી સઉ વીતી;
તેણે તોલ કરયો તનમાં કે, કીધી કંઈક અનીતી ૮૬
- રાત્ર્ય દીવસમાં એજ ભક્તને, ભવતારણનો ભેટો;
તુકારામ નાહ્યા તે કાઢવ, લાડી અંગ લપેટો. ૮૭
- શીવજી કસારો તે શ્રવણી, ઘેર જઈ તે કરીયું,
દીવ્ય દેહ દારા થઈ બેઠી, કષ્ટ સઉ પરહરીયું. ૮૮

શીક્ષા લાગી તે શામાને, સાચુ તે સમજાયુ,
કુટીલતા કાંતાની છુટી, આક્રાંત આખુ આયુ ૮૯
નીત્ય જાય કીરતનાં નારી, ભક્તી ભાવ વધારે;
તુકારાંમને ઇશ્વર દેખે, દરશ્યુ દૈવત જ્યારે. ૯૦
॥ વીશ્રાંમ ॥ જ્યારે દૈવત દશીયું રે, ચીતમાં ચોટયો પ્રેમરે;
રેવા શીવાજી ભુપનેરે, ઉપની ઇચ્છા એમરે ૧

इतिश्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकारांम चरीत्र पाख्यान
कविश्री रेवाशंकर वीरचीते बाळंबट भाग्योदय वर्गनो नाम नव
त्रिंशमोध्यायः ॥ ३९ ॥

અધ્યાય ૪૦ મો.

॥ રાગ ધનાત્રી ॥

નાભાજી કહે સાંભળો સ્વાંમી, તુકારાંમના તપમાં ન ખાંમી. ૧
જેની કીરતી બધે વીચરે છે, પરીબ્રહ્મ જે પુકયે ફરે છે. ૨
તુકારાંમની કીરતી ફેલાય, સુંણી રાજ્યો સતારાનો રાય. ૩
ભાવ મળવાનો પોતાને ખાસ, તેડ્યો કારકુન એક પાસ. ૪
મસ્ત ઘોડોને છતરી મશાલ, પ્રેર્યો તેડવા કારાંજે હાલ ૫
લોહ ગ્રામમાં કીરતન થાય, કારકુન તાં લાગીઓ પાય. ૬
પ્રણી પત્ય કરી કે હજુર, મળવા મહીપતી તમને આતુર. ૭
શીવાજી જે સતારાના રાય, કરો ત્યાં સુધી આપ કપાય. ૮
ભુપ ભેટવાનું સુંણ્યુ જ્યારે, થયો ખેદ ખરો તન તાહારે ૯
કહ્યું શ્રી હરીને સુંણી હાથું, મુને ફાંગે ... પાવું. ૧૦
જેને દાંભ માયા મદ વાંન, તે લહૌ વીષ્ટા શુકરનાં સમાંન. ૧૧

- મુને માયાના પાશમાં પોદા, થાય અતર જેથી દઝાડો. ૧૨
- એમ કહીને અભંગતાં ચાર, સખી આપીયા તાં તેણી વાર. ૧૩
- કારકુનને કહી સડિ વાત, દેજ્યા રાયને રોડે રળીયાત ૧૪
- અશ્વ મોકલ્યા ઐમવા માહારે, થાંચો તેપર આપ સવારે ૧૫
- કારકુન કે મરત એ છે તો, નથી કોઈને ઐમવા દેતો. ૧૬
- તુકારાંમે ધરયા પીંડ હાથ, થયા અશ્વ તે તર્ત અનાથ ૧૭
- કારકુને દેવાતણુ ભાળ્યુ, આલ્ય તે કરે એમ નીહાળ્યુ ૧૮
- તે ઘોઢે ચઢીને તાંચી આલ્યા, એ અભંગ નૃપાળને આલ્યો ૧૯
- ગતી ઘાઘાની ભુપને ભાળી, માયો સી હ છે જોયુ ની ાળી. ૨૦
- વાંચી જોયા અભંગ તે વાંડે, શીવાજી નૃપ અંતર ધારે. ૨૧
- જવુ મળવા ઘેટ તેને માહારે, કરી તેવડ જીવાની તાહારે ૨૨
- માહા વચ્ચ આભુશાળુ જેલ, પુજા સાહીત્ય સડિ ગ્રહ્યુ તેહ. ૨૩
- સોના મોહોરોના ટાટ ભરીને, આલ્યા સાહીત્ય સાથે કરીને. ૨૪
- છે પ્રધાનનું મંડળ સંગ. સડિને મળવાનો પરમ ઉમંગ ૨૫
- શણુગારીને પોતે સવારી, લોહ ગ્રામ ગયા અધીકારી ૨૬
- થાય ભક્તિ ભજન સડિ જાલ્ય, શીવાજી ગયા તે સ્થળ માંહ. ૨૭
- તુકારાંમે લાગીયા પાથ, સડિ પ્રધાન સાથે સમુદાય ૨૮
- ખેડા આવીને મંડળ માંહ, તુકારાંમે પુંજ્યા તાંહ. ૨૯
- પુખ્ત હારને તુળશોની માળા, સડિ સુગંધીને કેસરવાળા. ૩૦
- ગસી અરગજ અરચન કરીયું, બીજું સાહીત પાસમાં ધરીયું ૩૧
- મોહોરો ટાટ ભરી ધરી ખામ, મહાવચ્ચ મુક્યાં તેની પાસ. ૩૨
- રાજ દ્રવ્ય લડી તુકારાંમ, ખોલ્યા કંઠાળીને તેને હાંમ ૩૩

આ માહાવસ્ત્રને દ્રવ્ય તમામ, કશુ ના ખપે ત્યાગને કાંમ. ૩૪
 પંચ વીશય તણો પરીવાર, નથી ભક્તી વીના અંગીકાર. ૩૫
 કીરતી આપની સાંભળી જેવી, દીસે મુરતી અનુપમ એવી ૩૬
 ભક્તીવાંનને માયા નકામી, શીઘ્ર શ્રમ કર્યો નથી ખાંમી. ૩૭
 મળવા સુર્યને જલુ હોય હાલ, તાંના જોડાં નોખે અશાલ ૩૮
 હીમાચળ કને મળવાની માંમ, તાં ને વીઝણાનું કશુ કાંમ. ૩૯
 ભક્તે માઠક કંઈ ના રખાયે, રાખ્યે મહતનુ માપ પળાય. ૪૦
 શ્રેય આપનું હાવે બતાવું, દૃઢ ધારજ્યો અતરે હાવુ ૪૧
 તુળસી હાર સમાગમ સત, વૃત એકાદશી ધરો ચંત. ૪૨
 હરી હામ તમારે નો થાવું, બીજું એકે ન માધન હાવું ૪૩
 તુકારાંમના શ્રવણી વચન, થયુ શીતળ મહીપનું મન ૪૪
 આંણુ જે તુકારાંમને કાંમ, વડેચી વીપ્રને હીંધુ તમામ. ૪૫
 બેઠા રાત્રીએ કીરતન સાડ, વાગે તાળ તુરંધ ને નગાડ. ૪૬
 વીણા વાંસળી ઝાંઝ મૃદંગ, ગરજ ગગન રથું તેની સગ ૪૭
 નાચે ગાય વજ્રંદે છે તાળી, કીધો ઘેરીને વણ વનમાળી ૪૮
 જેજેકાર થયા કરે તાલ્ય, તુકારાંમ કે કીરતન માંલ્ય. ૪૯
 માહારા માત પીતા બેહેન ભાઈ, સગા સંબંધી ને સુખહાઈ. ૫૦
 ધન માલ ખજાનો ને વાહાર, નથી વીરુંસ વણુકો આધાર ૫૧
 પ્રાણાધાર ને વાત વીરાંમ, નથી તમ વીના સુંદીરશ્યાંમ ૫૨
 જગહાત્મા વીના જે જેવાય, પૃથ્વી ચક્રુ જજ્યો હેવું થાય ૫૩
 કાંન હરી ગુણ વણુ સુણે કારે, બેહેરો કંઈ થઉ તેણી વારે. ૫૪
 શેવા વણુ કર કે બેસે સહાઈ, જજ્યો રાક્ષસી તો બે કપાઈ. ૫૫

પગ હરી વણુ મારગે ચાલે, થાઉ પાંગળો ઝાળીમાં ધાલે. ૫૬
 ગુણુ હરી વીના ગાય જો ધારી, થજો ખંડીત રસના આ મારી. ૫૭
 મન વીરૂંલ વણુ જો વીચાર, થજો માન લપ્ત તનું માહાર. ૫૮
 માગુ જાચીને જુગ જીવન, ટકે અધ્વૈત મતમાંના મન. ૫૯
 લાગે સંસાર સુખ જમ છાહાર, રૂચે ના પંચ વીશય પ્રકાર. ૬૦
 વરસે પ્રેમનો પુણુ આનંદ, શુભે વ્યોમે રૈ સુરનાં તે વૃદ્ધ. ૬૧
 કહું જો માહાર ભાવથી કરશે, ભવ ભક્તીથી પાર ઉતરશે. ૬૨
 વાગે કુચનું ઝારે નગાર, નથી તે સમે કો સગુ તાહાર. ૬૩
 ધન માલ ખજાનો ને વસ્ત, થયે પારકુ તાહાર સમસ્ત. ૬૪
 પુત્ર ભ્રાત ને ભાર જા ધાંમ, કશું તે ની આવે તારે કાંમ. ૬૫
 પ્રાણુ પંડગે લગી કહે માહાર, તે પળ્યા પછી કાંઈ ન તાર. ૬૬
 આપુ હાથે ઉપાડીને જોહ, તાર લેખામાં ગણવાનું તેહ. ૬૭
 તુકારાંમનાં સુણીને વચન, થયુ વીરક્ત ભુપનું મન. ૬૮
 થયુ અંતર એમ ઉદાસ, કર રાજ તજી વનવાસ. ૬૯
 ઉગ્યો અરુણ થઈ આરતી જારે, મુક્યાં વસ્ત્ર ઉતારીને તાહારે. ૭૦
 તુકારાંમને તે નમી તાંહ, ખેડા જઈ તે જગલ માંહ. ૭૧
 કરે દીવસે ભજન વન ભાવે, પડે રાત્રી કે કીરતને આવે. ૭૨
 ગયા પગલુ તે જોતા પ્રધાન, ખેડા વગડામાં ભુપ તે સ્થાન. ૭૩
 ગોદ્યા ભુપતી સર્વને જોઈ, માહારી પાસે ન આવશે કોઈ. ૭૪
 એમ કહી પાછા કાઢ્યા તમાંમ, જપે અંતર પુરણુ કાંમ. ૭૫
 હાથુ જોઈ પ્રધાને તે વારે, લખ્યો માતાને કાગળ તાહારે. ૭૬
 શાંધે લેઈ સવાર તે આદ્યો, રાજ્ય માતાના હાથમાં આદ્યો. ૭૭

- રાજમાતાનું નામ જીજ્ઞા, વાંચી આંસુવે આંખે ભરાઈ. ૭૮
- થઈ ગદગદ કંઠ તે વારે, દુઃખ છાતીમાં બાજીયો તારે. ૭૯
- કોપ કરમે કીધો નવ ચાલ્યુ, તુકારાંમે માહાર ધર ધાલ્યુ. ૮૦
- જેજ્યાં તેત્યાં મુંડી તેણી વાર, થઈ શીબીકા માંહી સવાર. ૮૧
- ચારે આંખેથી તેને ચલાવી, કોહ ગ્રામમાં તર્ત તે આવી. ૮૨
- તુકારાંમને જઈ પગે લાગી, માહારી આશ ઉછરતી ક્યાં ભાગી ૮૩
- રૂવે પાથરી ખોળો ચોધારે, ચઢે માહાતમા કોઈ મારી વારે. ૮૪
- કહેતાં જાય છે બે પગ ધ્રુજ, આખા જન્મની એ મહારી પુંજ ૮૫
- કરી ઉછેર્યો અમીત જતન, મારી રાંકડીનું એ રતન. ૮૬
- એક પુત્ર એના સાંમુ ભાણુ, બીજે હોય તો હુ મન વાણુ. ૮૭
- તમે સંગતીનો ગુણ યૈને, બેઠો વગડે વીંદિહી તે યૈને. ૮૮
- તેને પેટ પ્રજા નથી નાથ, પડ્યા હેઠા સુણી મારા હાથ ૮૯
- રાજ માતાનો શ્રવણી પોકાર, તુકારાંમ વધા તેણી વાર. ૯૦
- કલેશ કરશોની મા કો ઠેકાંણે, રાત્રે આવશે કીરતન ટાંણે. ૯૧
- તાહારે કહીશ બે વારતા બાઈ, જરા જશોનો મા ગભરાઈ. ૯૨
- તુકારાંમની સાંભળી વાંણી, પડી ચર્ણુમાં આદર આંણી. ૯૩
- પુત્ર દાંન જે દેશો આવાર, તો જાણીશ તરી સંસાર. ૯૪
- એમ કહીને નીવરતી તે પામી, જપે છે બેશી અતરયામી. ૯૫
- થયો અસ્ત અરુણ સમે જરે, સભા લાગી ભરાવાને ત્યારે. ૯૬
- થયો કીરતનનો સમે જાંઘ, વીંછુ વગડેથી આવીયા તાંઘ. ૯૭
- તુકારાંમના વંદીને પાય, બેઠા સાંહાંમા શીવાજીરાય. ૯૮
- પુર્વ વાતમાં લક્ષ લગાડી, કર્મ કાંડની વારતા કાહાડી. ૯૯

પ્રાણી માત્રનું જન્મ પ્રીય થાય, તેવો કીરતને બોધ ભરાય. ૧૦૦
જેને આત્માનો મોક્ષજ કરવો, તો સ્વધર્મ પોતાનો આચરવો. ૧૦૧

॥ વિશ્રાંત ॥ સ્વધર્મ આચરવો ભણું રે, પ્રાણી માત્રનો જોહરે;
રેવા રસીક નીગમે રોરે, સમળાવુ લઉં તે હરે. ૧

॥ ઇતિ શ્રી ભક્ત લોલામૃત પરમ પવિત્ર તુકારામ ચરિત્ર પા-
રુયાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે શીવાજી મમાગમો નામ પુર્ણ
ચત્વારીશોધ્યાય ॥ ૪૦ ॥

અધ્યાય ૪૧ મો

॥ રાગ આશાવરી ॥

અગ્રહાસ એ શ્રવણી બોલ્યા, વળતી શી થઈ પેરય;
ભુપ શીવાજી વગેરે વાશ્યા, કે મોકલીયા ઘેર. ૧
નાભાજી કે શ્રવણા સ્વાંમી, સભા ભરઈ જે વાર,
તુકારાંમે તે પ્રસંગ કાઢી, તર્ત કર્યો ઉચ્ચાર. ૨
આ સંસાર વીકટ ભવ સાગર, તરવા એક ઉપાય;
કર્મ કાંડ નીગમે નીરમ્યો તે વરણુ તેજ કથાય. ૩
સ્વધર્મ પોતાનો આચરવો, તો પારાંગત થાય;
અન્ય તણે આચરવા જતાં કષ્ટે માંહી કળાય. ૪
જેમ મચ્છનુ જીવન જળમાં, તે વીમાં મરી જાય;
પક્ષી બ્યોમ વીશે ફરનારાં, હરમાં પ્રાણ પળાય ૫
ઉંદર કોળ ફરે બાહ્યર તો, ના જીવે હીન એક,
સર્પ અંત બાયે તો ન જીવે, વીધીએ નીરમ્યો નેક. ૬
ઝાડ ગતી કરતાં મૃત પાંમે અશ્વે હળ ન તણાય,
બળધ સવાર થતાં સંગ્રામે, કો હીન જીત ન થાય. ૭

- સ્વધર્મ આચરવામાં સુખ છે, તે નીરમ્યા અવીનાશ;
શીતળતા શશીને કરવાની, રવીનો ધર્મ પ્રકાશ ૮
- વૃષ્ટી મેઘ શીરે કરવાની, આયુશ ખુટે કાળ;
હાવે બ્રાહ્મણ ધર્મ બતાવું, છુટે ભવ જ જાળ ૯
- વેદ ભણે ને પછી ભણાવે, કરે કરાવે યજ્ઞ;
દાંત તેમ લેવું ને દેવું, રહે શટ કર્મે યજ્ઞ ૧૦
- વાનપ્રસ્થનો ધર્મ સુણો સૌ, હર્ષ શોક ના થાય,
પંચ વીશયથી રહે પરવર્તિ, તો પારાંગત જાય ૧૧
- સંન્યાસીને શાંત સદાચીત, બોલો મમતાનો નાશ;
ધંદ્વી દમન મનોનીગ્રહતા, ત્રણાતીત ઉદાસ. ૧૨
- પર્મહંસનો ધર્મ પ્રકાશ, જાતી કુળનો નાશ,
સમયે જેહ મળે તે ખાવું, ના પળવું પરપાસ. ૧૩
- ક્ષત્રી ધર્મ પ્રકાશ કરે તે, નીગમે નીરમ્યા જેહ;
શત્રુને સનમુખ જીતે જઈ, ન પળે પાછો તેહ. ૧૪
- પ્રજા પુત્રની પેડયે પાળે, લે સઉની સંભાળ,
દાંત ધર્મમાં રાખે વર્તી, કોને ન કરે આળ. ૧૫
- માત પીતાની આચરે સેવા, કોને કષ્ટ ન થાય;
પાળે ધર્મ કહ્યા ક્ષત્રી તો, આ ભવ જીતી જાય. ૧૬
- જઈ વગડામાં વાસ કરયાર્થી, આ સાધન ના થાય;
ઘેર કરે ગોવીંદ ભજન તો, જમને હાથ ન જાય. ૧૭
- વૈશ ધર્મ તે વરણુ હાવે, બોલેસત્ય વચન,
ધર્મ તણી ધારણ તે તોળે, હીંસા ન કરે મન. ૧૮
- કરે કપટનું કર્મ ન કોથી, દશાંશ રોળે દાંત;
ઘટતો ભાવ ચઢાવી વચે, રહે રાજ ભગવાંન. ૧૯

- જાંણુ અજાંણુ ગમે તે આવે, નવ દે બીજે ભાવ;
જુઠો લેખ લખે ના કોનો, એજ વૈશનુ નાહાવ ૨૦
- જન્યક નીરમુખ જન્ય ન કોઈ, વૈશ ધર્મ વેહેવાર;
શુદ્ધ તણા વરણું જે ધર્મો, શ્રેય સદા કરનાર ૨૧
- ત્રૈણુ વરણુની સેવા કરવી, નીરવાહ કરવા તેમ;
ગરીબ દુખીયા ઉપર પીતી, હરી કીરતનમાં પ્રેમ. ૨૨
- ચારે વરણુ તણા એ ધર્મો, પાળે સડિ મુખ થાય;
ભવાટવી ભટકારો ભાગે, દુખ સડિ દુર પળાય ૨૩
- પુણ્ય નથી પરમારથ જેવું, અસત્ય સમ નહીં પાપ;
હીંસા સરખુ હીણુ કરમ નહીં, રામ સમો નહીં જાપ ૨૪
- સરવ ભુતમાં દયા સમુ નહીં, કો સાધન બળવાંન;
થયા શીવાજી શાંત સાંભળી, આળ્યુ અતર જાંન. ૨૫
- કથા વીસરજન પ્રસાદ વેહેંચ્યો, પડીયો ભુપત પાય;
વસ્ત્ર પછીથી પહેરી લીધા, સમજી ગુરૂ ઇચ્છાય. ૨૬
- નૃપ માતાયે નમન કરયુ જઈ, બોલી વીનય વચન;
પુત્ર દાંન આપે અરખ્યું તે, બહલો વળવા મન. ૨૭
- તેવું કાંઈ નથી મુજ પાસે, અરખી રાજી થાઉં;
એમ રાજ માતા ગુણ ગાયે શરણું નીજનુ સાડિ ૨૮
- ચાર દીવસ ગુરૂ દૈવત જેવા, વશીયા તેણે સ્થાન;
એવામાં એક થયો અચ બો, શ્રવણો રાખી ધ્યાન. ૨૯
- નાવજી નાંમ તણો એક માળી, ભાવીક ભક્તીવાંન,
રાત્રે કીરતન કરવા આળ્યો, બેઠો જોઈને સ્થાન ૩૦
- તુકારામનો શ્રમ લહીને, વીનય કરી કહે તાંહ.
તમે વીસાંમો જરા ખાઓ તો, હું ઉભો થઉં આંહ. ૩૧

- તુકારામ કે એમ કરો ભાઈ, તવ તે ઉભો થાઈ;
નાચ ગાન કરવા તે લાગ્યો, હૃદયામાં હરખાઈ. ૩૨
- જરા બોબડી ભાશા તેની, પ્રેમી પુરણ મન;
વીકૂલ વીકૂલ કરે ગરજના, જાણે તન મન ધન. ૩૩
- ચાર થડી એ રીતે કરતાં, સ્વેદ વળ્યો તે વાર;
તરત ગયો બેશી તે વારે, લાગ્યો થાક અપાર. ૩૪
- જીહવા અટકે કંઈ અપશબ્દો, મહી મહીથી બોલાય;
તે સાંભળી સઉ લોક હસે છે, હેલું તે તક થાય. ૩૫
- તુકારામ તે પાછળ ઉઠી, પોતે કીરતન ગાય,
તેથી દશધા રગ જામીયો, શોભા કહી નવ જાય. ૩૬
- નાવજી માળી સુતર કાંતી, પુલ વાડીથી લાવે;
હાર કરી તે તુકારામને, ને ધ્વીજને પેહેરાવે. ૩૭
- એમ નીરંતર સાધુ પ્રાણી, તેની સેવા કરતો;
નીત્ય સભામાં આવે નાચે, બોબડી ભાશા ઉચરતો. ૩૮
- તુકારામ તેને જોઈ બોલે માહારો પ્રાણી વીસાંભો;
નાચ કરે વીકૂલ ગુણ ગાતો, પેહેરી સુંદીર જાંભો. ૩૯
- તેજ સભામાં નીત્ય જનારો, મોરપંથ ધ્વીજ નાંભે;
નાવજી માળીની વાડીમાં, પળીયો નાહવા કાંભે. ૪૦
- તલાવડી વાડીમાં સારી, તાંહાં તે નાહવા બેઠો,
પુષ્પ વીણવા તે વાડીમાં નાવજી માળી પેઠો ૪૧
- મોર પથે પાસે તેડી, ઠાંમી ઠપકો દીધો;
આજ પછી ના ગઈશ સભામાં, બેળે બધજ કીધો. ૪૨
- લોક બધા દલગીર થાય છે. તારૂ ભાશણ ભાળી;
માળી કે હાવે નહી બોલું, આ મે ગાંઠજ વાળી. ૪૩

- ભગવદીને ભજને ચુકાવ્યો, રીસ પ્રમુને આવી;
 મોરપંથ મુગો થઈ બેઠો, જીભ ન જાય હલાવી. ૪૪
- ત્રાસ પાંખીયાં તે સડિ ધરનાં, કરમ કળ્યુ ના જાયે;
 રાંભેશ્વર ભટને હરસાવ્યો લેખ લખી ધ્વીજરાયે. ૪૫
- રાંભેશ્વરે વરણી કરણી સડિ, કાગળે વાંચી તેવી;
 તુકારામની પાસે જાઈ, કહી કથા થઈ એવી ૪૬
- મોરપંથને માળી નીંદે, મુંગાપણ તે વાપ્યું,
 તુકારામે તેને તાં તેડ્યો, જોઈયે કષ્ટ ઉથાપ્યું ૪૭
- તેજ તકે કણખી કો આવી, કાકડી મુકી પાસે;
 ચાર ચીરીયો કરી તુકાએ, પ્રાશી તણ હુલાસે ૪૮
- એક ચીરી બાકી રહી તેના, બને કડકા કીધા;
 મોરપંથને બોલાવ્યો પણ, ઉતર કાંઈ ન દીધા. ૪૯
- સભાસદો કેવા લાગ્યા કે, મુંગો તે કમ બોલે;
 ફરી જન્મ લે નાહારે હેની, ઝીલસડી તે બોલે. ૫૦
- સર્વ સભા જોતાં નીમેપા, તે મુંગાને આહી;
 તર્ત હરી ગુણ ગાવા લાગી, ચંચળ રસના આહી ૫૧
- વીરમે સર્વ સભા થઈ ભાળી, માહાદેવાતણ નરખી;
 સમાન શક્તિ જોતાં લાગે, હરીજન હરીની સરખી ૫૨
- અધા લોક બોલ્યા તે ટાંણે, એ પ્રસાદી કંઈ આલો;
 વાલ વાલ અરખ્યા તે સડિને, કે દ્યો મુખમાં ધાલો. ૫૩
- જીભે અડતાં જીવ કચવાયો, કડવી વીશના જેવી,
 મુથુ કરીને થુ કી નાંખી, કરે કલપના કેવી. ૫૪
- તકે નાવજી માળી આવ્યો, કેહેવા કરગરી ભાવે;
 કીરતન કેવા નાહ થડિ ઉભો, આજ પછીથી હાવે. ૫૫

- અવળુ સવળુ મે ઉચરાયે, ખેઠ સભાને થાયે;
તે માટયે નહિ કીરતન ગાઉ, સડિનાં મન કચવાયે. ૫૬
- તુકારામ કે તારૂ ભાષણુ, સુરને શ્રવણુ ઝેલું;
રમાપતી રાજી થાયે તાં, કચવાયે મન કેલું. ૫૭
- સુણી શબ્દ આનદે ઉડી, કીરતન કરવા લાગ્યો;
ચાર ઘડી ગાયનને નૃત્યો, કીધો ભય સડિ ભાગ્યો. ૫૮
- તુકારામ તે પાછળ ઉડી, કીરતન નૃત્ય કરે છે,
રાજ શીવાજી રજા માગવા, ગુરૂ પાસે વીચરે છે. ૫૯
- નમન કરી મુખ માગે છે એક ચીંતા મનની કાપો;
વંશ પુંકય રેવાની હોય તો, શ્રીફળ મુજને આપો. ૬૦
- વીણુનુ ભાશણુ સાંભળી ગુરૂવે, શ્રીફળ લોવી આપ્યું;
વીદ્યાગરી માગીને નમીયા, વાયક મુસ્તક થાપ્યું ૬૧
- પળ્યા સતારે સડિ મંડળશું, તે ગુરૂના ગુણ ગાતા;
રામેશ્વરને તમ કોંડોળા, પરથમ શત્રુ થાતા. ૬૨
- તે દેવાતણુ દરશી રહે છે, સડિ સંસાર વીસારી;
તુકારામની તે સેવામાં, રેછે સદ્ગુરૂ ધારી. ૬૩
- તે વેદાંત નીરતર વાંચે, ને હરીના ગુણ ગાયે;
તુકારામની સાથે હેવા, વૈષ્ણવ ચૈાહ સદાયે. ૬૪
- જ્યાં જાયે તાં તે સંગાતે, શ્રવણુ ભકતીમાં ધ્યાન;
જીવન મુક્ત તણી સંગત્યમાં, નૈ કો તેહ સમાન. ૬૫
- તુકારામ તે સડિ સંગાતે દેહુ ગ્રામ પંધારયા;
લોહ ગ્રામમાં ચાર માસ રહી, વતને પછી સંધારયા. ૬૬
- ॥ વીશ્રાંમ ॥ સંધારીયા વતને પછીરે, દીપ્યું દેહુ ગ્રામરે;
રેવા રસીકના લાડીલારે, સાહ્યક સુદીર શાંમરે. ૧

॥ इतिश्री भक्त लीलामृत परमपवीत्र तुकाराम चरीत्र पा-
ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते शीवाजी वैराग्य वृत्ती
वर्णनो नाम एकचत्वारिंशो ध्यायः ॥ ४१ ॥

અધ્યાય ૪૨ મો.

॥ राग काक्षी ॥

આવ્યો આવ્યો ચાંટડાનો ચોરરે, લાખેણી લાડી લેઈ ગયોરે.

એ દેશી વાંચવાની છે.

તાર પછી શું દેહુઆમે થાયરે, માધવની માયા માહા બળીરે;
રાગ પુનાનો શંકર દરશન જાયરે, માધવની માયા માહા

બળીરે ૧

ચિંતામણુ દ્વિજ છે તેની સંઘાતરે,

માધવની,

જત્રાવાસી સાથે સઘળી ન્યાતરે,

માધવની. ૨

ભીમશંકરની જત્રા કરવા જાયરે,

માધવની;

જેતીર્લિંગ જગત જાહર કેવાયરે,

માધવની. ૩

જતાં વચમાં આવ્યું દેહુઆમરે,

માધવની;

સઘળા સંઘે તાં કીધો મુકાંમરે,

માધવની. ૪

સભ્ય પુરૂષો ભેળા થઈને તાંહરે,

માધવની;

મળવા આડ્યા તુકારામ છે જાંહરે,

માધવની. ૫

એટલે એક વણીકે જઈ તે વારરે,

માધવની;

પાથરણું પાથરીયું શોભાદારરે,

માધવની. ૬

બેડા ચીંતામણુ આહી સઉ તાંહરે,

માધવની;

મળ્યા હળ્યા જય વીરૂક્ષ મંડળ માંહરે,

માધવની. ૭

ચીંતામણુ કે ધન્ય ભાગ્ય આ વારરે,

માધવની;

દરશ્યા દ્રષ્ટે આપતણા દેહારરે,

માધવની. ૮

અંતર ઇચ્છા પ્રસાદ લેવા થાયરે,	માધવની;	
પુર્વ જન્મનાં પાતીક દુર પળાયરે,	માધવની.	૯
તુકારામ કે ધન્યભાગ્ય આ વારરે,	માધવની;	
તોળી સીધુ સૌ સાંધ્યું તૈયારરે,	માધવની.	૧૦
લોટ દાળ્ય તાંદુળ વૃત સાકર શાકરે,	માધવની;	
સર્વ મશાલો શરપણુ કરવા પાકરે,	માધવની.	૧૧
બોલ્યા યાત્રી અમને ઇચ્છા થાયરે,	માધવની;	
કરમાં કંઈક પ્રસાદી તે પાંખાયરે,	માધવની.	૧૨
તુકારામ શ્રવણી આવ્યા ઘર માંહરે.	માધવની;	
ત્રીકમનુ આરાધન કીધું તાંહરે,	માધવની.	૧૩
કપરૂ આવ્યુ હાવે કરવુ કાજરે,	માધવની,	
માહારા મળતી લુટાશે તવ લાજરે,	માધવની.	૧૪
તેજ તકે હીંમત્ય ધારીને ઠેકરે,	માધવની;	
કીશોર વયના થઈને કેશવ શેકરે,	માધવની.	૧૫
આવી ઉભા તુકારામની પાસરે,	માધવની;	
એક પુરેલું સીધુ આપે ખાસરે,	માધવની.	૧૬
સર્વ શંકને સીધુ મોકલ્યુ તાંહરે.	માધવની;	
આવે માણસ પડવ પડીયો જાંહરે,	માધવની.	૧૭
જન જાતીલા જાંણે કંઈ ઉપહાસરે,	માધવની;	
તાણી શ્રવણે તેને પડીયો ત્રાસરે,	માધવની.	૧૮
આરણીયાએ ઘરમાં વાળ્યો રોળરે,	માધવની;	
છત્યમાં છાંણું પડીયાં ગણતી સોળરે.	માધવની.	૧૯
કડકો કાઠી ઘરમાં ન મળે શેશરે,	માધવની;	
આ જગ્યાંને કયમ ખાડી નીરેશરે,	માધવની.	૨૦

તાંણી તુશી શીધુ પુરયું એકરે,	માધવની;
બધા શંઘનો તે માંહયે વીવેકરે,	માધવની. ૨૧
કેશવ શેઠે કરીને એક વીચારરે,	માધવની;
એક શીધાનાં નીરમ્યાં અપરમપારરે,	માધવની. ૨૨
માઠક મજુરા પ્રગટ કરયા તે વાસરે,	માધવની;
ભરી ટોપલા મોકલીયા તે પાસરે,	માધવની. ૨૩
ધી સાકર ને શરપણ સુદ્ધાં તાંહરે,	માધવની;
માણસ માપે શીધાં ગણતી માંહરે,	માધવની. ૨૪
મરી મશાલો તે સાથે મુખવાસરે,	માધવની;
સર્વ શંઘમાં પ્રેરયાં કરી તપાસરે,	માધવની. ૨૫
પુરપતીયે ના એક પલે પોતાયરે,	માધવની;
ચીંતામણુ છે સીદ્ધ નમ્યા પણ પાયરે;	માધવની. ૨૬
તુકારામને કરગરી કેહેતા જાયરે,	માધવની;
તમો કરો તે બીજયે નવ થાયરે,	માધવની. ૨૭
પંગત્ય લહાવો અરપો આંણી વારરે,	માધવની;
તેમ કરીને રાજ અપરમપારરે,	માધવની. ૨૮
નીશીયે કીરતન કીધું સડિ હરખાયરે,	માધવની;
રજ માગી સૌ શંઘ થયો વીઠાયરે,	માધવની. ૨૯
જેઘ પુરવાસી જનને મોહ ન માયરે,	માધવની;
પુરશોતમ વીના પુર ના થાયરે,	માધવની. ૩૦
એટલામાં એક બ્રાહ્મણની થઇ વાતરે,	માધવની;
દારણુ દુખીયો ત્રણાવત અવાતરે,	માધવની. ૩૧
અંગ ઉપર આંગમીને મરવા ખાસરે,	માધવની;
લાંઘણે બેઠો જ્ઞાનદેવની પાસરે,	માધવની. ૩૨

વેઠ્યું કષ્ટ થણા દીન તેણી વારરે,	માધવની;
આપ્યું સ્વપ્નું જ્ઞાનદેવે તે ઠારરે,	માધવની. ૩૩
દુખ દેવાનો ટળશે તાહારો ત્રાસરે,	માધવની;
તું જઈને મળ્ય તુકારામની પાસરે,	માધવની. ૩૪
લેજે કંઈક અપાવે આપે તેહરે,	માધવની;
રાખીશ ના કંઈ તાં મનમાં સ દેહરે,	માધવની. ૩૫
તર્ત જાગીને મુકયો તેહ મુકામરે,	માધવની,
દોડ્યો આવ્યો તાંથી દેહુ ગ્રામરે,	માધવની. ૩૬
તુકારામને નમીયો જઈને પાસરે,	માધવની;
વરણી કીધો સ્વપ્નાનો ઇતીહાસરે,	માધવની. ૩૭
તુકારામને તે સુંણી ચીંતા થાયરે,	માધવની,
અનાથે ભાર ધર્યો આ કયમ ઉચકાયરે,	માધવની ૩૮
કરો તમો ને મુંડો મુજને ભારરે,	માધવની;
નથી સીધ્ય હું જાણો જગદ્ધારરે,	માધવની ૩૯
કહું વીમને બોલાવીને પાસરે,	માધવની;
લોહ ગ્રામ જ ખાંત્ય કરીને ખાસરે,	માધવની ૪૦
શીવજી નાંમે કંસારો છે જ્યાંહરે,	માધવની;
માગ્ય જઈને તેની પાસે તાંહરે,	માધવની. ૪૧
કેહેતાં પળીયો લોહ ગ્રામ તે વારરે,	માધવની;
જઈને ઉભો શીવ કંસારા દારરે,	માધવની. ૪૨
તુકારામે મોકલીયો વરણી વાતરે,	માધવની;
આપો મુજને કંઈ થઈને રળીયાતરે,	માધવની ૪૩
સુંણીને શીવજી વીસ્મય પાંખો મંનરે,	માધવની;
હવું તે દીને પ્રાણણને ભેજનરે,	માધવની. ૪૪

સૌ સંઘાતે જમીયા તેણી વારરે,	માધવની;
હાંન દક્ષીણા ચરપી કરયો વીચારરે,	માધવની. ૪૫
તુકારામનો પ્રેરયો આબ્યો જેહરે,	માધવની;
ચ્યાર પાશ લોઢાની ચરપી તેહરે,	માધવની. ૪૬
ખાંધી મુકી તે આહાણુને શીશરે,	માધવની;
લોઢાની જોઈ આણી અંતર રીશરે,	માધવની. ૪૭
કષ્ટ તમારૂં ટળશે જાઓ સાહાધરે,	માધવની;
તુકારામની નજરે પાડો જાઈરે,	માધવની. ૪૮
વીપ્ર લેઈને વળીયો તેણી વારરે,	માધવની,
વાટયે કરવા લાગ્યો તે વીચારરે,	માધવની. ૪૯
આ લોહો લગડાં લીધે શું સુખ થાયરે,	માધવની;
ધીકે માથુ ટાંગા ઢુટી જાયરે,	માધવની ૫૦
એમ ઉંચકી જતાં દુખ્યું શીશરે,	માધવની;
કનેરકી નામે જે પરવત ધીશરે,	માધવની. ૫૧
તે જે વચમાં ત્રૈણ્ય પાશ લેઈ તાંહરે,	માધવની,
નાંખી ચાલ્યો એક લેઈ શીર માંહરે,	માધવની. ૫૨
ઉભો જાઈ તુકારામની પાસરે,	માધવની;
ભાળ્યું અંતર આહાણુનું ઉઠાસરે,	માધવની ૫૩
તુકારામે દીજને પુછ્યું તે વારરે,	માધવની,
કીધો તેણે કંઈ તમને ઉપકારરે,	માધવની ૫૪
તવ તે જોલ્યો દીધો આ લોહો પાશરે,	માધવની,
એમ કરીને નાંખ્યો થઈ નીરાશરે,	માધવની. ૫૫
તુકારામનો હાથ અડ્યો જે વારરે,	માધવની;
કંચન પાશ થયો જોતાં નીરંધારરે,	માધવની. ૫૬

જાનંદેવે આ અરધ્યુ તે હ્યો ભાઈરે,	માધવની;
વાત ન કરશેા બીજા પાસે જાઈરે,	માધવની. ૫૭
ચાલ્યો બ્રાહ્મણ કંચન લેઈને તાંદ્રે,	માધવની;
ધાયો ધાંસે ત્રૈલ્ય ફેડીયો જાંદ્રે,	માધવની. ૫૮
જેવા લાગ્યો ન લહી તેને સ્થાનરે,	માધવની,
ભવીષ્ય ભુજે થાય ન ભાયગવાંનરે,	માધવની ૫૯
તે પસ્તાવો કરતો મંદીર જાયરે,	માધવની;
લાભ મળ્યો ના કર્મ વીના લેવાયરે,	માધવની ૬૦

॥ વિશ્રાંત ॥ કર્મ વીના લેવાય નારે, અરપે અધીકું કોકરે;
રેવા રસીકે નીમીયુંરે, વધવટ કરવી ફેફરે ૧

इतिश्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकारां चरीत्र पाख्याने
कविश्री रेवाशंकर वीरचीते प्रसाद सीद्धी वर्णनो नाम ध्वीचत्वा-
रिंशमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

અધ્યાય ૪૩ મો

॥ રાગ મા૩ ॥

અગ્રદાસ કેરે, ધન્ય ભાયગ અતી આપણુ;	
તુકારામ તેરે, પુતણુ પરમ પારસ તણુ.	૧
જેના ગુંણુ સુણીરે, માયાનો પાશ પળાય છે;	
સીદ્ધી સાધ્ય સઉરે, અતર ધ્રુવે તે થાય છે.	૨
ત્યાર પુઠાણુરે, વીસ્તરી તેહ કથા કરો;	
બોલ્યા નાભાજીરે, ભાળીને ભાવ ખરેખરો.	૩

એક અવસરેરે, મુળાને બીવરા નામની, બે નહી તણુરે, સંગમ જોવાને કાંમની.	૪
બીજા નર સઉરે, દોહશના સઉ જાય છે; દેહુ ગ્રામનાંરે, દંપતી નાહવાને ધાય છે.	૫
જતાં મારગેરે, એક અરણ્ય ઉજડ હતું; ત્યાં ઘેટાં તણુરે, એક ટોણુ બેઠું જતું.	૬
તેના રક્ષણેરે, શ્વાન સખળ સહીવત હતો, ભાળી મનુષ્યનેરે, વળગી પડે વાટયે જતો.	૭
પાડી નાંખીનેરે, કંઠ ચુશી ખાયે જઇ, તેના ત્રાસથીરે, વાટય વેરણુ ઉજડ થઇ.	૮
એજ મારગેરે, આડુ ન કો ઉતરી શકે; ભારી ભય થકીરે, ત્રાસે ન કો વાટયે ટકે	૯
તુકારામનેરે, હૈવ યોગે તે રસ્તે જતા; ધાયે ધાંસમાંરે, ભુંકતો એ અન્નાંણ્યા હતા.	૧૦
આવ્યો સનમુખરે, કાળ સરીખો તે કોપતો, તુકારામતેરે, લેશ ન ત્રાસ રૂદે હતો	૧૧
ભશી ઉછળીરે, બાઝવા જાય છે જોડે; તુકારામે તારે, શ્વાનને શબ્દાવ્યો એટલે.	૧૨
જતું કો તુનેરે, ભસ્તું નથી તું ભશા કરે; હેવું માં કરયરે, ધર્મ વીરુધ્ધ કૃતી ઠરે	૧૩
એક શબ્દમાંરે, શ્વાન શીથીજ તે બની ગયો; ભુલ્યો ભસવાનુંરે, બોધે બદલાડા જેવો થયો.	૧૪
ભુમી સુધ ગયોરે, ભરવાડ આવીયા એટલે; ભ્રમ્યો શ્વાનનેરે, ત્રાસ પડ્યો તન તેટલે.	૧૫

તુકારામ તાંરે, સંગમ સરીતા વીશે જઈ;	
કરયું સ્નાન તાંરે, પરમ શાંત પોતે થઈ.	૧૬
ત્યાં શીવાલયરે, બેઠમાં એક રૂડું હતું;	
ત્યાં સગુણ તણુરે, ધ્યાન પ્રગટ કીધું જતું.	૧૭
એમ કરતાં તાંરે, મધ્યાન કાળ સમો વહયો;	
ગામ રાજણરે, છે તાં જવા ઉભો થયો.	૧૮
કૃષ્ણાલટ નાંમેરે, બ્રાહ્મણ જાતી છે મહામતી;	
ગયા ભીક્ષાનેરે, વૈશ્વદેવ વેળા હતી.	૧૯
તુકારામનેરે, ઓળખી આદર આપીયા;	
ભીક્ષા અરપીનેરે, આસન ઉપર સ્થાપીયા.	૨૦
તુકારામે તાંરે, પુછ્યું પ્રજા શી છે જાણરે;	
ધ્વીજ બોલીયોરે, ગળચ્ચું ખાઈને તાણરે.	૨૧
કૃપાસાગરરે, એક પુત્ર અરપ્યો હરી;	
મુંગો જન્મથીરે, હાર્યો હું એની તેવડ કરી.	૨૨
વર્ષ આઠમુંરે, જન્મથી ખાળને જાય છે;	
ઉપવીત્તનોરે, અવસર એવે પળાય છે.	૨૩
ગાયત્રી તણુરે, મંત્ર મુંગો કરી કયમ બણે;	
ન બોલાય તોરે, બ્રાહ્મણ કેમ કરી બણે.	૨૪
સોચ સખળ છેરે, આપ કહો તેમ કાણ્યે;	
કોપ્યું કર્મ તાંરે, દોશ કાને જઈ દીલ્યે	૨૫
તુકારામે તાંરે પુત્ર તે પાસમાં ઘાલીયો;	
મહા મંત્ર તેરે, પત્રે લખી મુખે આલીયો.	૨૬
થયો જીહ્વાયેરે, અક્ષર સ્પર્શ તે જોડે;	
તર્ત લાગીયોરે, ગીરવાણ વહવાને તેડે.	૨૭

એ અચાનકરે, દેવાતાણુ લાહયું બહરે;	
પુરવાસીયોરે, ચરણમાં સડિ પડ્યા તાહરે.	૨૮
ધ્વીજ મંડળેરે, નીશ્ચય એ મનથી કરયો;	
નોહયે મનુષ્ય આરે, ધૃશ્વર અપર આ અવતરયો.	૨૯
તુકારામનેરે, બીજે હીવસ રાખી કરી;	
એજ બાળનેરે, આપી જનોઈ પછી ફરી.	૩૦
કીધો બ્રાહ્મણરે, જન્મનો મુગો મટી ગયો;	
શ્રુતી શાસ્ત્રનોરે, પાડી તે પદક વીશે થયો.	૩૧
મંત્ર વીઠુંલરે, નામનો તે મુખમાં ધરયો	
સાધ્ય ગુરૂતણેરે, પદકમાં પારાંગત કરયો.	૩૨
તુકારામ ત્યાંરે, કાર્ય કરી મારગ પળ્યા,	
તે રબારીયોરે, ઘેટાં વાળા વચ્ચમાં મળ્યા.	૩૩
નમી બોલીયારે શ્વાન હમારો શિથીસ કરયો;	
ભુલ્યો ભસવાનુરે, બહાઝવાનું પણ વીસરયો.	૩૪
વાડ ઘેટાંનોર, સાચવનો હુતો સર્વથા;	
ચોર ચૌપગાંરે, તે પાંતી ની ને નોહોતી તથા.	૩૫
બોધ આપનોરે, લાગેથી ભસવું ભુલી ગયો;	
રાખો પાસમાંરે, સાધુ કરી શરણે થયો.	૩૬
તુકારામ ત્યાંરે, વાક્ય રબારીનું મન ધરી,	
સ્મરી વીઠુંલરે, શ્વાન સાંહાંમી દ્રષ્ટી કરી.	૩૭
બોહ્યા મુખ થકારે, શ્વાન સાધુ સંગે પળો;	
શબ્દ સાંભળીરે, હુંધેલો ઉડ્યો ઉતાવળો	૩૮
તે સાથે પળ્યોરે, એકાદશી ન ખાંચે કશું;	
અ ના કોનેરે, પાસે આવે કો પ્રાણી પણ.	૩૯

ભેદ ભેખનારે, કંઠી તીલકમાં જનમ ખુવો; સદગુર તણીરે, શક્તી આ શ્વાંન વીશે જુવો.	૪૦
શ્વાંન સાધુતારે, રાખીને જન્મ પુરો કરે, દોશ મારગેરે, પ્રાણ પળે ના પગ ધરે.	૪૧
અં રીત્યે થયુરે, પોતાને ઘેર પછી ગયા; તાંહાં આવીયોરે, તે જમાઈના ભેળા થયા.	૪૨
એલવડ એવારે, ગાંમના તે વાશી હતો; તુકારામનોરે, તે જમાઈ મોહોટો થતો	૪૩
તેણે પુછીયુરે, નીત્ય નીમ અરપો મને; તુકારામ કેહેરે, કરવાને પાડ ગીતા બને.	૪૪
માફા દાયકરે સાધન શ્રેષ્ઠ સરવ થકી પણ પાડતુંરે, પ્રાણ સાટે પાળે ટકી.	૪૫
નીમ ધારીનેરે, પોતાને ઘેર વીજા થયો; તેને મંદીરરે, ખેડકર નાંખે જોશી ગયો.	૪૬
તુકારામનોરે, જમાત્ર પાડ ગીતા કરે; પેલો જોશી ત્યાંરે, પાડ સુણ્યા પછી ઉચરે.	૪૭
તુ અશુદ્ધ આરે, પાડ કરીશ ના આ ફરી; જહ અધોગતીરે, કાંછુ કરી ખરી ખાતરી.	૪૮
પેલો ગીતાનારે, પાડના નીમ વીસારીયો; તે જોઈ જોશીનેરે, શ્રી પત્યે શત્રુ ધારીયો.	૪૯
કીધુ સ્વપ્નમાંરે, જોશીને જહ જગદીશ્વરે, માહારા પાડનોરે, નીમ તજવી તું નહ ઠરે.	૫૦
જેના બોલથીરે, રાજ હું રહેતો નો સર્વદા; કરયા બન તેરે. એથી તું પાંચીશ આપદા.	૫૧

તેને ઘેર જઈરે, શીખવ્ય સારો ત્યાં રહી ટકી; નહી તો તુજનેરે, ખોદી હું નાંખીશ જડ થકી.	૫૨
મુંણી સ્વપ્ન તેરે, પ્રોહીત પીડયા વાશે પડ્યો; પડી હેડય માંરે, મે પગ ઘાલ્યો મુને નડ્યો	૫૩
એમ શોચતોરે, એલવડય ગામમાં તે ગયો; તેને જઈ મળ્યોરે, પાઠ તેને કરવો કહ્યો.	૫૪
તેવો બોલીયોરે, હાવે અશુદ્ધ હું નંધ કરૂં; નીતો શીખવોરે, હઈ રહી મુજને ખરેખરૂં.	૫૫
ઝખમારીનેરે, જોશી તાં માસ ચતુર રહ્યો; સારૂ શીખવીરે, વળતી વીઠાય પોતે થયો.	૫૬
શટ શાસ્ત્રનોરે, સંપન હોય પોતે કદા, મદમાંનથીરે, શ્રીપતી રીઝે ન સર્વદા.	૫૭
ભવતારણુરે, ભાવના ભુખ્યા સદાય છે; પ્રેમ પરખીનેરે, વાહાલોજી તાં વશ થાય છે.	૫૮
પ્રેમીજન કરેરે, તે માહયે દોશ ન ધારવો; ડોહોળે ડાહ્યાપણુરે, આખર અવસર હારવો.	૫૯
એક અવસરેરે, કીરતન ગાયું તુકે ફરી; મુકયુ માટી ખઈરે, માધવે મુખ મેલું કરી.	૬૦
યશોદાજી તેરે, લેઈને ફરતાં તે ભાવીયુ; તે રામેશ્વરેરે, ભુલ્ય કઈ બંધ કરાવીયું	૬૧
તેનો દંડ તેરે, દીધો દયાળુવે જાહરે; રાંમેશ્વર ભટ્ટરે, ત્રાશી ગયા જોઈ તાહરે	૬૨
કહ્યું સ્વપ્નમાંરે, શ્રીજીયે તે સડિને કહ્યું; રાંમેશ્વર ભટ્ટરે, સર્વ સભાને રૂદે રહ્યું.	૬૩

કહ્યું કૃષ્ણ કેરે, આ તુકારામ જે ઉચરે; તે જથાય રથરે, બીજે લખ્યું આતલ ઠરે.	૬૪
જન્મો જન્મનોરે, જોડયે તુકારામ માહ્યરી; જેયું તે વદેરે, ભુલ્ય ન ભાળશે મૈ ફરી	૬૫
તાહારથી કોઇરે, ડાહ્યાપણ ડોળવા ના ફરે, બોલે તે ખરેરે, સર્વને અંતર ઉતરે.	૬૬
એક અવસરેરે, ચૈત્ર માસ જોગે હતો, શંભુ શીખરનીરે, યાત્રાનો સંગ દીઠો જતો.	૬૭
તુકારામ તેરે. જાવાને ત્યાર પોતે થયા; ગંગાજી મવાળરે, સંતાજી તેલી જોડે ગયા.	૬૮
ત્રૈલોક્ય સંગમાંરે, દીવસે મારગ સ ચરે, જ્યાં નીશા પડેરે, ત્યાં રહી ભાવે ભજન કરે.	૬૯
એમ ચાલતાંરે, સાતમે દીવસ શીખર લહ્યું; તુકારામે તારે, દંડવૃત્ત કરીને કહ્યું.	૭૦
કોથળેશ્વરરે, આ પરવતનુ નામ છે, તેજ નામનારે, આ શંકરનું ધાંમ છે.	૭૧
તળે તેહનીરે, શીંગણાપુર સોહ્યામણું; હેવું ક્ષેત્ર છેરે, સરોવર ત્યાં સુંદીર ઘણું.	૭૨
તુકારામ કેરે, પરવતપર પાંણી નથી; માટે નહી ખઈરે, જાવું સુગમ પડે સર્વથી.	૭૩
તુકારામ કહેરે, ચ્યાર જણાની રસોઇ કરો; ત્રૈલોક્ય આપણેરે, ચોથા આ શંભુને નાંહાંતરો.	૭૪
કહ્યું તમ કરીરે, બેઠા તુકારામ ધ્યાનમાં; તેવે આવીયોરૈ નમ્ર અતીત તે સ્થાનમાં.	૭૫

માથે મુકુટરે, ભવ્ય જટા સોઢ્યાંમળી.	
ભસ્મ સર્વાંગેરે, ઝળહળ કાંતી દીસે ઘણી	૭૬
તુંબીપાત્ર છેરે, હાથમાં રાખેલું ધારણું;	
તુકાને કહ્યુંરે, હું આંચો દરશન કારણું.	૭૭
વળી ત્યાં કહ્યુંરે, ભુખ્યો છું દીવસ ઘણા તૈયાર;	
તારા દરશનેરે, આંચો છું લાભ માની ઘણા	૭૮
તુકારામ કેરે, પીરસો પાત્ર તે એમનું	
ચાર પુરશનારે, ત્રાંત થાયે મન તે નું	૭૯
જંઝા બેસાડ્યારે, દંડવૃત પાત્ય કર્યા;	
એક પાત્રમાંરે, સઉ પીરશુ ત્રાંતી કર્યા.	૮૦
તે જમી ગયોરે, પાત્ર કાલાં પટે ઢાંકીયાં;	
દીધી આશીશરે, કહ્યાંણ વાયક ઢાંકીયાં.	૮૧
પાંણી તુમડુરે, પી પછી મુખ શુદ્ધી કરી;	
બીડુ ખાઈનેરે, પળીયો તે પરવતમાં ફરી.	૮૨
સંગી તાં વઢારે, આ તમે યુક્તી સારી કરી.	
ભુખ્યો જાત એરે, આંચો અતીત પાછો કરી	૮૩
હાવે આપણેરે, સારૂ સાંમગ્રી મંગાવીએ;	
કરી પાકનેરે, પેટને ભાડુ અપાવીએ.	૮૪
સંતાજ તેલીરે, જાવાને પુર તતપર થયા,	
ઢાંકો પાત્રનેરે, માખ્યો ભમે છે કરી દયા.	૮૫
વસ્ત્ર ઉચકયુંરે, પુરણ પાક ભર્યો લહ્યો;	
પાંખ્યા વીસ્મયરે, આને અચંબો શો થયો.	૮૬
કર્યો નીશ્ચયરે, શંભુ પ્રસાદ લેઈ ગયા.	
દીધાં દરસનરે, સંમૃત્ય સગતીની દયા.	૮૭

ત્રૈલ્ય પાત્ર તાંરે, પીરશીને સડિ સાથે જમ્યા, આલ્યા દરશનેરે, શંભુજીને જઈને નમ્યા	૮૮
તેજ રાત્રીયેરે, હરી કીરતન કોડે કરી; ત્યાં ગંગોત્રીનેરે, એક અભંગ બોલ્યા ફરી.	૮૯
પચ રાત્રી ત્યાંરે, રહીને દેહુ ગ્રામે ગયો, નામ સ્મરણનેરે, એક અભંગ પોને કહ્યો.	૯૦
હી ડે હાલતાંરે, નામ મુખે બોલાય છે; તેને પદપદરે, યજ્ઞ તણું ફળ થાય છે.	૯૧
તેજ કીરતનરે, નામદેવે વરણ્યું હતું; લોહ ગ્રામનારે, બ્રાહ્મણે ધાર્યું તે ડિર જતુ	૯૨
ગગાપંત તેરે, વીશ્વાસ અંતરમાં ધરી, પ્રતી નામનીરે, માળાઓ સુતળીની કરી	૯૩
દોડે પાસમાંરે, રાખીને ડગલુ ભરયા કરે; વાળે ગાંડયનેરે, તાર પછી પગલું ભરે.	૯૪
ગાંડય ડગડોરે, વરસ દીવસ સુધી વાળીયો; તે દોડે બધેરે, સાચવટયે સંભાળીયો.	૯૫
દૈવ યોગથીરે, અર્થ હેનો આવ્યો જતો; બ્રહ્મરાક્ષસરે, કો નરને વળગ્યો હતો.	૯૬
અતી યાતનારે, રાત્ર દાવસ દેયા કરે; ગયો દરશનેરે, હરી હરેશ્વરનાં જાં ઠરે.	૯૭
મહા તપનીધીરે, બોલીયા તે કણ્યા કરી; પ્રેત કષ્ટ આરે, ટાળવા કો ખરી ખાતરી.	૯૮
એક યજ્ઞનુરે, પુણ્ય તમોને જો મળે; તેજ વેળાયેરે, બ્રહ્મરાક્ષસ વળગણ ટળે.	૯૯

મહા પુરૂશનુરે, વાયક માંમળ્યું નદ્યરે
 પગ ધુજ્યારે, યજનું ફળ કહ્યું તાહ્યરે ૧૦૦
 ॥ વીશ્રાંભ ॥ કહ્યુ યજનું ફળ સુગૂરે, તનનાં પડીયો ત્રામરે,
 હીંમત્ય શુ હંચે ધરેરે, પઠશો ન મળે પાસરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ધક્ત લીલામૃત પરમપવીત્ર તુકારામ ચરોત્ર પા-
 ત્યાને કવિ શ્રી રેવાગંકર વીરચીતે કાળ્પાપટ પુત્ર જીવ્હા
 કષ્ટ નીવારણો નામ ત્રીચત્વારીશમોધ્યાયઃ ॥ ૪૨ ॥

અધ્યાય ૪૪ મો.

॥ ગગ ધનાશ્રી ॥

નાભાજી ભણે સાંભળો સ્વાંભી, પેંડા વંદના વાળો વીરાંભી. ૧
 કાયા કળે કને નહી કોટી, થાકયો બાંધાએ દોદશ દોટી ૨
 ટેહલ્ય નાંખવા તે પછી આદ્યો, જાતે બાંધણુ જોળીયો ઝાટ્યો. ૩
 સારાં શેહરોમાં કરતો પોતાર. હું છુ બાંધણુ દુખીયો અપાર ૪
 એક યજની તેવડ થાય, માહાર જન્મતાળું દુખ જાય. ૫
 કોઇએ યજ કર્યો હોય ભાઈ, આપો દાંત મુને હરખાઈ. ૬
 નીતો બહુ જણ થાઇને ભેળા, માહાર કષ્ટ કાપો એકીવેળા. ૭
 પુરી સાતને તીર્થ તમાં, ચાર ધાંમ હું ભટકીયો આંમ. ૮
 દેશદેશ હું ભટકીયા જોઇ, મળ્યો યજનો દાતા ન કોઇ. ૯
 કોઇ ભીડ આ હીનની ભાગો, પ્રભુ પટે કો દાતાર જાગો. ૧૦
 એમ દોદશ કાઠીને હડીયો, દોહ પ્રામમાં તે આવી પડીયો. ૧૧
 ટેહલ્ય યજની પોતે ઉચારે, આસે ચક્ષુમાં આંસુ ચોધારે. ૧૨
 ભાગ્ય ઉદય તે દૈવે ભમાવ્યો, ભાંજુદત્તને ભોવીન આવ્યો. ૧૩

જેણે ડગડગ ગાંડયો તે વાળી, જેના યજ્ઞની ગણતી ન ભાળી. ૧૪
 બોલડેહલનો અંતર ભાગ્યો, સ્વજતી જાણી પાસે બોલાવ્યો ૧૫
 એક સુતળી ગાંડય તે કાપી, પેલા ટેહલેલીયા ભટને તે આપી. ૧૬
 જેવા ગાંમ મળ્યું તેણીવાર, ધાટે ધાડાં આવં છે અપાર ૧૭
 એક યજ્ઞનુ કળ હાંની માંઘ, ઘોઘ પાણીમાં પીજી તુ આંઘ ૧૮
 તાં પવાલામાં પાંચી મ ગાવી, ઘોઘ ઉભો અરણ સહાંમો આવી. ૧૯
 પીધું પાંચી તે આંણીને હેત, પડ્યો પૃથ્વી તે થમને અચેત ૨૦
 હાહાકાર હવો તેણીવાર, નથી શ્વાસને આશ લગાર ૨૧
 આંચુ મારગે આચેતાં આળ, ગામ લોકની ચોટી આ ગાળ ૨૨
 રહ્યો શમવત એ વહી ચાર, થયો તાં બીજે એક પ્રકાર. ૨૩
 પડ્યા પુર્ણના અગથી બળીયા, શાંભ રંગનો સુગે નીકળીયો ૨૪
 માહા ભયાનક ભસ્મ ભગ્દો, લાલ લોચન કોંધા વરેલો ૨૫
 દંડ હીંચ તે હાથમાં ઝાલ્યો, ઉઠી આકાશ મારગે આલ્યો ૨૬
 કાળ કાયામાંથી ગયો જ્યારે, થયા ચૈતન ટેલીયો તાહારે. ૨૭
 ઉઠી ટેલીયો કાઢતો હડીયા, ભાંણહત્તના ચર્ણમાં પડીયા ૨૮
 તમે બ્રાંહ્મણ કે ભગવાંન. મુને અરપીયું જીવતદાંન. ૨૯
 બ્રહ્મરાક્ષસ વગગણુ ભારી, બાર વર્ષ આ ભટક્યો બીખારી ૩૦
 જેઠ વળીયા હું ગૃસ્થો તમાંમ, અટપાયું ના યજ્ઞનું કાંમ. ૩૧
 ટોળે બહુ થયા ન બન્યુ તથાપી, કોણુ એકલો તે શકે આપી. ૩૨
 તમને ગ્રસ્થ ગણું કરી કહેવા, મળ્યા સગર મરત બળી જેવા ૩૩
 જેના યજ્ઞની ગણના ન થાય, દેઈ આશીશ પાંખો વીદાય ૩૪
 દેવાતણુ હીઠું દ્રષ્ટીએ જ્યારે, લોહ ગ્રામ વાસી વધા તાહારે ૩૫

તુકારામનાં સરવે વચન, સાચાં નીમડયાં લેહે સડિ જ ન.	૩૬
પગલે પગલે જે રામ રટાય તેટલા યજ્ઞનું તો ફળ થાય.	૩૭
એવું નામનું મહાતમ ધારી, તુકારામે સડિ ત્રણા વીસારી.	૩૮
જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભકતી સદાય, દયા દીનતા પ્રેમ ન માય.	૩૯
દીન રાત્રી ભજન માંહયે લીન, જેવું જળમાંહયે મગ રેહે મીન.	૪૦
અશાદી અને કાર્તિકી ઝારે, આવે એકાદશી જેણી વારે	૪૧
યાત્રા પંઢરાનાથની જાય, તેમાં ખંડીત કલ્પે ન થાય.	૪૨
દૈવ યોગે જવા થયા ત્યાર, એક અવસરે કરીને વીચ્યાર	૪૩
પુજા સેવા સાહીત્ય સાહાયો, તાવ આંચીતો અંગે ભરાયો	૪૪
સડિ શકતી હઠી ગઠ હાલ, પડ્યા પોતે થઈ માલોમાલ	૪૫
કલ્પે ગાય વીના જેવું વલ્લ, તલ્પે પાંણી વીના જેવું મલ્લ.	૪૬
ઝુરે ચઢ વીનાનું ચકોર, બાજ્યું કાળ જે કષ્ટ કોર	૪૭
ચાલી મારગે જે ના શકાય, એ અમુઝણ અંગમાં થાય	૪૮
હુતા યાત્રાળુ જવા તમાંમ, થયું ભાગોળે ભેળું તે ગાંમ	૪૯
પેહરયા પોશાક રંગે રૂપાળા; જેમાં ચૈાદશે છે દ્વન્નવાળા.	૫૦
તુકારામે પ્રેરયા તેની સંગ, લખી પ્રેમથી ચોવી અભગ.	૫૧
બેળ્યે બેળ્યે ટટારી તે લાંબા, સાથે શંગ વળાવાને આંબા	૫૨
પોને ગદગદ થઈ પછી છેક, લખી અરપીયો કાગળ એક.	૫૩
લખ્યું તેલ્યમાં આંણીને પ્રેમ, માઈ કરમ કવાયું આ કેમ	૫૪
બેઠો હરી હું તો હીંમત્ય હારી, શકિત કાગળ લખવા ન માહારી	૫૫
શેશ શારદે ગુંણ ના ગવાય, બાપ બાળ ભાશે રાજ થાય.	૫૬
તમો શ્રીપતિ સંકટ હરતા, જડ જંતુના પોષણ કરતા.	૫૭

માહારો શો પડ્યો વાંક વીશાળ, થયા દરશને દુર દયાળ. ૫૮
 પડ્યું પીડયામાં અવીઢીત બાળ, કરે મા વીનાકોણ સંભાળ ૫૯
 મુ ને તરછોડવો હુતો જ્યારે, શીંદ પોતાનો કીધારે તારે. ૬૦
 ધન કપણનું કો હરી જાય, તેવી મુઝણ મુજને થાય. ૬૧
 હુ છું શરણમાં આપને છેક, પગ ધરવાનું પગથીયું એક. ૬૨
 નાનું બાળક ગરબડે જેમ, દાંડવર્ત છે માલ્યરા તેમ. ૬૩
 તેમ સંગવી આપને કેશે, કરી કયમ દીન સંકટ સેહેશે. ૬૪
 ક્રીયા દોષથી વેગળે કાડ્યો, ઉંચો લેઘને હેડળ પાડ્યો. ૬૫
 કપા આપની હોય જો ખાસ, આવુ ગરબડતો તમો પાસ. ૬૬
 કરું કીરતન ત્યાં થઈ રાજી, એ સડે આપના હાથમાં બાજી. ૬૭
 તેવા પત્ર લખી તેણ્યે આલ્યો, કહી વીકુલ શંગ તે આલ્યો. ૬૮
 તુકારામ વીના સડે જાય, દીન વહનવાળા દરસાય. ૬૯
 આખા શંગમાં ઓછપ જાગે, પગ ઉપડે ના કોનો આગે. ૭૦
 શંગ પાછળ્ય હીંમત્ય થાલે, તુકારામ ધીમા ધીમા ચાલે. ૭૧
 ગુણ ગાય છે ગહગહ તારે, ચાલે આંખમાં આંસુ ચોધારે. ૭૨
 દોશ દુરબળે શો કર્યો ઝાઝો, કે અનાથને દેખીને લાજે. ૭૩
 એમ શંગને આગે વીચરતાં, દીકું પંદરપુર એમ કરતાં. ૭૪
 દોડ્યા દરશને આરતી વેળા, નાદ્યા ચંદ્રભાગા થઈ ભેળા. ૭૫
 ક્રાંધાં દરશન દેવનાં ધાઈ, કરી ક્ષેત્ર પ્રદક્ષીણા જાઈ. ૭૬
 નાચે ગાય વગાડે છે તાળી, પાંમે હર્ષ ભાળી વનમાળી. ૭૭
 તુકારામે તે સંઘવી સંગ, લખી આપ્યા ત્યાં ચોવી અભંગ, ૭૮
 બીજે પત્ર લખ્યો તો તે ખાસ, વાંચ્યો વીશ્વપતીતણી પાસ. ૭૯

- નમી ગરૂને મંડપે આળ્યા, રાંભેશ્વર ભટે તે સંભળાળ્યા. ૮૦
- બીજા ગાંમ કડુસ રેહેનાર, ગંગાધર તે મવાળ ઉદાર. ૮૧
- સતાજી તેલી તે પણ સાથે, પત્ર લાવનારા ગ્રહી હાથે ૮૨
- કરજોડી વીનય કરી તાંહ, વાંચી સંભળાળ્યા મંડપ માંહ. ૮૩
- તુકારામ દુખી છે શરીરે, આવી ના શક્યા ચાલતાં ધીરે. ૮૪
- તેમ જાણીને અરપીયો પત્ર, જાણ્યા જગદીશ્વરે સરવત્ર. ૮૫
- આ વીયોગ વેડી કયેમ રેહેવું, સાક્ષી અંતરના તાં શુ કહેવું ૮૬
- એવું સાંભળી શ્રી અવીનાશે, તેડી રૂક્માણીને પ્રભુ પાસે ૮૭
- તુકારામને પીડ્યાનો પામ. આતો બે જણાં લેછયે તલાસ. ૮૮
- તારે બોલીયાં રૂક્મણી તાંહ, આવે મળવા સડિ મંડપ માંહ. ૮૯
- રૂપ સગુણ તમારું ન ભાળે, ફેરો ફેગટ લહી કટાળે ૯૦
- માટયે ગરૂને મોકલો હાવે, તુકારામને તેડીને લાવે ૯૧
- કે ગોર્વીદજી ગરૂને તાંહ, જાણ્યા દેહુ ગ્રામ છે જાહ્ય. ૯૨
- નભ પંથે ઉતાવળા ખેડી, તુકારામને લાવો હું તેડી ૯૩
- પક્ષી પ્રણમી પાળ્યો તેણી વાર, દેહુ ગ્રામે આળ્યો નીરધાર ૯૪
- ગાંમ બારણે મારગ માંહ, ઉભા શંગ વળાવીને તાંહ. ૯૫
- બ્રહ્મરૂપ સજડ તરૂ જેવો, ભાળ્યો ગરૂડે તુકારામ તેવો ૯૬
- પાસે જઈ વાંચ્યો પત્ર તે વાર, સખ્યો જે જાતે જગદાધાર. ૯૭
- તુ વીના મેં રેહેવાય ન હાવે, તેથી ભોજન તે નવ ભાવે. ૯૮
- કાયા કષ્ટીત જાણી તમારી, માટયે અટકીયા હીમત્ય હારી. ૯૯
- વસે કેલાસ વૈકુંઠ બે જે, ત્યાં સુધી તું ચીરંજીવી રેહેજે. ૧૦૦
- તુને રાખ્યો મેં દુહ્યમાં ધારી, મારા ઐશ્વર્યનો અધીકારી. ૧૦૧

પ્રેરયો ગરૂડને તેડવા પેહેલો, તે પર યેસીને આવ તું વેહેલો ૧૦૨
 પત્ર સાંભળીને તેણી વાર, થયા ગદગદ કંઠ અપાર ૧૦૩
 તુકારામ કે હરીની કૃપાય, શેશ સારદે ના વરણાય. ૧૦૪
 લખ્યુ તેડવાનું વૃજરાય, તે મેં અધરીત કયમ કરી થાય ૧૦૫
 વૃજધીશનું વાહન થાય, તેનાપર પગ મેં ના મુકાય. ૧૦૬
 પ્રેમ પુર્ણ તથાપી શુ થાય, જોડે સોનાનો શીર ના ધરાય ૧૦૭
 માહારી વીનતી કેજ્યો ત્યાં વીરા, તુકારામને મુક્યા અધીરા ૧૦૮
 શીઘ્રે સંદેશો કે હરખાઈ, જગદીશને મોકલો જાઈ. ૧૦૯
 સુણી ગરૂડ પાળ્યો પ્રભુ પાસ, માંડી સર્વ કહ્યો ઇતિહાસ. ૧૧૦

॥ વીશ્રાંત ॥ ઇતિહાસ ગરૂડે કહ્યોરે, મળવા મન અકળાયરે,
 રેવા રસીક તેવડય કરી, શ્રીજી સનમુખ જાયરે ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
 ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते भाणदत्त यज्ञ ब्रह्मराक्षस कष्ट
 नीवारणो नाम चतुर चत्वारिंशोऽध्याय ॥ ४४ ॥

અધ્યાય ૪૫ મો

॥ राग केदारे ॥

નાભાજી વદેરે, શ્રવણો વળતી કહુ કથાય,
 ગરૂડે ત્યાં કહીરે, માધવ સુણી મળવા મુઝાય ૧
 ખગપતી કહે પ્રભુરે, શંઘ વળાવી ઉભા જાંઘ;
 ઘેર ગયા નથીરે, તે ઉભા છે ત્યાંના ત્યાંઘ. ૨
 હેવું સાંભળીરે, કમળાને કહી કેશવે વાત;
 ત્યાં મળવા જવુ રે, થાયે આતુર મન અઘાત. ૩

કમળા કે જશેરે, લોક વેરાઇ જેણી વાર,	
આપણુ ચાલીશું રે, લાગે નહી વીસંખ લગાર.	૪
એમ દીન ચ્યાર તારે, રહીને પુર ગોપાળની માંધ;	
સમજી ક્ષેત્ર તેરે, કીરતન કરવા લાગ્યા તાંધ	૫
ત્યાર પછી રજરે, માગી વાટય વળ્યા જે વાર;	
કેહે ત્યાં શંઘવીરે, રામ તુકાને તમ આધાર	૬
એમ કહી વળ્યારે, ચાલ્યા આવ્યા દેહુ ગ્રામ;	
ત્યાં ભાગોળમાંરે, ઉભા શખવત તુકારામ	૭
શીર દેઇ હાથ બેરે, પોતે ઉભા ધારી ધ્યાન;	
હાવા ટેકનેરે, ત્યાગી પણ ન મળે કે સ્થાન	૮
સ્થીરતા બ્રહ્મનીરે, તોલ્ય સગુણના ન ટળે રંગ;	
ત્રણ્યાતીતનેરે, મુદ્દલ નહી માયાનો સગ.	૯
અધીપે આપવારે, માંડ્યા જગીર ગાંમ ગરાસ,	
ક ચન થાળનારે, સાંમુ ભાળી થયા ઉદાસ.	૧૦
ના પોત્યે ગ્રહું રે, અરપાવ્યુ બ્રાહ્મણને તેહ,	
એ ધારયું કરેરે, જેનો મહા પારસનો દેહ.	૧૧
જેના હાથથીરે, લોહો પાસો ક ચન થઇ જાય;	
અરભક અંગનારે, પાસે કીડીયું ના દરસાય.	૧૨
ચર્ણુ રજે તળેરે, સીધી અષ્ટ નવે નીધી વાસ;	
પણ પત્ની કનેરે, આખુ પટકુળ ન મળે પાસ.	૧૩
એ સ્થીરતા ખરીરે, બીજા કોથી કયેમ રખાય,	
આવ્યો શંઘ લઇ રે, તેને પોતે લાગ્યા પાય	૧૪
વીઘા વાદમાંરે, પંડીત રાંમેશ્વર કેવાય,	
શીષ્ય તુકાતણારે, તો પણ પોતે લાગે પાય	૧૫

- સરવેને મળ્યારે, શંઘવીએ પરસાદી તાંહ,
અરપી હાથમાંરે, વરણી વાત જથારથ માંહ ૧૬
- છે હરજી સુખીરે, મુજને અજોજ્ય મુકયો કેમ;
મળવા આવશેરે, ત્રીકમજીએ ધારયું તેમ ૧૭
- વીકુલ વેગથીરે, આવે હાવે ના રેહેવાય;
એ સુણી શંઘ સઉરે, પોતપોતાને મંદીર જય ૧૮
- ભક્ત ભણે તાંહારે, વીકુલ ક્યેમ કરું છું વાર;
માહારા પ્રેમનોરે, તુજને થાનો નથી વીચ્યાર. ૧૯
- કે કો દીનનું રે, દુખ હરવાને ધાયો તાંહ;
કે ભાવીકનીરે, ભેટય લેવા ધારી મન માંહ. ૨૦
- કે કે સંકટેરે, નાંખ્યો ભાવીક ભકતે નાથ;
કે ઉપાડીયોરે, મારે શીરથી જમણો હાથ ૨૧
- આંમ ઉચારતાંરે, ગરજી ગરડ પાંખ તે વાર;
અવની ઉતર્યારે, જળહળરૂપે જગદાધાર. ૨૨
- જેના તેજથીરે, આંખો અરણુ થઇને જય,
દરશી પાસમાંરે, લાગ્યા તુકારામ જઈ પાય. ૨૩
- શ્રી સુધ્યાં કરીરે, ભાવે તુકારામની ભેટય;
કર ઝાલી પળ્યારે, ધર જોવાને ડેહડેહ. ૨૪
- શોભા શી કહું રે, જોતાં માયા મન મુઝાય;
પડીયું ચોમગારે, જ્યાં દોહશના વાયુ વાય. ૨૫
- એવામાં જઈરે, જીરણુ એક કોથળો ટાટ;
અરખો બેઠિનેરે, ભાવીક ભકતે બેઠા માટ. ૨૬
- ચપળા ચોમગારે, ભાળી હરીને મરડે મુખ;
તનમન સોંપીયુરે, તેને આ અરપોછો સુખ ૨૭

સુંણીને શ્રીપતેરે, પદ્માનો પગ ડાબ્યો તાંહ;	
અશ્તુ ફેરવીરે, વાચા બંધ કરી મુખ માંહ	૨૮
કંઈ એક વાર થઈરે, ત્રીકમ બોલ્યા તેણી વાર;	
તેવડય કંઈ કરેરે, લાગી મુજને ભુખ અપાર.	૨૯
ઉઠી આપ્ય કંઈરે, કાચું પાકું હોયે જોહ;	
ભકતે ભાળીયુંરે, તરણી સહાંમુ વળતી તેહ.	૩૦
ઉઠી કાઢય કંઈરે, ગીરીવરધારી આગ્યા ઘેર;	
રાંધ્ય રસોઈ તુંરે, રાખી આહર અંતર ભેર.	૩૧
ઉઠી અંગનારે, સર્વ તપામી જોયાં માટ,	
વણ કણકી કશુંરે, ઘરમાં ન મળે બીજે ઘાટ	૩૨
તે ઉકાળીયોરે, રાંધી ભાજી વાંશી તેહ;	
પાતળ પીરશીરે, બંને જણની સાથે એહ.	૩૩
ભોવીન ભાળતાંરે, જંબા બેઠા ઝાડી હાથ,	
ત્રપ્તી તાં થયાંરે, બે જણ માધવ માયા સાથ	૩૪
ધ્યાન ધરી બુવેરે, પડ્યા પોતાનો ન જણાય;	
તેજ અનાથતુંરે, કુધાંન મોઢે માગી ખાય	૩૫
મહામખ જયનારે, દોશ અનંતો દેખે તાંહ,	
હીન દેખી દયારે, રાખે ગીરધારી ઘટ માંહ	૩૬
માગીને મુખેરે, લીધાં જે શબરીનાં બોર,	
મેવા મુકીનેરે. ભાજી ખાધો નંદકીશોર.	૩૭
તેમ તુકાતણુંરે ખાધું મુખ માગીને અંન;	
ત્યાં મુખવાસમાંરે, અરપી તુળશી જે હરીજન.	૩૮
તે મુખમાં ધરીરે, હીધી અવીનાશે આશીશ,	
અંતરધ્યાન ત્યાંરે, પાંમ્યા જગદંબા જગદીશ.	૩૯

- ત્યાર પછી થયું રે, તે સમળાણું આંણી વાર;
ભાવ ધરી સુંણેરે, પ્રાંણી તે પાંમે ભવપાર. ૪૦
- પ્રાંહણ જાત્યનોરે, એક ભીખુબા નાંમે કોઈ;
તે વેઠાંતનોરે, પાઠી આળ્યો અવસર જોઈ ૪૧
- મત અદ્વૈતનોરે, સ્થાપન કરવા ઠરોઠાર;
પાસે રાખીયોરે, વીવેક સીંધુ ગ્રંથ પસાર. ૪૨
- કીર્તિ તેમણેરે, શ્રવણી તુકારામની કાંન;
ખડન દ્વૈતનું રે, કરીને મરડુ હેનું માન. ૪૩
- તમ ધારી પળોરે, દોડ્યો આળ્યો દેહુ ગ્રામ;
ભાળ પછી કરીરે, ક્યાં છે તુકારામનું ધાંમ ૪૪
- પુછ્યું કો કનેરે, તેણે વરણી કીધી વાત,
ભાગોળે નહીરે, ઇંદ્રાવણી કરી છે વીખ્યાત. ૪૫
- તેની તીરમાંરે, બેસી ભજન કરે છે જ્યાંહ્ય;
મળણું હોય તોરે, જાવો તાકીદ કરીને તાંહ્ય ૪૬
- પ્રાંહણ તાં પળ્યોરે, જઈને તુકારામની પાસ,
બેઠો તાં મળીરે, કેવા લાગ્યો કઈ ઇતીહાસ ૪૭
- આ વેઠાંતનોરે, વીવેક સીંધુ ગ્રંથ વદાય,
ઈશ્વર આપમાંરે, રાંન રઝળવાથી શું થાય. ૪૮
- રાય મુકુંદનોરે, રચીયો તે સમળાવા કાળ્ય,
તમને આવીયોરે, બીજા કામ કરીને તાળ્ય ૪૯
- તે હું કૌ કથારે, શ્રવણા આહર ધારી આપ;
ભકતે હા ભણીરે, રહેવા કાળ્યે દીજનુ માપ. ૫૦
- પોથી બાંમણેરે, છોડી કરવાને વીસ્તાર,
બેઠા પાસમાંરે, કેવી રીત્ય કરે ઉચ્ચાર. ૫૧

એક પછેડીનેરે, તેપર ગોઢડી હોડી એક;	
ઢાંકયું અંગ સઉરે, તલભર ઉઘાડુ નૈ છેક.	૫૨
તે જોઇ ખોલીયોરે, બ્રાહ્મણ આમ કરો કથમ આપ;	
ઉત્તર આપીયોરે, જ્યમ રેહે મોટા કુળનુ માપ.	૫૩
શબ્દો આપનારે, માહારામાંથી ખરી ન જાય;	
તમ લહી હોડીયું રે, ખાતલ ખોલ ન એકે જાય.	૫૪
કીધો ચાલતોરે, વીંત્ર યથજ તેણી વાર,	
પદ અન્વય કરીરે, વીંધ વીંધ અર્થ કરે ઉચ્ચાર.	૫૫
શીરપદ ઢાંકીનેરે, ખેડા ન વઢે અક્ષર એક;	
ખેડોર સવા થયોરે, વીંત્ર વીંચ્યારે મનમાં છેક.	૫૬
અક્ષર એકનારે, ખોલે તુકારાંમ તે વાર;	
પડેા ઉંચકીરે, જોયુ લીતર કરી વીંચ્યાર.	૫૭
આસન મારીનેરે, ખેડા જડવત થઇને તાંહ;	
કરે કનીષ્ઠીકારે, ઘાલી ખે કરગેાની માંહ.	૫૮
અક્ષુ મીંચીનેરે, નામ રટણ કરતા તે જોઇ;	
મન માહુ હુણરે, મેતો મેહેનત્ય મીથ્યા ખોઇ	૫૯
દુર વીંદિશથીરે, આવી અર્થ કરયા તમ પાસ;	
તોલ ન કંઈ કરયોરે, પ્રગટ્યો અતર મુજને ત્રાસ.	૬૦
તેણું સાંભળીરે, વહીયા તુકારાંમ અભંગ;	
આથી નાશીનેરે, વેહું વગેણે ધરી ઉમંગ.	૬૧
મેં સરવે તજીરે, રાખ્યો નામ ઉપર વીંશ્વાસ;	
થો નીશકાંમતોરે માંનુ અહંબ્રહ્મ તે પાસ.	૬૨
ધ્વૈત વીસારીનેરે, ખેડા ઇશ્વર થઇને આપ,	
પણુ કરતવ્ય તારે, ન ખને પ્રોઢો કરો પ્રતાપ.	૬૩

પણ પુઠયે થયું રે, જાણ્યું તે પોતે ના જાય;	
ભાગે ભુખનારે, તો પરનું હીત ક્યાંથી થાય.	૬૪
અંહાં મુખે ભણેરે, સૌમાં દેખે આતમરાંમ;	
પણ આપે નહીરે, કોના કરમાં એક બહાંમ.	૬૫
એ શક્તી ધરેરે, તો ના તે પડવા દે કાળ;	
હીંસા થાય નારે, ફેડે સૌના ઉરની કાળ.	૬૬
સહિ હોય એકતોરે, ન લડે લેણદેણને કાળ;	
ચોરી ખુન તેરે, થાયે તો બોલ્યુ બરબાજ.	૬૭
આ શ્રદ્ધી સહિરે, નીરણુગુથી ન કરીએ જાય;	
અંગ વીના થકીરે, શી રીતે આકાર રચાય.	૬૮
વણકરતા કશુરે, થયું નથી ને કંઈ નવ થાય;	
જે હોયે એકતોરે, સુખ દુખ ક્યમ જોડું બંધાય.	૬૯
ભાશણ ભક્તનાંરે, ઉતરીયાં અંહાણુને અગ;	
તવ ભક્તી રચીરે, કીરતન શ્રવણે કરી ઉમંગ.	૭૦
તાર પછી તાંહાંરે આવ્યા લોહ ગ્રાંમના જન;	
તે તેડી ગયારે, કરવા નીજ પુરને પાવન.	૭૧

॥ વીશ્રાંમ ॥ પાવન કરવા પુર સહિરે, કરે અંહાં ભોજનરે;
રેવા રસીકના ગુણ તણાંરે, રાતે હરીકીરતનરે. ૧

इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकारांम चरीत्र पारुयाने
कविश्री रेवाशंकर वीरचीते वेदांतवाद नीवारणो नाम पंचचत्वार-
शीशमोध्यायः ॥ ४५ ॥

અધ્યાય ૪૬ મો.

॥ રાગ આશાવરી ॥

- અગ્રહાસકે આગળ વરણો, હરિજન કથા રસાળ,
ત્રપ્ત નથી થાતુ મન ત્રવણી, રંજન રહે દયાળ. ૧
- નાભાજી કે સ્વાંમી શ્રવણે, લોહ ગ્રાંમની માંહ,
જળની કપ્પી જુલમ ભરેડી, પરાપુર્વની તાંહ. ૨
- જળ ઝાજે છેટેથી લાવે, પયના સરખો પાડ;
કીર્તન કરતાં બઉ જણ બોલ્યા, તકનો જોઈને ત્રાડ ૩
- ચરણ તમારા ચીંતામણીસમ, કાપે કષ્ટ અપાર;
અર્જ કરે અવીનાશી ભાગે, જળ સંકટ આ વાર. ૪
- તુકારામ કે વીશાળ વાપી, પુરણ છે જળ તાંહ,
લોક કહે સીંધુના સરખું, ન ઘસાયે મુખ માંહ. ૫
- તુકારામ કે જોઈશ જઈ, કાલે જઈ તે કાર;
પછી સવારે પોત્યે પળીયા, તાં નાહવા નીરધાર. ૬
- કીરતન કરણાકરનું ગાયું, પ્રેમ કરી જળ માંહ,
સુધા સમુ જળ તર્પ થયું તે, વાર ન લાગી ક્યાંહ ૭
- હુતાશનીનો તેજ દીવસ છે, મીષ્ટ થયુ જળ જોહ,
કાસારી તે નામ વાગ્યનું, હાલ મીષ્ટ છે એહ. ૮
- કેશવની કરણાથી થાયે, મહીમા ભક્ત વધારે,
તે દીનથી દુખ જળનુ ભાગ્યુ, ભક્ત દયા થઈ તારે. ૯
- તેજ ગાંમમાં ભાવીક પ્રાંહણુ, તુકારામપર પ્રેમ;
કીરતન શ્રવણી વીરકત મન થઈ, વરને ત્યાગી જેમ. ૧૦
- તેની તરણી અંતર તપતી, ઝાંબુ મનમાં ઝેર;
રૂપ ગુણ યૌવન મદમાતી, તુકારામશુ વેર. ૧૧

- વરનો વીયોગ તે પડવાથી, તપ્યું રહે તન તેનું,
મનમાં ધારે કે જોવું છે, શું દેવાતણ હેનું. ૧૨
- પછી એક દીન પતી તેહનો, ગાંભ ગયો કો વારે;
તુકારામને નોહોતરી આવી, જંબાનુ કહી તાહારે. ૧૩
- એક તુમટુ કડવું કાચુ, શાક સમારી કીધું;
પાક અવર કરી તેડ્યા જંબા, ભાંણું પીરશી દીધુ ૧૪
- ભક્ત આવી ભાંણાપર બેઠા, હરી નૈવેદ્ય ધરાવી,
જય વીકલ કરી જંબા બેઠા, વામા વદી વીચારી ૧૫
- શાક તપાસો કેવું છે કૈ, મીઠું મરચું લાવું;
તુકારામ કે બડિ સાર છે, હાલ જમુ છું હાવું ૧૬
- સુંદરીયે લાવી સડિ પીરશું, દેવાતણ હરસાવા;
સમહરશી તે સરવે જમીયા, માગ્યુ બીભું ખાવા. ૧૭
- વીહીલુ મુખ ભાળી રહી વળતી, કોપ્યા હરી તે વારે;
બીલા જેવાં બધા અગમાં, ગડબાં ઘાલ્યાં તારે. ૧૮
- પ્રસાદ લેઈ પોત્યા સ્વસ્થાંને, રાતે રોગ વધારયો,
અનંત ઉપચારોએ ન મટે, રોગ ડરે નહ ડારયો. ૧૯
- હરી દેશી સ્વસ્થાન સધારે, હરીજન દેશી નરકે;
સુખ શીતસમ જય સમાઈ, થાતાં ઉદય અરકે. ૨૦
- ત્યાર પછી શીવ શર્મા નાંમે, બ્રાહ્મણ બીજે ભાવી;
સોમપ્રદોશ હતો ઘેર તેને, દે આમંત્રણ આવી ૨૧
- તુકારામને જંબાનું કહી, પોતાને ઘેર આવ્યો;
રસોઈ રાતે ત્યાર થઈ તવ, જંબા તેડી લાવ્યો. ૨૨
- પત્નીએ પાતળ બે પીરશી, જંબા બેઠા ઝારે,
દીપક ઝાંખો પડવા લાગ્યો, હરીને અરપ્યું તારે. ૨૩

- સોમ પસુંદરી સાંહાંમુ ભાળે, ચીંતા મનમાં લાગી;
ચાર હીવસથી કાંતા કહેતી, ના સમજે નીરભાગી. ૨૪
- ભાણાપરથી નવ ઉડાએ, ટીપું તેલ ન ધરમાં;
પડોશમાં અંધારૂં આખુ, કોડી ન મળે કરમાં. ૨૫
- તુકારામ સમજ તે સવળુ, સંકટ ધર્મ ડરાયુ,
આંગળી કરી બતાવ્યું વાસણુ, પુરય આ તેલ ભરાયું. ૨૬
- એક દેગડો ઉઠક ભરીયો, જીવનીએ જઈ ઝાલ્યો;
મહત્પુરૂષનું માપ રાખવું, જઈ તેમાં કર ઘાલ્યો. ૨૭
- ચીકાશ લાગી હીપકે પુરયું, પ્રકાશ પુરણ વાપ્યો;
જમી ઉઠીયા મુખ શુદ્ધીનો, તાં મુખવાસજ આપ્યો. ૨૮
- તુકારામ કે એજ તેલ છે, વાપરજ્યો નહી ખુટે,
ફરી ન લેવું પડે તમારે, સુવાસ સારી છુટે. ૨૯
- એમ કહી સ્વસ્થાને આવ્યા, દ્વીજને વાયક આલ્યું,
ચાર પેઢીયો સુધી તેને, તેલ દેગડો આલ્યું. ૩૦
- પ્રતાપ એ પ્રેમી પુરૂશોનો, વાયક વ્યર્થ ન જાયે,
ત્યાર પછીથી તેજ નગરની, શ્રવણો કહુ કથાયે. ૩૧
- પાટીદારમાં ભાવીક પુરૂષ, ઉત્તમ આંગણું ધારૂં;
શીળા એક પથ્થરની બારણે, રાખી બેઠક સારૂ. ૩૨
- તુકારામ તેનાપર જઈ, બેઠક બે થડી ધારે;
કો અલમસ્ત ફકીર તાં આવ્યો, ટેહલ્ય નાંખતો તાહારે. ૩૩
- એક તુમકુ તેના કરમાં, બોલે કે એ ભરદે,
ખાતે કયુ ન ખુટે એસી, રોટી હમકું કરદે. ૩૪
- એમ ટેહલ્ય બે માસો નાંખી, લહવાર વસ્તી ઝાઝી;
ઉઘરાણામાં તોલુ લોહુ, એ પુંજ તાં બાહાજી. ૩૫

- તુકારામ તે શહ્યા ઉપર, બેઠેલા છે જ્યારે;
તેજ પટલને ઘેર આવીયો, ફકીર ફરતો તાહારે. ૩૬
- બોલ્યો બાવા દેદો કુછ તુમ, તુકારામ ત્યાં કેછે;
સઉ વસ્તીમાંથી શું મળીયું, ફકીર ઉત્તર દેછે. ૩૭
- આ પુંજ અરપી સૌ ગાંમે, લોહોના કડકા કાહાડી;
શહ્યા ઉપર ઢગલી કીધી, સઉની નજરે પાડી. ૩૮
- તુકારામ કે સારૂ મળીયું, ફકીર બોલ્યો હાવે;
કર્મ ખુદાએ આપ્યું લખીયું, કોણ વધારે હાવે. ૩૯
- તુકારામ કે તેની પાસે, બેઠકમાં પગ હારે;
તે ધારે તો કર્મ લેખને, પોતે કંઈક વધારે ૪૦
- તેમ કહીને તે લોહો કડકા, શહ્યા ઘસી ના જ્યારે;
તર્ત થયું કંચન તે વેળા, હજાર દશનું તાહારે ૪૧
- ફકીર પગમાં પડીયો બોલ્યો, આપ ખુદા મેં ધારયા;
વીસ્મય પાંખ્યા લોક નગરના, સૌના ગર્વ ઉતાર્યા. ૪૨
- શહ્યા પારસની સૌ સમજ્યા, નીશીયે છાંના આવે,
કોઢી કોદાળા લોહો કડકા, ખુબ ઘસે જ્યમ ફાવે. ૪૩
- અડધી શહ્યા ગઈ ઘસારે, રતી થયું ના રાતું;
ત્યારે સરવે સમજી બેઠા, શહ્યાએ ના થાતું. ૪૪
- તુકારામની જીભા કે કર, ત્રીજી દ્રષ્ટી ધારી,
એ ત્રણેમાં પાકો પારસ, હકોરે મુક્યો હારી. ૪૫
- અઘાપી શહ્યા તે ત્યાં છે, તુકારામ જ્યાં બેઠા;
પરમ પ્રતાપ પ્રભુના ભાળી, સૌ વીસ્મયમાં પેઠા. ૪૬
- ત્યાર પછી એકવાર અનુપમ, મોગે મંડપ કરીયો;
બે હજાર માણસ જ્યાં બેસે, તેવો ચક્ર આંતરીયો. ૪૭

ધ્વજ પતાકાઓ ચોપાસે, ફરફર ફરકે જાયે,
 બે હજાર માણું મંડળ ત્યાં, ભજન ચાલતું થાયે ૪૮
 મૃદંગ તાળની સાથે સંગીત, તુકારામ ગુણ ગાયે;
 ત્યાં બ્રાહ્મણ જોતીવિંદ બેઠો, પ્રભી પરમ સહાયે. ૪૯
 સંતતીમાં સુત એક તેજને, તે વ્યાધી વશ પડીયા;
 તેને ઘરમાં અધાર મુકી, કીરતને આવી ચડીયા ૫૦
 સંધ્યા સમયે સુંદરીએ કહ્યું, સુતને રજની ભાડી,
 ત્યારે આપ્યો ઉત્તર તેણે, અંતર માંડ્યે વીચારી ૫૧
 થવા કાળ મીથ્યા નડી થાયે, શાભ અસભ્યની છોડું;
 એમ કહી કીરતનમાં આવ્યો, સુતનું આયુશ થોડું. ૫૨
 પ્રથમ પહેર રજની જતામાં, અત રહ્યો તાં આવી;
 કાંતા કળકળતી કીરતનમાં લોથ્ય કુવરની લાવી ૫૩
 તુકારામનો પાસવ પકડી, ઉભી વચ્ચમાં રોતી;
 ડસકાં ભરતી બેઠ્યે બોલે, પાવવ આંખુ લોડેતી. ૫૪
 હરીનો ભક્ત હડિ જે સાચો, તે બાળ્યક કરચ બેઠો,
 નીકર પેટ ભરો પાખડી, ક્યાં તુ પુરમાં પેઠો. ૫૫
 આખા ગાંમ તગૂડી ડિરાડી, હુંગ કાંશકાં કુટી;
 હુ સ્ત્રી હત્યા દેવા આવી, ભવની આશા છુટી ૫૬
 તેં તાહાર ઘર તે ડિજડયું, ગાંમ બગાડયું ઘેરી;
 ઢંગ વનો ધણી ધરથી તેને, ભુત કર્યો ભભેરી ૫૭
 તે તાળી પાડ્યા નાં ચોટાં, તાંથી કુવર કવાયો;
 મુવે છુટકો સુતનો જે આ, કર બેઠો હઠ આયો. ૫૮
 આ ભગાણુ ભજનમાં પડતાં, સડે લોકો કળકળીયા,
 સાકરમાં સોમલ જમ આવે, તમ અંતર પરજળીયા. ૫૯

જીવતી કહે જીવાડય સુતને, નીકર હત્યા આપુ;
 આજ કાઢવા હુ આવી છું, તાહારી ભગતી માપુ. ૬૦
 તુકારામના સનમુખ તાહારે, સઉ જણુ જોવા લાગ્યા;
 મરયો ન જીવે આ કળયુગમાં, ક્યાં વરજોળા જાગ્યા. ૬૧
 એન જવા આની એ ટાંણુ, ધ્યાન તુકાયે ધરીયુ;
 અનાથ અંધુ ઇજત જના, આ ક્યાં કર્મ આહરીયુ. ૬૨
 પુરાણુ પુર્ષ પ્રતીષ્ઠા તાહારી, આ મુજ ભેળો જાશે,
 કારતી આગળ ચાલી આવે, આ ટાંણુ લજવાશે. ૬૩
 ગુરૂનો પુત્ર મરેલો લાગ્યા, જગદીશ્વર જીવાડી;
 તેમ કારકાં ધ્વીજના પુત્રો, લાગ્યા યમપુર ફાડી. ૬૪
 એ રીતે બ્રાહ્મણનો બાળક, જગધારણુ જીવાડો;
 આપે એમ બની ન શકે તો, પ્રાણુ માહરા કાહાડો. ૬૫
 કારણુ કે બળવંતુ બાંનું, જગમાં ઝાંખુ થાશે,
 અખુટ ઇજત આપ તણી તે, આ લોકે લજવાશે. ૬૬
 સ્તુતી સાંભળી ધ્યાન વીરો ત્યાં, કણ્ણાસાગર કે છે;
 ભજનામૃત તારી રસનામાં, પુછો ઉત્તર દે છે. ૬૭
 મહામંત્ર ભણી ફેરવ્ય કર શીર, તર્ત એ બેઠા થાશે;
 તુકારામ કે નહ જીવે તો, ઇજત તારી જાશે. ૬૮
 તુકારામ કે વીકુલ વીરુલ, પ્રાણુ સર્વ ઉચારો;
 એમ થતામાં આળસ મરડી, ઉઠ્યો કરી ખંખારો. ૬૯
 તર્ત પડ્યો તે ચરણે જાઇ, માતા હર્ષજ પાંખી,
 વીરમે સર્વ સભા થઇ તાહારે, ખશી ગઇ સઉ ખાંખી. ૭૦
 પ્રાણુ ગયેલો પાછો આણ્યો, ધન્ય તુકા તપ તાહારે,
 કારતી જુગજુગ રેહેશે તાહારી, જીત્યુ જમનુ લાહારે. ૭૧

॥ વીશ્રાંભ ॥ જમનું લાહારી જીતીયુરે, વીરુંલ વશ કરી આપરે;
રેવારસીક રીઝાવીનેરે, ટાળ્યા ધ્વીજનો તાપરે ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમપવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
ઠ્યાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે મૃત પુત્ર સંજીવનો નામ
શટચત્તવારોશમોધ્યાયઃ ॥ ૪૬ ॥

અધ્યાય ૪૭ મો.

॥ રાગ ધનાશ્રા ॥

નાભાજી કહે સાંભળો નાથ, તુકારામનો અરકતાં હાથ.	૧
જાણ્યા પ્રાંહણીયે ભગવાંન, આપ્યું આ મુને જીવતદાંન.	૨
નમી વૈષ્ણવ સર્વને જાઠ, ભળી ભકતીમાં તે હરખાઠ.	૩
પાયે જાઠ તુકારામને લાગી. માફી માહુ વદી તેની માગી.	૪
પળી પુત્ર લેઠ પછી ઘેર, આલ્યુ કીરતન આદર ભેર.	૫
તેવે સંન્યાશી બે કોઠ આવી, બેઠા હુરતા કાળજે લાવી	૬
નામ મહીમા વહાય તે વાર, તેમાં જાગી ઉઠે તકરાર.	૭
કાઢ્યું તત્ત્વ સમસ્તથી દોઢ, હરી નામ જેણું નથી કોઢ.	૮
યજ્ઞ યાગ તીરથ તપ ત્યાગ, નથી નામનો શસ્ત્રમાં ભાગ.	૯
નામ સકળ સાધનતણો સાર, નામ ભવસાગરનો ઉતાર.	૧૦
જેજે કર્મ પ્રારંભની માંદ્ય, બોલે કેશવ માધવ તાંદ્ય.	૧૧
યજ્ઞ પુણ્યાહુતી થાય જરે, બ્રહ્મ કર્મ કરી ભણે તાહારે.	૧૨
વર કન્યાનું લગ્ન જ્યાં થાય, લક્ષ્મીકાંતનું સ્મરણ કરાય.	૧૩
ગયાદીક પીતૃ શ્રાદ્ધ કરે છે, ત્યાં જનાર્દન રૂપચરે છે.	૧૪ •
કથા પુરણ કહી રહે ઝારે, બોલે અચ્યુત કેશવ ત્યારે.	૧૫

- મોક્ષ મારગે બહુ વીંધ ધાવે, કશું નામની તુલના ન આવે. ૧૬
- નામ ગરજના સાંભળી જાંઘ, ધીકી ઉડ્યા બે સંન્યાશી તાંઘ. ૧૭
- બે પરસ્પર બોલીયા તાહારે, શુદ્ધ વણીક આ તે શું ઉચારે. ૧૮
- નામ સ્મરણ હેને મુખે ગાય, તે ના આપણાથી પ્રવણાય. ૧૯
- એમ કહીને ઉડ્યા બેહુ ચાલી, પુને જાવાની હી મત ધાલી, ૨૦
- કેવા દુષ્ટ કહુ મતી હાવી, શીખા માથાની જોણે કપાવી. ૨૧
- અહ બ્રાંહ્મ ભણે મદ ડાખી, જટા હંકારની પોતે રાખી. ૨૨
- માથુ મુડન કીધું છે તેણે, મન મુડાવ્યું તે નથી જોણે. ૨૩
- ફરે ભકતીનો દેશ કરીને, પડે રોરવ નરકે મરીને ૨૪
- પુરા દેશના બે અભીલાશી, પળ્યા પુનામાં બે સંન્યાશી. ૨૫
- દાદુ કોડ્યા છે અધીકારી, ગયા તે કને મહા મદ ધારી. ૨૬
- કરી વારતા રાખીને યાદ, માંદી તેમને ત્યાં ફરીયાદ. ૨૭
- બોલ્યા કે એક છે તુકારામ, કરી ભકતી ભમાવે છે ગામ. ૨૮
- નામ મહીમા વધારે છે જોડી, નાંખે વેદાંત વાદ વખોડી. ૨૯
- યજ્ઞ યાગને ત્યાગ વખોડે, કર્મકાંડનો મારગ તોડે, ૩૦
- પડે બ્રાંહ્મણે શુદ્ધને પાય, એ અપાર અવર્મ ગણાય. ૩૧
- સજ્જ નૈ કરે તેહેને બોલાવી, પ્રાણ ત્યાગીશું આ સ્થળે આવી. ૩૨
- રો નામ તે અમને એ આળ, લાગ્યા કુટવા કહીને કપાળ. ૩૩
- લાવો તાંણી એ શુદ્ધને રોતાં કરે શીક્ષા અમો બેઉ જોતાં ૩૪
- આખો ઇશ્વરે આ અધીકાર, કરે કોણ તમો વીના વહાર. ૩૫
- હાલુ સાંભળી તે અધીકારી, બોલ્યા સંન્યાશી સાથે વીચારી. ૩૬
- કરે તેમને તમને હું ભેળા, કરે સંવાદ બે તેણી વેળા. ૩૭

બેમાં પાકી પ્રતીજ્ઞા તે કરવી. જે હારે તેને શીક્ષા તે કરવી	૩૮
એ ડરાવ કરી તેણી વાર, લખી એક હુકમ કર્યો ત્યાર.	૩૯
તેમાં દરસાવ્યો દોશ તે ઠાંમે, તુકારાંમ તે છે લોહા ગ્રાંમે.	૪૦
નમે પ્રાંહણો તેમને બાઈ, એ અધર્મની વાત જણાઈ.	૪૧
તેનો દંડ નીમ્યો હમે ખાસ, લેઈ આવો રૂપઈયા પચાસ	૪૨
તુકારાંમને પ્રાંહણો હાથ્યે, રજુ થાજ્યો સવારની સાથ્યે.	૪૩
લેઈ હુકમ સવાર તે ધાયો, લોહ ગ્રામના ચોરામાં આયો	૪૪
તેડયું પ્રાંહણુ પચ તમામ, વાંચી હુકમ બતાવ્યો તે ઠાંમ	૪૫
નમો શુદ્રના ચર્ણુમાં આપ, તેનું પ્રૌઢ બેઠું શીર પાપ.	૪૬
છે બે સન્યાશીની ફરીયાદ, માગી તેમણે મુજ કને દાદ.	૪૭
દંડ રૂપઈયા પચાસ સાહાઈ, સર્વ આવજ્યો ભાઈ સમુદાઈ	૪૮
તુકારાંમને લાવજ્યો સાથે, કરવી શીક્ષા તે છે હમો હાથ્યે	૪૯
સુણી ત્રાશીયા વીપ્ર તમાંમ, ગયા સડિ તુકારાંમને ઠાંમ.	૫૦
આવી પડિયો આ ગામમાં ઘોળ, વાળ્યો સન્યાશી બે જણે રોળ	૫૧
તુકારાંમ કે ચીંતા ન ધારો, ચાત્રો પુને ત્યાં ન્યાય ઉચારો.	૫૨
કે સવારને આવીયે સાથ્યે, દંડ આપીશું જે પડે માથે	૫૩
વળી કંઈક વઢે ધ્વીજ સ્થાંને, તેડી નાંખશે તે બધીખાંને.	૫૪
બોલ્યો બીજે તે સાંભળી આપ, તુકારાંમનો પ્રૌઢ પ્રતાપ.	૫૫
શીવાજી જેની સેવામાં આવે, એથી કોણ બીજે બળ લાવે	૫૬
એમ કહીને થયા સડિ ત્યાર, ધ્વીજ મંડળ સાથે સવાર.	૫૭
તાળ મૃદંગ વીણા ત્યાં વાજે, જે ના ઘોશથી વ્યોમ આ ગાજે.	૫૮
ગીત ગાય છે તાળની સાથ્યે, છે પવીત્ર પતાકાઓ હાથ્યે.	૫૯

- કરતા ઉછવ પુને તે આવ્યા, નહી સંગમે વાસ ઠરાવ્યા ૬૦
- સ્નાન સધ્યા પુજ કરી તાંહ, બેઠા કીરતન ઉછવ માંહ ૬૧
- કરવા દરશન તાં થોકેથોક, પુના પાસેના ગાંભોના લોક. ૬૨
- આવી બેઠા હજારો તે ઠામ, તુકારાંમને કરવા પ્રણામ. ૬૩
- મીસે સઉ જણ સાથમાં કેવું, ભારી ભુપતું દળ પડ્યું જેવું. ૬૪
- વઢે માણસ મેદની ઝાણ, ઉડ્યું શબ્દે પુના સઉ ગાણ. ૬૫
- તુકારાંમનું સાંભળી નામ, આવ્યું દરશને દોડી તમામ. ૬૬
- સેવા પુજનો લેઈ ઉપહાર, ધાયા આવે છે લોક અપાર. ૬૭
- હાથે શ્રીફળ કંકુને હાર, તુળસી અમીલ ગુલાલ અપાર. ૬૮
- ફળ ઉત્તમ તે લેઈ આવે, તુકારાંમને ચરણે ધરાવે. ૬૯
- નહી તીરેના મંડળ માય, ઘણો ઘોશ ન સેહેરે સમાય. ૭૦
- દાદુ કોડેવ અભીસાશી, ચઢ્યા જોવા ઝાં ઉંચી અગાશી. ૭૧
- જાણ્યુ લશ્કર આ પડ્યુ કોનુ, પ્રેર્યું જોવાને માણસ છાંનુ. ૭૨
- આવ્યું તે કરી સર્વ તપાશ, લોહ ગ્રામનો કાપતો ખાસ. ૭૩
- તુકારામ છે તેમની માંહ, લોક દરશને આવીયું તાંહ. ૭૪
- હેવું સુણીયુ લઈ લોકની હડીયો, દાદુકોટ વીચારમાં પડીયો. ૭૫
- છે પ્રતીષ્ઠીત આવડા ઝારે, ઘટે પુજન કરવુ એ માહારે. ૭૬
- હેવુ ધારી પુજ ઉપહાર, લાવ્યા શ્રીફળ ફેફળ ત્યાર. ૭૭
- શાહુકારો અપર અધીકારી, ત્યાં જોવાની કરી સઉ ત્યારી. ૭૮
- બોલ્યા સંન્યાસી તાં હેવું ધારી, આ શુ આદરો થઈ અધીકારી. ૭૯
- તેના દરશનમાં તમો જોવો, કોનો પક્ષ હમારે જતાવો ૮૦
- અધીકારી કે ઝાં થાય હાવું, પડે માહારે જરૂર તાં જાવું. ૮૧

તુકારામને જઈ પડી પાય, સેવા પુજા વીધી સચવાય.	૮૨
પછી લાવીશું પુર માંહયે તેડી, સોંગે દેઘશું મોટેરી મેડી.	૮૩
તેને તમને કરીશું તાં ભેળા, વાદ આચરજ્યો તેણી વેળા.	૮૪
ધ્યાન વાદમાં પુર્ણ ધરીશું, હારયો તેની સજ્જ તે કરીશું.	૮૫
જીત્ય બેઉમાં દેખીશું જેની, થાશે પુર્ણ પ્રતીષ્ઠા તેની.	૮૬
ન્યાય નીતી પુર સર થાય, પક્ષપાતની કોની રખાય.	૮૭
એમ કહી પળ્યા મળવાને કામ, નમ્યા જાઈ એ તુકારામ.	૮૮
વાદ કરવાને ધારતા કોટે. ગયા મંન્યાસી ગ્રહસ્થાની જોટે	૮૯
બેઠું મંડળ સઉ નમી પાસ, વરતે અંતર સડોને હુલાસ.	૯૦
હાદુકોડદેવ નમી તાંદ્ય, પુજી અરચી નમ્યો પગ માંદ્ય	૯૧
શોભા શી કહું વરણી ન જાઈ, રહ્યો આનંદ મેઘ છવાઈ.	૯૨
ગીત ગોવીંદજનાં ગવાય, તેવે એક અંચબો તાં થાય	૯૩
મળ્યું માંનવી પાંચ હજાર, તેના મધ્ય થકી તેણીવાર	૯૪
દીવ્ય દેહ હીગાંબર ધારી, જટા જુટ જીવાં ભયકારી.	૯૫
પંચ વહનને ભસ્મ શાઉંગ, છે ત્રીશુળને મુસ્તક ગંગ	૯૬
છે પ્રચડને પરમ પ્રતાપી, કાળ કંપાવા જેવો તથાપી.	૯૭
તુકારામના ચરણમાં જાઈ, નમી બોલીયો તે હરખાઈ.	૯૮
ધણા દુરથી આવીયો આજ, લેવા દરશન આપનાં કાજ	૯૯
એ છે દેવને દુરલભ ધારો, થયો પુરણ મનોરથ માહારો	૧૦૦
વેગ વીઘુત સરખો તે ઝાડ્યો, ઉડી આકાશ મારગે ચાડ્યો.	૧૦૧

॥ વીશ્રાંભ ॥ ચાલ્યો પંથ આકાશનેરે, સભા સ્તબ્ધ થઈ તાંહરે:

રેવા રસીક જનનો રહ્યોરે, આદર અતર માંહરે. ૧

॥ इति श्री भक्त क्रीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते संन्यासी कुतुहल वर्णने
नाम सप्त चत्वारिंशोऽध्याय ॥ ४७ ॥

अध्याय ४८ मो

॥ राग भा३. ॥

અગ્ર દાસ કેરે, આતુર મન સુણુવા રહયુ;	
ભરયા મદ તણારે, સંન્યાશી તેમનું શુ થયુ.	૧
નાભાજી કહેરે, પ્રકટ દીગાંબર જે થયો;	
જેતાં સઉ સભારે, અંત્રીક્ષ મારગે તે ગયો.	૨
તે જોધ કો કહેરે, શાક્ષાત શંભુ પધારીયા;	
ખીજો બોલીયોરે, દત્તાત્રી દરશને આવીયા.	૩
તેવુ દેખીનેરે, સંન્યાશી બેહુ સજડ થયા;	
મદ રાખતારે, તે હોશ મુખના ઉડી ગયા.	૪
હોઠ હાલ્યાનીરે, કુંઠીત વાચાયો થઈ ગઈ;	
બ્રાંહ્મ રસસવેરે, ત્યાં સુરતા સઉની રઈ.	૫
ધન્ય ધન્ય છેરે, જન્મ તુકાજી તમે ધરયો;	
પ્રેમ ભક્તીથીરે, વૈકુઠવાસીને વશ કરયો.	૬
એમ કીરતનરે, કરતાં અણુ ઉદય થયો;	
મંગળારતીરે, કરીને પ્રસાદ વેહેચે રહયો.	૭
તુકારાંમે ત્યાંરે, પ્રસાદી પાત્ર તાં પટ ધરી,	
આપી વેહેચવારે, વસ્ત્ર ઉઘેડે મના કરો.	૮
વેહેચે બે જણારે, બાચકામાં માય જેટલુ;	
પ્રતીજન લહીરે, દે છે દરેકને તેરલું.	૯

કેળાં સાકરે; દાડીમ ખનુર વેહેચ્ચાયછે;	
ચારે વસ્તુવેરે, સોળે તો સડિ સમ થાય છે.	૧૦
ધન્ય અવસરે, આજનો સડિ ગણે માંનવી;	
પાપ ટાળવારે, પુરમાં પધારી છે જાંનવી.	૧૧
અધીકારી તેરે, દાદુ કોડ દેશ ત્યાં ભણે;	
તુકારામનેરે, ગોવીંદની તુલના ગણે.	૧૨
કર જોડીનેરે, કરગણીને કરે ચીનતી;	
મુર પાવનરે, કરવાને આપ કરો ગતી	૧૩
માંન મહતનુરે, રાખવા માહાત્માએ હા ભણી;	
લેવું સાંભળીરે, શોચ થઇ સન્યાસીને ઘણી.	૧૪
ધારયુ આપણુંરે, ધુળ્ય મળી સરવે જશે;	
જય વાદમાંરે, કાંણુ જાણે કાંહાંનો થશે.	૧૫
તુકારામનુંરે, અનુંચીત ધારીને આપણે;	
દોશારોપણુરે, ખડિ કરયા વ્યર્થ જશે ક્ષણે.	૧૬
કર્મ કુટીયુરે, આપણુ વ્યર્થ સડિ ગયુ;	
હતુ તે થકીરે, શસ્ત્રધા માંન મેનુ થયુ.	૧૭
એમ શોચનારે, અંતર બેડિને થાય છે,	
તુકારામનેરે, પુનામાં સડિ લેઇ જાય છે.	૧૮
થાય ઉછવરે, અખીસ ગુલાલ ઉડે ઘણા;	
ગાજે વાજતેરે, શોભામાં કાંઈ નથી મણા.	૧૯
પુર મધ્યમાંરે, આપી હવેલી સોહ્યાંમણી;	
શોભા સ્વર્ગનીરે. તપ્ત્રાયા ગાદી બેડક તણી.	૨૦
તુકારામનીરે, સંગાતે પ્રાંક સભા હતી;	
આં સડિ ઉતરયારે, આદર આંન પાંચ્યા અલી.	૨૧

સર્વ સાહીત્યરે, આપીને પાક કરાવીયો;	
ખીરશી પાતળોરે, ઠાકોર થાળ ધરાવીયો.	૨૨
સઉ શેહેરનારે, શાહુકારો કરે શરભરા;	
ધ્વીજ શસ્ત્ર ખેરે, ત્રપ્ત કરયા ધરીને ત્વરા.	૨૩
ત્રીજા પોહોરનોરે, પ્રારંભ કીરતનનો કરયો;	
કારભારીએરે, સંન્યાશીને પછી આદરયો.	૨૪
વાહ વારતારે, કરવાની હાવે વેળા થઈ;	
સજ્જ તે પછીરે, હારે તેને કરવી રહ.	૨૫
રાશભારૂઢરે, તે કરી સેહેરથી કાહડવો;	
ભાળો દુષ્ટ આરે, પુરમાં તે ઢઢેરો પાડવો.	૨૬
તેવું સાંભળીરે; સંન્યાશી તે સાવધ થયા;	
ધ્વેશી બ્રાહ્મણોરે, સંન્યાશીને પડખે રહ્યા.	૨૭
પક્ષ ત્યાગીનોરે, ધ્વરીને ખળ દંભી હતા;	
તે ટોળે થયારે, ખેડા સંન્યાશી પખે જતા.	૨૮
એક વાયશરે, ખોલે કે બીજા આવી મળે;	
સંપ શ્યાંનનોરે, એક ભસે બીજા ના ખળે.	૨૯
ધાડુધ્વેશાનુંરે, દૈવયોગે તે ટોળે થયું;	
પરા પુર્વનુંરે, વૈર એ ખે વચમાં રહ્યું.	૩૦
દશાનન જેવોરે કુંભકરણ મતમાં ભળ્યો,	
કુરૂ રાજનારે, સંગે શકુની આવી ખળ્યો.	૩૧
એમ એકઠારે, વીષ્ણુ વીમુખ ભેળ્યા થયા;	
તુકારામ તોરે, સમદરશી પોતે રહ્યા.	૩૨
તેમ ધારીનેરે, સંન્યાશી આદી ધ્વીએ હતા;	
તુકારામજીરે, તે સઉને નમીયા જતા.	૩૩

ત્યાર પાછળરે, આરંભ કીરતનનો કરયો; જેના શબ્દમાંરે, બોધ જથારથ છે ભરયો.	૩૪
નર નારીયોરે, સાવધ થઇ હરીને ભજે, પંચ વીશયનારે, કુચા ચાવ્યામાં નથી મજે.	૩૫
દીનયામનેરે, ઘડીપણ આપણી જાય છે; તેમ આયુશરે, છે તેમાં ઓછુ એ થાય છે.	૩૬
જેમ ઉંઢરેરે, દરમાંથી ખારણે નીકળે; રહ્યો માંઝારેરે, ટાંપી તે તર્તજતો ગળે.	૩૭
જેવા મચ્છનેરે, પાંણીમાં ભમતાં ભાળી તકે; ઝાલી ઝડપણેરે, ચાંચમાં ચાંપી લીધો બકે.	૩૮
તેવી રીત્યનોરે, દ્રષ્ટ પહારથ જે હશે; એક પલ્કમાંરે કોળીયો કાળ કરી જશે.	૩૯
કાળ કોઈનેરે, કાંનમાં આવી કેહેતો નથી; રહ્યો ટાંપીનેરે, દીપ્ત એ બંધાયુ ત્યારથી.	૪૦
જીવ જાણે નીરે, કાળ વેળા કેઈ ઝાલશે, પકડયા તકેરે, સંગીમાં કોણ સગુ હશે.	૪૧
મેલ્યુ મુકીયુરે, કાંણુ જાણે કાંને કર જશે; દીધુ દીનનુરે, આપણુ તે આગળ થશે.	૪૨
જગદીશનુરે, સંમૃણુ થાય ન ઝાં લગી; ગર્ભવાસનારે, ત્યાં સુધી જાય ન તે ડગી.	૪૩
યમ યાતનારે, જન્મ મરણુ તે મટે નહી; ભક્તી હરી તણીરે, ઝાં સુધી આ જીવે ના મહી.	૪૪
દોશ દહન એરે, પારાંગતી અરપે હરી; અભમેળ જેરે, સંગતી ગુણકાની કરી.	૪૫

તેવો વ્યસનમાં રે, પાપના પરવ તો આહરયા;	.
બ્રહ્મ ભોજનેરે, તમ અપરાધ અમીત કરયા.	૪૬
જેના સ્પર્ષથીરે, ગંગાદી તીર્થ ત્રાશા કરે;	
મહા પાતકીરે, યજ્ઞ અયુત કરે ના તરે.	૪૭
તેમ જાણીનેરે, આવી મહર્ષિ કોને દયા,	
તેણે મોક્ષનારે, અક્ષર બે તરવા કહ્યા	૪૮
તારા પુત્રનું રે, નામ નારાયણ ધારજે;	
ત્રાસ ટાંકણેરે, પુત્રને નાંખે પોકારજે.	૪૯
તેવુ કહી મુંનીરે, તીરથાટણ કરવા ગયો;	
થોડા દીવસમાં રે કંઠ કાળે આવી સહયો	૫૦
અન્નમેળ તારે, યમકીંકર જોઈને ડરયો;	
વાજે નારાયણે, પોકાર પુત્રને તાં કરયો.	૫૧
નીજ નામ લહીરે, વૈમાં વીષ્ણુએ મોકલી;	
તેડી તાં લીધેરે, સાયુજ મુક્તી સાંપી લલી.	૫૨
તેવી રીત્યેજરે, પોપટ ગુંણ્યકા ભણાવતી;	
માહા કુમારગીરે, તેમ એ નોહોતી પોતે સતી.	૫૩
પાળ્યો પોપટરે, રામ એ શબ્દ ઉચારતી;	
કાળ આવીયોરે, રા એટલુ બોલી હતી;	૫૪
વૃજ વલ્લભેરે, વૈકુ ઠવાસ તેનો કરયો;	
અર્ધ નામથીરે, આ ભવસાગરને તરયો	૫૫
માંનસર વીશેરે, માતાંગને ગ્રાહે ગ્રહયો;	
યુદ્ધ બહુ થયુરે, ગ્રાહ તે જળવાશી રહયો.	૫૬
તેણે તાણીનેરે, માતાંગ જળમાં બુરાડીયો;	
સુંઢ્ય જવ રહીરે. હરી કરી થાંટો કાઢીયો	૫૭

ધાયા શ્રી હરીરે, અક્ષર એક ઉચારતાં;	
આહ મારીનેરે, છોડ્યો મળે દ્રને દેખતાં.	૫૮
તેમ બાળ્યકરે, દેડકીનું જળમાં હતુ,	
પેઠુ પાત્રમાંરે, પાંણીના બેળુ મળી જતુ.	૫૯
તેણે નાહાવાનેરે, પાંણી ઉકાળવા માંડીયુ;	
તેની માતાયેરે, રોવામાં બોજન છાંડીયુ.	૬૦
અવીનાશીનીરે, અર્જ કરી હરીને કહ્યું;	
અહુ કાષ્ટથીરે, હુંનુ ઉદ્ધક તે ના થયું.	૬૧
તેણે બેઠનેરે, કેા હરીજન તેણે કહ્યું;	
કેમ જીવ હશેરે, તેથી ના જીવે હુંનું થયુ.	૬૨
તેને ગાળતાંરે, દેડકાનું બચ્ચું લલ્યું;	
પાંણી તે પછીરે, મુકતાં તર્ત હુંનુ થયુ.	૬૩
તેને વૈમાંરે, અવીને તર્ત ઉભુ રહ્યુ,	
હીવ્ય દેહ કરીરે, વૈકુઠવાસમાં તે ગયુ.	૬૪
તેમ બાળ્યકરે, માંઝારીનાં નાંહાંનાં અતી	
રાખ્યાં જીવતાંરે, હુરે કુંભાર નીહીમાવતી	૬૫
લાંડ ચોમગારે, અષ્ટકવ રાખ્યાં રખાપતી;	
એ પ્રતાપજરે, નામને વરણે છે મહામતી.	૬૬
માટે માહાજનોરે, તારક મંત્ર મેટો હરી;	
એ વીના બીજાંરે, સાધનની નથી ખાતરી.	૬૭
તે વીના બીજાંરે, આરાધન અધમો કરે;	
શ્રમ વ્યર્થ છેરે, કાળ કળીમાં કેા ના તરે.	૬૮
તાળી પાડીનેરે, પેકારીને કહ્યું બેટલે.	
એ સન્યાસીએરે, ચર્ચમાં જઈ નમ્યા એટલે.	૬૯

- ઠાડુકોડે તાંરે, સન્યાસીને કહ્યું તે સચે;
આ અનુચીતરે, કેમ અધર્મ કર્યો તમે. ૭૦
- દોશ વીખનોરે, કાઢતાતા તમે થઇ જતી;
આ નમ્યા તમેરે શાસ કીયાની છે સંભલી. ૭૧
- હાવે શીક્ષા હું રે આપને તે કરવા કરું;
ધ્વેશ ધારીનેરે, બોલ્યા પ્રથમથી ન પાંખરું. ૭૨
- બોલ્યા સન્યાસીરે, દોશ અમારા પડ્યા કીયા.
તુકારામનેરે, નારાયણ અમે નીરખિયા. ૭૩
- ચતુભુજ લહારે, ત્યાર પછી ચરણે નમ્યા;
શબ્દ એમનારે, વેદસમા અમને ગમ્યા. ૭૪
- અધીકારી તાંરે, ક્રોધ કરી ઉવર્યો બળી;
દુષ્ટ હંભીયારે, બેશધારી ખસકે ખળી. ૭૫
- દેવ પ્રાંહમણેરે, તેમને હંડાવા ધારતા;
દોશ ડાખવીરે, બર્ણશંકરો કરી બારતા. ૭૬
- જેને નીંહતારે, તેના ચરણમાં માથાં ધરો;
સખ્ત શીક્ષાનેરે, પાત્ર છે તે નહીં કિંગરો. ૭૭
- બેશો ગર્હભેરે, ગામ કરી પછી ઉતરો;
દેશ મુકીનેરે, કાવે તે દેશ મુકી કરો. ૭૮
- એમ બોલીનેરે, ગરધભ બંને મગાવીયા;
ખુંપ ખાસડાંરે, પાંચ પટા શીર કાઢીયા. ૭૯
- એ ઠરાવનીરે, બાંધી તુકારામે વારતા;
હુંડુ બ્રહ્મ એરે, આપનું અહિત ઉચારતા. ૮૦
- તુકારામ કેરે, સન્યાસીને હેલું ના થયે;
અછે માફી હોરે, વેદની અર્થજ્ઞા બો. ૮૧

બોલ્યું બીજાનુંરે, આ રીતે ના કાયમ રહે;	
માપ મહંતનુંરે, આગન્યા આપે તે હા કહે.	૮૨
નીતીવંતએરે, દાદુકોડ ગણાય છે;	
તેના ન્યાયનીરે, વારતા થઇ વરણાય છે.	૮૩
એક દીવસરે, જાંબા બેઠા ઘેર જાલ્યરે,	
મીઠું શાકમાંરે, અલ્પ ઓછું લઘું તાલ્યરે.	૮૪
લીધું કરવતેરે, નારીની તે નજરે પડ્યું,	
વહી તે તકેરે, દોશનું માંહી આર જડ્યું.	૮૫
માહારા કાર્યમાંરે, હાથ તમે કેમ ઝાલીયો;	
ન્યાય એ કરોરે, મેં ગુનો આપનો ઝાલીયો.	૮૬
એવું સાંભળીરે, સાધ્યો શીપાઈ તે આવીયો,	
કાપ્ય કર માહારોરે, મીઠું લીધું તે બતાવીયો.	૮૭
તે વેળા તકેરે, પંડીત પાસે ઉભો હતો;	
તેણે કહી મનારે, કાપો ન ન્યાય બતાવતો.	૮૮
એજ હાથનીરે, બાંધ કાપીને જુદી કરો;	
ફરી ધરશોનીરે, દડ મુક્યો થઇ એ ખરો.	૮૯
જન્મ સુધી એરે, બાંધ ન પેરી તે વધ થયો;	
ટેક તેણનોરે, એક બાંધયે ઉમર રહ્યો.	૯૦
એક દીવસરે, દળનારીયે દયણું સહું,	
લોટ આપતાંરે, પાશેર તેમાં ઓછું થયું.	૯૧
દાદુકોડ તાંરે, બોલીયા પરમ ગુનો કર્યો;	
પાંચશેરમાંરે, પાશેર ઓછો ગણ્યે ડર્યો.	૯૨
મણે બે શેરરે, ઉંમર એમ લીધું હરી;	
એ ગુનો ગણીરે સુળીની તેને સજા હરી.	૯૩

હળનારી કેરે, મેં નથી ચોરયુ ઘંટી જીવો;
તે તપાસતાંરે, પાશેર લોટ નીચે દુવો. ૯૪

ખીલા નીચેથીરે, નીકળી તે નીચે ગયો;
હંદ સુળીનેરે, તર્ત તે ઘંટીને થયો. ૯૫

હોવો ન્યાયનોરે, નીમ નીરંતર થાય છે;
તુકારામનારે, તે પુરૂષો ગુણુ ગાય છે. ૯૬

કથા કીર્તનરે, આરતી આનંદ છે ઘણો;
જેજેકારનોરે દીસે છે શબ્દ સોહ્યાંમણો. ૯૭

ધેયાકારતાંરે, ધ્યાને તુકારામ થાય છે;
ખે સંન્યાસીયોરે, વંદના કરીને પળાય છે. ૯૮

દાદુકો-તાંરે, પત્ર શીવાજીને મોકલ્યો;
આવ્યા દરશનેરે, આનંદ જાય ઉરે છલ્યો. ૯૯

॥ વીશ્રામ ॥ છલ્યો ઉરે આનંદ ત્યારે, જે વીશ્વે ના માયરે;
રેવા રસીકને તેડવારે, કેવો અવસર થાયરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમપવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
રુયાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે દાદુકોટદેવ નીતી નીરુપણો
નામ અષ્ટચત્વારીશમોધ્યાયઃ ॥ ૪૮ ॥

અધ્યાય ૪૦. મો.

॥ રાગ ખીહાગ ॥

ખાણે તે બન્યોને બાંધીયા, યે દેશી ગાવું.

કુટીલ કુતુહળ કોપીયું, કરો વીરુલ વહાર;
નીરલય રાખો નરેંદ્રને, ફેડી અસુરને ઠાર. કુટીલ ૧

દાદુકોડેવે મોકલ્યો, પત્ર વાંચી તે વાર,
 આવાયા મળવા તે આફરે, ઉગ્ર લેઈ ઉપહાર. કુટીલ ૨
 આવીને આદરથી નમ્યા, મુકી શેવા તમામ;
 કર તુકારામે માથે ધર્યો, ચાલ્યુ કીરતન કામ કુટીલ ૩
 નરનારી વૃંદ અપાર ત્યાં, ઉભાં થઈ તક્કાર;
 શબ્દથી વ્યામ છવઈ રહ્યું, વરસે અલ્પ તુશાર કુટીલ ૪
 ઉત્તમ દીન એકાદશી, અતી આનંદ થાય
 આણુચીત્યો ઉદયોગ ઉપન્યો, વીંછ વરણ્યું ન જાય કુટીલ ૫
 ચાકણ દેશનો મહીપતી, મ્હેચ્છ જાતી અમુર;
 વેર શીવાજીની સાથ છે, ફો ખોળમાં પુર. કુટીલ ૬
 ભાળ નેને જડી ભુપતી, શીવાજી પુનામાલ્ય;
 મ્હેચ્છ બે શસ્ત્ર પડાંતુ તાં, આવ્યો નેડીને તાંબ, કુટીલ ૭
 પાખર હરી પડાંણીયા, સજ્યાં શસ્ત્ર તમાંગ;
 ઘેરો પુના પુકે ઘાલીયો, સોવે ભુપનો હાંમ. કુટીલ ૮
 પડપુછય વેશ પતરી કરે, ભેટય પામમાં સાહાઈ;
 કીર્તન મંડળે કો કહે, બેડા બે સમુદાઈ કુટીલ ૯
 વોડે વીશાળ છે તે જગા લાધી મુપતી ભાળ,
 મ્હેચ્છ દળે ઘેરો ઘાલીયો, તાં આવી તતકાળ કુટીલ ૧૦
 સંચાર જાણ્યો શીવાજીએ, માગી આગન્યા તાંબ;
 આવી અમુર દળે આંતરયો હાવે જવાનું કયાંબ કુટીલ ૧૧
 ઉભી મભા મકિ ખળભળી, ભાળો મ્હેચ્છ સવાર;
 રગમાં ભંગ જાતી પડે, બાણે ભક્ત ને હાર કુટીલ ૧૨
 ચીંતા ન કરો વીજી તમો, બેસો આનંદ ભેર;
 ચાર અભંગ પોને રચ્યા, માગી માધવ મહેર. કુટીલ ૧૩

વીશ્વપતી ચરો વહારમાં, લાજ લોકે ન જાય;
 મર્ણુથી માફરે મુજને, જે ખાતું લજવાય કુટીલ ૧૪
 ભંગ આ ભજન વીરો પડ્યો, માફ મર્ણુથી એહ,
 જેવાશે એ કેમ જાતથી, જીત જે પડે દેહ. કુટીલ ૧૫
 માયા પ્રભળ કરો માધવા, વીરન વેરાઈ જાય;
 ત્રીકમ કે તુકારામને, સજી હેનો ઉપાય. કુટીલ. ૧૬
 અબદુક્ષા નામનો ઉપરી, છે સેના સરદાર;
 તેને વીચાર તકે થયો, કીયા ભુપ આ ઠાર. કુટીલ. ૧૭
 જેતાં જણાવ ના તે તકે, માયા માધવી ઝાંઘ;
 રૂપમાં સઉ સરખા લઘ્યા, બેઠા મંડળ માંઘ. કુટીલ. ૧૮
 એ જેમઅસુરે વીચારીયુ, કર્ક સર્વ સંહાર;
 જીવનો જાય ન આ જગા પહાંકયો આવશે પાર કુટીલ ૧૯
 રૂપ રમેશે નૃપાળનુ, શુભ ઘોડે સવાર;
 દુષ્ટોને દેખતાં દોડીયા, વળી વાંસે તે વાહાર કુટીલ ૨૦
 તે સમે સાદ હેવા હેવા, શીવાળ નૃપ જાય,
 પરદળ પાછળ દોડીયુ, પુર ખાહાર પગાય. કુટીલ. ૨૧
 માધવે માયા પ્રગટ કરી, પાસે પલમાં દેખાય,
 આંતરે હાથ આવે નહી, કે આ પાસથી જાય કુટીલ. ૨૨
 ઝાંઝવાંના જળની તહેર, દેખે ને દાસો ઠામ;
 દોહશ દળ દોડ્યું જાય છે, ઝાડી આવી તમાંમ કુટીલ. ૨૩
 એમ થતાં એક પોહોરમાં, વટીયા કોશ વીશ,
 ઝાંખરાં ખાણ ઝાંટેકરાં, જાય ત્યાં જગદીશ. કુટીલ ૨૪
 ઝાંખરે વસ્ત્ર ચીરાય છે, પડે ખાણમાં પાય;
 ગરબડી ઘોણ ભુમી પડે, ઝાડે કરમ કુટાય કુટીલ. ૨૫

જે રીતે કૃષ્ણાવતારમાં, કાળ યવન છે કેડય;
 મુચકંઠ સુતો ગીરી ગુહા, કરયો ભ્રષ્ટને ભેડય. કુટીલ ૨૬
 પીળાં પીતાંબરની પ્રભા, મુકી મુચકંઠ માંહ;
 જાંણ્યું કે કૃષ્ણ સુતો હૃદય, પગ પટકીયો તાંહ. કુટીલ ૨૭
 નીદાનો ભંગ કરાવતાં, પ્રાંણ પાંખીયો નાશ,
 ઇંદ્રે હેવા વર આપીયો, મરે આપતાં ત્રાશ. કુટીલ ૨૮
 તમ અવીનાશીયે યવનાંનો, વાળ્યો ડાટ તમામ,
 અંતરધ્યાન પોતે થયા, ફરી ભાગેની હાંમ. કુટીલ ૨૯
 અસ્ત થયો શશી એટલે, થયું અધાઈ ધોર,
 મારગ મેલેછો ને ના જડે, ભટકે ચારે કોર. કુટીલ ૩૦
 ટેકરાં ખાડા માંહ ચડે, પંડે ભાગે છે પાય,
 જાળાંમાં વસ્ત્ર ઝીંટાય છે, નીજ શસ્ત્ર ધાયાય. કુટીલ ૩૧
 અસ્ત વ્યસ્ત થયું દળ સડિ, સભા હરીગુણ ગાય,
 વીજળુ કૃષ્ણ ગોવીંદજી, ગાતાં રજની પળાય. કુટીલ ૩૨
 અરૂણ ઉગ્યે થઈ આરતી, ત્યાં વેંચાયો પ્રસાદ,
 પરચક્ર આવ્યું પાછું પળ્યું, મુણી દેવશે દાદ. કુટીલ ૩૩
 શાંત થયે શીવાજી વદે, ધન્ય સાધુનો સંગ,
 અંત આવેલો તે એતજ્યો, રહ્યો પુરણ રંગ. કુટીલ ૩૪
 માગ્યો પ્રસાદ તુકા કને, આપી અશ્વની લાવ,
 તે લેઈ સીંહ ગડી ચઢયા, શમી સકટ દાવ. કુટીલ ૩૫
 જ્યજ્ઞકાર કરી તાંહાં, તુકારામ તે વાર,
 આંહણો સાથે વીદા થયા, લોહો ગ્રામને ધાર. કુટીલ ૩૬
 ॥ વીશ્રમ ॥ થયા વીદાયે વીજ્ય કરીરે, લોહ ગ્રામ છે જ્યાંહરે;
 રેવા રમીકના ગાય ગુપ્તરે તુકારામ રહી તાંહરે ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकाराम चरित्र पा-
ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते शीवाजी संकट नीवारणो
नाम एकोनपंचाशतमोऽध्याय ॥ ४९ ॥

અધ્યાય ૫૦ મો

॥ राग आशावरी ॥

નાભાજી કહે શ્રવણે સ્વાંમી, તાર પછી શું થાય;
તુકારામના આશ્રીત પ્લાહણુ, કોડોખા કેહેવાય. ૧
હીન દશા પુરણુ છે તેની, પછસો ન મળે પાસ;
માહાયાત્રા કરવાનો તેના, અંતરનાં અભીલાસ ૨
તુકારામને કરગરી નીત્ય કે, એક મનોરથ મનમાં;
મહાયાત્રાનું મનમાં ચીંતવન, તેનું કારણ ધનમાં; ૩
મોટે કંઈ લેખણી કરી આસો, તો કારજ તે થાયે;
નીરધનતા નાંણાની તંગી, પગલુ કયેમ ભરાયે. ૪
ઘણા હીવસ વીત્યા એમ કરતાં, એક હીન ઉરમી આવી,
આસન નીચે હાથ ઘાસતાં, એક મોઢોર દરસાવી. ૫
તે લેઈ અરપી કોડોખાને, વાત કરી સમજાવી;
આ લેઈને યાત્રા કરવા જ, હરીએ ભીંડ્ય ભગાવી. ૬
કોડોખા કરમાં લેઈ ખોલ્યો, ખે હજાર ગઉ જાણું,
તે આ નાંણે અર્થ સરે શું, કયમ જઈ પાછો આવું. ૭
તુકારામ કે પુરણુ ધન છે, ખરચે ખોટું ન આવે,
વટાવજે નીત્યે આ નાણું, વાપરજે જમ ફાવે. ૮
વટાવમાંથી એકજ પછસો, તે રાખી રહેવાશે,
તો બીજે હીન તે પછમાની આખી મોઢોરજ થાશે. ૯

- નીત્ય રૂપીયા પચીસ વાપરૂં, તોહયે ખર્ચ ની ખુટે,
આવી પાછી દેજે મુજને, તાહાડં કાન વધુટે. ૧૦
- એમ હીવસમાં તું દશ ફેરા, વટાવજે આ નાણુ;
આથી આખા શંગ તણુ તો, સૌ સચવાશે ભાંણુ. ૧૧
- દીન દેખીને હાંત આપજે, ભોજન ભુખ્યો તેને,
ઉઘાડાંને અંબર દેજે, પાત્ર ન હોયે એને ૧૨
- વાડવે વીચ્યાર વળતી કીધો, પ્રથમ પારખુ જોડિ.
એમ કરી પુરમાંજ વટાવી, સશે મનના ખોડિ. ૧૩
- પચીસ રૂપડયા નં આળ્યા, ધી સાકર સૌ લાળ્યા;
ભાથું મન ગમતુ તાં કીધું, પડસો એક બચાળ્યા ૧૪
- મોહાર દરશી બીજે દિવસે, હંચે હીંમત્ય આવી,
તુકારામને ચરણે નર્મીયા, વાત કહી સમજાવી. ૧૫
- રજા માગવા લાગ્યા તારે, તુકારામે તે વારે,
ત્રૈણ અભંગ લખીને આપ્યા, કહ્યું કાનમાં ત્યારે ૧૬
- કરીશ વાત ન કોના આગળ, મોહાર તણી તુ ભાઈ;
અર્ચ સાધીને આવું ત હારે, દેજે પાછી લાઈ ૧૭
- ત્રૈણ્ય અભંગ તણાં કહુ કારણ, સાભળજે ચીત આંણી,
વિશ્વેશ્વરને એક અર્પવા, બીજે ગંગારાંણી. ૧૮
- ત્રીજે ગયાજીને મોકલીયા, તેમાં લખીયુ હાથું;
વીશ્વેશ્વર છો વીશ્વનાથજી, નામે સર્વ બતાવું. ૧૯
- અતત આપ ચરણમાં રાખો, ર ક પળ્યો મહી જશે,
ચરણ થકી શીર રહે નવ અળગુ. હું રહુ તે વીશવાશે. ૨૦
- સ્થાવર જ ગમ રૂપ તમાડ, સવળે વંદન માહારૂં,
નથી ઇચ્છતો એ વણુ બીજુ, ભોજન ત્રપ્તી સારૂ. ૨૧

- ભાગીરથીને કે જગપાવની, સકળ તીરથની સ્વાંભી;
તાહારે ચરણે ચીત્ત માલ્ય, દેશ દહની કહુ નાંભી. ૨૨
- જે સહભાવે સ્નાન કરે છે, ભુકતી મુકતી પાંમે;
સંત સાધુનુ પોશાનુ તુજથી, એમ કહી-શીર નાંમે. ૨૩
- પુષ્પો વાક્ય સ્વરૂપી માહારાં, તે અગીકૃત કરજ્યો,
પછી ગયાજીને તે કે છે, વાયક રૂઢ્યે ધરજે ૨૪
- વીણુ પદ છો માત ગયાજી, જાંબી કહુ જતનથી;
માહારા કરનો પીંટ મુકીયો, આપ ચરણપર મનથી ૨૫
- માહારા વૃદ્ધો આગળ પડયા, તે સડિનો ઉદ્ધાર;
નામ તમારાથી મેં માન્યો, તે કરશે ભવપાર. ૨૬
- હે હરીહર કહીને તે ટાંગે, ત્રૈલોક્ય અભંગો આદ્યા;
કોટોબા બ્રાહ્મણુ તેને લેઈ, શગની સાથે આદ્યા ૨૭
- વાટયે મોહોર વટાવે વાપરે, પઠસો સંચી ધારે;
સડિથી ખર્ચ કરે છે બોહોળો, સાથી સર્વ વીચારે. ૨૮
- કોડી કને નથી એ પાસે, દશધા ખર્ચ કરે છે,
ચંદી ચારથ બળપ સડિને દે, હીનનાં પેટ ભરે છે. ૨૯
- વાપરે પઠસા પાંણી પેંડ, માગે નહીં કોઈ પાસે;
ખાતું ખોટય તણું નવ હીસે, મન રેહે સદા હુલાસે. ૩૦
- વેળુ માંહયે જેમ વેહયેડો, અખુટ જળ જમ આવે;
તેમ જણાયે ના બ્રાહ્મણુનું, કયાંથી ખરચી લાવે ૩૧
- તમાંમ તીરથે ફરતો ફરતો, વારાણસીમાં આવ્યો;
શંક ઉતારો ઉત્તમ કરીને, નાહાવા સર્વ સચાવ્યો. ૩૨
- લોક હજારો નાહાવા પેડા, પ્રમ પુરણ ઉર લાવી;
તવ કોટોબા બ્રાહ્મણુ કાગળ, કાઢ્યો સ્મરતિ આવો ૩૩

- કહે કોડોઆ પતીત પાવની, સૌ તીરથોની સ્વાંમી,
તુકારામનો પત્ર તમોપર, સમળાવુ શીર નાંમી. ૩૪
- મુખે કહ્યું છે મા કર કાઢી, લે તો કાગળ દેજ્યો;
પરને હાથ જવાના પાંમે. બીના થઈ તે કેજ્યો. ૩૫
- કડાં સાંકળાં વેઢ વીંટીયો, હીરા રત્ન જડાવ;
અપાર જન જોતા તે લીધો, પુરણ રાખી ભાવ ૩૬
- વીરમે લોક થયા તે ટાંગે. કે આ શું કેહેવાય;
ગંગા માયે હાથ કાઢીયો, જે આપે તે સાહાય. ૩૭
- એમ જોઈને લોકે ધરીયાં, અળંકાર ધનમાલ;
તુશી કંઠી ખેરણી પાંહાંચી, અંબર રૂપ રસાળ ૩૮
- કોની આગળ કર ના કાહાડ્યો, ચક્રીત થયાં સડિ જન;
તે બ્રાહ્મણને ચરણે લાગ્યા, લહી પરમ પાવન ૩૯
- ગંગાએ કરમાં કાગળ લઈ, તે ધરાવીયો શીશ;
પછી અહરશન પોતે પ્રગટયાં, પરખી પ્રેમ અતીશ. ૪૦
- તે કોડોઆ કાશી વાશી. ચાર માસ રહી તાંબ,
અભંગ કહે શ કરનો કરી, વહીયા ડેહેરા માંબ ૪૧
- તરત હીગાંબર ડોલી ઉડ્યા, બીલીપત્ર ફુલહાર;
શીશ ઉપરથી હેઠે પડતાં, ભાળે લોક અપાર. ૪૨
- અભગ ઉચરે તાં સુધીએ પુણ્યો પડતાં જાય;
યાત્રા વાશી થયા ચક્રાંતના, એ બળ બીજે થાય ૪૩
- પછી ગયાજી જઈ તે વાંચ્યો, જય જય પીત્રી થાય;
પેઢી જન ઉદ્ધાર પામીયાં, દાન અમીત અપાય. ૪૪
- કોડોઆએ કર ટાઢો કર્યો, ભુપતીનાથી ભારી;
તુકારામની અખુટ અલખત, શું સમજે સંસારી ૪૫

તીરથ તેમ ફરી કોડોળા, લોહ ગ્રામે આયા;	
તુકારામ મળવા ભાગોળે, તે બ્રાહ્મણને ધાયા.	૪૬
કોડોળા અતર વીચારે, માહા સીધ્ધી કર માહારે;	
અખુટ ધન કલ્પેના ખુટે, એના અરપુ ઝારે.	૪૭
અમૃત રોગીને કર આવે, અંધ ને લોચન જેવું;	
પુસ્તક પાઠીને જ્યમ કવિતા, રાજ રહે મન તેવું.	૪૮
એમ હર્ષ વાધ્યો હૈયામાં, અતર કપટ ભરાયું;	
તુકારામને પાછી ના દેઉં, પાકું મનમાં આયું.	૪૯
કદા માગશે એ હું પાસે, કહીશુ ગઘ ખોવાઈ,	
નથી લેખ કે શાક્ષી કોઈ, રેશે દ્રગ છોવાઈ.	૫૦
એમ થતાં ભાગોળે ભાળ્યા, તુકારામ તાં આવી;	
પાસે જઈને પગે લાગીએ, સડિ વાતો સમજાવી.	૫૧
તુકારામને સ્મર્તિ આવી, અરપો મોહાર અમારી;	
કોડોળા તાં મુખ ફાડીને, ખોડ્યો નીચું ધારી.	૫૨
મોહાર ગઘ ખોવાઈ મારાથી, હાવે કહો કેમ કરીએ;	
તુકારામ કે ગઘ તે ગઘ છો, હરીએ લીધી હરીએ.	૫૩
કોડોળા હરખાતા ઘરમાં, આવી ભાળી થેલી;	
ગાંઠ કશેલી તેની તે પણ મોહાર નથી મહી પેલી.	૫૪
સખળ સોચ અતરમાં થાયે, હાવે કેમ કેહેવાયે	
ગુરૂ દ્રોહના કપટની કરણી, પારવનો પસ્તાયે.	૫૫
પોહાર એક ઉપર મે બાંધી, સજ્જડ કરીને સારી;	
લોપ થઈ ગઈ કેવું કાંને, ખેડો શીરકર ધારી.	૫૬
ચોરની મા કોઠીમાં મુખ દેઈ, રૂઢન કરે છે છાંને;	
હુંનુ ખાતાં માંહામાં દાજ્યો, તે કહેવાયે કાંહાંને.	૫૭

- અડસટ તીરથ કાશી વાશી, ચાર માસ રહી આવ્યો;
કરમ કપટનું તોલ્યન છુટ્યું, ઉપર ઢોંગ બતાવ્યો. ૫૮
- તીરથ ભટકે શીર મુંડાવે, કોઇ જટા વધારે;
ઝાડે ઝાળી બાંધે કોઇક, કો મુગો રહે ક્યારે. ૫૯
- કો પંચાગ્રી કો જળમાં રહે, કો ચોરાશી તાપે;
કો ફળ ખાયે કોઇ પીયે પય, કો ઉંધે શીર જપે. ૬૦
- કો કર ઉંચા કોઇ સમાધી, કો તાંણે કરમાળા;
અંતર શુદ્ધ થયું ના સુધી, દુનીયાં ડગવા ચાળા. ૬૧
- કો નખ રાખે કાંન ફડાવે કો શીર કેશો તોડે;
કો પાવડીઓ પેહેરી હીંડે, કો ચાત્રે વણુ જોડે. ૬૨
- કો અપવાસ કરે વન વાસે, તીલક આડું તાંણે;
કો ઉભું તાંણે કો અરચા, કો ચાંદલીયો જાંણે. ૬૩
- એક પગે ઉભો રહે કોઇ, કો મુખ મુગી બાંધે;
કોઇ ભસ્મ શાંડે ચોળે, કો ઝોલો તર નાંધે. ૬૪
- કો ઉગમતાને અરપે છે, કો આથમતો નાંમે;
મનમાં મંત્ર જપે છે કોઇ, કો બુમો દે ઠાંમે. ૬૫
- પોતાનું પોશણ કરવા એમ, વાડવાળી બેઠા;
કંઠી બાંધી કાંન પુંકાવે, ગાડરી પ થે પેઠા. ૬૬
- જગદીશ્વરનો મારગ જુદો, એકે મત નહીં જોને;
ત્રણાતીત દયા અદોહી, સર્વાત્મા સમ તેને. ૬૭
- કોઇ અરણ્ય જઇને બેસે, કો વેદાંત ભણે છે;
કો શન્યાશી હંડ ધરે કો, જોગી યોગ ગણે છે. ૬૮
- કોઈ દીગાંબર અધારપથી, કો ઘોળાં પટ ધારે;
કો ભગવાં પેહેરીને ભમતાં, આશા કોન વીસારે. ૬૯

- એ સરવેથી ન્યારા નીરખ્યા, તુકારામ જગ માંહી;
તેને દગો કરયો મેં અરથે, ભુખ ન ભાગી કયાંહી. ૭૦
- જેણે શડ વૈરીને જીત્યા વીશ્વપતી વશ કીધા;
ગાંમ ગરાસ ન અરખ્યો લીધો, પાછા અરખી દીધા. ૭૧
- સર્વ સીધીયો સ્વાધીન છે પણ, તે પરમારથ કરવા;
ધર મંદીર મેડી ના આંધી, સુતને હરવા ફરવા. ૭૨
- અણુચીંતા બેઠેલા ત્યાંથી, ઉડી આલ્યા જાયે;
વૈષ્ણવ ચાહ સદા સંગત્યમાં, પાછળ તેહ પળાયે. ૭૩
- અમર કોશનો જમ ધુ માડો, મૃગમદ હોય ત્યાં જાયે;
તમ તે વૈષ્ણવ તુકારામની પાછળ પગલે ધાયે ૭૪
- ગ્રાસે ગ્રાસે રામ રટે છે, રામ રટે દગ ભરતાં;
નીશીયે કીરતન દીવસે સેવા, હરીહરી હરતાં ફરતાં ૭૫
- જાતાં કો પુછે કયાં જવો, કેહે વૈકુંઠે જઉં છું,
કો બીજુ પુછે તો કે છે, અભંગે ઉત્તર દઉં છું. ૭૬
- જીજ્ઞા નામ રટી રંગાઇ, કાયા બ્રહ્મ કરી છે;
લોહ ગ્રામે કીરતન કરતાં, દેહેની દશા ફરી છે. ૭૭
- તમ શ્રોતા તેવી દેહવત છે, જમ ચીતરીયા સ્થાને;
ટીપુ તેલ ન કો દીપકમાં, બેડા બકવત ધ્યાંને. ૭૮
- હાંડી તકતા ગલાસ ફાનસ, રતી તેલ નહીં એમાં;
પુરનારો તે વીદેહ વત છે, ન મળે સ્મર્તિ તેમાં. ૭૯
- તો પણ કીરતન કામ ન અટકે, નાદે બ્રહ્મ છવાયું;
તુકારામનો પ્રકાશ જાણે, ભુ ભાનુકુળ આયું. ૮૦
- તુકારામના ત્યાં અંતર માંહી, વીઠુંલ મુરતી વાશી;
અનંત અર્ક પ્રભા રહી મુકુટે, બાહ્યર તેજ પ્રકાશી. ૮૧

- જમ ફાનસમાં દીપ ધરેલો, મહી બાહ્યર અજવાળુ;
તેમ પ્રકાશ સભામાં લાગે, દેહેની માંહી દયાળુ ૮૨
- કરીને કીરતન ત્રણ પોહોર તાં, આરતી હરીની કાધી;
તુકારામ હેઠા બેઠા કે, તીર્થરે દેખા દીધી. ૮૩
- આવ્યું ભાન સરવને તાહારે, અંધકાર દરસાયો;
પ્રકાશ ક્યાંહ્ય પલાયન પાંચ્યો, એહ અચંબો આયો. ૮૪
- પછી તેણ પુરી પ્રગટાવ્યાં, ફાનસ જેણી વારે;
એક બીજાનું પડ્યું ઓળખણ, સર્વ સભાને તાહારે ૮૫
- પુરવા તેણ મગાવેલું તે, સઉ અકબંધ ભરેલું;
તુકારામનો પ્રકાશ પોત્યો, મડપ તેજ હરેલું. ૮૬
- તાંથી એકાએકજ ઉડી, દેહુ ગ્રામ પધારયા;
બારોબાર ગયા મદીરમાં, પ્રણમીને ઉચ્ચારયા, ૮૭
- ધ્યાંને મુરતી જે ફરશેલી, તે દ્રષ્ટે દેખાયે;
તુકારામ ત્યાં પ્રણમી કે છે, શઉ કારણ સમુદાયે ૮૮
- હાવે હરી વીચાર ન બીજો, શરણે રાખો સ્વાંમી;
પડી માંનની બેડી પગમાં, ના ગોઠે બહુ નાંમી. ૮૯
- પ્રેમી જન પકવાન કરીને, મુજને નીત્ય જમાડે;
તેથી નીંદા આળસ આવે, હરી ગુણ ગાતાં આડે. ૯૦
- માટે એ ઉપાધી માહારો, શ્રી માધવ મુકાવો;
સંવળા સંત તણા સમ તમને, કહુ છું કરીને દાવો. ૯૧
- બેઠો બંને પક્ષ લજવી, ભકતીને ભગવાંન;
શરીરનું સુખ નહીં સેવકને, બીજું ન ગમે માંન. ૯૨
- આપ લીધે આવે મુજ પાસે, એ બંને અણ તેડ્યાં;
સાક્ષી છોએ નથી અજાણ્યું, એ દુખ જોઈયે ફેડ્યાં. ૯૩

હરીને હસવું આવ્યું તે તક, લેશ ન ચીંતા ધારે
કાળ નણી છાયા નહીં તુજ પર, એજ મનોરથ માહારે. ૯૪
॥ વીશ્રાંભ ॥ માહારે એજ મનોરથરે, કડું વૈકુંઠે વાસરે,
રેવા રસીક અંધન થયારે. તુકારામની પાસરે. ૧

इति श्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकारांभ चरीत्र पा-
ग्याने कविश्री रेवाशंकर वीरचोते कोढांवा यात्रा वीधी वर्णनो
नाम पंचाशोऽध्याय

અધ્યાય ૫૧ મો

॥ રાગ ધનાશ્રી ॥

નાલાજી કહે સાંભળો સ્વાંમી, જેની ભકતીમાં ના મળે ખાંમી. ૧
માન મહતા ગમે નહીં લેશ, સમદરશી ન કોપર દેશ ૨
કોને પોતાથી પીડયા ન થાય, એજ રીત્યમાં વરતે સદાય. ૩
એક દીવસ સભા સઉ જોતે, ગયા આલંદી ઉડીને પોતે ૪
જાત્ય મંડપે દરશન કરવા, પક્ષી બેઠા તરૂં તળે ચરવા ૫
તુકારામને દેખીને તાહારે, ઉડી પક્ષી ગયાં તેણી વારે. ૬
તુકારામ વીચારે તે ઠાર, થયો અંતર શોક અપાર ૭
હોય અંગ અભેદ જે માહારૂં, પક્ષી ત્રાસે ના કંડપે વિચારૂં ૮
શત્રુ મીત્ર નથી સમ જ્યારે, એ મેં સમજાયુ તે આંણી વારે. ૯
જીત્યા શડ વૈરી વેળાવ થઇને, આત્મા ધારયુ જગત મુખે ગૈને. ૧૦
ત્રાસ પાડ્યો મેં પક્ષી ઘણાને, માટે વ્યર્થ વીદેહી પણાને. ૧૧
બ્રહ્મજી કરી વાસના બાળી, વાત વ્યર્થ કરી કટાળી. ૧૨

- દેહવટ ફેર્યો પ્રભુ પદ માંહી, ટાળ્યું હુ પણું વ્યર્થ ન કયાંહી. ૧૩
- કર કીરતન થઈ હરી દાસ, તે સડિ વ્યર્થ કરી મેં તપાસ. ૧૪
- એવો ખેદ અપાર ગ્રહીને, ઉભા વૃક્ષની નીચે જઈને. ૧૫
- ધરી ધ્યાન કૃપાળને કે છે, કરો હાવે જે તમને ઘટે છે. ૧૬
- અંધ દેખતાંનો કર ઝાલે, દોરે તે મગા આંધળો આલે. ૧૭
- તેમ પરમારથે મુને જતાં, પગ વાંકા પટે કદી ધાતાં ૧૮
- કદી સ્વારથે મન પગે માહાર, કરજ્યો રક્ષણ કહુ તેને સાર. ૧૯
- અધ ખાણમાં જે પડી જશે, દોરનાર તે અંધ ગણાશે. ૨૦
- એમ કહી હરીને તે એ ટાંગે, ઉભો તટસ્થ તેજ ઠેકાણે ૨૧
- હાલે ચાલે ન પાંપણ વાળ, મુણે દાસનું દીન દયાળ. ૨૨
- તુકારામ કે પક્ષીયો આવી, બેસે મુજ પર પ્રેમને લાવી. ૨૩
- રહે નીરભય અંતર જ્યારે, થયો નાંતુ કતારથ ત્યારે ૨૪
- એમ થાય ન પક્ષીને ધાર, જાણી જાણ્યો તે વ્યર્થ છે માહાર ૨૫
- એમ શ્વાસ આકરશીને તાંબ, ઘટી ચાર ઉભા તપ માંહ. ૨૬
- વીશ્વવ્યાપક પરમ દયાળ, કીધો ભક્ત અભેદ તે કાળ ૨૭
- પરીષ્રદ્ધના પુર્ણ પ્રસંગે, પક્ષી બેડાં તુકાતણા અગે ૨૮
- વધુ વૃક્ષની સાદરા જાણી, બેડાં અગ ઉપર સડિ પ્રાણી. ૨૯
- તુકારામ હલાવે છે અંગ, નથી ઉડતું એકે વીહંગ. ૩૦
- જેમ વાયુથી વૃક્ષ ચળાય, તોહ પક્ષી ઉડી નવ જાય. ૩૧
- રહ્યાં નીરભય પક્ષીયો જ્યારે, રચ્યો એક અભંગ તે વારે. ૩૨
- બેસે ચૈતન્યે પક્ષી ફરીને, નોહોતું જોયું મેં જન્મ ધરીને. ૩૩
- કરે ખાળનું મા સમાધાન, માહાર તેમ કર્યું ભગવાન. ૩૪

- હેવુ કહી જ્ઞાન દેવને જાન, કરી વદના ત્યાં હરખાઇ. ૩૫
- એ આલંદી વગર કહ્યે આળ્યા, પેલા ચૈદ તાં ખોળતા ફાળ્યા. ૩૬
- પગ ડાબતા આવીયા ત્યાંહ, તુકારાંમ તરૂં તમે જાંહ. ૩૭
- ઉપર પક્ષીયો ખેસે છે આવી, આ નવાઇ ગુરૂંવે બતાવી. ૩૮
- એમ કહી ગયા પાસમાં ઝારે, નાકાં પક્ષી ઉડી તેણી વારે ૩૯
- દીન આનંદનો જાણી ત્યાંહ, કર્યું કીરતન મંદીર માંહ. ૪૦
- સભા સર્વ ભરાઇ તે વારે, વાજે તાળ વીણા સ્વર હારે. ૪૧
- ખંભ નાદ મચી રહ્યો જાંહ, સ્તુતી કેશવની કરે તાંહ ૪૨
- વીણુ કણુ ગોવીંદ ગોપાળ, જય દેવકી ન દ દયાળ ૪૩
- કરજ્યો આયુશ ક્ષીણુ આ માહારૂં, સત્તા ક્ષીણુ ના કરશે એ ધારૂં ૪૪
- ભક્તી દેહ છતાં નવ થાય, જીવ્યો વ્યર્થ તમાંમ ગણાય. ૪૫
- ન જપાય જે નામ તમારૂં. તેથી ઘાત બીજે હું ન ધારૂં. ૪૬
- શીવે વીશ હળાહળ પીધું, નામે તે રહે શીતળ કીધું. ૪૭
- થાય તાળ મૂદંગે આનંદ, જીવે યોમે રહી સુરવૃદ. ૪૮
- પુષ્પ વૃષ્ટી તકોતક થાય, એમ કીરતન આરતી ગાય ૪૯
- કરી પારણાં દાદશી માંહ, જ્ઞાન દેવને વંદીને તાંહ. ૫૦
- લીધી આજ્ઞા ભાગી તે ડાર, દેહુ ગ્રામ આળ્યા તેણીવાર. ૫૧
- તે દીવસ થકી પ્રેમને લાવી, ખેસે પક્ષીઓ અંગમાં આવી. ૫૨
- વાત વીસ્તરી ગામ તમાંમ, પળી ચીચવડ કેરે મુકાંમ. ૫૩
- ચીંતામણુને કરણ ગઈ વાત, થયા સાંભળીને રળીયાત. ૫૪
- ધાર્યું હઈ તુકારાંમને તેડું, કરી નીશ્યે ને સંશય ફેડું. ૫૫
- લખી પત્ર તે ચારને આલ્યો, તુકારાંમની પાસ તે આલ્યો. ૫૬

- કરે કીરતન પ્રેમે અધાન, દેવો પત્ર તે વીસરયો વાત ૫૭
- ૦ હો ભજનજાં આવીને માંહ્ય, ત્રણ હીવસ વીતીયા તાંહ્ય ૫૮
- ચીંતામણુને થયો ત્યાં વીચાર, પત્ર ના પોચ્યો થઈ વધુ વાર. ૫૯
- ધરયુ માહારે મળવા ત્યાં જાણું, લાભ હરસનનો લેઈ આવું ૬૦
- એમ ધારીને નીકળ્યો ત્યાંય, તુકારાંમ ધારે મન માંહ્ય. ૬૧
- આ પડે ઉડીને તાંહાં જાઉં, ચીંતામણુને જઈ મળી આવું. ૬૨
- આહ્યા મળવા વીચારી તે વેળા, મધ્ય ખારજે એ થયા ભેળા ૬૩
- તુકારાંમને ભેટવા જાય, તેવે આનંદ અંગ ન માય. ૬૪
- ચીંતામણુ કે આ અંતરીયાળ હીધાં દરશન પરમ દયાળ ૬૫
- ધર બેઠકમાં લેત ખાસ, પાંચ માણસ આવત પાસ ૬૬
- એમ વાત થતાં તેણી વાર, આવે પક્ષી ઉડી દશ ખાર ૬૭
- પાંખો પોતાની પહોળી સમાવો, તુકારાંમ ઉપર બેઠાં આવી. ૬૮
- ચીંતામણુ કરે મનમાં વાચાર, હાડે તરણુ વાયે કોઈ વાર. ૬૯
- પક્ષી તર્ત ઉડી તેથી જાય, તેણે ચૈતને કેમ ટકાય. ૭૦
- આ દેવાતણુ આપમાં ભાળુ, તે શુ સમજીને હું મન વાળુ ૭૧
- આપ કાંણુ છો મેં ના કળાય, જાને જોડેં તો સશય જાય ૭૨
- તુકારાંમે તાં શસ્ત્ર લગાડી, ઝાંઘ પોતાની તે તકે ફાડી. ૭૩
- તેમાં માંસ ર્ધીર મેહ અસ્ત, નથી મળયે પાંચેમાં વસ્ત ૭૪
- રૂં કપાસનુ આખુ શરીર, તે દેખીને થયુ મન સ્થીર. ૭૫
- જાણ્યું અવતારી મનુષ ન એહ, જક્ત ઉધારવા ધરયો દેહ. ૭૬
- ચીંતામણુ તવ નમીયારે પાય, તુકારાંમ કે અનુચીત થાય. ૭૭
- શુદ્ધ જાતી હું સતનો દાસ, એમ કહી નમ્યા જાઈને પાસ. ૭૮

કૃષ્ણે માટી ખાધી એકવાર, માયે મુખ જોયું તું તેણ્યે ડાર. ૭૬
 ભાળ્યાં શ્રમાંડ તેમાં અપાર, યશોદા નમ્યાં તાં તેણીવાર. ૮૦
 વાંક વીહલનો પડે ઝારે, નમે માને પ્રભુ તેણીવારે. ૮૧
 તેમ પ્રાહ્લણુ ભકત તે ડાર, નમે જાંને પરસ્પરવાર. ૮૨
 એમ ભકતને શ્રીભગવાન, નથી ન્યારા જુવો સઉ સ્થાન ૮૩
 કૌર્ણુ સુર્ય ને અંચળ વાયુ, જળતરંગ ન ન્યાડ ગણાયું. ૮૪
 ચીંતામણુ તુકારામને તેડી, ગયા ચીચવડ્ય ગામની મેડી. ૮૫
 દીન ત્રૈણ્ય ત્યાં કીરતન ડરીયાં, બ્રહ્મભોજન પુર્ણ આહરીયાં. ૮૬
 પુણ્ય પુષ્પના હાર તે ઘાડ્યા, રજા માગી તુકારામ આડ્યા. ૮૭
 દેહુ ગ્રામ આવ્યા હરખાતા, વીષ્ણુરૂપ થયા ગુણ ગાતા. ૮૮
 જક્ત ઉધ્ધારવા મન સાથે, ધરયાં બે રૂપ વીહલનાથે. ૮૯
 એક પ્રત્યમાને તુકારામ, બે એ રૂપે છે પુરણ કામ ૯૦
 મહીમા જકતના લોક ન જાણે, પોતાને પ્રભુ પોને વખાણે ૯૧
 જેમ દરપણે કો જન ભાળે, છે તેવું બીજુ સાહામું નીહાળે ૯૨
 તેમ મુકતી ચતુર્વિધ ગાઈ, તુકારામે સાલોક્ય બતાઈ. ૯૩
 સારૂપ્ય, સાયુજને, સામીપ્ય, થવા જેવું રે રૂપ સુદીપ્ય ૯૪
 ઘણા ભકત થયા અને થાશે, તેના ગુણ તે ગ્રંથે લખાશે. ૯૫
 શ્રેષ્ઠ સૌમાં છે આ તુકારામ, પોત્યા પોતે સ્વદેહે સ્વધામ ૯૬

॥વિદ્યામ ॥ સ્વધામ જય સ્વદેહથીરે. એવો ભકત ન કોઈરે;
 રેવા રસીકનું રૂપ એરે, જગે પરીક્ષા બેઠરે ૧

इति श्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकाराम चरीत्र पा-
 र्ख्याने कविश्री रेवाशंकर वीरचोते कोढांवा यात्रा वीथी वर्णनो
 नाम एकपंचाशोऽध्याय ॥ ५१ ॥

અધ્યાય ૫૨ મો.

॥ રાગ કેહારે ॥

- નાભાજ વદેરે, શ્રવણે ભકતજનો ધરી ભાવ,
દુર્લભ દેવનેરે, તે આ મળીયો તમને લાહાવ. ૧
- ત્યાં ચીંતામણેરે, પુછ્યું તુકારામનું રૂપ;
તવ તે બોલીયારે, વાચ્યા પોતે પરમઅનુપ. ૨
- શરભુત હું નહીંરે, ઇંદ્રી અતઃકર્ણન તેહ;
નહીં ગુણ ત્રૈલુચ હુ રે, નહી પચ્ચીશ પ્રકર્તિ એહ ૩
- અલ્પ અણુથકીરે, મોહોટો વીરાટ કરતાં તેમ,
ઉંચ અધો નથીરે, વાચ્યાપર વરણાયે જેમ. ૪
- ભાસે આતનુરે, કરવા પરોપકાર સહાય;
જ્યાં દ્રષ્ટી પડેરે, તે સૌ નાશવત દરસાય. ૫
- ઇચ્છાનૈ અણુરે, ભાસે સુખ દુખ બેઉ સમાન,
લહુસભરે ભરયોરે, ડાહ્યું એવણુના કો સ્થાન. ૬
- આહાવી વારતારે, સુણીને ચીંતામણુ તે ડાર,
મન વીચારતારે, સુકીત આપણાં અપરમપાર. ૭
- એમ કહી ગયારે, દેહુ ગ્રામ વીશે તે વાર;
હરી ગુણ ગાય છે રે, નીશ દીન જપે જગદાધાર. ૮
- ભાળી ભુતજેરે, ચત્રુભુજને ચીંતા થાય;
રામ તુકાવીનારે, માધવ કેમે નવ રેહેવાય. ૯
- કથમ કરી આણુવોરે, તેનો મનમાં કરું વીચાર;
છાહ્યા કાળનીરે, હેનાપર ન પડે કોવાર. ૧૦
- એ સુણી બોલીયારે, સરવે ભકત જનો તે વાર;
મૃત્યુ લોકથીરે, વીરકત કરવા કરો વીચાર. ૧૧

- મંડળમાંનતુરે, ઝારે સંકટમાં સપગ્રાય;
તે સ્થળ ત્યાગવારે, તારે અંતર વ્રત્તી થાય. ૧૨
- એમ ઉપદ્રવોરે, કરવા પેટ ન પુરું ભરાય;
તવ કંટાળીનેરે, હ્રદ આઘ્યાની વ્રત્તી થાય. ૧૩
- હરીયે હા ભણીરે, જે જીવ સુખમાં પુરું જણાય;
તે દુખમાં પડ્યોરે, તાહારે ત્યાંથી ખસવું આહાય. ૧૪
- હેવું ધારીનેરે, લોહ ગ્રામ નીવાસી જન;
પ્રાણભૂ આદીયેરે, સંગે સુખીયા પુરણ ધન. ૧૫
- ભકિતવાનનોરે, કરવો તે વૈકુંઠે વાસ;
મન માયા થકીરે, છુટે તેવો અરપુ ત્રાસ. ૧૬
- એમ વીચારીને રે, પ્રેરક બુદ્ધી પરમ દયાળ,
લોહ ગ્રામમાં રે, તેડયા તુકારામકો કાળ. ૧૭
- ત્યાં એક માસનાંરે, નીમ કરીને કીરતન ગાય;
નર નારી સહિરે, રાતે કીરતન માંહી ભરાય. ૧૮
- કોઇ એક રાજનોરે, આઘ્યો કંટાયો દળ લેઇ;
લોહ ગ્રામમાંરે, પાડી ધાડય દલાસો દેઇ. ૧૯
- ધર સુનાં લહીરે, વસ્ત્રાભુશણ વાસણ અંન;
સહિ લુટી ગયારે, કીધા સરવેને નીરધન. ૨૦
- જહર જ્યાં થયું રે, કાગારોળ થયો તે વાર;
જ્ઞાની તેમનેરે, ન મળે અંતર્જ્ઞાન લગાર ૨૧
- જડ જીવો ઘણારે, કુટે છાતી શીશ કપાળ;
તે ભગાણુથીરે, ટુટી ચાલ્યો કૈયેક તાળ ૨૨
- તેવું જોઇનેરે, વહીયા તુકારામ તે વાર;
જે જનાર તેરે, રાખ્યું રે હે ને કોઇ કાર. ૨૩

નીરમ્યુ કોઈથીરે, નીમીત્ત ન ટળે કાળે તેહ;	
કરવી શોચનારે, મીથ્યા નાશવતની એહ.	૨૪
આ દેહે આપણોરે, પલમાં નાશ થઈને જાય;	
ત્યાં સૌ સંપતીરે, જાણે કાંણ ક્યાંહાં લુટાય.	૨૫
જે સમયે મળ્યુંરે, કરવું ભવતારણને ભેટ;	
હાલું ના રહેરે, પરમેશ્વરનું નીરમ્યુ પેટ.	૨૬
વાસણ વસ્તુવોરે, નાશ થયેલા તેડી પાસ,	
ઈશ્વરને સ્તવરે, હાપે બદલાવો આ વાસ.	૨૭
આ સ સારથીરે, કંટાળો આવે આ જોઈ,	
આપ વીના નથીરે, મુજને વીશ્વે વાહાલું કોઈ.	૨૮
તેડી દયો મુનેરે, રેહેલું આ સ્થળ ન પડે ગમ;	
વાર કરો વણીરે, તો સઉ હરીભક્તોના સમ.	૨૯
એમ ઉદાસ થઈરે, દોડી આવ્યા દેહુ ગ્રાંમ;	
પ્રેમી પુરૂશોરે, આવ્યા પાછળ લોક તમામ.	૩૦
ગામે ગામનારે, આવ્યા કીરતન સુણવા કાજ;	
તાળ મૃદગનેરે, વીણા તેના થાય અવાજ.	૩૧
વૈષ્ણવ ચૈદ તાંરે, ગાયે કીરતન લેઈને તાળ,	
નીત્ય નવા બનેરે, અભંગ ઉત્તમ પરમ રસાળ.	૩૨
તે વેળા વીશેરે, લક્ષ્મી સાથે જગદાધાર;	
તેડી લાવવારે, રામ તુકાને હરે વીચાર	૩૩
તવ લક્ષ્મી વંદેરે, કહું છું તમને એક ઉપાય;	
પવિત્ર પુરૂશોરે, વીહંગ પતી લેઈ વસુધા જાય.	૩૪
દીવ્ય કરી દેહેરે, બેસે ગરૂડ તણે વૈમાંન,	
તવ વીષ્ણુ વંદેરે, આંણુ એકાએ આ સ્થાન.	૩૫

એજ વીશે કહું રે, કમળા હું તુજને ઇતિહાસ;	
શાપ્યા યાદવોરે, મુની તવ ઉદ્ધવ તેડયો પાસ.	૩૬
કાઠી શ્રાપથીરે, પ્રેરયો બદ્ધીકાશ્રમ માંહ,	
હુ સડિ યાદવોરે, સાથે તનુ તજ આગ્યો આંહ.	૩૭
કાળ બળે થકીરે, અધરમ વાપ્યો જોણી વાર;	
ઉદ્ધવ પાસમેરે, સ્થાપન ધર્મ કરયો તે ઠાર.	૩૮
ઉદ્ધવની હતીરે, પ્રીતી સગુણ વીશે નીરધાર;	
મેં તેને કહું રે, લે તું અવનીમાં અવતાર.	૩૯
તવ તે ખોલીયોરે, ના જડિ ગરભવાસની માંહ;	
મેં યુકતી કરીરે, તે સમળાવુ તુજને આંહ.	૪૦
ઉદ્ધવ તેહનેરે, ઘાડ્યો એક છીપમાં તેહ;	
ભીમરથી નહીરે, તેમાં મુકયો આણી નેહ.	૪૧
તે તરતી ફરેરે, છીપ અનુપમ તેણી વાર;	
દરજ ભત્યનોરે, નાંમે દામશેઠની દાર.	૪૨
ગોણાઇ નામનીરે, પતીવૃતાને પરમ દયાળ;	
પંઢર પુરમાંરે, દંપતી જપતાં જગના પાળ.	૪૩
હું રાજ થયોરે, તારે સુત માગ્યો તે વાર;	
મેં તેને કહું રે, મળશે ઉદ્ધવ સુત નીરધાર.	૪૪
મેં સ્ત્રીને કહું રે, ચંદ્ર લગામાં કરવા સ્નાન;	
તરતી આવશેરે, એક છીપોડી તેણે સ્થાન.	૪૫
તેમાં બાળ છેરે, ખોળામાં લેઇ ભજે ઘેર;	
સ્વપ્ને સ્વામીનેરે, વાત કરી મેં આદર ભેર.	૪૬
તેણે સ્ત્રી કનેરે, વરણી પાંની હર્ષ અપાર;	
તે નાહાવા ગયોરે, તીરે જપતો જગદધાર.	૪૭

તરતો તે સ્થળેરે, આવ્યો એક છીપોલો તાંહ;	
લેઈ ખોળા વીશેરે, આવ્યો પોતાના ઘર માંહ.	૪૮
કાંતાને કહ્યુંરે, સુત સગુણ આપ્યો અવીનાશ;	
રાખ્ય ઉછંગમાંરે. પ્રેમ કરીને તાહારી પાશ.	૪૯
ગોરીએ ગ્રહયોરે, ખોળામાં સુત જોણી વાર;	
અંને પાસથીરે, છુટી પુરણ પયની ધાર.	૫૦
તે ધવરાવીયોરે, ખાર દીવસ વીત્યા તે કાંમ;	
નીરમ્યુ તેહનુંરે, નામદેવ એ સુતનું નામ.	૫૧
ઉમ્મર તેહનીરે; સાત વરસની થઈ તે વાર;	
નીત્ય નાહી કરીરે. જાત્યે અરચે જગદ્ધાર	૫૨
રીત્ય પીતા તણીરે, રાખે સમજી તે મન માંહ;	
ઘેર નથી પીતારે, તેવડય સુતને કરવી તાંહ	૫૩
સેવા આચરીરે, લેઈ નવેઘ પાળ્યો પ્રભુ પાસ,	
મુકી થાળ તાંરે, ગીરધારીને ધરીયો ગ્રાસ	૫૪
તે જોઈ તાં પ્રભુરે, પડીયા ત્રીચારમાં તે વાર;	
ખાળક લે નહીંરે, ભુખ્યા ભાવે જગદ્ધાર.	૫૫
નાથ જમ્યા નહીંરે, રોવા લાગ્યો તાહારે ખાળ;	
કેહે મુજ તાતનીરે, નીત્યે કાકોર જમતા થાળ.	૫૬
પાકો પ્રેમ લઈરે, થાળા રોગ્યા સુંદીર શામ;	
નીત્ય વાતો કરેરે, એ ખાળ્યકને પુરણ કાંમ.	૫૭
વશ કીધા હરીરે, સાત વરસની ઉમર માંહ;	
નીત્ય ખોસાવતોરે, મુરતી પાલવ પકડી તાંહ.	૫૮
કોઈ એક ટાંકણેરે, આવ્યા જ્ઞાનદેવ હું પાસ;	
માગ્યો ખાળ એરે, અંતર માંહ ધરી હુલાસ.	૫૯

તે મેં આપીયોરે, ચાહ્યા તીરથ સાથ્યે લેઇ;	
જાંનીજ તાંહાંરે, લીધો બાળક આદર દેઇ.	૬૦
વીયોગ માહ્યોરે, તે ના નામદેવે વેડાય;	
ગહગહ તાં થયોરે, આંખે આંસુ ચોમગ જાય.	૬૧
આગળ્ય આવીયુંરે, વસ્તી વીલાસ એવું ગામ;	
સુરભી ધ્વીજનીરે, ચરવા ગઇ પુર બાહ્યર ડાંમ.	૬૨
ખેતર મ્લેચ્છનુંરે, તેમાં પેડી ચરવા તાંહ્ય;	
ધાયો ત્યાં ધણીરે, નાડી ગૈ બ્રાહ્મણ છે જાંહ્ય.	૬૩
પાપી પુઠ્ય છેરે, નાશ કરી નાંખી તે ગાય,	
બાળ્યક વીખનાંરે, દરશી રેતાં મંદીર જાય.	૬૪
દીન દશા તણાંરે, જીવે ગાય વડ્યે ધર સાથ;	
સૌ ભેળાં થઇરે, કલ્પે મુસ્તક મેલી હાથ.	૬૫
તેવે ટાંકણેરે, નહીં ને નામદેવ ત્યાં જાય;	
સૌ રડતાં લહીરે, પુછ્યુ શુ સંકટ કેવાય.	૬૬
તવ તે બોલીયારે, મારી મ્લેચ્છે ધ્વીજની ગાય;	
જીવન દીનનુંરે, કયેમ નીભાશે શી ગત્ય થાય.	૬૭
એવું સાંભળીરે, વહીયો નામદેવ તે વાર;	
વસ્ત્ર હોરાડીનેરે, લાગ્યો જપવા જગદાધાર.	૬૮
દીન દયા નીધીરે, કરૂણા સાગર ગરીબ નીવાજ;	
ઓથ્ય અનાથનીરે, રાખો લક્ષ્મીવર મુજ લાજ.	૬૯
કરગરીને તાંહાંરે, કર ફેરવીયો જોણી વાર;	
ગાય ઉભી થઇરે, જોઇને વરત્યો જથજથકાર.	૭૦
સઉ હાબા થયારે, આ બાળ્યક કે છે બળવીર;	
કો કળી ના શકેરે, કરતબ્ય કરતા શ્યામ શરીર.	૭૧

- જાંનીજી તાંહારે, આજ્યક સાથ્યે વળીયા જા હ્ય;
 બન્ને વાટયમારે, તરશાકાંત થયા છે તાંહ્ય. ૭૨
- તવ જાંનીજીયેરે, લુગડાંની ધંધોટી તાંહ્ય;
 તે પોતે કરીરે, પેઠા પોતે તેની માંહ્ય, ૭૩
- કર ખોડે કરીરે, પાંચી પ્રગટ કરયું તે વાર;
 વળતી બોલીયારે, જાંનીજી ત્યાં કરી વીચાર. ૭૪
- નીરજળ સ્થાનમારે, લે આ નામા પી જળ ત્યારે;
 જોઈ રાજી થયારે, નહીં શકતી નીજને દેહાર. ૭૫
- હરી કે તે સમેરે, ઉ યો કુવો એક પતાળ,
 તાં નામે કરયુંરે, માહાર સમૂળ તેણ્યે કાળ. ૭૬
- ઢટી કુપમારે, કીધી નામદેવે જે વાર,
 જળ ઉંચુ ચઢ્યુંરે, આડ્યું ઉભરાઈ તે ડાર. ૭૭
- તે નજરે લહીરે, નમીયા જાંનદેવ તતકાળ,
 મહતમહાંતઆરે, નોંહ્યે નામદેવ આ બાળ. ૭૮
- અધાપી વહેરે, તે જળ મારવાડની માંહ્ય;
 તેજ બતાવીયુંરે, તેવડય રાખીને મેં તાંહ્ય. ૭૯
- ॥ વીશ્રાંમ ॥ ત્યાંપણ તેવડય મેં કરીરે, કમળાને કહે નાથરે;
 રેવા રસીક કે મેં સહયારે, તેનો ન તબુ હાથરે. ૧

इतिश्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकारांम चरीत्र पाख्याने
 कविश्री रेवाशंकर वीरचीते नाम देवधेनुंसंजीवनो नाम द्वी
 पंचाशोध्याय : ॥ ५२ ॥

અઞ્જાય ૫૩ મો

॥ સગ આશાવરી ॥

- અગ્રદાસ એ શ્રવણી બોલ્યા, નામદેવ મહીમાય;
મર્ણ થયેલી ગાય જીવાડી, જગ જેના જશ ગાય ૧
- ત્યાર પછી નીવરણો ભકતી જે શકતી સમુદાય;
નાભાજી કે એક દીવસ તે, શીવને દરશન જાય. ૨
- નાગનાથ દક્ષણમાં શંકર, મેળો મહત ભરાય;
તેમાં શીવરાત્રીનો દીવસ, માનવી ત્યાં ના માય. ૩
- નામદેવ તે તકમાં ત્યાં છે, કીરતન પોતે ગાય;
ભારી ભીંડય ભરાઈ આગળ, દેવળે ના પેસાય. ૪
- ધ્રાંઘણ સઉ રૂદ્રીયો કરતા, બેઠા મંડપ માંહ;
કીરતન ઘોશે અબ્ર ગાજતો, તાબે કલરવ તાંહ. ૫
- કાંન પડયુ સમળાયે કંઈ ના, ધ્વીજ કોપ્યા તે ઠાર,
કીરતન બંધ કરાવી બોલ્યા, મહમાં તેણી વાર. ૬
- કુટો કાંશી દેવળ પાછળ, આગળ નહીં આ થાય;
નામદેવ નીરમાંની ધ્વજને, પોત્યો પાછળ જાય. ૭
- શ્રોતાઓ સંકટમાં પડીયા, કુમત્યે પાછળ કાઢાડયા;
નાગનાથનાં દરશન થાતાં, આભે હેડા પાડયા. ૮
- વીરૂલ કે મેં ના વેઠાયું, કારણ હાવું કીધું;
પથ્થર દેવળ પાયા સુદ્ધાં, તર્ત ફેરવી દીધું. ૯
- તે અઘાપી અવળું છે તે, સમય હજી સંભારે;
નામદેવ તે ભાવીક માહારો, દુખમાં દુલ્યો કયાહારે. ૧૦
- ત્રણ્ણાતીત અયાચકર વૃત્તી, કીરતન નીશહીન કરવું;
ઝાડીનો ઉધમ ના કરવો, ધ્યાન પલેપલ ધરવું ૧૧

- અંન ઓરવા અખળાને નહીં, રાજાઈ કરી નારી;
પરમ દુખી મેં દરશી તાહારે, હુંજ થયો ઉપકારી. ૧૨
- ગુંણ્ય ભરી મોહોરો મોકલીયો, નામદેવે તે જાણી;
સઘળા ઘરમાં તે પથરાવી, અખળા પાસે આણી. ૧૩
- તમાંમ બ્રાહ્મણને તેડુ દેઈ, તે મોહોરો લુટાવી;
થયુ અકીંચન તે ઘર તાહારે, ઉભો ઘરમાં આવી. ૧૪
- એવો ત્યાગ અને દાતારી, ખોળ્યો ન જડે જો તે;
પ્રયુત સન્યાસી પડખે પણુ, વધે વજનમાં પોતે ૧૫
- એકવાર સડિ સંત સમીપે, નામદેવ કહે વાંણી;
અભગ શતકોટી કરવાનો, નીમ કર્યો મેં જાણી. ૧૬
- તેથી જાયે જ્યાંહાં જાતરા, દેશાવરમાં આત્રી;
તે ભાશામાં અભંગ કરતો, પુરણ હીંમત્ય ઘાલી. ૧૭
- ભાવારથ તેનો ભાળુ તો, સડિમા કીરતી માહારી,
અક્ષર એક અવર નહીં તેમાં, એ ભકતી અધીકારી. ૧૮
- પ્રમાણુ શત કોટીનું કરીયું, તેમાં વરણ્યા જાણુ;
ઓગણુપચ્યા લાખની પેહેલા, તે કોટી ચોરાણુ. ૧૯
- કાળે કરી તેનો દેહ પડીયો, મેં વૈકુંઠે લીધો,
નામદેવનો જન્મ ફરી તે, તુકારામ દેહે કીધો. ૨૦
- તેણ્યે અભંગ રહ્યા અધુરા, તે સોધીને લીધા;
પાંચ કોટી ને લાખ એકાવન, પોતે પુરણ કીધા. ૨૧
- એ અવતાર કરીને વરણ્યુ, પોતાનું પણ પાળ્યુ,
અભંગ શતકોટી કર્યા પુરા, તે મેં નજરે ભાળ્યું. ૨૨
- જન્મ અયોની તે ઉધ્ધવનો, છીપ થકી મેં આલ્યો;
ભકતી ભુતળ તેણ્યે સ્થાપી, મુજને કરમાં ઘાલ્યો. ૨૩

- તુકારામ તે અંતર માહારં, કાયા ધ્રંહ કરેલી;
થયો નથી ને થાય ન હેવો, વૃત્તી પરમ ડરેલી. ૨૪
- કાળ તણી છાહ્યા ન પડે તમ, આ સ્થળ હેને લાણું;
કમળાને કેશવે આ કીધું, મેં આદરીયું હાણું. ૨૫
- મુકત મંડળી પાસે બેડી, તે સૌ આદર ભરીયા;
ગરુડ રૂઢ વીમાંને બેશી, દેહુ ગ્રામ ઉતરીયા ૨૬
- શ્રી સંઘાતે ત્રીકમ તેડી, જીવન આવ્યા જ્યારે,
તુકારામને પાસે તેડી, કેહેવા લાગ્યા તાહારે. ૨૭
- તારા વીના ગમે નૈ મુજને, અક્ષર ઉજડ લાગે;
અભંગ નૌકાયો તે કીધી, ભવતરવા આ જાગે. ૨૮
- સ્વધામ જાવા આજ સ્વદેહે, મહુરત મેં આદરીયું,
ફાગણ સુદી એકાદશીને દીન, જાણું નીશ્ચય કરીયું. ૨૯
- તવ કમળા કે સુગો કૃપા કર, એક વીનતી માહારી,
આ ઇંદ્રાયણી નહી કીનારે, શોભા કરવી સારી. ૩૦
- ભકત મંડળી સરવે સાથે, તુકારામ હઈ બેસે;
ભાવે રચીવત ભોજન લે હૈ, પછી વીમાંને પેસે. ૩૧
- જેવી રીતે જ્ઞાંનદેવની, પરમ સમાધી બળથી;
નામદેવે લીલા કરી તેવી, કરો નહીના જળથી. ૩૨
- કેહેતાં વિશ્વકર્માને તેડી, અપુર્વ માયા કીધી;
તાં વૈકુંઠ રચાવ્યું ભુતળ, પોતે કર્ણાનીધી. ૩૩
- વીચીત્ર રચના નહી કીનારે, મણી હીરામય ધારી;
અષ્ટ સીદ્ધી નવ નીદ્ધી આવી, શોભા કીધી સારી. ૩૪
- સ્થંભ મનોહર મેડા મંદીર, આગ બગીચા કરીયા;
દેવ દુંદુભી ગેબી ગરજે, હીપક દોહશ ધરીયા. ૩૫

- તુકારામને પ્રીય લાગવા, શ્રીપતી શોભા કીધી;
દેવ દર્શને આવ્યા દોડી, નૃત્ય કરે નવ નીધી. ૩૬
- ગાન તાનનો નાદ સાંભળી, છુટી યોગ સમાધી;
તુકારામને ધન્યવાદે, છોડી સર્વ ઉપાધી. ૩૭
- ઝેનો પાર નીગમના પાંખ્યા, તે વીઠુંલ વશ કીધો;
જગ કરતાને જાણ્યો કરમાં, લોહાવ અલોકીક લીધો. ૩૮
- શુક સારદ નારદ ને અકુર, અંચરીશ સનકાદી;
એ આદે મુની મુક્ત મંડળી, બેઠા પંગતી આદી. ૩૯
- તુકારામ તે મંડળ મધ્યે, બેઠા ભોજન સાર;
પુરુષોત્તમ પુજન કરે પોતે, ચુવા ચંદન ચાર. ૪૦
- પુષ્પહાર પેહેરાવ્યા પ્રભુવે, પીરસે કમળા પોતે;
સાધુની સેવામાં ઉભા, જગદીશ્વર સઉ જોતે. ૪૧
- માધવે તાં મુખવાસ આપીયો, ત્રપ્ત થયા સઉ ન્યારે;
ઉચ્છવ કીરતન આદર કીધો, તુકારામે તે વારે. ૪૨
- એકાદશીથી પાંચ દીવસ લગ, આ આનંદ કરે છે;
તુકારામ તે જાણે પોતે, ભુતળ બ્રહ્મ ફરે છે. ૪૩
- પુરવાસી જાણે કોઈ રાખ, તેનું મંડળ આંચું;
તાર વીના બીજથી ન જને, સ્વર્ગ સમુ શોભાવ્યું. ૪૪
- હુતાસનીનો દીવસ આંચ્યો, તર તોફાન ન થાયે;
સમે શાંત વૃત્તી થઈ સઉની, તુકારામ ગુણ ગાયે. ૪૫
- કીરતન સુંણવા ગાંભ ગાંભના, અપાર લોકો આવે;
નરનારીનાં વૃદ્ધ મળીને. પુષ્પે કરી વધાવે. ૪૬
- ધન્ય ઇંદ્રાયણી આ નહીનો તટ, ધન્ય દેહુ આ ગ્રામ;
ભક્તોની સેવામાં શ્રીપત, તાં છે તીર્થ તમામ. ૪૭

- તુકારામનો જન્મ થયો જ્યાં પુણ્યક્ષેત્ર એ કાઢાવે;
જેનો ભેટો કરવા કાળે, આ જગ કરતા આવે. ૪૮
- એમ થતાં કાગણ વદી પડુવા, તેની રજની આવી;
તુકારામને કેશવ કે છે, તાં એકાંત્યે લાવી ૪૯
- આજની રજની કરીલે કીરતન, સ્વધામ કાલ્યે જાવું;
એમ કહી ઉર સાથે ચાંપ્યો, હરીએ કહીને હાવું. ૫૦
- તુકારામ તાહારી સદ કીરતી, જે સાંભળશે ગારો,
ઘોર પતીત હશે પણ પ્રાણી, તે પારાંગત થારો. ૫૧
- અનંત જન્મો મેં લીધા ને, ભક્ત અનંતો ભાળ્યા;
બળીદાન દે પ્રાણ શરીરનું, તું આગળ સડિ ટાળ્યા. ૫૨
- કામ ક્રોધને લોભ મોહમદ, માંન અરીખ્યા ત્યાગી;
આત્માપદને અળગું નાંખી, ભક્તી મુજમાં લાગી. ૫૩
- તું અવતાર અને અવતારી, પાકો મીત્રજ મારો;
મારી પાસ નથી કંઈ વસ્તુ, બદલો વળવા તારો. ૫૪
- રીદ્ધિસિદ્ધિ મુક્તી મહતા, તે મુખથી ના માગી;
નીરાપેક્ષ તારા જેવો કે, ભાળ્યો ના વધરાગી. ૫૫
- માટે શરીર સુધ્યાં કાલે, વૈકુંઠે લેઈ જાવું;
તુકારામ તવ ચરણે નમીને, યોદ્યા વાયક હાવું. ૫૬
- ત્યાં કેશો એકાંત્ય ખેશ હઈ, તેમે નહીં રહેવાયે;
દીવસ રાત્ર કીરતન કરવાનું, મારા મનને થાયે. ૫૭
- માટે છોટે હું નહીં આવું, કહું છું રાજ થઈને;
ભુતળમાં વૈકુંઠ રચ્યું તાં, રહુ પંઢરપુર જઈને. ૫૮
- અવીનાશી કે એક વારતાં, આવ્ય સુકીરતી જાંમે;
ત્યાં મારું ઐશ્વર્ય બતાવું વ્યાપક થા સડિ ઠાંમે ૫૯

રહે અહી નઇ કીરતી જામે, મુકય દુરાગ્રહ માટે;
 તુકારાંમને ગમતુ ગોડયું, હા કીધી શીર સાટે. ૬૦
 ॥વિશ્રાંભા॥ શીર સાટ તે હા ભણીરે, મચીયો કીરતન માંહરે;
 ગાવા લાગ્યો ગુણુ હરીરે, તાલ વગાડી ત્યાંયરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવિત્ર તુકારામ ચરિત્ર પા-
 રુચાને કવિશ્રીરેવાશંકર વીરચીતે નામદેવ ભક્તી પ્રતાપ
 વર્ણનોનામ ત્રયપંચાશોધ્યાય ॥ ૫૩ ॥

અધ્યાય ૫૪ મો

॥ રાગ મેવાડા ॥

નાભાજી કે સુણેા નાથજી, હરીને નમીરે;
 લાગ્યો કીરતન કરવા ત્યાંય, વાતો બીજી શમીરે. ૧
 વીઠ્ઠલ નામની ગરજના, વણી થાય છેરે;
 તાલ વીણા મૃદંગને ઘોશે, વ્યોમ છવાય છેરે ૨
 પરમ આનંદ ઉદે થયો, તેવ ટાંકણેરે;
 થયા બ્રહ્મરૂપવત્સોક, તે અભગો ભણેરે ૩
 ત્યાં તુકારાંમ કે માહરે, મન ધારીયુંરે.
 બ્રહ્મ જ્ઞાની પ્રબોધીને નામ, ઉરમાં ઉતારીયુ રે. ૪
 સગુણ ઉપાસના સાંપવી, આત્મપદ તજરે,
 બ્રહ્મરૂપ કાયા તેની થાય, ભુધરને ભજરે ૫
 યજ્ઞ યાગ તીરથાટણો, ભ્રમણા ટળેરે.
 સ્વર્ગ સુખ લાગે કડવું તમાંમ, ભકતીમાં ભળેરે. ૬
 જન્મ મરણનું સુતક સડિ, મહારે તો ગયુંરે;
 વટીવાસના પડ્ય આ પ્રેત, તે અળગુ થયુ રે. ૭

- કર્મ કુટાગે મટી ગયો, દોશ દુર થયારે;
પ્રાણુ ગોર્વીદના ગુણ માંહ્ય, તે વીંટઈ રહ્યારે. ૮
- કાંમ ક્રોધ માયા જેહ્યને, તે રડયા કરેરે,
મેંતીલાંજળી પુર્વજે તેને, અરપી સુખે ફેરેરે ૯
- વાસના ઘટ મેં સ્મશાનમાં, ફેડીને ધરયોરે;
મર્ણુ માહારં મેં જોયુ આ જાત્યે, કામ રૂડે કરયોરે. ૧૦
- અહંકાર આઘો ગંધો, છું આનંદમાંરે;
હુંને માહારં જતાં ફરં નીત્ય, વીરુલ વંદમાંરે. ૧૧
- વાક્ય સુધા સમ સાંભળી, શ્રોતા જન સડિરે,
પાંખ્યા વીસ્મે સુણીને વચન, અંતરમાં ખડિરે. ૧૨
- સૌ સુર યેસી વીમાનમાં, જોવા જાય છેરે;
મુની કપીલ જે બ્રહ્મનુ રૂપ, તે ગુણ ગાય છેરે ૧૩
- હતાત્રી ત્રીગુણ આવીને, ડિભા તે સ્થળેરે;
કરી આત્મસ્થીતી તેને દુર, કીરતન સાંભળેરે. ૧૪
- શંકર આવી શ્રવણ કરે, યશ ગાયછેરે,
સુખ સ્વર્ગનું ભોગવે તેહ, જોઈ હરખાય છેરે. ૧૫
- ઇદ્ર કે ધન્ય આ અવનીમાં, હાવા જન થયારે,
વશ વીશ્વપતી કરનાર, સ્વર્ગે નથી લહ્યારે. ૧૬
- વાયુ વેગે જે ધુમી વાળ્યા, તીરથો સડિરે,
તુકારામના તે ગુણ ગાય, બ્રહ્મનું હડિરે. ૧૭
- દેવ ઋષી કરે વંદના, ભાળી ભકતનેરે;
પાંખ્યા દર્શયે પુરણ ભાગ્ય, શોભાવ્યું જકતનેરે. ૧૮
- શાસ્ત્ર શ્રુતીના ગૂઢારથો, મથી આંણીયારે;
કરયા હસ્તામળ આંણી વાર, આપણે જાંણીયારે. ૧૯

- શ્રોતાઓ સર્વ શાડાંગમાં, કાંન ધારતારે;
સાર શો નીકળે મુખમાંથી, તેમ વીચારતારે. ૨૦
- એક અભંગ ઉચારીયો, ભાવારથ ભરયોરે;
મારાં ચક્ષુ જે જોવાનું રૂપ, તેમાં જઈ ઠરયોરે ૨૧
- ચીત ચોટયું પ્રભુ ચર્ણમાં લીન તાં થયું રે;
મન માલ્યરૂ માધવ માંહ, તે વીંટઈ ગયું રે. ૨૨
- ધરણી ધરના નામનો, ઢગલો ધણોરે;
વંદેચી વેગે દ્યો આંણીવાર, સંપીને સડિ જણોરે. ૨૩
- પાંડુ રંગ રૂપે થયા, માયા પરહરીરે;
કરયાં કીરતન ચારે પોહોર, આરતી અનુસરીરે. ૨૪
- ગોવીંદ નામની ગરજના, કરીને ફરીરે;
પછી શ્રોતાનો થાવા ઉધાર, યુક્તી અનુસરીરે. ૨૫
- તરવાનું ભવ તમને કહ્યું, તે ગ્રહણ કરોરે,
કરવો નાસ્તીકનો નવ સંગ, હીંસા પરહરોરે. ૨૬
- ગ્રંથ મતાંતર ના તજ, હરીને સ્મરોરે;
દયા દેહ ધારીની જરૂર, અંતરમાં ધરોરે. ૨૭
- કરવો દગો ના કોઈને, પ્રીય સડિ ગણોરે,
પરમારથે અરપે પ્રાણ, કો જીવ ના હણોરે ૨૮
- જગૃતા વરથા મે હરી હરી, મુખે ઉચરેરે;
થાય પ્રાણી પારાંગત તેહ, ભવસાગર તરેરે. ૨૯
- એ ઉપદેશ કર્યા પછી, પ્રભુવે કહ્યું રે,
આવ્યું પુષ્પ વીમાંન તુ કાજ્ય, આકી નથી રહ્યું રે. ૩૦
- ત્યારે તુકારામ બોલીયા, આવે સાથમાંરે;
તેને તેડુ દેઈ કરયુ ત્યાર, દેઈ ફળ હાથમાંરે. ૩૧

મીત્ર મેળાપી સંબંધીયો, સુચના કરીરે;	
ચાલો વૈકુંઠ આબ્યું વીમાંન, મોહ મને ધરીરે.	૩૨
કાંતાને કહાવીયું તે પછી, સ્વધામે જવુંરે;	
આવો ત્યાર થઈ આંણીવાર, વૈકુંઠે સઉરે.	૩૩
મુદ્દામ માણસ મોકલ્યું, તેણે જઈ કહ્યુંરે,	
ચાલો વૈકુંઠ જીવાને કાજ્ય, ત્યાં તેડુ થયું રે.	૩૪
આવતી ઉચરી એ સુંણી, આવી નહીં શકુંરે;	
છેલ્લા દીવસ જય છે પેટ, ઘેર તેથી ટકુ રે.	૩૫
ખારણે દુઝણી ભેંશ છે, છોડ નાંનડાંરે;	
તેવું મુકીને મેંની અવાય, નાત્ય વીશે તડાંરે.	૩૬
સંદેશો શાંભાયે કાવીયો, સુંણી તે રહ્યારે;	
ખીજા હેતુ મેળાપી તમાંમ, ત્યાં ટોળે થયારે.	૩૭
કોઈ કે આવત સાથ્ય હું, આંટી એટલીરે;	
ઘરમાં માંહી પડી છે માત, શોચના તેટલીરે.	૩૮
કો કે કુંવારી છે કન્યકા, પીડયા ધન તણીરે;	
કંકુ વાળા કર્યા હોત હાથ, હાંસ મુને વણીરે.	૩૯
કો કે શ્રીમંત સુતા તણું, માંમેરે જવુંરે;	
રહ્યા મૈરતના દીન ખાર, એ વાંકુ હવુંરે.	૪૦
ખાલાં હેવાં ખતલાવીયાં, સઉવે ના કહીરે.	
નથી વનીતાનો વાંક તે માંહ્ય, વાત હાવી થઈરે.	૪૧
જતાં તુકારામ ખારણે, પુછે ક્યાં જશેરે;	
દેતાં ઉત્તર હું વૈકુંઠ, ભરમ એથી વશ્યોરે.	૪૨
એ બોલે ભુલ્ય ખાધી ખધે, સઉએ ના કહીરે;	
સભા સર્વને સુચના દેઈ, બોલ્યા ધીમા રહીરે.	૪૩

- જઘએ અમો વૈકુંઠમાં, ફરી નાવીયેરે;
કરજ્યો ભક્તી ભજન સડિ સાથ, એજ ખતાવીયેરે. ૪૪
- મન ક્રમ વચને ગુનો થયો, માફી દો મનેરે,
કેજ્યો વડીલોને માહારા પ્રણામ, જમ જેથી ખનેરે; ૪૫
- આશા આઘ્યાની ન રાખશો, છેલ્લી વીનતીરે;
ઘોશ ગંગાનો સીધુ સમાય, ના વળે કોવતીરે. ૪૬
- નાનાં મોટાંને પ્રણામ છે, છેલ્લા માહ્યરારે;
થયા ગદગદ કંઠ તે વાર, જડિ જગ જાહ્યરારે. ૪૭
- મંડળમા થકી નીસર્યા, પોતે જાહ્યરારે;
આંસુ સર્વને આઘ્યાં તે વાર, સોચે સડિ તાહ્યરારે. ૪૮
- લોક વીચારમાં સૌ પડ્યા, ક્યાંહાં આ જશેરે;
તીર્થ કેદાર કાશી કે પ્રાગ, વૈકુંઠ ક્યાં હશેરે ૪૯
- કાઠ કે હીમાળામાં જશે, હાડ ગાળવારે,
બદ્રીકાશ્રમમાં કો કે જાય, પંડ્ય પ્રજાળવારે ૫૦
- રામેશ્વરને બધા મળી, કે રોકો તમેરે;
બીજનો નવ માંને એ બોલ, સડિ મથીએ અમેરે. ૫૧
- એમ કેતામાં તે આવીયા, નહી તીરમાંરે,
બોલ્યા આવીને બેડિ અભંગ, વકતા વીરમાંરે. ૫૨
- ॥વિશ્રાંમ॥ વકતાવીર પુરશ વીશેરે, ઉચરીયા એ વારરે;
રેવારસીક ધાર્યો ધણીરે, બોલે જમ કોઈ દારરે ૧

इतिश्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकारांम चरीत्र पा-
ख्याने कविश्री रेवाशंकर वीरचीते संसार बोध वर्णनो नाम
चतुपंचासमोध्याय ॥ ५४ ॥

અધ્યાય ૫૫ મો.

॥ રાગ કાંનડો ॥

ખોલ્યા તુકારામ તેવી ત્હરે જેમ, વંઢેલી વામાના ખોલ,
સંસારનું સુખ ભોગવીયું સઉ, તેવો કરયો મેં તોલ;
માયા જાળ નાત્યની તોડી, સંબધીની સગતી છોડી. ૧

કુળ કુટુંબની લાજ વીસારી, પરણ્યો પતી સંસાર,
ઉભો મુકી અળગી થઈ નાહી, ખોળ્યો ભલો ભરથાર;
મુક્યો મોહોરૂપી વરેલો, ધાર્યો ધણી કામ કરેલો. ૨

નાત્ય ને જાત્યથી નીસરી હું ગઈ, ફાવે તેમ ફરીશ,
ગરબ ધરાયની હેવુ હું ઔશધ, સંતત સેવ્યા કરીશ.
ફાવે તેવી કોહો ભલી ભુડી, નથી જેવી લોકની રૂડી. ૩

વેવા વટે છે આ વાનો કર્યામાં, થાય ફજેતીનું મુળ,
મેં કર્યું તેવું ન કો કરશે તમે, ખોળશે બન્યે કુળ,
રખાશેની ધીરજ હાવી, તાંણે ધણી ધાક બતાવી. ૪

સંસાર પુર્ણ વરેલાની પીડ્યા, દેહને થાવા ન દેઉ,
ધાર્યો નવો તેનું કષ્ટ કશું નૈ, શોભતાં હું સુખ લેઉ;
શ્રુતી ગુણ જેહના ગાયે, વીરંચીએ ના વરણાયે ૫

વંઢેલી કેશે મળી મુને વસ્તીઆ, તેની નથી મુને લાજ,
ધીંગો ધણી વરી વીઠુંલ ખેડી, માહારાં સરયાં સઉ કાજ;
મુવાની બીક ન ધાર. મુકું ન મળ્યું સુખ સાર. ૬

આગલે અર્થ સરયો નહીં ત્યારે, વડી કર્યો વ્યભીચાર,
રાત્ય ને દીવસ પાસમાં માહારે, ધણી હૈયાનો હાર,
વીયોગ મેં ના વેઠાયે, ગમે તેમ લોકમાં થાયે. ૭

જેડું મળ્યું જગદીશનું માહારે, છોડ્યું ન છુટ્ટ થાય;

પુરણનો પકડી પડી પાલવ, લાજ રહે કે જય;
 નથી ખાત્રી કોની કમાંણી, પુરણની થઈ પટરાંણી. ૮
 કો સાથે કામ કશું નથી માહારે, ઉઘાડો આ વ્યભીચાર,
 પીઢેર સાસર એક કરયું મે, મુકયું ભરયું ધરખાર;
 ધણી ના હોય ઢંગમાં જ્યારે, દીયેરવટ્ઠ કરે તાહારે. ૯
 લોક કેતાતા તે સૌ પડયું સાચું, સાહયો સખળનો હાથ,
 સત્તાઓ હાવે કરીશુ સડિ પર, આલને ભીડી ખાથ;
 નાનું મોટું કો નૈ માહારે, ન આગળ પાછળ્ય ક્યારે. ૧૦
 એકાંત્યમાં અવીનાશીના સંગમાં, બેસી કરીશું વાત,
 પારકાનો પગ જ્યાં ના પડે ત્યાં, રહીશું થઈ રળીયાત;
 બેનો જીવ એક થયો છે, ભેદ ભેદ સર્વ ગયો છે. ૧૧
 પુર્વે હું કેતી કે જીવન હુંથી, જુદા નથી કો વાર,
 તેં મારું બોલવું સાખીત રાખ્યું, બંને થયાં એકતાર;
 રાજ્યો ને રીસમાં રહેવું, હેની સાથે કોને ન કેવું. ૧૨
 એકાંત્યમાં રહીશું હરીને હું, સંતત સેવા કરીશ,
 ક ટાળી બેડી છું સંસારમાંથી, ફાવે તેમ ફરીશ;
 સુવાસણીઓ સડિ બાધ, ન આવશે પાછળ ધાધ. ૧૩
 નીદા તમે જગની ન વેડાયે, લોક ગમે તેમ ગાય,
 હું વળુંધી ગીરધારી ગોવાળશું, તેવું તમે નહીં થાય,
 પતીનો પાસ વછોડી, રહેવું જગદીશમાં બેડી. ૧૪
 લોકનું મેહેણું વેડી વાર કૈયેક, આખર પાંખી આરાંમ,
 આજ સુધી ભેળુ બેસવું ઉઠવું, ફેરવ્યો હાવે મુકાંમ;
 પીઢેર ન સાસર લીધું, મેં તો માહારું સુજતું કીધું. ૧૫
 મોહોતથી માઠાં મેણાં મેં તો વેડીને, સાહયો સખળનો સંગ,

બીકણ બાઘઓ ના થશો હું જેવી, ઉડી જશે મુખ રંગ;
સંસારને સળગાવી જલુ, સાંહાંમે મોઢે ચાલેતું થાવું. ૧૬

મુકવું ના પગલું પછી પાછું, ના બીહે જગત્થી જેલ,
તે કરજે સઉ માલ્યરી પેઠયે, કાળજી કુળાની એહ;
તેના થકી ધારયું ન થાયે, આખર તે અટકી જાયે. ૧૭

હું હાવે માફી બધા થકી માગું, કોઇ ન દયો મુજ અંત,
વાટે વળો થાઓ રૂડું તમારું, સેવજ્યો સાધુ સંત;
સોંખ્યો સંસાર તમોને, રજી સઉ આપો અમોને. ૧૮

વાટે વળો સરવે જણ સ પી, હું જઉં માલ્યરે પંથ,
જુદી વાટે જઉં પથ પરાયો, કે જ્યાં કમળા કંથ;
ગાળે ગુણ ગોવીંદ કેરા, એમાં છે લાભ ઘણેરા. ૧૯

સંસાર આ સ્વપનાવત સઉ છે, નાશ ક્ષણમાં થાય,
ચુકશે ના પરમારથ કોઇ, જે કરયું તે ન કવાય;
જીતી જશે જન્મ ધરીને, જાઓ જેજેકાર કરીને. ૨૦

વ્યોમે વીમાંન સજસુર આવીયા, આનંદ અંતર થાય,
નારદ તુંબરૂ ગાયન ગાયે, ઉછવ ઉતમ થાય;
આવ્યાં ઉમા ઇશ્વર સાથે, વીધી સાવીત્રી સગાથે. ૨૧

શક શયી સનકાદીક સીદ્ધો, ચારે યુગોના સંત,
પુરણ બ્રહ્મ સ્વરૂપે જણાયે, જેનો ફરી નહીં અંત;
તુકારામ તેમને ભાળે, દયા કરી દેવ દયાળે ૨૨

બોલે બધા યશ તાંહ તુકા તણા, કઠોર આ કળીકાળ,
ક્રીરતન ગાઇ કરયા વશ વીરૂંલ, તોડીને કાળની જાળ;
જે જે કરી પુષ્પ વધાવે, ઘણા યશ ગાંધવો ગાવે. ૨૩

પુષ્પ વીમાન પ્રકાશ થકી પડયો, ઝાંખો રવીનો પ્રકાશ,

સડિ પુરવાસી સખધીયોનાં દગ, મીચાયાં જોઈ આભાસ,
પડે જોમ વીજળી આઈ, આંખો સડિની મીચાઈ ૨૪

॥વિશ્રાંભ॥ મીચાઈ આંખો ગઈરે, પુષ્પ વીમાન પ્રકાશરે;
વૈમાંને વળતી ચઢ્યારે, અંગ્રી નમી અવીનાશરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમ પવિત્ર તુકારામ ચરિત્ર પા-
રુચ્યાને કવિશ્રીરેવાશંકર વીરચીતે ઉન્મત્ત અંગના વાક્ય
વર્ણનોનામ પંચપંચાશોધ્યાય ॥ ૫૫ ॥

અધ્યાય ૫૬ મો

॥ રાગ સી હું ॥

લક્તીમાં ભળતાં, કરવા ના કોને ખાળો;
સ્વધામ જાય સ્વદેહે તે આ, તુકારાંમને ભાળો. ભક્તિ૦ ૧
અન ત લોકો આરા ઉપર, દરશન કરવા આવ્યા;
તુકારામ વદન દે તેને, પુરણ મનના ભાવ્યા ભક્તિ૦ ૨
જયજય વીરુલ કરે ગરજના, સડિ જણ જાણે એવું;
તુકારાંમ કંઈ જાય જતરા, મડળ સાથે તેવું ભક્તિ૦ ૩
સગા સંબધી પ્રેમી પુરશે, રહે સડિ આંખો ભાળી;
વીયોગ વાહાલાંને તે થાતાં, બેડાં આંસુ ઢાળી. ભક્તિ૦ ૪
શક્તી માફક સરવે ઉચું, જાંઘાં લગી જોવાયું;
નીરાશ થઈ નીચું નીહાળી, બેડા સડિ જોવાયું. ભક્તિ૦ ૫
પ્રકાશ મટીયો તે વીમાંનનો, તવ સડિ સડિને ભાળે;
તુકારાંમ ના ભુતળ ભાળ્યા, શોકે શીશ અફાળે. ભક્તિ૦ ૬
એકાંતીક ઊદ્દેગ પાંમતા, પડ્યો હૃદયમાં ચીરે;
જાણ્યું કર્મ કવાયે જોયો, હાથ ચઢેલો હીરો. ભક્તિ૦ ૭

વીલાપ કરતા વીયોગ લાહ્યે, પુરમાં લોક પધારયા;
 અરભ કે વાત કરી આવીજે, સ્વધામ તાતસધારયા. ભકિત ૮
 સાંભળી શામા પડી શોકમાં, રૂવે રહી ચોધારે,
 શીશ કુટેતી કેશ તોડતી, ગદ્ય ઈંદ્રાયણી આરે. ભકિત ૯
 લાખો લોક મળેલા તે સ્થળ, ગામ તથા પરગાંમી;
 તે સઘળાં કલ્યાંત કરે છે, અંતર પીડા પામી ભકિત ૧૦
 જમ ગોકુળથી ગીરીવરધારી, મથુરાં જતાં જેવું;
 તે રીતે કલ્યાંત કરે છે, વરણું બીજું કેવું ભકિત ૧૧
 આંખો લોહી ઉચું નીહાળે, ના હરસાયે જ્યારે;
 કુટે શીર છાતી જે કરથી, શીર ધુણાવે ત્યારે ભકિત ૧૨
 વાસ કર્યો વૈકુંઠે તે શક, પહર એકાંતરમાં;
 વહી ફગણ બીજ સોમવારને, વીરોધી સવત્સરમાં ભ ૧૩
 આર ઘડી દીન ચઢતાં પોતે, વૈકુંઠે વીચરતા;
 તે વેળાના ભાવીક ભકતો, અપાર આંસુ ભરતા ભ ૧૪
 મવાળ ગંગાજ એટાંણે, અંત્ય અભંગ ઉચારે;
 વલોપાત વાંચી સઉ કરતા, સદ્ગુણને સંભારે. ભ ૧૫
 પડે પ્રેમનાં આંસુ તેણ્યે; ભુમી તળ ભીજાયું;
 શોક શમાયો શ્રષ્ઠીમાંના, તીમીરે ંયોમ છવાયું. ભ ૧૬
 વીલાપ કરતી વીધવીધ વનીતા, માર્ગ કરમ કવાયું;
 માનભેરે તેડુ આંચું પણ, પાપણીએ ન જવાયું. ભ ૧૭
 જવું અસત્ય મુને લાગ્યાથી, રહી ધરમાં ગુંથાયું;
 વપુ જવાળ વૈરાગ લાગવે, હું ગદ્યતી ધીકાઈ ભ ૧૮
 મુને રઝળતી મુંઝી રાંને, આપ થયા મેવાશી;
 જવાનું જણું તો વાળુ, છોડે ગાંઠ્ય તપાસી. ભ ૧૯

છેલા દીવસ છોડું નાંહનાં, તમ તેવડ નહીં ધરમાં;
 અરે દૈવ આ ઓઘ્ય ઓતળી, કોડી ન મળે કરમાં. લ૦ ૨૦
 પડી મુઠ્ઠના ખઘ પ્રથ્વીપર, બે બાળક છે સાથે,
 માહાદેવને અન્ય વીઠોઆ, કુટે મુસ્તક હાથે. લ૦ ૨૧
 હંયાં હાથ રહ્યાં ના સડિનાં, કળાહોર બહુ થાયે;
 વીદેશીયો કે આ કલ્પાંતે, પાછા તરત પળાયે. લ૦ ૨૨
 એમ કહી સડું ઉચુ ભાળે, તમ ભણુકારા વાગે,
 ઓ આઠ્યા આઠ્યા એમ બોલે, જાણે જીવતી જાગે લ૦ ૨૩
 અરે બાપ કે મારમ ચાડ્યા, અજોળ્ય મેલી અમને;
 દુઃખ વેળાયે નાવો દોડી, તેણું ન ધટે તમને લ૦ ૨૪
 આશા અસ્ત અરૂણ થાતા લગ, રાખી પાછા વળીયા;
 સમાચાર દેશાંતરમાં તે, પ્રેમી જનથી પળીયા. લ૦ ૨૫
 બે વનીતાએ બાંહયો પકડી, અમળા ઉભી ક્રીધી,
 ટીંગાટોળી પેઠ્ય કરીને, હુલે ચરણે લીધી. લ૦ ૨૬
 ॥વિશ્રાંભા॥ લીધી હુલા ચરણથી, મુકી તે ધર માંહરે;
 રેવાંરશીક સંભારતારે, કો ટાંપે તટ જાંહરે. ૧

इति श्री भक्त छीलावृत परम पवित्र तुकारांम चरीत्र पाख्याने
 कविश्री रेवासंकर वीरचिते वीमानवास वर्णनो नाम शट
 पंचाशोऽध्याय : ॥ ५६ ॥

અધ્યાય ૫૭ મો

॥ રાગ મદ્દાર ॥

ઓ સંકટના સંગીરેરેરે હો, વેગે વહેલા આવજેરે ૧૬૬
 નાભાજી કહે તેવે, જે તુકારાંમનો ભાઈ,

વાત મુણી વણજેથી, તે ત્યાં આઠ્યો ગભરાઈ;
 શોક કરીને બેઠો, ત્યાં સરીતાને તટ જઈ ઓ સં ૧

જાતે જોયું જોણે તે, આવી વાત કરે છે,
 જેની ભકિત ભાળી, આ સડિનાં ઉર ફરે છે;
 પ્રેમ પુતળ જાણે, આ આંખો પાસ ફરે છે ઓ સં ૨

ચઉદ વઘણુવો તેવા, તે સદા સંગમાં રહેતા,
 જે બોલે મુખમાંથી, તે હાજી હાજી કહેતા,
 પુલને દીટે તે સડિ ના, મન મુઝાવા દેતા. ઓ સં ૩

મવાળ ગંગાજરે, રામેશ્વર પડીત જાતે,
 કોણેઆ ધ્રાંધણું, સંતાજી તેલી નાતે;
 તુકારાંમનો લહીયો, તે સદા રહે સગાતે. ઓ સં ૪

લોહ ગામના વીપ્રો એ સડિ બેઠાં પણ પાંકી,
 આવી દરશન આપે, તો પ્રાંણુ રાખવા ઢાંકી,
 નીહીતો અંતાદરવો, એ બેઠા આદર આંકી ઓ સં ૫

તુકારાંમનો ખંધુ, કાહાંનોઆ તે કકળે છે,
 દો દરશન આવીને, નીતો આ પ્રાંણુ પળે છે,
 વાર વધુ થાશે તો, આ સડિનો રાજ વળે છે. ઓ સં ૬

અલંગ એક વદે છે, ત્યાં તુકારાંમનો ભાઈ,
 હું દુઃખ દરીએ દુખ્યો, ને તોડી તમે સગાઈ;
 અણભેટે ઉર માઈ, આ જાશે તરત ચીરાઈ. ઓ સં ૭

બેઠા તાંથી ઉઠી આ જાવું, ન થટે તમને,
 દયાવંતને ન થટે, આ અજોડ્ય મેલ્યાં અમને;
 ત્રાસ તમારો લાગે, જે મહા જોરાવર જામને. ઓ સં ૮

આપે બાંધ સહીને, તે તમને સાંપી આલ્યા,

કષ્ટ કવેળે પડતાં, ત્યાં હૃદયે હમને ઘાલ્યા;
 કાશહ કાગળ નાવે, તે મોટે મારગ ચાલ્યા, ઓ સં૦ ૯
 બોલ બંધુના શ્રવણી, ને તે તરવર સુકાયાં,
 સમીપ બેઠાં સડિનાં, તાં લોચન તરત ભરાયાં;
 દુમો રૂંદે ભરાયો, ને દુખનાં વાહળ છાયાં. ઓ સં૦ ૧૦
 વીરામ વાત કરયાનો, અવનીમાં ન રહ્યો હાવે,
 ધારણુ ધીંગી છુટી પીડશે, પીત્રી સડિ દાવે;
 વીર વડા તમ વીના, ફરીયાદ કરી ના ફાવે ઓ સં૦ ૧૧
 કરૂણા વચનો શ્રવણી, ધરતી ધુજરો ખાયે,
 વાડી વેલ્ય લતાઓ, તે શોક સુણી સુકાયે;
 ગાયો ઉભી તેને, ચોધારે આંસુ જાયે. ઓ સં૦ ૧૨
 અનાથ સાથે લેતાં, શુ તેવડ નોહોતી તમને,
 ગરીબ ગરદન મારયાં, આ અજેળ્ય મુકયાં અમને;
 પાછો ના પલટાવે, હરી આપ તણા હુકમને. ઓ સં૦ ૧૩
 એકવાર આવીને, ભેટી જા હૃદયા સાથે,
 અભય કરી જા અમને, ના જાઈયે જામરા હાથે;
 ત્રીલોકમાં નહીં એવું, જે સગપણ તમ સંગાથે. ઓ સં૦ ૧૪
 રૂદન રોશમાં કરતાં, ડોકોરને ડબકો દે છે,
 તારા સ્વારથ સાઈ, કયાં સડિના પ્રાણુ હરે છે,
 ગુના વીનાધા કરવો, એ અનુચીત કરમ કરે છે. ઓ સં૦ ૧૫
 રીદ્ધિસીધીયો તારી, જા વેલો કરય કોરાણે,
 ભુકિત મુકતીના ચહીયે, અઠવાયા અવસર આંણ્યે;
 મોકલ બંધવ મારો, તો આજે જીવ ઠેકાણે ઓ સં૦ ૧૬
 ભારી ભકતી પ્રીધી, તેના તે વૈભવ ટાળ્યા,

કાજગરાને કાઢીને, બહુ તે બદલા વાળ્યા;
 માર મેચકે મારી, પગ ઢીંચણમાંથી ઢાળ્યા. ઓ સં० ૧૭

કુળી કુપાળ્ય તોડે, એ આદી જગનો ધારો,
 ડાહ્યાપણ ડાટી મુંઝી, મેળવને બંધવ મારો;
 આપીશ હત્યા તુજને, લીધો તે જગ જીવારો. ઓ સં० ૧૮

પરમ અભાગી હુંથી, ના જીવતાં સુખ જોવાયું,
 તારી સોખતે મારૂં, ધીંગુ ધન તે જોવાયું;
 કુટુંબ કચરી નાંખ્યું, દુઃખ આભામંડળ આયું. ઓ સં० ૧૯

સમે શોભતી સેવા, મે ના થઈ રહીને પારો,
 પેટ પટારૂ ભરવા, અથડાયો મમતા આરો;
 પણ આ મેં નવ જાણ્યું, આચીંતુ કર્મ કવારો. ઓ સં० ૨૦

ભેદુ વીડુખા ધરનો, હેના બે જઈ પગ ઝાલુ,
 કહુ બંધવ મેળવ તું, નીકર હું હત્યા આલુ;
 નહીંતો ફજેતી કરવા, તારી હું પ્રવાસ ચાલુ. ઓ સં० ૨૧

જાવા પ્રાણ જજીમે, પણ મળવા રાખ્યો વારી,
 કાંણ કરે તારા વણ, ઓ બંધવ મોંઘઈ મારી;
 હૃદયે હોળી ધીકે, તું જોને ધ્યાંને ધારી. ઓ સં० ૨૨

સઉ કલ્યાંત કરે છે, એમ ઈંદ્રાયણીને આરે,
 ત્રણ દિવસ અપવાસી, કલપે છે રહી કીનારે;
 ધ્યાંને લક્ષ લગાડી, દોદશ જોવા વીચારે. ઓ સં० ૨૩

આખડી અંન ઉદકની, નીંદ્રાનો નાશ કીધો,
 મળવું નીકર મરવું, એ નીશ્ચય નીમ લીધો;
 બાપે બાંધ્ય ઝલાવી, તે દગો દીનને દીધો. ઓ સં० ૨૪

એમ થતાં ફગાણુની, વધ પાંચમ થઈ જો વારે,

મહા કલ્યાંતે પ્રકટયો, તાં એક અંચળો તારે;
 તાળ ગોહડી આબ્યાં આકાશ થકી અણધારે ઓ સં ૦ ૨૫
 પડ્યો ભરોસો સડિને, વૈકુઠે વાસ કરીયો,
 સંદેસા દાખલ આ, તે બે વસ્તુ ઉતરીઓ,
 ગામે ગામે થઈ વાંતો, હરશન મેળો આહરીઓ. ઓ સં ૦ ૨૬
 તાલ ગોહડી હરશી, વદન કરી લોક જાયે,
 પ્રગટ મળ્યાના જેવો, તાં મોહ સરવને થાએ;
 કાંહાંનોબા મકલાનો, રામેશ્વર પાસે ધાયે ઓ સં ૦ ૨૭
 પુછે પાસે જઈને, આ સશે એક મટાણે,
 એમની પુણ્ય તીર્થીનો, તે હીવસ શોધી કાઢો;
 રામેશ્વર કે પોત્યા, તે પુણ્ય તીર્થીનો દાણે. ઓ સં ૦ ૨૮
 વદ પાંચમનો દાણે, તે બ્રહ્મ ભોજનો થાયે,
 ઉચ્છવ કીરતન કરવાં, તે પણ પાંચમનાં સાયે,
 કશું ન કર્તવ્ય એને જે, સ્વદે સ્વધામે જાયે. ઓ સં ૦ ૨૯
 વહી પાંચમને હીવસે, ત્યાં બ્રાહ્મણ ભોજન કરીયું,
 ઉચ્છવ કીરતન કરવાં, તે પણ ત્યાંથી આહરીયું;
 તુકારાંમ જગ જીતી, કીરતીનુ ભાંડ ભરીયું ઓ સં ૦ ૩૦
 ॥વિશ્રાંભા॥ ભાંડ ભરીયું બ્રહ્માંડનું રે, કીરતી માંદ્ય ન માયરે,
 ઉભરઈ સ્વર્ગ છવઈ ગયું રે, રેવા રસીક ગુણ ગાયરે. ૧

॥ इति श्री भक्त लीलामृत परमपवीत्र तुकाराम चरीत्र पा-
 र्ख्याने कवि श्री रेवाशंकर वीरचीते बंधु वीलाप वर्णनो नाम
 सप्तपंचाशोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

અધ્યાય ૫૮ મો.

॥ રાગ મા૩ ॥

- અગ્રહાસ કેરે, ત્યાર પછી કોહોને કયમ થયું;
એ જગત ગુરેરે, ધરમનું બીજ એથી રહ્યું. ૧
- માહા મહર્ષિઓરે, યાગી ત્યાગી મુની શેવડા,
વડા વેદીયારે, પ્રાદ પ્રતાપીયો જે વડા. ૨
- જટા ધારીઓરે, સન્યાસી સાધુ ઘણા થયા;
તે સ્વદેહથીરે, કાંઈ સ્વધાંમ નથી ગયા ૩
- માહા માયા બળીરે, બાધ કરી ન એને શકે;
એની તુલનારે, ત્યાગમાં કાંઈ ન જે ટકે. ૪
- રામેશ્વર તણુરે, વચન સુણી તેમ આદરયુ;
વદી પંચમીરે, ત્રણ દીવસ કીરતન કરયુ. ૫
- તુકારામનારે, બાળ્યક બેડિ રૂડા હતા;
માહાદેવનેરે, વીઠોબા નાંમે તે દીપતા ૬
- તાહાર પુડયનોરે, ગરબ આવડી ઉઠરે રહ્યો,
તેજ અવતર્યોરે, નારાણ્ય નામનો સુત થયો ૭
- તેને જોઈનેરે સંત આનંદ ઘણા થયા;
તેને નીરખવારે, ભુપ શીવાજી પોતે ગયા. ૮
- તાંત્રપટ લખીરે, ચાર ગામ અરપણ કરયાં;
ખાનપાંનનાંરે, કષ્ટ ઘણી વીધે પરહરયાં. ૯
- રૂડી આવ્ય કેરે, પરમારથી પોપાય છે,
પછી પુત્રોનેરે, એક વીચાર આ થાય છે. ૧૦
- દેહુ ગ્રાંમમાંરે, મંદીર વીકુલનું હતું;
તે શીખર બંધરે, પુત્રોયે તર્ત કરયુ જતુ. ૧૧

તાર પુઠંગરે, નારાયણ પુત્ર મોટો થયો; ધન સંપદારે, પુરણ થઈ દુખ દીન ગયો.	૧૨
છેલ્લા પુત્રનેરે, વૈરાગ્ય વૃત્તી પ્રગટ થઈ; મનમાં થકીરે, ત્રણાની જાળ દુટ્ટી ગઈ.	૧૩
આવ્યા બ્રાહ્મણોરે, દ્વાદશીયે તેડુ કાવીયું; ભરયુ ભાદરૂ રે, ભોવીન પોતે હુંડાવીયું.	૧૪
પુત્ર પત્નીયોરે, ત્યાગ કરી દ્વારીકાં ગયા, બ્રાત સાથમાંરે, માહા યાત્રા કરવા વહ્યા.	૧૫
જઈ ગંગોતરીરે, ભરો અણુવર પગે ચાલતા; રાંમેશ્વર જઈરે, ત્યાં અભીશેક ધરાવતા.	૧૬
એજ રીત્યનીરે, એકાદશ કાવડય ભરી; સેતુબધ જઈરે, ઇશ્વરને અરપણ કરી.	૧૭
તુકારામનારે, અભગ પાડાંતર કરી, પુત્ર નારણેરે, કીરતન ત્યાં ગાયાં ફરી.	૧૮
વડા વીર બેરે, આજ્ઞા એની અનુસરે; મહા મહત્તા તેરે, નાંનેરા નારાણુમાં ફરે.	૧૯
તુકારામમાંરે, પ્રેમ પુરણ હોય જોલ્લને; દે છે દરશનરે, અદ્યાપી આવીને તેલ્લને.	૨૦
બંધુ કાંહાંનો બારે, કલ્યાંત તે કરતો અતી; મળ્યા તેલ્લનેરે. પોતે જઈ સ્વપના વતી.	૨૧
કલ્પેશ કરશા નરે, વીણુની પાસે વસુ ઝાંહાં; કોક અવસરેરે, તેડાશ હું તમને ત્યાંહાં	૨૨
બીજે કાંહાંનડારે, નામે લીંગાયત વાંણીયો, રેહે ઉદંબરરે, ગામનો પ્રેમી તે જાણીયો.	૨૩

તેણે સંસારે, છોડીને સેવા ઘણી કરી;	
તુકારામનીરે, આગન્યા જન્મ અનુસરી	૨૪
બીજે વાંણીયારે, નાંમે ગળાશેઠ જે હતો;	
માહા મુશીળનેરે, શર્ણુ તુકારામને જતો.	૨૫
બેહુ વાંણીયારે, પ્રથમ મેળાપે કહ્યું હતું;	
અંત ટાંકણેરે, દરશન દેજ્યો આવી છતું.	૨૬
ગમે ત્યાં ગયારે, હો તાંથી તર્ત પધારજે;	
સમો જય નારે, છે તેથી વાહાણ વધારજે	૨૭
તુકારામે તારે, પ્રેમને પરખી તે હા ભણી,	
તે બે વાંણીયારે, શોચના પુઠે કરે ઘણી.	૨૮
તુકારામ તેરે, વૈકુંઠમાં વાશા વળી;	
ભાળે ભુજ દેઘરે, બને જણા બેઠા કળકળી.	૨૯
આપી વચનનરે, પોતે તો પેલા વીહા થયા;	
અંત આપણેરે, કયાંથી કરે આવીને દયા.	૩૦
હાવી વારતારે, સત સાધુને મુખે કહે;	
એમ કરતાં તેરે, કેટલા માસ વીત્યા રહે.	૩૧
અત તેમનોરે, પાસમાં આવીયો જહરે,	
તુકારામનારે, પુત્રોને તેડાવ્યા તાહરે	૩૨
વાંચી પત્રનેરે, તથયાર ત્રણ જણા થયા;	
રામેશ્વર ભટ્ટરે. કાંહાંનો બા બ્રાત લધુ રહ્યા.	૩૩
પુત્ર નાં નડોરે, નારણ ત્રૈલ્ય તાંથી પળ્યા,	
પ્રેમ પુર્વકરે, મંદગી વાળાને જઠ મળ્યા.	૩૪
આપ્યાં આસનરે. પ્રેમ સહીત પુજન કરયું,	
નીશા ટાંકણેરે, કીરતન કરવાનું આદરયું.	૩૫

પુત્ર નાં નેરે, કીરતનમાં કીધું સહું;	
પીતા પાળજેરે, આપે વચન જે પોતે કહું	૩૬
આંગે અવસરેરે, આવી જાઓ મળવા મશે,	
નીહીના આપનેરે, જામેસો જશ ઝાંખો થશે.	૩૭
તાવું કેહેતામાંરે, આગુધારયા તર્ત આવી અડ્યા;	
માંદા પુર્ણીરે, દ્રષ્ટીએ તર્ત પોતે પડ્યા.	૩૮
તેણે ઉઠીનેરે, વંદન વીધીવત તાં કરયું;	
પુષ્પ ચંદનરે, આસન આપી અનુસરયુ	૩૯
કર જોડીનેરે, કેવા લાગ્યો તે એ કરગરી,	
બોલ પાળવારે, આવ્યા ઘણી કરૂણા કરી	૪૦
પીડ્યાતુરનેરે, દ્રષ્ટી પ્રગટ દેખ્યા કરે;	
બીજા વીસ્મયરે, પાંમે કાંતી સાથે ઉચરે	૪૧
હાર પુષ્પનેરે, માંદાએ જાળને પેહરાવીયો,	
રહ્યો અંત્રીક્ષરે, સર્વને જોવામાં આવીયો	૪૨
નીરધાર તેરે, જોળને અચરત પાંખીયા	
પછી સડિ જનોરે, પુષ્પના હારને નાંખીયા	૪૩
ઘોશ વીકલરે, નામનો સડિ વધા જાહરે,	
પ્રાંણ મુકીયારે, સરવને દેખતાં તાહરે	૪૪
સડિ મંડળેરે, ધન્યવાદ અરપ્યો ધણો;	
પાંખ્યો સહગતીરે, મેળો થતો હરીજન તણો	૪૫
રામકૃષ્ણાદીરે, અવતાર સગુણ રૂપે થયા,	
મળે ભકતોનેરે, સ કટ સમયે કરી દયા	૪૬
એજ રીત્યથીરે, પોતે તુકારામ જાય છે;	
પ્રેમી પુર્ણનેરે, અઘાપી હરશન થાય છે.	૪૭

નીસોબા નામેરે, ગોસઠ પીપળનેર ગામનો,
બીહીણાંબા બાઠરે, બન્યેને પ્રેમ સ્વધામનો. ૪૮

એવાં બેઉનેરે, સ્વપ્નમાં દરસન આપીયું;
તે તુકારાંમેરે, કષ્ટ મેળાપીનુ કાપીયું. ૪૯

॥ વિશ્રાંત ॥ કષ્ટ કાપીયું સંકટેરે, તુકારાંમે તે વારરે;
રેવા રસીક રટના કરીરે, ગયા જીતી સંસારરે. ૧

॥ ઇતિશ્રી ભક્ત લીલામૃત પરમપવીત્ર તુકારામ ચરીત્ર પા-
ર્યાને કવિ શ્રી રેવાશંકર વીરચીતે નારાયણ પુત્ર શીવાજી
ગ્રામાર્પણ વીધી વર્ણનો નામ અષ્ટપંચાશોધ્યાયઃ ॥ ૫૮ ॥

અધ્યાય ૫૯ મો

॥ રાગ ધનાશ્રી ॥

નાભાજી કહે સાંભળો સ્વામી, ક્રીધા વશ જેણે ગરૂડગાંમી. ૧

ક્રીધાં ભાવીક ભકતોનાં કાંમ, રાખ્યુ અવીચળ અવનીમાં નામ, ૨

એકવાર સ્વધાંમે સધારયા, મળવા પ્રેમીને પાછા પધારયા. ૩

હુતા અવની તુકારાંમ જરે, જય વેપારમાં કોઈ વારે. ૪

ગાડુ ભાડે કરેલો જે જન, નામે કાશમ જાતી યવંત ૫

પાપ રહીત ને પરમ વીવેકી, આલે હીંદુ ધરમ તણી ટેકી. ૬

તે પ્રવાસમાં સંગતે જાય, એક બીજાની તેવડ આહાય ૭

જાતી જુદી બે કીધો કરાર, નથી કાયાનો કંઈ નીરધાર ૮

પડે વસ્તી કે વગડામાં જાઈ, અંત વેળાની તેવડ ભાઈ. ૯

તારે કાશમ કે પડી જાય, જાણુ હીંદુની રીત સદાય ૧૦

દેહ નાશ થવા સમો જરે, પીડાતુરને નવરાવે તારે. ૧૧

- ગાય ગોખર માટી બે લાવી, જગા સુવાની નાંખે લીંપાવી. ૧૨
- વેરે જવ તલ ડાલ પથારી. માથુ ઉત્તર પાસમાં ધારી. ૧૩
- પગ દક્ષણ દીશમાં રહે છે, મુખે તુળશીને સોનુ ધરે છે. ૧૪
- દાહ અગનીમાં દેવાનો જરે, માથુ દક્ષણ દીશમાં તારે, ૧૫
- જાણું હીંદુની રીત હું આવી, શકુ અવસરે સડિને ખતાવી. ૧૬
- આવી રીતી સનાતન જાણે, કરે હીંદુનું શખ તે ઠેકાણે. ૧૭
- આવે અવસરે કાંમ કદાવું, તેડું હીંદુની પાસે કરાવું. ૧૮
- તુકારાંમ કે તું સગા જેવો, જોઈએ સોખતી વાટમાં એવો. ૧૯
- કહે કાશમ છું દુખીયારો, પડે વાટમાં પંડય આ મારો. ૨૦
- નથી સગે સંખધીનો ભેળો, મુને કરજે ત્યાં ભોંયના ભેળો. ૨૧
- તુકારાંમ કે તેના ડરીશ, ભાંય ભેળો હું તુજને કરીશ ૨૨
- કીધો કોલ કરાર બે તાંબ, જાતા જોડે વીદિશની માંબ. ૨૩
- વીતી વરસ ગયાં દશખાર, કે ના વાત આ જાણે લગાર. ૨૪
- જવરે જોર કરયું કોઈ વારે, કાયા કાશમની પડી તાહારે. ૨૫
- નાતી જાતીલા સમધી તમામ, થયા સૌ ભેળા મરણને ઠાંમ ૨૬
- વીધી વસ્ત્ર પેરાવાની કીધી, નાંખી ચોપગી ઉચકી લીધી. ૨૭
- લીધો નામ રટી તેને રાંન, મુંકયો લાવીને કખરસ્થાન. ૨૮
- ખોદી કખર શખતાં સુવાડયુ, વસ્ત્ર ઢાંકી વીધી વડયે કહાડયુ. ૨૯
- માટી નાંખવા લાગીયા જ્યારે, થયો એક અચંખો તે વારે. ૩૦
- નાંખી માટીને જમ ઢંકાવે, તરી તે શખ ઉપર આવે ૩૧
- કુટી થાકીયા મોહોલવીમીર, પીર જાદા અમીર ફકીર. ૩૨
- આ અચંખો જોવા જેવો ખાસ, એક રડવું ને આ બીજું હાસ. ૩૩

- માટી નાંખે તે કયાં જાણે જાય, તરે તે શખ ના ઢંકાય. ૩૪
- વળગ્યા વાંહાંણેથી ડાટવાતાંહ, આઁયો અરૂણ તે અસ્તની માંહ ૩૫
- કરવા ઢેકાંણે કાંને હું લાવુ, નથી જંદગીમાં જોયું આવું. ૩૬
- એમ શોચે યવન તાણો સાથ, બેઠા મુસ્તકે મુકીને હાથ ૩૭
- નવ ઢંકાઈ કબર તે વાર, થયું ટેકર તાં ગજ ખાર. ૩૮
- બેઠા નીશ્વાસ મુકીને જ્યારે, આઁયો વૃદ્ધ યવન તેણી વારે. ૩૯
- તેણે પુછ્યુ હુ ઘેરથી આઁયો, તમે દીવસ શાંમાં ગમાઁયો. ૪૦
- સદુભાઈ કે શું સમજાય, આ તો તાબુળ જોવાનું થાય ૪૧
- માટી જમ જમ કબરે ધરાવે, ઉંચુ તમ તમ આ શખ આવે. ૪૨
- ડાટનારા તે દખી ડરે છે, તુમડા પેડયે ઉંચુ તરે છે ૪૩
- ભાંહ ભેળુ ન આ શખ થાય, સુનુ મુકી ના ઘેર જવાય ૪૪
- બોલ્યો વૃદ્ધ કરીને વીચાર, વાત યાદ આવી આણી વાર. ૪૫
- મુને મરનારે કહાલી તમાંમ, તમને સમજાવું તે આંણે ઠાંમ. ૪૬
- કરતો ગાડી તી ભાડને સાર, તુકારામની સઘાતે લ્હાર. ૪૭
- તુકારામને કહી તેણે વાત, મારી મારગે થઈ જાય વાત ૪૮
- નથી જતીલો શોચના આવી, કરશે કોણ હકન મુને આવી. ૪૯
- તુકારામ કે તે ના ડરીશ, તુને કબર ભેળો કરીશ. ૫૦
- તે આ અવસર આવીયો આંમ, તુકારામ ગયા નીજ ધાંમ ૫૧
- બીજા કે બોલ્યું તેમનુ નડીયું, છેદું આલ જમી જેવું પડીયું. ૫૨
- ભેદ વાતમાં પડીયો આ ભારે, કયાંથી આવીને કામ સુધારે. ૬૩
- દુખ ભુખથી સૌ ગભરાય, આવે કરવું શું ના કલપાય. ૫૪
- બોલ્યો વૃદ્ધ તાંહાં તતખેવ, તુકારામનો સંભારો દેવ. ૫૫

શબ્દ સાંભળી કરશે એ ત્યાર, તરત મોકલશે તેણી વાર. ૫૬
 થયા બહુના વીચારતાં આવા, લાગ્યા વિકલ વિકલ ગાવા ૫૭
 શબ્દ એકથી અધીકા ને કાહારે, તાંન ટેકમાં તાળીયો પાડે. ૫૮
 એમ યામ વીતી ગયો જ્યારે, થઈ ગગનમાં ગરજના તાહારે ૫૯
 રહ્યા વીસ્મે થઈ છાંના તમામ, આવી સરસ સુવાસ તે ઠાંમ ૬૦
 શબ્દ છેટેથી આવે છે હોરો, જાણે વાગે છે તાળ ટકોરો ૬૧
 જોતા જોતામે આવીયા પાસે. ભવ્ય વસ્ત્ર તે ભરીયાં સુવાસે. ૬૨
 તાળ કરમાં ને ગોવિંદ ગાતા, દેવ સરખા છે દેહે દીપાતા ૬૩
 કણ્ણા હીસે લોચન ઠાંમ, વસ્ત્રે અ કીત વિકલ નાંમ. ૬૪
 ગેખા ધુન્ય શાહંગમાં જાગી, રોમે રોમે રટણ એવી લાગી. ૬૫
 પગ ઉપડે છે જોના જોરે, ખશા દેખી યવન સૌ કોરે ૬૬
 પુછયુ કર હલાવી પછી છાનુ, ધોરવાડે આ ટેકરૂં શાનું. ૬૭
 બોલ્યો બાકર પરણામી પાય, એક મરદુ ન ધોરયે ડખાય. ૬૮
 થાક્યા ઝાઝ મજુરી કરીને, આવે ઉપર મરદુ તરીને. ૬૯
 જે તે રીતે આ શબ્દ ઢંકાય, એવો જાણો તો કહો કૈં ઉપાય. ૭૦
 વેળુ ચપટી લેઈ શબ્દપર નાંખી, રહ્યા ત્યાં યવનો સડિ ઝાંખી. ૭૧
 શબ્દ ઢંકૈ ગયું તેણી વારે, પેડુ ટેકરૂં અવનીમાં તહારે. ૭૨
 આખા હીવસે જે ઉંચુ કરાયું, બાર ગજનું ને પલમાં સમાયું. ૭૩
 પીર ભાઈયે પુછયું તે ઠાંમ. આપ કાંણુ ને ક્યાં છે મુકામ. ૭૪
 આખ્યો ઉત્તર વિશ્વમાં ઠાંમ, માઈ નામ તો છે તુકારાંમ. ૭૫
 તમે યાદ કર્યો મુને જોરે, આખ્યો આ શબ્દ ઢાંકવા તાહારે. ૭૬
 જેમાં સાતશે લખીયા અભંગ, એવો ગુલ્યકોને માળા બેસંગ. ૭૭

મુકયાં તરૂવરે સૌને બતાવી, કેળ્યો નારણુ પુત્ર લે આવી. ૭૮
 આવી વીરુંલ તેણ્યે તે સ્થાન, પોતે થઈ ગયા અંતરધ્યાન. ૭૯
 પાંખ્યા યવન અચંખો તે ભાળી, એક આપણે ના સકયા ખાળી ૮૦
 તેડી જાત જો એમને ડાંમ, કૈક આપત હીંદુ ઇનામ. ૮૧
 ઝાડે ઝાળીમાં મુકયુ તે લૈયે, પછી પુરમાં વધાંમણી ખૈયે ૮૨
 એમ ધારી તરૂ ચઢયા લેવા, ડાળ દેખીને જુવે છે જેવા ૮૩
 ત્રીજા ડાળે તે દરસાયુ ઝાંઘ, એમ ધુમી વળ્યા સડિ તાંઘ ૮૪
 કોના હાથમાં તે નવ આવે, હોય પાસે ને છેટે જણાવે. ૮૫
 ડાળે ડાળે ધુમી વળી હારયા, થાકી ઉતરયા લાજના મારયા ૮૬
 એક યવન તે તાંથી સધાવ્યો, તેડી નારણુ પુત્રને લાવ્યો. ૮૭
 સુત સમજાવ્યો કહી સડિ વાતે, પેલુ ભરવ્યું છે કે તમો તાને. ૮૮
 કહે નારણુ આપો ઉતારી, નથી ચઢવાની હીંમત મારી ૮૯
 જોડ્યા યવનો ધુમ્યા ઘણી વારે, પાણુ આવ્યું ની હાથ હમારે ૯૦
 ગતાગમ તે એ ના પાડી અમને, તાહારે આવીયા તેડવા તમને. ૯૧
 પડી નારણુ દૃષ્ટીએ જ્યારે, લાગી નીચી ઉતરવાને તાહારે ૯૨
 રહ્યો નીચો તે હાથ ધરાવી, પડી પોટલી પોશમાં આવી. ૯૩
 થયા રાજ જનો તેણી વારે, આગ્યા મદીર લેઈને તહારે. ૯૪
 વાત વીસ્તરી પુરમાં તમાંમ, આવ્યું નીરખવાને સડિ ગાંમ. ૯૫

॥વિશ્રાંમ ॥ ગામ આવ્યું સડિ નીરખવારે, પ્રણમી લાગે પાય;

રેવારસીકના જન તણારે, યવન નહિ દુ યશ ગાયરે. ૧

इतीश्री भक्त लीलामृत परम पवित्र तुकारांम चरित्र पारुष्याने
 कविश्री रेवाशंकर वीरचीते काशमखां प्रसंग वर्णनो नाम नव
 पंचाशोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

અધ્યાય ૬૦ મો.

॥ રાગ આશાવરી ॥

- નાભાજી કહે શ્રવણો સ્વામી, માહા પુરૂશ મહીમાય;
એક મને આ શ્રવણ કરે તો, પાપ ચતુર વીધી જાય. ૧
- ગંગા ગયા પ્રયાગ ને કાશી, ગોકુળ મથુરાં ધાંમ,
રામેશ્વર ને બદ્રીનાથજી, જગંનાથનો ધાંમ. ૨
- અપર દ્વારકાંધીશની યાત્રા તેમ એયોદ્ધા જાય,
તુકારાંમનું ચરિત્ર શ્રવણે, તે તુલના ફળ થાય. ૩
- યજ્ઞ યાગ ગૌદાન કનકભુ, એવાં અગણીત દાન;
તુકારાંમનુ ચરિત્ર શ્રવણે, સઉ ફળ એક સમાન. ૪
- નવધા ભકિત વીરકત વર્તિ, અદ્રોહીને ઉદ્ધાર;
શીળ શાંતી સમ દરશી સાધુ, પરમારથ કરનાર. ૫
- આ સરવે ગુણ સંપુરણનુ, તુકારામ તે પાત્ર,
શ્રવણે તે પારાંગત થાયે, સંશે નહીં તલ માત્ર. ૬
- અધ્યા સાહ્ય અનુપમ નીરમ્યા, ભકિત રસ ભંડાર;
તુકારાંમે મુજ હૃદયે રહીને, સમજાવ્યો સઉ સાર. ૭
- શ્રવણ કથા આકરવા જતાં, પદપદ ગંગા સ્નાન;
એક યજ્ઞનું ફળ તે પાંમે, અરપે પુસ્તક દાન. ૮
- શાકે અદારશે તેતરીના, માહા સુદી દશમી સોમ,
પુરણ ગ્રંથ કર્યો તે દીવસે, વાપ્યો યશભુ વ્યોમ ૯
- રાગ ત્રયોદશ નીરમ્યા રૂડા, શોભે સમયનુંકુળ;
અર્થ અનુપમ યમકપ્રાસ તમ, દીસે મંગળ મુળ. ૧૦
- આશાવરી ધનાશ્રી સીંધુ, વેરાડી નટ જેહ;
મલાર મેવાડોને મારૂ, પછી માલકો તેહ. ૧૧

- કાફી કાનડોને કેદારો, બીહાગ એ સઉ રાગ,
પ્રતેકની આવરતી વરણું, શ્રવણ કરો માહાભાગ. ૧૨
- આશાવરીના અધ્યા પ દર, માફના નવ થાય;
તેમ ધનાશ્રી વાર ચતુરદશ, સીધુ ત્રણ ગણાય. ૧૩
- સાત વાર કેદારો સરજ્યો, મેવાડો ત્રીવાર;
બીહાગ મેને બેઉ કાંનડા, અન્ય રાગ એક તાર ૧૪
- એક માલકો મતાર તે એક, કાફી એક ગણાયે;
વેરાડી એકને નટ તે એક, અધ્યા સાડ ભણાયે ૧૫
- ગુણ સાગર ગુજરાતની મધ્યે, ખંભાયતમાં વાસ;
ઉદ્ધીય ટોળકીયાની જ્ઞાતી, અત્રીકુળ અભ્યાસ. ૧૬
- વીસાવટ કૃષ્ણાત્રીકુળમાં, જયશંકર પીતુ નામ;
રેવાશંકરે ગ્રંથાવરણ્યો, ગુરજરીગીરા તમાંમ ૧૭
- લધુ ભ્રાત રવીશંકર તેને, કૃષ્ણ કથાપર પ્રેમ;
ગીરીવરધરના ગુણ ઉચરવા, અરખ્યો ધારી એમ. ૧૮
- આ અધ્યાય તથા વીશ્રાંમની ટુકો માપ તમાંમ,
ત્રણશસ્ત્ર નવસેને પચ્યા, પુરણ થઇ આ ઠાંમ ૧૯
- આદીથી તે અંત્ય લગી આ, પુરણ પ્રેમનો પંથ;
તુકારાંમે મુજ રૂઢ્યે રહીને, પુરણ રચાવ્યો ગ્રંથ. ૨૦
- ॥વિશ્રાંમ॥ ભદ્રપુરીમાં ભાળીયા, ગુરૂ શીવશંકર વ્યાસરે;
ભદ્રી કાળીમાને ભજેરે, પ્રગટ્યો બુદ્ધિ પ્રકાશરે. ૧

इतीश्री भक्त लीलामृत परम पवीत्र तुकाराम चरित्र पाख्यान
कविश्री रेवाशंकर वीरचिते अध्याय अनुक्रम ग्रंथ माप वर्णनो
नाम शष्टीमोध्यायः ॥ ६० ॥

समाप्त संवत् १०६८ शाके १८३३ भाद्र सुदी १० चंद्र
वासरे समाप्त थयो छे. कवि रेवाशंकर जयशंकरनो रचेलो छे.

